

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Трифаніна Любов Сергіївна

УДК37.018: 007-053.6 (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ
В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

13.00.07 – теорія і методика виховання

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Трифаніна Л. С.

(підпис, прізвище та ініціали здобувача)

Науковий керівник:

Вайнола Ренате Хейкіївна

доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2019

Трифаніна Л. С. Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова МОН України, Київ, 2019.

У дисертації розкрито суть поняття «формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти»; виявлено особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти; теоретично обґрунтовано технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти: критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків; уточнено трактування поняття: «інформаційна культура»; вперше визначено поняття «педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків» та охарактеризовано структуру інформаційної культури особистості і з'ясовано сутність формування інформаційної культури особистості та її етапи.

Доведено практичну значущість результатів дисертаційного дослідження, яка полягає у реалізації технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти. Розроблено комплексну програму формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти «Мандрівка у світ інформації», яка складається з восьми занять (чотири заняття – виховні години «Скарбничка інфознань», «Підліток у світі інформації», «Життєдайна сила спілкування» та «Інформаційна стежинка», а інші чотири заняття – виховні години з елементами тренінгу «Завжди себе розвивай і про це не забувай!», «Ланцюжок», «Комфорт-територія!» та «Від старту до фінішу!»). Запропоновано додаткові форми виховної роботи щодо формування інформаційної

культури молодших підлітків, зокрема, розроблено методичні рекомендації для педагогів, соціальних педагогів, класних керівників та організаторів виховної роботи закладів загальної середньої освіти.

Визначено формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти як цілеспрямований процес системного засвоєння молодшими підлітками інформаційних знань, умінь та навичок, активного пізнання інформаційного середовища, правильного орієнтування в інформаційних потоках, активної комунікативної взаємодії та набуття молодшими підлітками здатності до оцінки інформації.

Виокремлено та охарактеризовано групи особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків: анатомо-фізіологічні особливості молодших підлітків, які обумовлюють формування інформаційної культури (підвищена рухова активність та значне зростання енергії, функціональне удосконалення мозкової діяльності, нерівномірність процесів збудження та гальмування, підвищена стомлюваність); психологічні особливості в когнітивній, емоційно-вольовій та мотиваційній сферах розвитку молодшого підлітка, які обумовлюють формування інформаційної культури (когнітивна сфера: наявність яскраво вираженої фантазії, планомірність і послідовність при наявності поверховості сприйняття, зростання обсягу, концентрації і стійкості уваги, збільшення кількості запам'ятовування абстрактного матеріалу, збільшення діапазону і гнучкості мислення; емоційно-вольова сфера: розвиток свідомої вольової регуляції, тривалість і стійкість почуттів; мотиваційна сфера: цілеспрямованість, активність та глибина інтересів; соціальна ситуація розвитку у молодший підлітковий період: спілкування з однолітками, прагнення до самостійності, розвиток «почуття дорослості», основний вид діяльності – навчання); особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти (отримання первинних навичок дослідницької діяльності, інтелектуальна активність, інтелектуальне самоствердження у навчанні, переважання групової діяльності, схильність до експериментування, зародження світогляду, умови для цілеспрямованого становлення

естетичних почуттів).

Обґрунтовано критерії та визначено показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти: когнітивний критерій (знання про основи інформаційної культури, сприйнятливості до інформації, здатність самостійного отримання інформації); мотиваційний критерій (інформаційна спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими); комунікативний критерій (комунікабельність, логічність мовлення, вміння зацікавити інших інформацією); поведінковий критерій (інформаційна оперативність, інформаційна лабільність, інформаційна наполегливість).

Визначено рівень сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти як тривалість та постійність проявів показників інформаційної культури молодших підлітків.

Здійснено змістову характеристику таких рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти: недостатній, достатній, оптимальний.

Проведено констатувальний експеримент під час, якого було застосовано такі стандартизовані та авторські методики: контент-аналіз шкільної документації, авторська анкета для молодших підлітків «Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків», авторська анкета для педагогів «Анкета на виявлення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків (з погляду педагогів)», авторська анкета для батьків «Анкета на виявлення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків (з погляду батьків)», тест Мюнстерберга на сприйняття, опитувальник «Вивчення пізнавальної активності учнів» Б. Пашнева, методика «Спрямованість на набуття знань» Є. Ільїна, Н. Курдюкової, тест «Оцінка рівня спілкування» В. Ряховського, методика «Прості аналогії» (У. Гордон, адаптація І. Кулагіної, В. Калюцького), метод експертних оцінок, спостереження.

Встановлено, що з усіх 358 (100%) молодших підлітків у 269 (75,14%), а це

більше, ніж у половини, спостерігається недостатній рівень інформаційної культури, у 81 (22,63%) учня молодшого підліткового віку – достатній рівень інформаційної культури, і лише у 8 (2,23%) учнів молодшого підліткового віку – оптимальний рівень інформаційної культури.

Водночас, здійснено аналіз результатів анкетування педагогів (50 осіб), які працюють у закладах загальної середньої освіти та викладають навчальні предмети в учнів 5-6 класів. Виявлено, що лише 38 (76%) педагогів орієнтуються у понятті «інформаційна культура», але при цьому усі загалом вважають за потрібне формувати її серед молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти, так як з них 47 (94%) педагогів вважають, що недостатньо уваги відводиться учням молодшого підліткового віку у набутті інформаційних знань в умовах закладу загальної середньої освіти. Для формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти 12 (24%) педагогів порадили нам використовувати такі форми навчання та виховання, як походи, екскурсії, відвідування виставок, перегляд фільмів, зустрічі з фахівцями. Встановлено, що серед методів навчання та виховання для формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти 20 (40%) педагогів порадили використовувати інтерактивні. Також 34 (68%) педагогами було зазначено, чого в їх роботі за даним напрямом не вистачає, а саме власних знань та можливостей, технічних засобів навчання, обізнаності у формах та методах, інформаційної компетентності, спеціалізованої підготовки, вмотивованості, бінарності уроків. Було відмічено 39 (78%) педагогами, що на сьогодні недостатньо учням мати лише знання з комп'ютерної техніки. А 48 (96%) педагогів вважають, що їх учні повинні керуватися культурологічним підходом у роботі з інформацією.

Проведено анкетування батьків, діти яких навчаються у 5-6 класі (100 осіб), і виявлено, що 73 (73%) батьків не розуміють поняття «інформаційна культура», а 82 (82%) батьків бажають, щоб їх діти володіли інформаційною культурою, не дивлячись на те, що вони не розуміють визначення інформаційної культури, при цьому 89 (89%) батьків вважають, що інформаційним знанням їх дітей відводиться

недостатньо уваги. Для цього з них 14 (14%) батьків порадили нам у виховних годинах відвести теми, спрямовані на набуття інформаційних знань, та створити спеціалізовані позаурочні заняття. А 94 (94%) батьків взагалі були не задоволені тими аспектами формування інформаційної культури у своїх дітей, які на сьогоднішній день існують у їх закладі загальної середньої освіти, з яких 27 (27%) батьків для усунення цієї загальноприйнятої думки, надали нам такі поради: приділяти увагу на виховних годинах інформаційній культурі та проводити виховні заходи. При роботі з інформацією 85 (85%) батьків зазначили, що їх діти повинні застосовувати культурологічний підхід. І 92 (92%) батьків вважають, що на сьогоднішній день не варто обмежуватись їх дітям лише знаннями персонального комп'ютера.

Дані, отримані у ході констатувального експерименту, засвідчили необхідність розробки технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Визначено технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти як сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на виконання педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти, та оснащення означеного процесу необхідними методичними та технічними засобами, а також – чітке дотримання послідовності у здійсненні даного процесу.

Встановлено, що реалізація педагогічних умов формування інформаційної культури у молодшому підлітковому віці в умовах закладу загальної середньої освіти надає можливість педагогові отримати позитивний результат у процесі формування інформаційної культури молодших підлітків.

Охарактеризовано педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Доведено ефективність розробленого технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших

підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти. Упроваджено комплексну програму формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти «Мандрівка у світ інформації» та додаткові форми виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків. Апробовано додаткові активні та інтерактивні форми виховної роботи з молодшими підлітками (тематичне свято у стилі ревію, шкільний ІК-фест, веб-квест, конкурс рекламних буклетів, смарт-моб, скрайб-презентація, колаж, кейс-стаді, тощо), інтерактивні методи та технології навчання інформаційним знанням (метод «Зигзаг», метод «Фішбоун», «RAFT-технологія», тощо). Аналіз та оцінка результатів експериментальної роботи засвідчує наявність позитивних змін у рівнях показників досліджуваних критеріїв сформованості інформаційної культури у молодших підлітків. З'ясовано, що учасники експериментальної групи відчутно покращили рівень інформаційної культури, оскільки частка осіб з недостатнім рівнем сформованості інформаційної культури із 130 (76,47%) осіб знизилася до 32 (18,82%) осіб, а частка осіб з достатнім рівнем сформованості інформаційної культури набула помітного зростання: з 36 (21,18%) осіб до 87 (51,18%) осіб. Помітною виявилася тенденція до збільшення рівня сформованості інформаційної культури учасників експериментальної групи на оптимальному рівні: з 4 (2,35%) осіб – до 51 (30,00%) особи.

Ключові слова: культура, інформаційна культура, формування інформаційної культури, молодший підліток, заклад загальної середньої освіти, педагогічні умови, технологічне забезпечення.

Trifanina L. S. The formation of young teenagers' informational culture of under conditions of secondary educational institution. – Manuscript copyright.

Dissertation in support of candidature for pedagogical sciences degree in specialty 13.00.07 – Theory and methods of upbringing. – M. P. Drahomanov National Pedagogical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine 2019.

In the dissertation the essence of the concept the «formation of young teenagers' information culture in the educational process of a secondary educational institution» is disclosed; the peculiarities of forming informational culture in young teenagers in the educational process of secondary educational institution are revealed; the technological support of introducing pedagogical conditions for forming of information culture in young teenagers in the educational process of secondary educational institution is conceptualized: criteria, indicators and levels for forming of informational culture in young teenagers; the interpretation of the concept «person's information culture» is specified; for the first time the concept «pedagogical conditions for forming information culture in young teenagers» was indentified and the structure of person's information culture was characterized; the essence of forming information culture in the person and its stages were found.

The importance of results in dissertation research was proved in practice which in turn is realization of a qualitatively new technological support of introducing pedagogical conditions for forming information culture of young teenagers in the educational process of secondary educational institution. The comprehensive program for forming informational culture of young teenagers in secondary educational institution «Journey into the world of information» is developed, which consists of eight lessons (four lessons are educational hours entitled «Body infoknowledge», «Teenager in the world of information», «Life-giving force of communication» and «Informational trail» and the other four lessons are educational hours with elements of training entitled «Always develop yourself and don't forget about it!», «Chain», «Comfort-territory» and «From start to finish!»). The additional forms of educational work for forming informational culture in young teenagers are offered. Methodical recommendations for

teachers, social pedagogues, class teachers and organizers of educational work on forming informational culture of young teenagers in secondary educational institutions are developed.

The formation of young teenagers' informational culture in the educational process of secondary educational institution is indentified as a focused process of systematic to gain of certain informational knowledge by young teens, skills and abilities, active learning of the informational environment, the correct orientation in information flows, active communicative interaction and acquired the ability to estimate of information by young teens.

The groups of of features of forming young teenagers' informational culture are selected and characterized: the features connected with transformation of organism of the young teenagers that condition the formation of informational culture (increased activity and considerable increase energy, the functional improvements brain activity's, the unevenness processes of energization and inhibition, considerable fatigue); psychological features in the cognitive, emotional-willing and motivational spheres of development of the young teenagers that condition the formation of informational culture (cognitive: the availability of vivid fantasy are expressed; planonomy, coherence and superficiality of perception; increase scope, concentration and stability of attention; increased quantity of memorization the abstract material; increased in range and flexibility of thinking. Emotional-willing: the development conscious of strong-willed regulation, duration and stability of feelings. Motivational: focus, activity and profundity of interests. Social situation of development in the early adolescent age: communication with peers, the desire for autonomy, the development of «feeling of grown up», the main kind of activity – education); features the formation of informational culture of young teenagers in conditions of secondary educational institution (the acquisition of primary skills of research activities, intellectual activity, intellectual self-affirmation in teaching, propensity for group activity, propensity for experimentation, the emergence of a worldview, the possibility of a focused establishment of the aesthetic feelings).

Criteria are substantiated and indicators of forming young teenagers' information

culture under conditions of secondary educational institution are indentified: cognitive criterion (knowledge about the basis of informational culture, the sensitivity to information, the ability of autonomous to obtain information); motivational criterion (information direction, the desire to receive information and own it, the aspiration to share information with others); communicative criterion (communicability, logic of speech, being able to get interested in information others); behavioral criterion (informational efficiency, information lability, information focus).

The level of forming young teenagers' informational culture under conditions of secondary educational institution is indentified as the duration and permanence of manifestations of indicators of young teenagers' information culture.

The informative characterization of such levels of forming young teenagers' informational culture under conditions of secondary educational institution is implemented: insufficient, sufficient, optimal.

At qualitative stage of the experiment is conducted, during which standard and authors' methodologies were applied: content-analysis of school documentation, author's questionnaire for young teen-agers «Questionnaire on identify the indicators of forming information culture in young teenagers», author's questionnaire for teachers «Questionnaire on identify indicators of forming informational culture in young teenagers (from the point of view of teachers)», author's questionnaire for parents «Questionnaire on identify the indicators of forming information culture in young teenagers (from the point of view of parents)», test by Munsterberg for perception, questionnaire «Study of cognitive activity of pupils» by B. Pashneva, the methodology «Direction for acquired of knowledge» by E. Ilyin, N. Kurdyukova, test «The assessment of the level of communication» by V. Ryakhovskiy, the methodology «Simple analogies» (U. Gordon, adaptation by I. Kulagina, V. Kalyutskiy), method of expert estimations, method observation.

It is established that out of all 358 (100 %) young teenagers in 269 (75,14%), and that's more than half, the availability of the insufficient level of informational culture, and the acceptable level of informational culture are revealed only in 89 (24,86%) young teenagers, where of them in 8 (2,23%) – the optimal level, and in 81 (22,63%) –

the sufficient level.

At the same time analysis of the results of questionnaire for teachers, who work in the secondary education institutions and teach subjects in pupils 5-6 forms (number of 50 person) is implemented. It is found that only 38 (76,00%) teachers are guided in the concept of «information culture», but all teachers saw fit to form it among young teen-agers in the secondary educational institution, since 47 (94,00%) of them teachers consider that insufficient attention is paid to pupils of the early adolescence age to acquire information knowledge under conditions of secondary educational institution. For formation of informational culture of young teen-agers under conditions of secondary educational institution 12 (24,00%) teachers advised us to use such forms of study and education as hiking, excursions, visit to exhibitions, the screening of the films, meeting with the specialists. It established, that among the methods of study and education for forming young teenagers' informational culture under conditions of secondary educational institution 20 (40,00%) teachers advised us to use interactive. Also it was indicated by 34 (68,00%) teachers that in their work of such area lack, namely, their own knowledge and capabilities, technical means of study, awareness in forms and methods, information competence, specialized training, motivation, binary lessons. It was noted by 39 (78,00%) teachers, that for today insufficient for pupils to have only knowledge of computer equipment. And 48 (96,00%) teachers consider that their pupils should be guided by the cultural approach when working with information.

The questionnaire for parents, whose children study in 5-6 forms (number of 100 person) is conducted and found that 73 (73,00%) parents don't understand the concept of «information culture», while 82 (82,00%) parents want their children to have an informational culture, even though they don't understand the definition of information culture, however 89 (89,00%) parents consider that the information knowledge of their children aren't paid insufficient attention. For this of them 14 (14,00%) parents advised us to highlight topics aimed at acquire informational knowledge in educational hours and to create specialized extra-curricular lessons. And 94 (94,00%) parents generally were unhappy with those aspects of forming informational culture in their children, which today exist in their secondary educational institution, from which 27 (27,00%)

parents to eliminate this conventional opinion have provided us such councils: to pay attention on the informational culture in the educational hours and conduct educational activities. When working with information 85 (85,00%) parents indicated that their children should apply the cultural approach. And 92 (92,00%) parents consider that today their children don't limit to only knowledge of a personal computer.

The data obtained during the qualitative experiment are witnessed the need to develop the technological securing of introducing pedagogical conditions for forming young teenagers' informational culture in the educational process of secondary educational institution.

The technological support of introducing pedagogical conditions for forming young teenagers' informational culture in the educational process of secondary educational institution is indentified as a set of forms and methods of educational work aimed at forming young teenagers' information culture in secondary educational institution and equip of this process with the necessary methodological and technical means, as well as better compliance with coherence in it, which guarantee achievement of goals set by the teacher.

It is established that realization of pedagogical conditions of forming information culture in the early adolescence age under conditions of secondary educational institution provides an opportunity the teacher to get a positive result in the process of forming young teenagers' informational culture.

The pedagogical conditions of forming young teenagers' informational culture under conditions of secondary educational institution are characterized.

The effectiveness of the technological securing developed of introducing pedagogical conditions for forming young teenagers' informational culture in the educational process of secondary educational institution was proved. A comprehensive program for forming young teenagers' information culture in secondary educational institution «Journey into the world of information» is introduced and additional forms of educational work for forming young teenagers' informational culture are introduced too. Additional active and interactive forms of educational work with young teenagers were tested (thematic holiday in the style of revue, school IC-fest, web-quest, contest of

advertising pamphlet, smart-mob, scribe-presentation, collage, case-study, etc.), interactive methods and technology for study information knowledge (method «Zigzag», Fishbone method, RAFT-technology, etc.). The analysis and evaluation of the results of experimental work are witnessed the availability of positive changes in the levels of indicators, criteria studied for forming young teenagers' informational culture. Thus, the insufficient level of forming young teenagers' informational culture from 130 (76,47%) persons in the early adolescence age decreased to 32 (18,82%) persons in the early adolescence age, and the sufficient level from 36 (21,18%) persons in the early adolescence age rose to 87 (51,18%) persons in the early adolescence age and the optimal level from 4 (2,35%) persons in the early adolescence age – to 51 (30,00%) persons in the early adolescence age.

Key words: culture, information culture, a young teenager, secondary educational institution, pedagogical conditions, technological support.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Трифаніна Л. Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу: метод. реком. для педагогів, соціальних педагогів, класних керівників та організаторів виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів / за заг. ред. Р. Вайноли. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. 110 с.

2. Трифаніна Л. Тенденції розвитку культури особистості в умовах інформаційного суспільства. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук.-метод. жур.* 2015. № 1-4. С. 37-46.

3. Трифаніна Л. Сутність інформаційної культури в контексті людського капіталу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. жур.* 2015. № 10 (343). С. 121-126.

4. Трифаніна Л. Інформаційна культура підлітків як фактор соціальної безпеки у контексті нових суспільних викликів. *Молодий вчений: наук. жур.* 2015. № 7 (22). Ч. 2. С. 73-76.

5. Тріфаніна Л. Інформаційна культура молодших підлітків як об'єкт соціальної роботи в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон: Гельветика, 2015.

Вип. 6. С. 155-158.

6. Тріфаніна Л. Виникнення та розвиток інформаційної культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 185-191.

7. Тріфаніна Л. Вплив інформаційної культури на ціннісні орієнтації молодшого підлітка. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. жур.* 2016. № 8. С. 122-127.

8. Тріфаніна Л., Вайнола Р. Особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. *Science Rise: Pedagogical Education: наук. жур.* 2016. Vol. 5 (1). С. 50-58. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2016.70215>

9. Тріфаніна Л. Інформаційна культура як аспект соціалізації особистості підлітка. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів: ЛДУ БЖД, 2016. № 13. С. 226-231.

10. Тріфаніна Л. Вплив інформаційної культури на розвиток людського потенціалу. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економічні науки*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. Вип. 11. С. 258-264.

11. Trifanina L. Evaluation of information culture levels formation of young teenagers under conditions of secondary educational institution. *Eureka: Social and Humanities: scientific journal*. 2017. Vol. 4 (10). P. 60-75. DOI: <http://dx.doi.org/10.21303/2504-5571.2017.00365>

12. Тріфаніна Л. Педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків. *Чорноморські наукові студії: зб. «Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету» III Міжнар. мультидисцип. конф. (19.05.2017)*. Одеса: Гельветика, 2017. Вип. 27. С. 212-214.

13. Трифаніна Л., Вайнола Р. Ефективність впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка: наук. жур.* 2018. № 1 (7). С. 76-84.

14. Трифаніна Л. Інформаційна культура особистості як один із пріоритетних напрямків у формуванні та розвитку людського капіталу. *Education – as a factor for economic growth and development of human capital: yearbook 11th International Scientific Conference.* (26.06-8.07.2015). Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2015. Vol. VIII. P. 109-115.

15. Трифаніна Л. Роль інформаційної культури для підрастального покоління в умовах сучасного медіа-пространства. *Modern science, business and education: yearbook 12th International Scientific Conference.* (25.06-6.07.2016). Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2016. Vol. IX. P. 188-194.

16. Трифаніна Л. Соціально-виховна робота загальноосвітнього навчального закладу по формуванню інформаційної культури підлітків. *Modern Ukrainian studies: problems of language, literature and culture: a collection of scientific works of the VIII Olomouc symposium of ukrainianists of Central and Eastern Europe.* (25-27.08.2016). Olomouc (Czech Republic): Palacky University Olomouc, 2016. P. 632-637.

17. Трифаніна Л. Критеріальні показателі і рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків. *Fundamental and Applied Studies in the Modern World.* The XV International Academic Congress (United Kingdom, Oxford, 6-8.09.2016). Papers and Commentaries. Oxford University Press, 2016. Vol. XV. 2016. P. 586-594.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

18. Трифаніна Л. Формирование информационной культуры в младшем подростковом возрасте. *Формы и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности:* материалы III Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 10-летию открытия первого в Бурятии кабинета медико-социальной помощи в поликлиническом звене (2-4.01.2015). / отв. ред. Ю. Ю. Шурыгина. Улан-Удэ:

Изд-во ВСГУТУ, 2015. С. 332-333.

19. Трифаніна Л. Інформаційна культура молодших підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. *Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць II Всеукр. наук.-практ. конф. (12.03.2015). Херсон: ПП В. С. Вишемирський, 2015. Вип. 3. С. 110-115.

20. Трифаніна Л. Інформаційна діяльність особистості в сучасному суспільстві. *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (17-18.04.2015). Одеса: «Південна фундація педагогіки», 2015. С. 111-113.

21. Трифаніна Л. Інформаційна культура як саморозвиток особистості в сучасному суспільстві. *Освіта як фактор формування людського капіталу та економічного розвитку суспільства*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (26.06-8.07.2015). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2015. С. 105-108.

22. Трифаніна Л., Вайнола Р. Роль інформації в сучасному суспільстві. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті*: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (19-20.04.2016). Харків: НАУ імені М. Жуковського «ХАІ», 2016. С. 32-33.

23. Трифаніна Л. Інформаційна культура як соціально-педагогічна проблема сьогодення. *Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: зб. матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (27.04.2016). Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2016. С. 180-183.

24. Трифаніна Л. Інформаційна культура як засіб захисту і збереження інформаційного здоров'я молодших підлітків. *Педагогіка здоров'я*: зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. (28-29.04.2016). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. С. 423-429.

25. Трифаніна Л. Критерії сформованості інформаційної культури молодших підлітків. *Actual questions and problems of development of social sciences: a collection of scientific works of the International Scientific-Practical Conference*. (28-30.06.2016). Kielce (Poland): HCU, 2016. P. 26-29.

26. Трифаніна Л. Інформаційна культура як аспект адаптації підростаючого покоління до сучасного інформаційного середовища. *Сучасна наука та освіта*:

самовизначення особистості в контексті євроінтеграції: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (25.06-6.07.2016). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2016. С. 76-78.

27. Трифаніна Л. Інформаційна культура як одна із умов комфортного перебування підлітків в інформаційному просторі. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: матеріали доп. та повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (16.09.2016) Ужгород: Ужгородський національний ун-т, 2016. С. 196-197.

28. Трифаніна Л. Принципи формування інформаційної культури у підростаючого покоління. *UChoice: 4P. Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology*: матеріали II міждисцип. наук.-практ. конф. (8.10.2016). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. С. 132-136.

29. Трифаніна Л. Влияние информационной культуры на психологическое здоровье личности подростка. *Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность*: сб. материалов V Междунар. научн.-практ. конф. (20-22.10.2016). Барановичи (Республика Беларусь): БарГУ, 2016. С. 32-34.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	11
1.1. Теоретико-методичні засади формування інформаційної культури особистості.....	11
1.2. Сутність та особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.....	39
1.3. Критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків.....	65
Висновки до першого розділу.....	81
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ	84
2.1. Стан сформованості рівнів інформаційної культури молодших підлітків.....	84
2.2. Технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.....	122
2.3. Оцінка та аналіз ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків.....	154
Висновки до другого розділу.....	205
ВИСНОВКИ	210
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	214
ДОДАТКИ	236

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується кардинальними змінами у сфері взаємодії людини й інформації. Інформатизація соціуму нерозривно пов'язана з усвідомленням кожним громадянином необхідності постійного оновлення знань, підвищення рівня обізнаності та опанування новими видами інформаційної діяльності. Нині перед закладом загальної середньої освіти (назву змінено згідно з Законом України «Про освіту») постає завдання забезпечення відповідності освіти динамічним змінам, що відбуваються у природі і суспільстві, навколишньому середовищі, збільшеному обсягу інформації, швидкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Саме тому величезної актуальності набуває проблема підготовки учнів до ефективного пошуку, швидкого сприйняття й обробки великих обсягів інформації, оволодіння сучасними технологіями, формами й методами, прийомами та засобами безпечної роботи з носіями інформації.

Завдання формування інформаційної культури громадянина України знаходить своє відбиття у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про Національну програму інформатизації» (2015 р.), «Про доступ до публічної інформації» (2015 р.), «Про науково-технічну інформацію» (2014 р.), «Про Концепцію національної програми інформатизації» (2013 р.), «Про інформацію» (2011 р.), «Про рекламу» (2011 р.) тощо. У цих документах утверджуються принципи інформаційної культури дітей та формування безпеки сприйняття та користування інформацією.

Формування інформаційної культури набуває особливого значення у молодшому підлітковому віці, оскільки мотиваційно-сміслова сфера учнів цього віку ще не до кінця сформована та відкрита як для позитивних змін, так і для впливу соціально небезпечної інформації.

Огляд наукової літератури дозволив нам визначити, що загальні питання теорії виховання розробляли такі відомі вітчизняні вчені, як: В. Лозова, С. Максимюк, В. Сухомлинський, Г. Троцько, М. Фіцула та ін. Теоретико-методичні засади

соціального виховання особистості відображено у працях зарубіжних (Ф. Дістервег, Г. Спенсер, Ф. Фребель та ін.) та вітчизняних учених (І. Бех, Р. Вайнола, А. Капська, С. Карпенчук, О. Матвієнко, Ю. Руденко, В. Тернопільська та ін.). Зміст, форми та методи виховної роботи з підлітками у закладах загальної середньої освіти деталізовано в дослідженнях І. Андрощук, Л. Назаренко, Г. Сороки та ін.

Використанню сучасних комп'ютерних засобів навчання в освітньому процесі та медіаграмотності значну увагу надавали А. Гуржій, М. Жалдак, В. Кудін, М. Левшин, М. Матвійчук та ін. Проблеми інформатизації суспільного виховання були у центрі уваги таких зарубіжних вчених, як: Е. Дайсон, М. Кастельс та ін.

Поняття «інформаційна культура» у сучасних дослідженнях деталізовано як: інформаційна діяльність (О. Гречихін, Т. Купріна, Є. Медведєва та ін.), інформаційна культура суспільства (Л. Скворцов, А. Суханов та ін.), специфічний інформаційний компонент загальної культури людини (Н. Морзе, Е. Семенюк та ін.), інформаційна культура особистості (С. Антонова, Н. Гендіна, Н. Зінов'єва, В. Мінкіна та ін.), специфічне особистісне утворення (М. Вохришева, Ю. Зубов, І. Хангельдієва та ін.), складова загальної культури (В. Миронова, І. Свістельник, О. Хмельницький та ін.).

Процес формування інформаційної культури особистості розкрито у працях М. Близнюк, Ю. Вобленко, Н. Джинчарадзе, І. Луговської, О. Матвієнко, Ю. Шлапак та ін.

Проблеми формування інформаційної культури особистості в освітньому середовищі знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях останніх років, зокрема, теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури у процесі фахової підготовки розкрито у працях: Т. Бабенко, Г. Вишинської, О. Глушак, О. Значенко, В. Кириленко, А. Клименко, А. Коломієць, О. Повідайчик та ін.

Проте аспект формування інформаційної культури саме молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти недостатньо відображено у теорії та методиці сучасної соціально-виховної роботи.

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо вивчення різних аспектів формування інформаційної культури особистості, проблема визначення та впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури підлітків в освітній процес закладів загальної середньої освіти потребує комплексного вирішення.

Аналіз порушеного питання дозволив виокремити *суперечності* між:

- соціальною значущістю процесу формування інформаційної культури підлітків в умовах закладу освіти та відсутністю чітко накреслених шляхів його оптимізації у закладах загальної середньої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства;

- потребою в удосконаленні освітнього процесу щодо розв'язання завдання формування інформаційної культури підлітків та недостатньою розробленістю алгоритмів дій педагогів з його реалізації;

- потребою молодших підлітків в оволодінні інформаційною культурою та відсутністю необхідного технологічного забезпечення даного процесу.

Отже, об'єктивна суспільна значущість досліджуваного процесу, визначені суперечності, недостатність теоретичного обґрунтування та практичної реалізації досліджуваних проблем зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 07.04.15 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої Ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.05.2015 р.).

Мета дослідження – здійснити теоретико-методичний аналіз проблеми формування інформаційної культури учнів молодшого підліткового віку та виявити ефективні педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми формування інформаційної культури учнів закладів загальної середньої освіти у педагогічній теорії та практиці.
2. Охарактеризувати особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.
3. Обґрунтувати критерії, показники та виявити рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків.
4. Визначити педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків та здійснити перевірку дієвості їх технологічного забезпечення в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – процес формування інформаційної культури молодших підлітків.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури; порівняння, узагальнення, систематизація з метою з'ясування змісту базових понять та обґрунтування теоретичних засад дослідження; контент-аналіз шкільної документації щодо вивчення наявності компонента формування інформаційної культури молодших підлітків; *емпіричні* – анкетування, тестування, спостереження, метод експертних оцінок, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою виявлення рівня сформованості інформаційної культури молодших підлітків та перевірки ефективності технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури в освітній процес закладу загальної середньої освіти; *методи математичної статистики* з метою перевірки результативності

експериментальної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- *вперше* визначено та теоретично обґрунтовано: поняття «формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти»; особливості формування інформаційної культури у молодшому підлітковому віці; критерії (когнітивний, мотиваційний, комунікативний, поведінковий), показники та рівні (недостатній, достатній, оптимальний) сформованості інформаційної культури молодших підлітків; педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків (активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби; спрямування форм та методів позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури; організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу); технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти;

- *уточнено*: трактування понять «інформаційна культура», «формування інформаційної культури особистості», «педагогічні умови», «технологічне забезпечення»; структуру інформаційної культури особистості;

- *подальшого розвитку* набули форми та методи виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в: апробації технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладів загальної середньої освіти; розробці комплексної програми формування інформаційної культури молодших підлітків «Мандрівка у світ інформації» та методичних

рекомендацій для педагогів, класних керівників і організаторів виховної роботи з метою оптимізації процесу формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Матеріали дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, які спеціалізуються на виховній роботі закладів загальної середньої освіти; у практичній роботі вчителів, класних керівників та організаторів виховної роботи; у процесі підготовки майбутніх фахівців, що навчаються за освітніми програмами «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота».

Результати дослідження впроваджено у виховну роботу з учнями 5-6 класів Старокостянтинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 м. Старокостянтинів, Хмельницької області (довідка № 48 від 6.02.2018р.), Старокостянтинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 м. Старокостянтинів, Хмельницької області (довідка № 18 від 6.02.2018р.), Хмельницького технологічного багатoproфільного ліцею імені Артема Мазура м. Хмельницький (довідка № 67 від 16.03.2018р.), Хмельницької спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 27 імені Дмитра Івахи м. Хмельницький (довідка № 01-42/177 від 18.12.2018р.), Київської середньої загальноосвітньої школи № 288 м. Київ довідка (№ 57 від 17.10.2018р.).

Дослідження проводилося упродовж 2016-2018 рр. Ним було охоплено 358 осіб – молодших підлітків, учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти; 100 осіб – батьків (діти, яких навчаються в 5-6 класах); 50 осіб – педагогів (класні керівники, вчителі, заступники директорів з виховної роботи).

Особистий внесок здобувача. У статті «Особливості формування інформаційної культури молодших підлітків», опублікованій у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є висвітлення особливостей молодших підлітків, які обумовлюють формування інформаційної культури в умовах закладу загальної середньої освіти. У статті «Ефективність впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків», опублікованій у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є розкриття дієвості запропонованих

педагогічних умов. У тезах доповіді «Роль інформації в сучасному суспільстві», опублікованих у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є з'ясування важливості ролі інформації у розвитку особистості.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати дослідження було представлено у доповідях і повідомленнях на наукових заходах різного рівня: *міжнародних* науковому конгресі «Fundamental and Applied Studies in the Modern World» (United Kingdom, Oxford, 6-8.09.2016) та науковому симпозиумі українців Середньої і Східної Європи «Modern Ukrainian studies: problems of language, literature and culture» (Czech Republic, Olomouc, 25-27.08.2016); *міжнародних конференціях* «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (Україна, Одеса, 17-18.04.2015), «Соціальна політика: концепції, технології, перспективи» (Україна, Київ, 21.04.2015), «Education as a factor of human capital formation and economic development» (Bulgaria, Dobrich, 26.06-8.07.2015), «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Україна, Харків, 19-20.04.2016), «Проблеми, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку в XXI столітті» (Україна, Кам'янець-Подільський, 19-20.05. 2016), «Modern science and education: individual self-determination in the context of European integration» (Bulgaria, Dobrich, 25.06-6.07.2016), «Current issues and problems of social sciences» (Poland, Kielce, 28-30.06.2016), «Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Україна, Ужгород, 16.09.2016), «Спеціаліст XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность» (Республіка Беларусь, Барановичи, 20-22.10.2016), «Чорноморські наукові студії» (Україна, Одеса, 19.05.2017); *всеукраїнських конференціях* «Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи» (Херсон, 12.03.2015), «Партнерство навчальних, культурно-освітніх закладів, соціальних служб і родин: стан, проблеми, перспективи розвитку» (Тернопіль, 18-19.03.2015), «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення» (Ніжин, 27.04.2016), «Педагогіка здоров'я» (Харків, 28-29.04.2016), «Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи,

розвиток» (Львів, 26-27.05.2016), «Восьмі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 6.12.2017); *міждисциплінарній конференції «UChoice: 4P (Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology)»* (Україна, Одеса, 8.10.2016).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та на засіданнях кафедри соціальної педагогіки факультету соціально-економічної освіти та управління (2014 – 2018 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 29 наукових та науково-методичних працях. З них: 1 методичні рекомендації, 7 статей у наукових фахових виданнях України (2 – у співавторстві), 5 статей у зарубіжних виданнях, 4 статті у провідних наукових виданнях України, 12 тез доповідей (1 – у співавторстві). Загальний обсяг особистого доробку становить 16,78 др. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (247 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 298 сторінок, з них: 213 сторінок основного тексту, 16 додатків, які складають 46 сторінок. Робота містить 33 таблиці та 26 рисунків, що складають 33 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Теоретико-методичні засади формування інформаційної культури особистості

Культура у різних її проявах є об'єктом і предметом вивчення багатьох конкретних наук. І кожна з них створює своє певне уявлення про культуру. Поняття «культура» є найбільш складним соціальним явищем. Існує безліч трактувань цього поняття. Американські культурологи А. Крьюбер і К. Клакхон, як встановив П. Гуревич, підраховали, що з 1871 по 1919 р. було дано всього сім визначень культури (перше з них, як вони вважають, належить видатному англійському етнографу Е. Тайлору), з 1920 по 1950 р. налічується вже 157 визначень. На сьогодні культурологами надано понад 500 визначень культури [47, с. 252].

Слово «культура», у трактаті «Про землеробство» («De agri cultura») Марка Порція Катона (234-149 рр. до н. е.), походить від латинських слів «colere», «cultio» – обробити, «colere» – обробляти, вирощувати, а пізніше – вклонятися, шанувувати (культ богів, предків). У листах Марка Тулія Цицерона (106-43 рр. до н. е.), відомих під назвою «Тускулапські бесіди» (45 р. до н. е.), вислів «cultura animi autem philosophia est» («проте культура духу є філософія») був спрямований на необхідність духовного, розумового розвитку людини як фактора її вдосконалення. Відтоді слово «культура» починає вживатися як синонім вихованості, освіченості людини, і у цьому значенні воно увійшло в усі європейські мови, зокрема й українську [218, с. 8-9].

Розглянемо підходи до розуміння поняття культури, його сутності та динаміки трансформації на сучасному етапі розвитку суспільства.

Радянський та російський культуролог Ю. Лотман розуміє культуру як спадкову пам'ять колективу, що виражається у певній системі заборон і законів [103].

Американський дослідник Р. Лінтон пропонує погляд на культуру як певну конфігурацію загальноприйнятої поведінки і результатів цієї поведінки, складові елементи, які сприймаються членами деякого суспільства і передаються наступним поколінням [242].

Культура нерідко виявляється об'єктом вивчення з боку не тільки філософів, але й соціологів, аксіологів, істориків, культурологів. Так, радянський та російський вчений П. Гуревич, який був культурологом, філософом та соціологом, виділяє деякі специфічні підходи до культури. Перший з них – філософсько-антропологічний. Представники даного підходу – німецький філософ А. Гелен і англійський культуролог Е. Тайлор. Культура у цьому випадку розуміється як «сукупність різноманітних діянь homo faber». Наступний підхід – філософсько-історичний. Він претендує на те, щоб розкрити механізм породження, виникнення самої людської історії. В епоху Просвітництва поняття «культура» використовується в якості центральної категорії філософії-історії, що розуміється як «історія духу». Культура, у даному випадку, є синонімом інтелектуального, морального, естетичного, розумного вдосконалення людини у ході його історичної еволюції [47, с. 13].

На думку П. Гуревича поняття «культура» не містить у собі ніякої оцінки і відноситься до способу життя будь-якого суспільства в цілому. У кожного суспільства є своя культура, і кожна людина культурна в тому сенсі, що бере участь у тій чи іншій культурі. У соціологічному розумінні культура постає як «міцні вірування, цінності і норми поведінки, які організують соціальні зв'язки і роблять можливою загальну інтерпретацію життєвого досвіду (У. Беккет) [90]; успадковані винаходи, речі, технічні процеси, ідеї, звичаї і цінності (Б. Малиновський) [244]; мова, вірування, естетичні смаки, знання, професійна майстерність і всякого роду звичаї (А. Радкліфф-Браун) [245]; загальний і прийнятий спосіб мислення (К. Юнг)» [237].

Культура прищеплює людині набір ціннісних орієнтацій (цілі, ідеали, потреби) і тим самим робить її особистістю певного типу, що допомагає останній житися у суспільство, в ті чи інші соціальні структури і взаємодіяти з іншими

особистостями. Культура перетворює нормативні зразки, встановлені у суспільстві, у ціннісні орієнтації. Вона формує особисті стереотипи цілеспрямованості і, відповідно, ціледосягнення. Культура є каналом, засобом формування цілісності особистості і сама діяльність по створенню культурних цінностей обумовлюється станом культури, як об'єктивної реальності, і потребами особистості. Цілісність особистості можна розглядати як особистісне вираження культури [140, с. 93].

Культура як зміст і певна характеристика життєдіяльності людини і суспільства – явище неоднозначне. З одного боку, культура виступає як феномен соціального організму та його еволюції, з іншого, – як наукова категорія, що досліджує та визначає сутність, структуру та специфіку функціонування цього феномену. Як результат неоднозначності культури, у сучасних гуманітарних галузях знань – культурології, філософії, історії, соціології та інших – існує безліч визначень культури, проте загальним для них є те, що під культурою, на противагу «натурі» (природі), розуміють все, що створила людина [217, с. 8].

Культура – це не просто одна із специфічних сфер життя суспільства. Вона є людським способом буття, що визначає весь спектр практичної і духовної діяльності людства, його ставлення до навколишнього світу і визначення свого місця і ролі у ньому. Зрозуміти сутність культури можна лише через призму продуктивної діяльності людини, суспільства, всього людства: створюючи матеріальні потреби свого існування, людина, спочатку й не усвідомлюючи цього, а потім цілком свідомо, розкривала свій духовний світ, тобто здібності та вміння, знання і світогляд, соціальні почуття й національний характер тощо.

Кожна людина робить свій внесок у культуру суспільства, оскільки результати її трудової діяльності мають культурне значення. Саме діяльнісний підхід до визначення культури як цілісного соціального явища дозволяє включити у сферу культури всі види людської діяльності: матеріальну і духовну [218, с. 13-14].

Цей підхід дає змогу сформулювати сутність феномену культури у найбільш узагальненому визначенні, тому що, на нашу думку, доки людство продовжує розвиватися, буде розвиватися і сама культура [215].

Отже, ми будемо ґрунтуватися на даному підході, за яким культуру розглядають як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених внаслідок цілеспрямованої діяльності людства протягом його історії, а також взаємовідносини, що склалися у процесі споживання, відтворення цих цінностей та їх розподілу і обміну.

Таке спеціалізоване, академічне визначення культури не виключає можливості трактувати її в ширшому значенні, коли під культурою розуміємо «культурні риси» людини – розум і почуття, мову і спілкування, естетичні смаки та норми поведінки тощо [218, с. 14].

Кожен предмет має свою структуру (від лат. *structura* – розміщення, порядок, побудова) – мережу усталених і впорядкованих зв'язків (між його складовими, елементами), які забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних якостей при різноманітних внутрішніх і зовнішніх змінах. Не є винятком і таке явище, як культура [46, с. 20].

Найбільш поширеними у філософсько-культурологічній літературі раніше розглядалися три види культури: матеріальна, духовна і художня (див. рис. 1.1).

Матеріальна культура, на думку зарубіжного філософа М. Кагана, має дві сторони – предметно-продуктивну і техніко-технологічну. До матеріальної культури він відносить також культуру відтворення людського роду, фізичну культуру, культуру соціально-політичну, медичну справу, спорт тощо.

Духовну культуру філософ розглядає як чотиричленну систему, яка створюється у результаті наступних видів людської діяльності – проєктивної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної (ідеологічної) і духовного спілкування людей.

Художня культура вважає вчений, включає у себе художнє виробництво, споживання, художню критику, мистецтвознавство безпосереднє мистецтво тощо [76, с. 188].

Існує ще один вид культури – спеціалізована культура, яка є похідною від діяльності людини як суб'єкта. При цьому її будова визначається структурою породжуючої діяльності. Спеціалізована культура може розглядатися у двох аспектах. З одного боку спеціалізована культура формується через співвідношення

породжуючи її матеріально-практичної і духовної форм активності людини.

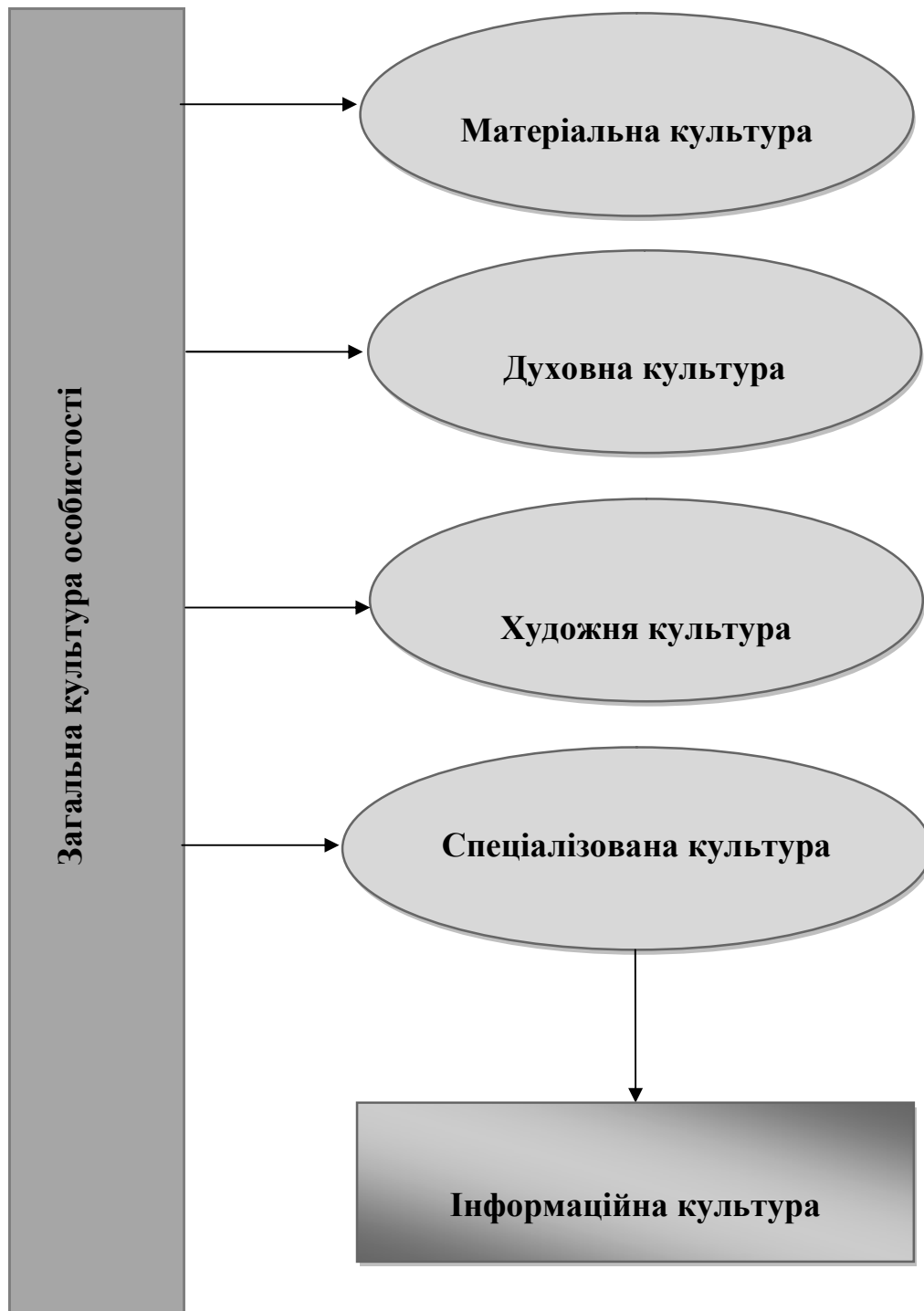

Рис. 1.1. Структура загальної культури особистості

З іншого боку, культуру розглядають з точки зору різних галузей. При цьому виділяють такі її розділи, як, наприклад, «художня культура», «виробнича культура», «педагогічна культура», «культура спілкування» та інші. Культура

виступає загальною властивістю, яка проявляється у різних сферах життя – у побуті, науці, освіті, виробництві тощо. До того ж, у всіх галузях людської діяльності вона проявляється детерміновано різними своїми сторонами.

Спеціалізована культура охоплює специфічні професійні сфери діяльності і тому не є загальнообов'язковою, а належить тим чи іншим професійним прошаркам [64, с. 194].

Будь-яка інтелектуальна діяльність в умовах інформаційного суспільства, зокрема інформаційно-аналітична діяльність, детермінує особливий вид спеціалізованої культури, інформаційну культуру [225, с. 39].

Історія становлення такого феномену як інформаційна культура налічує тисячоліття. Формування сучасного інформаційного суспільства стало результатом кількох інформаційних революцій, що мали місце в історії людства і спричиняли кардинальні зміни не тільки у способах обробки, зберігання та передачі інформації, а й у способі виробництва, стилі життя, системі цінностей. Наслідком подібних перетворень стало набуття суспільством нової якості [193, с. 186].

Перша інформаційна революція, пов'язана з появою писемності, зробила можливою передачу інформації, знань від покоління до покоління через їх фіксацію у знаках. Друга інформаційна революція була викликана винаходом та поширенням книгодрукування у XV ст. і розширила доступ до інформації для широких верств населення завдяки тиражуванню знань (початок «ери Гутенберга»). Створення у 1814 р. друкарської машини започаткувало сучасну поліграфію. Третя інформаційна революція (кінець XIX – початок XX ст.) пов'язана з винаходом телеграфу, телефону, радіо, телебачення, що дозволяло оперативно, у великих обсягах транслювати й накопичувати інформацію, передавати образи на великі відстані. Це створило передумови ефекту «стискання простору». Четверта інформаційна революція (70-ті рр. XX ст.) пов'язана з винаходом мікропроцесора й персонального комп'ютера. Апогеєм є створення всесвітньої мережі Інтернет, що зробило можливим глобальний інформаційний обмін.

Усвідомивши проблему як міждисциплінарну, до дослідження долучилися представники багатьох галузей знань: бібліотекарі, фахівці з інформатики,

культурологи, соціологи, філософи.

Проте об'єднані спільними інтересами, вони розглядають різні явища. Фахівці з інформатики пов'язують її з комп'ютерною грамотністю й умінням працювати в електронних мережах. Соціологи вважають, що проявом інформаційної культури є орієнтація людини у швидко мінливих соціальних умовах, здатність адаптуватися до них. Культурологи і філософи підходять до проблеми ширше: інформаційна культура бачиться ними як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складова процесу формування культури людства.

Складність визначення пов'язана з багатозначністю самого поняття «інформаційна культура». В її структуру входять елементи комунікативної (спілкування), лексичної (мовна, листи і оформлення ділової документації), інтелектуальної (науково-дослідна та розумова праця), інформаційно-правової, світоглядної і моральної культур. Так, існує безліч близьких, але не тотожних за змістом понять: «бібліотечно-бібліографічна культура», «культура читання», «комп'ютерна грамотність» [156, с. 35].

Бібліотечно-бібліографічна культура – комплекс знань, умінь, навичок читача, що забезпечують ефективне використання довідково-бібліографічного апарату та фонду бібліотеки. Вона охоплює знання про структуру бібліотечного фонду, склад бібліотечних каталогів, картотек, бібліографічних посібників, правила користування бібліотеками; вміння знайти там необхідні джерела інформації [38, с.16].

Культура читання – складова частина загальної культури особистості, комплекс навичок роботи з книгою, що включає усвідомлений вибір тематики, систематичність і послідовність читання, вміння застосовувати раціональні прийоми читання, максимально засвоювати і глибоко сприймати прочитане, дбайливо поводитися з творами друку [38, с.16].

Комп'ютерна грамотність – це знання, вміння та навички в галузі інформатики, необхідні кожній людині для ефективного використання у своїй діяльності комп'ютерних технологій [38, с. 16-17].

Крім цього, інформаційна культура як особливий аспект соціального життя виступає предметом, засобом та результатом соціальної активності, вона відображає характер та рівень практичної діяльності людей. Це результат діяльності суб'єкта та процес збереження створеного, розповсюдження і споживання об'єктів культури [156, с. 35].

Термін «інформаційна культура» у радянській науковій літературі з'явився у монографії Г. Воробйова «Информационная культура в управленческом труде» 1971 р. Автор порушив питання природи інформації, інформаційних потоків і масивів, а також вимог, що їх ставлять до інформації. Більшу частину праці присвячено науці про документацію, тобто складання та опрацювання документів. На жаль, автор не визначив поняття «інформаційна культура» [30].

Перші спроби визначення поняття «інформаційна культура» були зроблені зарубіжним філософом Ю. Шрейдером у середині 80-х рр. минулого століття, коли почалось формування такого аспекту інформаційної культури, як комп'ютерна грамотність [235]. У 1998 році у Данії на конференції з питань маркетингу та розвитку бібліотечних послуг американка Елізабет Аркін, колишня голова Послуг бібліотеки Університетської бібліотеки м. Ольборг, вперше вжила такий термін, як «інформаційна компетентність». Його одразу підхопили як найбільш відповідний широкому визначенню освіти користувача, бібліотечної діяльності, зорієнтованому на навчання студентів та педагогічну роль бібліотекаря. Поняття «інформаційна культура» – багатоаспектне та різнопланове. Сьогодні, воно базується на двох фундаментальних поняттях – інформація і культура [167, с. 25].

З точки зору останньої, інформаційна культура розглядається як складова процесу формування культури особистості, є частиною її загальної культури і визначає культуру пошуку інформації, культуру сприйняття інформації, уміння опрацьовувати інформацію, її аналізувати, підвищувати власну інформаційну компетентність, чітко й доказово обґрунтовувати результати наукової або навчальної діяльності. З точки зору інформації поняття «інформаційна культура», яке є її складовою, містить у собі:

- по-перше, пошук інформації (уміння формулювати інформаційний запит; уміння користуватися каталогами та картотеками бібліотек; знання принципів систематизації інформації, основ її класифікації; уміння знайти потрібну інформацію у мережі Інтернет; уміння правильно складати списки літератури);

- по-друге, осмислення та опрацювання інформації (знання структури інформаційно-пошукової системи, як традиційної (каталогів, картотек), так і електронної (мережі Інтернет); орієнтація у різних джерелах інформації (навчальні, наукові, довідкові, науково-популярні тощо); уміння логічно працювати з літературою; уміння аналізувати та синтезувати інформацію (конспектувати, анотувати, реферувати, готувати огляди, складати бібліографічний опис видання, посилатися на інформаційне джерело, оформляти цитату, список використаної літератури);

- по-третє, використання інформації (уміння використовувати зібраний інформаційний матеріал; володіння технологією інформаційного самозабезпечення) [167, с. 32-33].

Сьогодні об'єм поняття «інформаційна культура» трактується зарубіжними вченими по-різному у силу наявності ряду методологічних підходів.

Т. Купріна під поняттям «інформаційна культура» розуміє «сукупність знань, ціннісних орієнтацій, переконань, настанов, що визначають вчинки, в цілому діяльність людини» [168, с. 11].

Головним у формуванні інформаційної культури особистості професор Н. Зінов'єва вважає «процес гармонізації внутрішнього світу людини під час опанування всього обсягу соціально-значущої інформації» [70, с. 96].

На думку В. Мінкіної, «становлення інформаційної культури людини відбувається у її повсякденній діяльності під впливом засвоєних побутових знань та умінь, інформації засобів масових комунікацій, у процесі самоосвіти, під час навчання, у сім'ї, на роботі» [116, с. 36].

Професор Ю. Зубов трактує поняття «інформаційна культура як систематизовану сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечує оптимальне здійснення інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних,

так і непрофесійних потреб» [72, с. 8].

У розумінні І. Хангельдієвой «інформаційна культура – якісна характеристика життєдіяльності людини передусім у сфері отримання, передачі, зберігання і використання інформаційних даних, де пріоритетними є загальнолюдські цінності» [224, с. 2].

За визначенням академіка Української академії інформатики Е. Семенюка, «інформаційна культура – це ступінь розвиненості інформаційної взаємодії та всіх інформаційних взаємовідносин у суспільстві» [170, с. 11].

За вітчизняною вченою Є. Медведевою інформаційну культуру визначають як «рівень інформаційної підготовки, який дозволяє людині не тільки вільно орієнтуватися у потрібному інформаційному середовищі, а й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам» [115, с. 59].

Але найбільш розповсюдженим є розуміння інформаційної культури як «сукупності інформаційного світогляду, системи знань та вмінь, що забезпечують самостійну діяльність, спрямовану на задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій» [106, с. 21-22].

Ми здійснили спробу узагальнити існуючі визначення поняття «інформаційна культура» та трактувати цей феномен як систематизовану сукупність знань, умінь та навичок, уявлень та переконань, які дозволяють вільно та безпечно орієнтуватися в інформаційному середовищі.

В умовах дисбалансу сучасного інформаційного культурного середовища становлення, гармонійний розвиток і досконалість особистості у багатьох випадках залежить від ступеня володіння її інформаційної культури, спроможної протидіяти руйнівним тенденціям інформатизації і перешкоджати дисгармонії особистості з навколишнім її технологізованим світом [238, с. 38].

Не випадково основною метою інформаційної культури виступає адаптація індивіда до умов навколишнього інформаційного середовища [199].

Її об'єктом є система інформаційних взаємовідносин суспільства і особистості, а предметом вважається процес гармонізації внутрішнього світу

особистості у ході засвоєння всього об'єму соціально-значущої інформації. Головними завданнями інформаційної культури особистості виступають активізація і систематизація накопиченого індивідом інформаційного потенціалу, формування інформаційного світогляду, озброєння навчальними знаннями, уміннями та навичками інформаційного самозабезпечення своєї навчальної професійної або іншої пізнавальної діяльності [238, с. 39].

Інформаційна культура суспільства і особистості повинна забезпечувати можливість безперервної освіти людини і підвищення його відповідальності за прийняття рішень. У першому випадку інформаційна культура виступає засобами соціального захисту особистості, спроможної до самостійного підвищення знань, зміни сфери діяльності, регулюванню власної поведінки на основі всебічного аналізу ситуації. У другому – інформаційна культура є засобом захисту суспільства від непродуманих дій людини, гарантом того, що принципові рішення у будь-якій сфері – соціальної, економічної, технологічної приймаються лише після поглибленого аналізу всієї інформації [56, с. 79].

Інформаційна культура особистості є продуктом різноманітних творчих здібностей і проявляється у конкретних навичках використання у власній діяльності різних засобів, зокрема й технічних (комп'ютерів), в умінні цілеспрямовано працювати з інформацією, відбирати її з різних джерел та ефективно використовувати; у володінні основами аналітичного опрацювання інформації.

Інформаційна культура базується на методологічному, світоглядному, загальноосвітньому та загальнокультурному підґрунті і проявляється у застосуванні навичок пошуку, опрацювання та надання інформації на основі відповідної системи наукових понять, принципів і законів як необхідних чинників пізнання та відображення об'єктивної реальності [167, с. 48].

Неоднозначність і складність феномена інформаційної культури, глибина об'єму поняття зумовлюють його багаторівневу і багатоскладову структуру.

Структура є засобом внутрішньої організації, розглядає об'єкт, його каркас, який визначає співвідношення безліч структурних зв'язків, їх конфігурацію,

знаходження у просторі [58, с. 99].

Вітчизняна вчена І. Свістельник вважає, що складовими інформаційної культури є вміння маніпулювати даними, інформацією для вирішення теоретичних і практичних завдань; уміння зберігати і передавати інформацію, ефективно використовувати інформаційні системи [167, с. 48].

Структура інформаційної культури особистості за зарубіжною вченою А. Дулатовою включає у себе сукупність наступних блоків: культура інформаційної поведінки; культура інформаційної діяльності; культура інформаційного світогляду; інформаційна безпека [58, с. 99].

На думку вітчизняного вченого Ю. Рамського, у структурі інформаційної культури особи, виділяються такі взаємозв'язані складові: інтелектуальний (інформаційно-інтелектуальний) потенціал; інформаційний світогляд; інформаційні ціннісні орієнтації; інформаційні потреби; інформаційно-операційна діяльність [158, с. 31].

Таким чином, здійснивши аналіз наукової літератури, нами були запропоновані, у структурі інформаційної культури, наступні складові: інформаційні знання; інформаційна поведінка; інформаційний світогляд; інформаційна безпека (див. рис. 1.2).

Інформаційна поведінка особистості, яка розглядається як цілісна система взаємопов'язаних реакцій людини на контакт з інформаційним середовищем. Будь-які форми поведінки так чи інакше мають інформаційну основу, але специфічна інформаційна поведінка з'являється тоді, коли виникає проблема бачення людиною фрагменту реальності. Дії людини після її засвоєння мають своїм результатом інформованість – ступінь обізнаності людини про явища дійсності (фактах, подіях, процесах).

Інформаційна поведінка може виступати як активна і як пасивна. Активна інформаційна поведінка виражається у наполегливих діях суб'єкта, які повторюються до успішного результату, які спрямовані на пошук потрібної інформації у різних джерелах. Пасивну інформаційну поведінку прийнято називати «інформаційним очікуванням», коли суб'єкт активних дій щодо пошуку

інформації не здійснює, але знаходиться у стані готовності щодо її сприйняття, має сформовану установку.

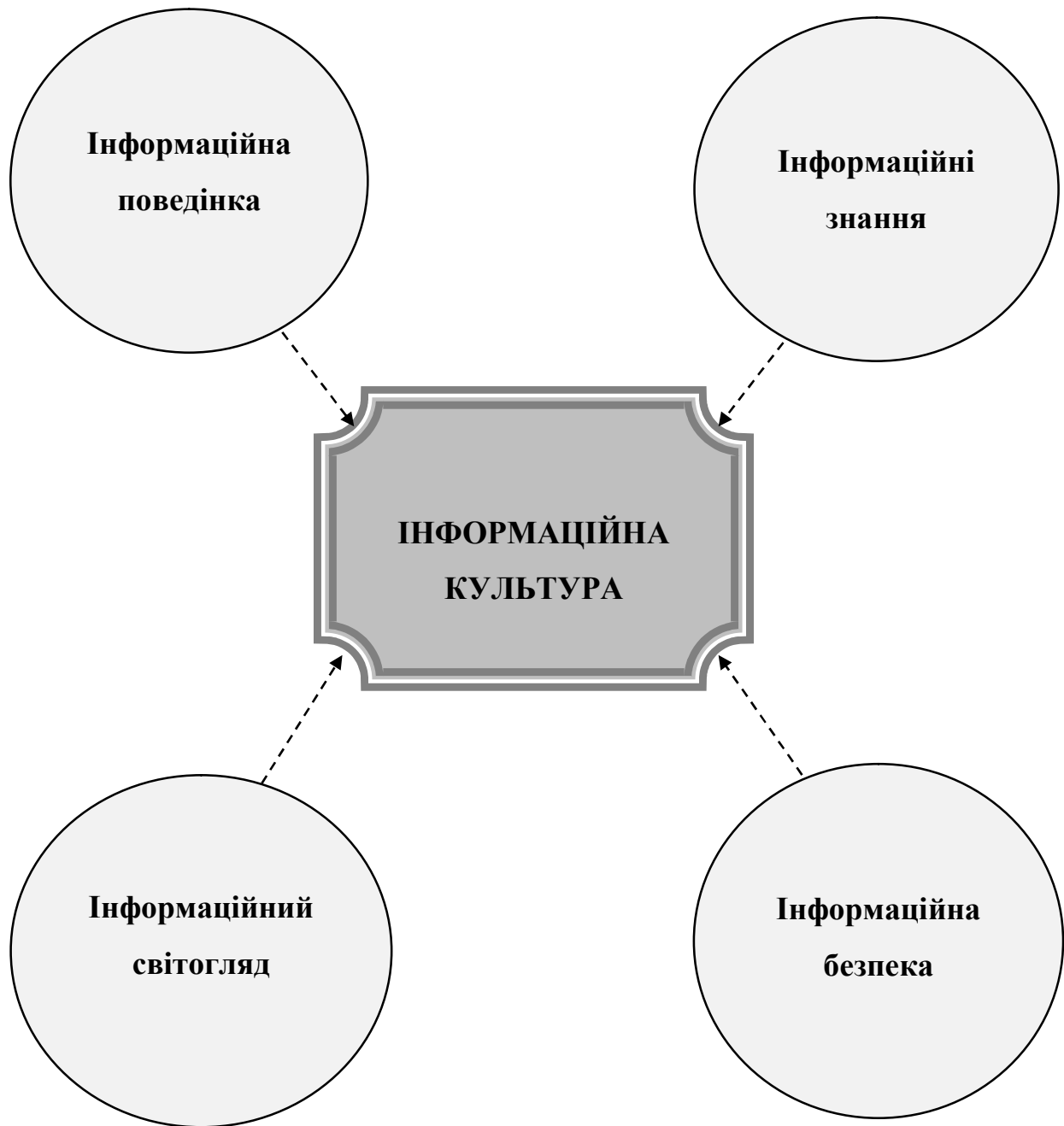

Рис. 1.2. Структура інформаційної культури (ІК)

Форми інформаційної поведінки можуть бути також спонтанними, імпульсивними (як реакція на інформаційне повідомлення) і вольовими, пролонгованими (тобто відсроченими у часі). Імпульсивні дії характеризуються малим ступенем усвідомленості цілей і можливих наслідків. Така інформаційна

поведінка малопродуктивна.

Тому, у рамках інформаційної поведінки важливо розвивати культуру сприйняття як можливість управляти власною увагою, виробляти спроможність до відбору інформації, не відповідної цілям та переконанням.

Інформаційна поведінка характеризується також входженням особистості у комунікативний процес. Входження у комунікативний процес визначається кількістю міжособистісних контактів суб'єкта, які супроводжуються інформаційним взаємообміном. Культура інформаційної поведінки зумовлює виховання відчуття міри у здійсненні інформаційної комунікації, так щоб комунікативна активність не замінювала собою інші більш важливі цілі спілкування.

Наступною складовою у структурі інформаційної культури є інформаційні знання. Сьогодні нам потрібні не просто знання і не просто інформація. Необхідні знання про знання та інформація про інформацію. Людство, зіткнувшись з першими проявами інформаційного вибуху (гігантським збільшенням ділової, політичної та духовно-культурної інформації) зазнала одночасно і «недоспоживання» інформації. Виникла проблема своєчасного відстеження потоків інформації і знаходження тієї, що необхідна у даний момент [58, с. 91-93].

Мануель Кастельс з приводу знання, зокрема, пише: «У мене немає переконливих причин для поліпшення визначення знання, яке було дано Данієлом Беллом: «знання – сукупність організованих висловлювань про факти чи ідеї, які є обґрунтованим судженням або експериментальним результатом, який передається іншим за допомогою деякого засобу комунікації в будь-якій систематизованій формі. Таким чином, я відрізняю знання від новин та розваг» [80, с. 39].

У повсякденному житті термін «знання» часто вживають поряд з терміном «інформація» [192].

Енциклопедичний словник Webster дає наступне визначення: «Knowledge (знання) – імен. 1) А: стан поінформованості про щось або володіння інформацією; Б: діапазон інформованості або обізнаності; 2) акт розуміння: ясне сприйняття істини; 3) щось зрозуміле і тримати у голові».

Сучасне значення «знання» формулюється як впорядкована певним способом, отримана відповідно з якими-небудь критеріями (нормами) оформлена інформація, що має соціальне значення і визнається в якості саме знання певними соціальними суб'єктами і суспільством в цілому [32, с. 282].

Більш точно визначення «знання» можна знайти у Ф. Бекона: «Знання – сила» [239]. Це знаменитий вислів особливо актуальний сьогодні, коли нас оточують величезні обсяги інформації.

В умовах інформаційного суспільства важливо не тільки знання, але й особливі практичні знання: знання про способи, методи, можливості та цілі отримання знань, а також про технології роботи з ними [203; 214].

Всі сучасні освітні стратегії довгий час будувалися на ілюзії, що знання – об'єктивні і що головна проблема освіти – це засвоєння знань. У сучасному світі і, зокрема, у сучасній освіті питання про створення знань практично не ставиться. І часто сенсом людського існування стає саме засвоєння знань – засвоєння тієї інформації, яка вже має якусь культурну оболонку і міститься у книгах чи якихось інших інформаційних сховищах, створених цивілізацією. Однією з причин кризи сучасної освіти стала якраз орієнтація на передачу готових знань [89, с. 58-59].

Під впливом зовнішніх соціальних факторів у людини формується потреба у знаннях, без яких неможливо його ставлення як особистості. Цю потребу на певному етапі життєвого шляху задовольняють родина, «вулиця», заклад загальної середньої освіти, ЗВО. Але, у подальшому, у реальних життєвих умовах, набутих заздалегідь знань, виявляється недостатньо. Виникає усвідомлена потреба у додаткових знаннях, відсутність яких ускладнює вирішення конкретних задач. Тобто, з'являється потреба в інформації, на основі використання якої можливо формування нового знання. Ця потреба усвідомлюється людиною як неузгодженість між знаннями, які є і знаннями, які необхідні. Таким чином, інформаційні потреби можна визначити як усвідомлену потребу в інформації, необхідної для здобуття невисначених знань [86, с. 43].

Інформаційна потреба виникає тоді, коли людина усвідомлює невідповідність своїх знань (внутрішня умова діяльності) стану інформаційного середовища

(зовнішні умови діяльності). Усвідомлення інформаційної потреби залежить від можливостей сприйняття і переробки інформації, від наявності знань про структуру інформаційного простору (метаінформації). Для формування таких можливостей необхідно, щоб інформація потрапила у зону уваги людини [43, с. 6].

Інформаційна потреба – це уявлення суб'єкта про невідому інформацію. Тобто, це тільки у більшій чи меншій мірі правильне, точне і повне уявлення про те, яка інформація необхідна суб'єкту. Якщо ця інформація була відома суб'єкту, то ніякої інформаційної потреби не виникло [86, с. 49].

Інформаційні потреби є обов'язковим компонентом усіх видів потреб людини і, відповідно, всіх видів діяльності щодо їх задоволення.

Будь-яка діяльність породжує свої інформаційні потреби. Тому, в однієї людини може бути багато різних за характером та змістом інформаційних потреб [179].

За однакових умов діяльності, виникаючі у різних суб'єктів потреби можуть відрізнятися за точністю та повнотою тієї інформації, яка дійсно необхідна для успішного здійснення цієї діяльності. Однак, практично кожна інформаційна потреба буде вміщувати як правильні, так і неправильні уявлення про необхідну інформацію, оскільки вони залежать від тих знань, якими володіє суб'єкт [86, с. 49].

Поняття діяльності у когнітивному і пізнавальному аспектах розглядається при такому підході, як система інформаційної культури, яка включає у себе «взаємодіючих суб'єктів, їх здібності, навички та вміння працювати з інформацією, наявність у них певних інформаційних потреб та інтересів» [197, с. 8].

Діяльність розуміється зарубіжним вченим А. Соколовим як невід'ємна частина будь-якої розумової праці і полягає у сприйнятті, зберіганні (запам'ятовуванні), переробки (осмисленні, оцінці, узагальненні), видачі соціальної інформації». Засоби передачі інформації можна також розглядати як компоненти інформаційної культури, так як вони сприяють взаємодії суб'єкта з інформацією. Виходячи з цього інформаційну культуру особистості можна визначити як «культуру взаємодії з інформацією». Така особистісна характеристика, у першу чергу, визначає ступінь оволодіння інформаційними операціями і засобами їх здійснення не тільки у рамках виробничо-технічної

сфери, але і у діяльності людини взагалі, у будь-якому її прояві [178, с. 132].

У рамках інформаційних знань як структурного елемента інформаційної культури особистості важливим є розвиток лексичної культури (мовна грамотність, правила словотворення, слововживання, розвинутий лексичний запас-тезаурус та інше).

Головним змістовним елементом інформаційної культури особистості є тезаурус. Тезаурусами (у перекладі з грец. – скрабниця, запас, багатства) у будь-якій галузі знання називають спеціальні словники, які показують смислові зв'язки слів. Однак у дійсності тезаурус включає терміни, поняття, визначення, а також імена, образи та інше.

У формуванні тезауруса першочергове значення мають кількісні та якісні характеристики знання особистості, які забезпечують їй комфортність існування у сучасних умовах. Стосовно інформаційної культури тезаурус є практичним звідом відомостей, системою інформаційних понять, термінів, визначень, фактів тощо, які забезпечують орієнтування особистості у навколишньому середовищі [58, с. 91-92].

У структуру інформаційної культури особистості також входить і культура світогляду. У цьому зв'язку пріоритетними стають дослідження формування нового світогляду інформаційного суспільства – інформаційного світогляду. На думку вчених, розробка теоретичної моделі інформаційного світогляду дозволить усунути прірву між гуманітарною і технократичною культурами [58, с. 99].

Розробники наукової концепції інформаційного світогляду (В. Петров [139], Ю. Зубов [72], С. Антонова [7]) уявляють його як вищу моральну сходинку людського життя.

Інформаційний світогляд є системою поглядів людини на світ інформації і місце у ньому, світ, де зосереджені переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльність. Інформаційний світогляд тісно пов'язаний з мотивацією діяльності людини, яка визначає успішність її інформаційної підготовки. Інформаційну підготовку особистості характеризують такі компоненти: як уміння самостійно сформулювати свою інформаційну потребу (запит) і висловити її; знання інформаційних ресурсів; знання можливостей інформаційно-пошукових систем

(бібліотеки, мережа Інтернет) і вміння використовувати ці можливості; уміння вести інформаційний пошук: знати основні алгоритми пошуку інформації залежно від виду інформаційного запиту (адресний, тематичний, фактографічний); уміння опрацьовувати знайдену інформацію: оформляти результати власної інформаційно-аналітичної діяльності, критично мислити, розуміти, оцінювати і творчо використовувати інформацію [167, с. 68].

Не менш важливим структурним елементом інформаційної культури є інформаційна безпека.

Зважаючи на інформатизацію сучасного суспільства, зростаючу роль мас-медіа у формуванні суспільної свідомості виникає потреба захисту особистості від шкідливого інформаційного впливу на її соціально-психологічне здоров'я. Адже, пропаганда в кіно- та відеофільмах, публікаціях певних ідеологем, настанов і принципів, може серйозно вражати психоемоційну систему соціуму – груп і окремих осіб, що часто є відверто шкідливими, руйнівними у духовному та соціальному сенсах [194; 201].

Засоби масової інформації, зокрема телебачення, є одним із потужних чинників впливу на інформаційне виховання підростаючого покоління, котрому властиві нестійкі ціннісні орієнтації [195].

Популярність неякісних, вульгарних фільмів та телевізійних передач – це проблема сучасної інформаційної культури. Телебачення зробило ці фільми доступними для всіх вікових категорій населення. Дуже важко стало контролювати перегляд таких фільмів та передач. Фільми жахів цілком здатні травмувати психіку підростаючого покоління, оскільки у більшості з них містять у собі жорстокі, еротичні сцени, а також сцени насильства. Сьогодні популярними стали молодіжні комедії. Деякі з них пропагують збочення, спотворене розуміння кохання і взаємин статей [169, с. 9-11].

Останім часом на телебаченні набувають популярності аніме. Існують аніме, з дуже глибоким, мудрим змістом, наприклад – «Віднесені привидами». Але є й такі, що демонструють жорстокість, яскраво виражену еротичність персонажів. Часто герої в аніме ведуть антисоціальний спосіб життя. Приклад

тому, – «гуро» – комікси з розчленуванням трупів, завданням витонченим садистських травм, крайні форми садомазохізму, канібалізм. Або «хентай» – японські порно-мультики.

Негативний вплив ЗМІ може виявлятися і у маніпуляціях індивідуальної та суспільної свідомості. Зміст програм на телевізійних каналах ґрунтується на незмінній біологічній природі людини, при цьому вплив соціальних умов нівелюється. Існує думка, що програми розважального характеру не мають ідеології. Результатом такої роботи ЗМІ стає суспільство, яке перестає сприймати програми іншого змісту, адже свідомість запрограмована з дитинства [231, с. 96].

Зарубіжний вчений В. Шульгін відзначив, що телепередача не може миттєво змінити настанови особи. Проте це можливо досягти щогодинним нав'язуванням певної інформації [236, с. 29].

Музика є одним з ефективних засобів інформаційного виховання. Сучасна естрадна музика зазнала багато перетворень. Це проявляється у підтримці створення та трансляції неякісних аудіотворів для того, щоб вони користувалися популярністю у підростаючого покоління. Від їх якості залежить формування просоціально чи антисоціально спрямованої системи цінностей особистості. Вона діє на соціальність особистості, її світогляд, естетичні вподобання, соціалізацію, виконує об'єднувальну функцію [236, с. 53].

Німецький філософ, соціолог Т. Адорно, характеризуючи американський підхід до маніпулювання свідомістю через музику, відзначив, що реальні потреби в якісній музиці не завжди відповідають дійсності, а безумовне прийняття всього, що пропонується, виконує відволікаючу роль: «вона сприяє тому ж, чому служить сьогодні більша частина культури: завадити людям задуматися над собою й над світом, створити у них ілюзію, ніби все гаразд, все на їх місці у цьому світі, якщо у ньому такий достаток приємного та веселого» [2, с. 41-42].

Простежується це здебільшого на музичних каналах та є найактуальнішим стосовно підростаючого покоління, оскільки українські вчені (І. Зверева [68], Л. Коваль [68], Т. Фурсенко [223], С. Хлебик [68]) визнають пріоритетність музики у дозвіллі учнів, а значить і у соціальному розвитку.

На жаль, яскраво в аудіовізуальних творах презентується сексуальність, одностатеві стосунки, зухвалий стиль поведінки, паління, вживання алкоголю, наркотиків тощо, тобто приклади асоціальної, а інколи антисоціальної поведінки, зображення яких деморалізує молоду людину. У молодих людей на першому місці посідають пісні про кохання, а аудіовізуальні твори підтримують інстинктивну поведінку, яку активно пропагують. Трансляція аудіовізуальної продукції на музичних каналах не сприяє соціальному розвитку підростаючого покоління [75, с. 106].

Суспільство, у залежності від політико-економічного устрою, може пригнічувати чи підсилювати «розквіт» особистості, проте інформаційне виховання повинно зрівноважити духовний та моральний поступ загальнолюдської культури. Цей поступ є результатом інформаційного виховання, який визначається певною системою цінностей, що транслюють ЗМІ. Суспільство впливає на формування поведінки індивіда та перетворення ним навколишнього світу відповідно до свого внутрішнього.

Сучасні молоді люди сьогодні найчастіше обирають спілкування у соціальних мережах та участь в онлайн іграх. Відсутність сторінки у соціальній мережі скоріше стає винятком. Соціальні мережі стали чудовим і зручним засобом зв'язку і не тільки: тут можна отримати доступ до величезної колекції музики, фільмів, книжок, ігор, корисних і не дуже; знайти групи за інтересами, прочитати свіжі новини і багато іншого. Таким чином, соціальні мережі сьогодні формують повноцінне віртуальне середовище проживання.

Основна небезпека соціальних мереж полягає у недосконалості реального світу. Не формуються життєво необхідні навички праці у колективі, спільної творчості, майбутнє підростаюче покоління не вчаться добровільно брати на себе відповідальність.

Онлайн-спілкування має інші норми й правила поведінки, інші етичні стандарти. Тут немає обміну «живою» енергією між співбесідниками, немає жестів і міміки, немає інтонації у голосі, немає флюїдів атмосфери спілкування. У віртуальному спілкуванні не працює найважливіший механізм – емпатія,

вроджена здатність відчувати те, що відчуває співрозмовник, активно співпереживати. Усе це і є фундаментальною відмінністю «живого» спілкування від віртуального.

Агресивну антикультуру пропагує славнозвісний «тролінг» – навмисна хамовита, провакаційна, образлива поведінка в Інтернет-дискусії. Мета троля – довести співрозмовника «до сказу», розпалювання чвар, провакування взаємних образ тощо. Бути тролем у певному Інтернет-середовищі вважають почесним.

Віртуальна анонімність викликає ефект «онлайн-розгальмування» – підлітки дозволяють собі в Інтернеті таку поведінку, такі висловлювання, які ніколи б не дозволили у реальному світі.

Якщо молода особа більше спілкується в Інтернеті, ніж «наживо», то неминуче опановуватиме норми саме онлайн-спілкування й обов'язково застосовуватиме ці норми у житті.

В Інтернеті можна знайти багато фільмів і музики. Питання полягає у якості цього контенту. На YouTube, наприклад можна знайти не тільки чудові лекції або пізнавальні передачі, а й дуже гидотні відеопродукти. Яскравий приклад – передача «+100500». Це осердя огидної вульгарності, примітивного жосткого гумору, розкутості й нецензурної лайки у кожному десятихвилинному випуску. Проект має шалену популярність. Молоді люди починають наслідувати ведучого, що кривляється, повторювати його «круті жарти», копіювати його нахабний тон [100, с. 105-107].

Віртуальний світ нерідко пропагує також молодіжні депресивні субкультури, які є вкрай підступною небезпечною пасткою на шляху становлення особистості. Особливо небезпеку вони несуть для підростаючого покоління, тому що світ навколо них різко ускладнюється, виникають нові проблеми. Молоді люди, які шукають філософські стовпи світобудови, з максималізмом намагаються осягнути основи буття. У цьому складному періоді життя особистість шукає спосіб самовираження, своє місце у суспільстві. Вони гостро потребують відчути свою незалежність і свою самостійність. Усі без винятку депресивні субкультури експлуатують ці прагнення і проблеми, цю природну

енергію підростаючого покоління [159, с. 20].

Молоді люди засвоюють моделі поведінки з переглянутого, отримують мірило поганого і гарного, тому що вони ще не вміють «фільтрувати» інформацію, їх система цінностей і переконань ще тільки формується [160, с. 20].

Таким чином, особистість перебуваючи в інформаційному суспільстві повинна бути захищеною від шкідливого впливу інформації. Джерелами інформаційної небезпеки на сьогодні виступають: ЗМІ, соціальні мережі, музика, субкультури [207].

У контексті нових сучасних викликів суспільства набуває важливого значення інформаційна культура підростаючого покоління, яка є фактором їх соціальної безпеки. На думку вітчизняного вченого М. Лисицина, найбільш відповідним ері інформації є розширення самого поняття «соціальної безпеки», підґрунтям якої є національна безпека держави і визначення її як «міри відсутності загрози правам і свободам особи, базовим інтересам і цінностям суверенної держави» [101, с. 18].

Соціальна безпека є невід'ємною частиною діяльності суспільства, держави, світової спільноти. Визначення такого поняття як «безпека особи» є вкрай необхідним для формування системи забезпечення соціальної безпеки. Безпека особи – це стан захищеності від загроз і небезпек для життя і здоров'я, майна, прав, гарантій та свобод людини, її здатність до самозахисту. Безпека особи складається з двох частин – зовнішньої і внутрішньої. Зовнішня зумовлена націленістю держави та суспільства на задоволення інтересів і потреб особи та захист від потенційних та реальних загроз і небезпек. Внутрішня – це власна здатність особи до запобігання та уникнення загроз, які перешкоджають її нормальній життєдіяльності та розвитку [41, с. 22-23].

Отже, соціальна безпека підростаючого покоління – це стан захищеності молоді особи, при якому забезпечуються соціальні умови та блага, що визначають якість його життя та гарантують мінімальний ризик як для життя, так і для фізичного та психічного його здоров'я.

Категорія «соціальна безпека підростаючого покоління» містить стратегічне

поняття «інформаційна безпека підростаючого покоління», як її складова [74, с. 437].

Під «інформаційною безпекою підростаючого покоління» розуміється такий стан його інформаційної озброєності (мається на увазі духовної, інтелектуальної, морально-етичної, політичної), за якого ніякі інформаційні впливи на нього неспроможні викликати деструктивні думки і дії, що призводять до негативних відхилень на шляху стійкого прогресивного розвитку названого суб'єкта [164, с.174].

У своїй будові інформаційна культура також містить наступні елементи:

- сукупність соціальної інформації, яка накопичена суспільством за весь період історичного розвитку (інформаційний фонд) та її засвоєння особистістю;
- засіб переробки, накопичення, збереження, трансляції інформації у суспільстві – інформаційні ресурси і комунікації;
- ступінь масовості використання інформації у суспільстві та її доступності для особистості.

Ці характеристики визначаються:

- а) в економічному плані – як відносна дешевизна і масовість виробництва і розповсюдження інформації у суспільстві;
- б) у соціальному плані – як спроможність використання інформації з усіма соціальними групами суспільства;
- в) у територіальному плані – як ступінь рівномірності розподілу інформації в інформаційному просторі; як ступінь розвитку інформаційних прав територій;
- г) в ідеологічному плані – як спроможність здобуття і використання інформації будь-якої з представлених у суспільстві альтернативних політичних і наукових концепцій;
- д) у культурно-освітньому плані – як ступінь відповідальності циркулюючої у суспільстві інформації середньому рівню освіти і культури населення [113, с. 86].

Особистісний внесок у формування інформаційного суспільства є вільна орієнтація особистості в інформаційному середовищі, володіння сучасними засобами, методами і технологією роботи, швидке сприйняття великих об'ємів інформації і більш продуктивне використання накопичених людством інформаційних ресурсів. Уміння самостійно засвоювати і накопичувати

інформацію здається недостатнім, тому практично кожен починає відчувати потребу у знанні, технології роботи з інформацією, розрахованих на підготовку і прийняття рішень на основі колективного знання. Виробництво і використання інформації стає важливою сферою додатком знань і умінь кожного. Сукупність систематизованих спеціальних знань, умінь і навичок, які забезпечують існування інформаційної діяльності особистості, нині має таке ж значення, як і основні знання і уміння, на яких будується вся сучасна освіта. На цьому етапі особистості потрібен певний рівень культури у роботі з інформацією [113, с. 87].

Для відображення цього факту зарубіжним вченим А. Огановим був і введений термін «інформаційна культура» – уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її здобутку, обробки і передачі комп'ютерні інформаційні технології, сучасні технічні засоби і методи [129, с. 243].

Проблему формування інформаційної культури розглядають представники різних галузей науки в аспектах, які визначаються метою відповідних досліджень: обґрунтовуються філософські підвалини поняття «інформаційна культура», розглядається взаємозв'язок інформаційної культури особистості й ефективності здійснення інформаційної діяльності, розв'язуються педагогічні проблеми набуття необхідних умінь і навичок використання традиційних і нетрадиційних джерел інформації, розкривається сутність психологічних проблем безпечного існування людини в інформаційному середовищі.

Складність вивчення питань формування інформаційної культури особистості полягає у тому, що інформаційна культура – складний феномен, який розвивається внаслідок впливу конкретно-історичних (технологічних, соціальних тощо) чинників, безпосередньо пов'язаний із усією різноманітністю інформаційних процесів і відносин у соціумі і має безпосереднє відношення до сфери освіти.

У дослідженнях процесів формування інформаційної культури необхідний комплексний підхід, який означає розгляд як системи у цілому, так і паралельного незалежного розвитку її складових.

Складність виявлення закономірностей пояснюється впливом на процеси

формування інформаційної культури якісно різнорідних процесів і передумов. При цьому доводиться оцінювати і з'ясовувати стан і шляхи розвитку всіх окремих систем і окремих процесів, які входять у прямі і непрямі відносини із загальною системою і загальним процесом формування інформаційної культури особистості.

Зміст інформаційної культури особистості, її свідоме і цілеспрямоване формування включає у себе декілька рівнів, які знаходяться у різних площинах.

У світоглядній площині гармонізація внутрішнього світу людини може відбуватися шляхом усвідомлення сутності явищ, які відбуваються, вивчення законів і закономірностей розповсюдження інформації у суспільстві, впливу її на особистість, теоретичного усвідомлення ролі інформації у контексті культури. У вигляді усвідомлення глобальної ролі інформації, її впливу на свідомість та емоційний стан людей, інформаційна культура особистості повинна слугувати протипологом не контролюваному розповсюдженню інформації.

Формування інформаційної культури ми можемо розглядати у морально-етичній площині, яка передбачає виховання особистісної відповідальності за розповсюдження певної інформації, формування принципів і переконань, які перешкоджають соціально-деструктивній інформації, дезінформації, маніпулюванню свідомістю людей.

У психологічній площині інформаційна культура особистості полягає у виробленні оптимальної реакції на поступаючу інформацію і адекватну поведінку, у формуванні вміння діяти в умовах надлишкової інформації, оцінювати її якісну сторону, відбирати із великої кількості відомостей достовірні.

У соціальній площині інформаційна культура особистості полягає у формуванні соціально необхідного рівня інформованості, який виступає обов'язковою умовою соціалізації особистості і виконання нею різних функцій у суспільстві [113, с. 87].

Формування інформаційної культури призводить особистість до цілісного відношення до навколишнього світу, людини, інформації, технічного процесу, праці. Воно є важливим компонентом різноманітних предметних галузей пов'язаних з розвитком і використанням інформації, інформаційна культура стає

одним з елементів освітнього процесу. Крім того, інформаційна культура – це якість, яка індивідуально характеризує особистість, процес і результати його праці.

Основним предметом формування інформаційної культури особистості є процес гармонізації внутрішнього світу індивіда у ході засвоєння всього об'єму соціально-значущої інформації.

Формування інформаційної культури особистості на думку вітчизняної вченої О. Матвієнко має декілька рівнів:

- низький рівень (потребуючий) – заснований на діяльності пам'яті з інформацією. Елементи інформаційної культури проявляються у відтворенні вже створеної і введеної у соціальний обіг інформації на основі найпростіших (елементарних) процесів роботи з нею – володіння розмовною мовою, письмом, читанням тощо;

- середній рівень заснований на розвитку інформаційної активності за умов великого об'єму тезаурусу і наявності читацької культури. Перехід з першого на другий рівень пов'язаний з вмінням бачити інформаційні прояви у різних видах діяльності, засвоєнням процесів інформаційної діяльності, розвитком інформаційної мотивації і усвідомленням власних інформаційних потреб;

- вищий рівень формування інформаційної культури відрізняється усвідомленням інформаційних цінностей на основі єдності емоційного і інтелектуального сприйняття світу, відокремленням інформаційної домінанти.

Перехід на цей рівень пов'язаний з вмінням суб'єкта не тільки усвідомлено відтворювати знання, творчо застосовувати їх у навчальній та життєвій практиці, але й самостійно відтворювати нові необхідні знання та інформаційні продукти.

Поділ на вказані рівні умовний. У дійсності ми маємо справу з величезною кількістю модифікацій, які мають деякі типові характеристики при наявності подібних сторін діяльності, індивідуальних рис характеру [113, с. 101].

Важливість формування інформаційної культури особистості цілком усвідомлена суспільством, про це свідчать різноманітні конференції та збільшена кількість публікацій.

Велике значення у формуванні інформаційної культури надається освіті, яка

має формувати нового користувача інформаційного співтовариства, що володіє уміннями й навичками диференціації, виділення значущої інформації, вироблення критеріїв її оцінки, створення та використання інформації. Формування інформаційної культури має проводитися за певною системою, так як тільки системний підхід до організації роботи може дати відчутний ефект [37, с. 45].

Сьогодні підготовка молодого покоління до життя у глобальному інформаційному суспільстві майбутнього передбачає не тільки навчання навичкам традиційної читацької та інформаційної грамотності, але й новим її видам, а саме – комп'ютерної та медіаграмотності, включаючи виховання культури особистості у широкому її розумінні [212].

Особливого значення виховання інформаційної культури здебільшого набуває у молодшому підлітковому віці. У постіндустріальному суспільстві підлітки не завжди мають змогу аналізувати, використовувати та критично сприймати отриману інформацію. Тому її неконтрольований потік, який несе не лише позитивний культурний зміст, а й негативний, може призвести до духовного регресу підростаючих особистостей, а згодом і суспільство в цілому [198, с. 114].

Водночас споживання підлітками інформації стає дедалі важче контролювати, внаслідок чого набуває сили стихійний процес соціалізації [200].

Саме у підлітковому віці відбувається біологічна перебудова організму, у зв'язку з початком періоду статевого дозрівання й психічною особливістю, що робить його найбільш складним і водночас найбільш сприятливим для виховання гармонійно розвиненої особистості [216].

Наразі молодший підлітковий період є найбільш сенситивним до становлення ціннісних орієнтацій, спрямованість яких великою мірою залежить від навколишнього середовища. У період дорослішання індивідуальна свідомість лише формується, будь-які впливи можуть позначитися на ідентичній поведінці та способі життя загалом. Стадія переходу від дитинства до дорослості є вирішальною. «Я-концепція» – це основа почуття самоцінності особистості підлітка, яке є важливим у формуванні його особистісної позиції у суспільстві. Саме у цей період закладаються основи розладів особистості, котрі можуть надалі

виявлятися у дорослому житті. Тож не можна допускати стихійності у соціальному становленні особистості, особливо це стосується захоплення підлітків засобами масової інформації. В умовах інформаційного суспільства вони набувають виховного значення, формуючи культурний рівень молодого покоління [173, с. 395].

Отже, сучасна людина живе у середовищі, де «інформація володіє світом» і йому необхідно навчитися обирати з потоку інформації, що поступає, тільки найактуальнішу і необхідну для формування знань особи.

Таким чином, ми можемо зробити висновки, що інформаційна культура нині стає складовою загальної культури особистості, що сприяє створенню соціально-значущих потреб в інформаційному способі життя, в оволодінні інформаційними знаннями та вміннями. Основу інформаційної культури становлять знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках.

Виходячи з цього, процес формування інформаційної культури є важливою складовою культурного становлення підростаючого покоління і необхідним напрямом соціально-виховної роботи. Велике значення у формуванні інформаційної культури підростаючого покоління відіграє освіта, що формує фахівця інформаційного суспільства, виробляючи у нього навички та вміння диференціації інформації, визначення значущості інформації, її опрацювання та використання.

1.2. Сутність та особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти

Інтерес до проблеми інформаційної культури в Україні, зокрема в освіті, зумовлений, насамперед, тим, що розвинуті держави швидкими темпами переходять до нового типу економіки, який базується на знаннях та сучасному типу управління знаннями. Здатність України зберегти й підвищити свої позиції у світовому економічному та культурному просторі визначатиметься готовністю держави забезпечити пріоритетне інвестування у вітчизняний інтелектуальний потенціал. Тому освіта і наука стають пріоритетами державної політики, зокрема, освітньої та інформаційної [77, с. 23-24].

У Законах України «Про національну програму інформатизації» 2012 року [152] та «Про Концепцію національної програми інформатизації» 2013 року [151] наголошується на інформатизації науки, освіти та культури, яка спрямовуватиметься на формування і розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм та змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання і тестування, що дасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог. Серед них – індивідуалізація навчання, організація систематичного контролю знань, можливість враховувати психофізіологічні особливості кожної дитини тощо. Одним із результатів інформатизації освіти має бути розвиток інформаційної культури людини. У Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» 2007 року [154] зазначено, що основною стратегічною метою розвитку інформаційного суспільства в Україні є забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні всебічно розвиненої особистості, а основними завданнями є надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання, виховання та професійної підготовки і створення умов для

забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства.

На думку науковців: Ф. Беялова [16], Б. Єрасова [64], Л. Когана [85], Є. Маркаряна [111] та інших формування інформаційної культури є складним виховним і гносеологічним процесом. Інформаційна культура, як і культура особистості в цілому, починає формуватися з самого народження індивіда її соціальним оточенням. Зазначений процес може і повинен продовжуватися протягом всього життя. Отримавши початкові уявлення і первинну інформацію про навколишній світ у родинному колі, дитина закріплює і поглиблює їх у середніх, а потім і вищих закладах освіти.

Вищезазначені дослідники проблеми вважають, що інформаційна культура є складовою загальної культури особистості (разом з культурою політичною, етичною, естетичною та ін.). Особистість розвивається стадіально, тобто від нижчої стадії інтелектуальної соціалізації до вищої. Інформаційна культура як складова загальної культури також має тенденцію до підвищення свого рівня [58, с. 149].

У педагогічній науці вимогам до інформаційної культури особистості, проблемам її формування, зокрема і при використанні сучасних комп'ютерних засобів навчання в освітньому процесі, приділяється значна увага (А. Гуржій [48], М. Жалдак [65], В. Кудін [93], М. Левшин [98]). Однак, у системі наукових пошуків, що стосуються вивчення питань формування інформаційної культури молодших підлітків, недостатньо уваги приділяється питанням такої, на наш погляд, системоутворюючої складової інформаційної культури як уміння протистояти негативним інформаційним впливам і негативним наслідкам функціонування інформаційних технологій.

Виховання нового покоління відбувається сьогодні у світі, основною ознакою якого є стрімкий потік змін, який несе у собі конфлікти та протиріччя, викликає перебудову всього устрою життя, зміну цінностей і призводить до особистісних, психологічних і соціальних наслідків.

Кардинальні зміни у культурі, значною мірою ініційовані інформатизацією суспільства, потребують відповідної освіти і виховання, щоб уникнути явища, яке отримало назву «культурний шок» – результат заглиблення у незнайому культуру непідготовленої людини.

Нове інформаційне суспільство несе з собою виклики, на які освіта повинна знайти адекватну відповідь і роз'язати наявні суперечності між необхідністю формування інформаційної культури молодших підлітків і фактично відсутнім соціально-педагогічним «ідеалом» бажаного результату [113, с. 4].

Характеристику процесу формування інформаційної культури логічно починати з тих її основних рис, які так чи інакше проявляються на всіх її рівнях. Передусім – це ступінь вдосконалення людини, суспільства або певної його частини у всіх можливих видах роботи з інформацією – в її здобутті, накопиченні, кодуванні, переробці всякого роду, у створенні на цій основі якісно нової інформації. У подальшому, інформаційна культура охоплює всю сукупність доступних суб'єкту засобів оптимізації інформаційних процесів. Своєрідний аспект складає уміння ефективно використовувати всі такі засоби. Дуже важлива спроможність адекватно відбирати і оцінювати потрібну інформацію різних видів.

Усі згадані аспекти змісту поняття, як не важко бачити, органічно об'єднані, що так чи інакше демонструють рівень зрілості, підготовленість суб'єкта у певному інформаційному забезпеченні його діяльності.

В якості особистісного феномена інформаційна культура окремої людини своєрідно переломлює у себе його внутрішній світ і, насамперед, – його інтелектуальну складову. Інформаційна культура співвідноситься з об'ємом інформації, яким володіє людина, але широка поінформованість або навіть ерудиція ще не обов'язково поєднані з інформаційною культурою. Першою чергою вона складає ступінь оволодіння будь-якими інформаційними операціями і засобами їх здійснення.

Інформаційна культура людини органічно пов'язана з особистісними якостями – сторонами індивідуальної культури. Чим багатший внутрішній світ особистості, тим більш сприятливі умови формування високої інформаційної культури [205].

Інформаційна культура суспільства, безумовно, тісно пов'язана з відповідним аспектом культури людей, які мешкають у цьому суспільстві, складають його. Але будь-який соціум не еквівалентний сумі індивідів, які входять у нього, і його культуру можна уявити як результат механічного складання якості цих людей. А разом з тим на кожному з членів суспільства є відбиток культури певної епохи і соціально-етнічного середовища – як своєрідний результативний. І прогрес матеріального виробництва, і різноманітні прояви духовного життя суспільства є причетними до формування інформаційної культури суспільства. Без глибинного оволодіння постійно зростаючими об'ємами і потоками різноманітної інформації серйозні соціальні зсуви не можливі [171, с. 2-4].

Таким чином, нами було здійснено обґрунтування підходів до сутності *формування інформаційної культури особистості*, яку ми розглядатимемо, як:

- адекватність відбору та оцінювання інформації;
- володіння інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення;
- протидія негативним інформаційним впливам та негативним наслідкам;
- вдосконалення особистості при роботі з інформацією (здобуття, накопичення, кодування, переробка);
- вільне орієнтування суб'єкта в інформаційному середовищі тощо.

Сучасна соціальна трансформація діалектично веде до зміни парадигми виховання й освіти, має вплив на культуру суспільства і детермінується у культурі особистості. Людина генетично не успадковує культурного досвіду своїх попередників, вона повинна набути свій досвід. Досвід передається через навчання у різних освітніх закладах і через самоосвіту. Оскільки освіта є процес і результат формування духовного обличчя людини завдяки засвоєнню культурного досвіду поколінь, накопичених ними знань, умінь та навичок, воно має інформаційну природу. Тільки освіта є головним засобом інтелектуалізації особистості.

Період здобуття освіти найбільш сприятливий для становлення інформаційної культури особистості. Одним із найважливіших показників якості підготовки особистості до навколишнього середовища слід вважати рівень сформованості інформаційної культури [113, с. 149-150].

Основою формування інформаційної культури особистості, за О. Матвієнко, є дворівнева концептуальна схема. Першим її рівнем є розвиток особистості. Основним концептом цього рівня є інформаційно-культурний розвиток особистості. Другим рівнем – рівень предметної діяльності особистості, зокрема, навчальна, дослідницька, дозвілєва діяльність.

Дослідниця у своїй праці «Інформаційна культура особистості» відзначає, що на кожному з рівнів формуються типи інформаційної культури: функціональна, взаємодії, дослідження, відкритості. Рівень розвитку особистості і рівень предметної діяльності співвідносяться між собою на індивідуально-особистісному, соціально-груповому і суспільному рівнях формування, а також взаємопов'язані на рівнях виконуваних особистістю соціокультурних функцій у процесах життєдіяльності в інформаційному суспільстві [113, с. 99].

Інформаційні знання особистості у сучасному суспільстві не повинні лише зводитися до досконалого оволодіння прийомами програмування. Тому вже нині формується особлива інформаційна культура суспільства, яка спирається на масове залучення до найсучасніших засобів інформації, до нових інформаційних технологій людини.

Основою інформаційної культури особистості є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, а головне – досконале вміння орієнтуватися у безмежному сучасному світі інформації [204].

Наприклад, академік Є. Веліхов вважає, що виникла нова культура – культура діалогу, спілкування людини і машини, формування якої призведе до того, що школяр 2000 року спочатку вчитиметься друкувати на комп'ютері, а потім вже писати. Вважаємо, що інформаційна культура повинна прийти у наше суспільство не через одну лише специфічну науку, а через усю систему освіти [183, с. 201].

Тому, зважаючи на зазначені проблеми, дослідниця Н. Джинчарадзе запропонувала таку концепцію формування інформаційної культури особистості, починаючи з її дитячого віку, бо зауважаючи прилучення людини до інформаційного середовища здійснюється протягом усього життя, але умовно виділені три основні етапи:

- перший – етап первісної інформаційної соціалізації особистості, який розпочинається ще з 2-3 років і пов'язаний з формуванням уявлень про найпростіші

інформаційні процеси, які відбуваються у суспільстві – насамперед, через спілкування у сім'ї та засоби масової інформації (радіо, телебачення, відео, комп'ютерна (електронна) гра тощо). Тут здійснюється формування первісних знань про комунікаційні можливості людини, суспільства, побудова комунікаційних навичок людини;

- другий – етап освітньо-інформаційного навчання (приблизно з 5-16 років), пов'язаний із накопиченням знань про інформаційні потоки, їх функціонування, вдале застосування отриманої інформації, із активним ставленням до навколишнього світу інформації, із отриманням самостійних навичок користування найновішими інформаційними технологіями та технікою «п'ятого» («шостого») покоління, формуванням навичок самовдосконалення за допомогою праці над новою інформацією, що забезпечується за допомогою засобів масової інформації, змістом навчання у школі, спілкуванням однолітків та у сім'ї, впливом спеціальних інституцій та інших освітніх структур;

- третій – етап формування розвиненої інформаційної культури (приблизно з 16-25 рр.) – пов'язаний із суттєвим поширенням об'єму індивідуальних інформаційних можливостей та меж, підвищенням психологічних здібностей сприймання інформації та її селекції, отриманням певних професійних навичок, зайняттям у суспільних структурах та певного соціального становища, утвердженням особливостей характеру сприймання великих об'ємів нової інформації, оформленням особистісного ставлення до різноманітних засобів масової інформації, формуванням особистісних цілей та цінностей, світоглядних орієнтирів, ідеалів, світосприймання тощо [52, с. 56].

Отже, ми будемо розуміти *формування інформаційної культури особистості* як процес поступового оволодіння особистістю інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення, набуття навичок інформаційної діяльності (здобуття, накопичення, кодування, переробка), що надають їй можливості вільно орієнтуватися у сучасному інформаційному середовищі.

Ми вважали за доцільне розглянути особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. З цією метою ми надали загальну характеристику

підліткового віку та тих вікових особливостей, що обумовлюють специфіку досліджуваного процесу у молодшому підлітковому віці.

Підлітковий період – це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, появи прагнення бути і вважатись дорослим, переорієнтації з цінностей, характерних для дітей, на цінності світу дорослих.

Підлітковий вік – це переломний період, вік змін. На думку радянського психолога Л. Виготського, критичність перехідного віку зростає прямо пропорційно зросту і підвищенню культури людського суспільства, культури соціального середовища. Німецький філософ та психолог Е. Шпрангер в 1924 р. розробив культурно-психологічну концепцію підліткового віку, яка не втратила свого значення і сьогодні. Підлітковий вік, за Е. Шпрангером, – це вік вростання у культуру [128, с. 380].

У цей період формування інформаційної культури здійснюється засвоєнням певних суспільних норм, вимог, відбувається якісна перебудова ціннісних орієнтацій особистості, формується справжня свідомо особистість, з'являється певний інформаційний досвід. Протиставляючи та відокремлюючи себе від зовнішнього світу, підліток відкриває власне «Я», робить спробу самостійного осмислення отриманої інформації, її аналізу, найвдалішого використання. Характерним для цього віку є звернення до певних засобів масової інформації, а також вибіркоче спілкування з однолітками, великій вплив тут справляє школа. Для підлітка навчання, засвоєння основ наук – це підготовка до майбутнього життя, певної сфери професійної діяльності. Саме професійне самовизначення, обрання життєвого шляху стають визначальними мотивами розвитку інформаційної культури підлітка [46, с. 58].

Більшість фахівців у галузі вікової психології (Л. Божович [21], Л. Василенко [166], Л. Виготський [138], І. Дубровіна [148], Д. Ельконін [61], М. Савчин [166], А. Смірнов [175], Д. Фельдштейн [220] та інші) зазначають, що підлітковий вік (пубертат) – один із найскладніших та найвідповідальніших періодів становлення й розвитку психіки людини. Даний віковий період можна розділити на фази молодший (від 10-11 до 13 років) і старший (від 13 до 15 років) підлітковий вік. Це вік допитливого розуму, жагучого прагнення до пізнання світу, пошуку свого призначення у ньому, бурхливої активності, ініціативності, потреби у кипучій

діяльності та творчості. Він характеризується багатьма суперечностями, різноманітними фізіологічними та психологічними змінами, кризами тощо, зумовленими переважно невідповідністю між прискореним біологічним (фізіологічним) дозріванням та відносним відставанням психологічного й соціального розвитку [187, с. 26].

Основний зміст та специфіку всіх сторін розвитку (фізичного, розумового, морального, соціального тощо) у підлітковому віці визначає перехід від дитинства до дорослості. У всіх напрямках відбувається становлення якісних новоутворень внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин з дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та учбової діяльності [59, с. 372].

Для цього складного періоду показовими є негативні прояви, дисгармонійність, згортання і зміна дитячих інтересів, які склалися на попередньому етапі розвитку, протестний характер поведінки стосовно дорослих. З іншого боку, підлітковий вік вирізняється й численними позитивними факторами – зростає самостійність, багатоманітнішими і змістовнішими стають відносини з однолітками і дорослими, значно розширюється та істотно змінюється діяльність, розвивається відповідальне ставлення до себе та інших людей. Головним у підлітковому віці є вихід дитини на якісно нову соціальну позицію, в якій реально формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства [123, с. 74].

Специфічне для кожного віку співвідношення внутрішніх процесів розвитку і його зовнішніх умов створює ту соціальну ситуацію, яка й детермінує психічний розвиток дитини.

У книзі «Педологія підлітка» Л. Виготський наголошував, що основна особливість підліткового віку полягає у неузгодженості процесів статевого дозрівання, загальноорганічного розвитку та соціального формування. Нині ця суперечність зумовлена випередженням статевого дозрівання, має особливо гострий характер.

На цей період припадає так звана «криза 13 років». Відбувається ламання

старих психологічних структур, характерне для цього віку, що призводить до справжнього вибуху непокори, зухвальства та важковиховуваності.

Найважливішим новоутворенням підліткового віку є становлення самосвідомості. Самосвідомість підлітка характеризується передусім почуттям дорослості [138, с. 197].

Однак зводити останнє, на думку академіка Д. Фельдштейна, в основному до бажання наслідувати дорослих, хоч це й справді трапляється у поведінці підлітків, – означає обмежуватись лише зовнішньою стороною явища, не розкриваючи його психологічної сутності. Дорослість суб'єктивно пов'язується підлітком не так з наслідуванням, як з входженням у світ дорослих. Підліток намагається зайняти місце дорослого у системі реальних стосунків між людьми, тому для нього мужність, сміливість, одяг важливі передусім у зв'язку з цією соціальною позицією [220, с. 183].

Підліток вимагає визнання своєї самостійності, рівності з дорослими, хоча реальні фізичні, інтелектуальні й соціальні передумови для цього й відсутні. Лише у спеціально організованій діяльності можна створювати ситуації, в яких взаємостосунки з дорослими (та й однолітками) відповідали б домаганням і потребам підлітків. Провідною діяльністю у цей період стає інтимно-особистісне спілкування [66, с. 71].

Поява відчуття дорослості як специфічного новоутворення самосвідомості є структурним центром особистості підлітка, тією її якістю, в якій відображається нова життєва позиція у ставленні до себе, людей і світу в цілому. Саме воно визначає спрямованість і зміст активності підлітка, його нові прагнення, бажання, переживання й афектні реакції.

Складність полягає у тому, що підлітки, прагнучи визнання власної дорослості з боку оточуючих, ще не відчують себе (а тим більше, ще не є) дорослими повною мірою, по-справжньому. Однак саме це відчуття є тим новим, прогресивним в особистості, що обов'язково розвиватиметься, і саме на нього слід спиратись у педагогічній практиці.

Кардинальні зміни у структурі особистості підлітка, на думку академіка

Д. Фельдштейна, у своїй книзі «Психологія сучасного підлітка», зумовлюють його особливу чутливість до засвоєння норм, цінностей та способів поведінки, притаманних світу дорослих. По суті, йдеться про переорієнтацію з норм і цінностей дитячого світу на інші, дорослі, про вироблення особистісних утворень, які відіграють особливу і вирішальну роль в оволодінні дитиною соціальною ситуацією дорослого.

Посилюється прагнення підлітка бути самостійним, зумовлене психічним розвитком, набутим життєвим досвідом і змінами в організмі, зумовленими його дозріванням. Одночасно підлітки гостро потребують доброзичливої і тактовної підтримки з боку дорослих, яка б допомагала здійснювати їх прагнення до самостійності [220, с. 190].

Узагальнення підходів до визначення особливостей становлення та розвитку особистості підлітка дозволило нам виокремити ті властивості, що характерні саме для молодшого підліткового віку.

Згідно вікової класифікації запропонованою А. Мудриком молодший підлітковий вік триває від 10 до 12 років [15, с. 127].

На думку вітчизняної дослідниці Я. Фруктової, молодший підлітковий вік (від 10-11 до 13 років) – це вузлова межа між етапами онтогенезу («Я» і суспільство), який пов'язаний з актуалізацією діяльності із засвоєнням морально-етичних норм людських відносин, прагненням отримати визнання оточенням, зайняти у суспільстві відповідну нішу [222, с. 10].

З метою виконання нашого завдання, розглянемо анатомо-фізіологічні особливості, які притаманні цьому віку та обумовлюють формування інформаційної культури.

Для молодшого підліткового віку характерні такі особливості поведінки, як підвищена рухова активність та значне зростання енергії, оскільки відбувається перебудова всього організму дитини, зумовлена насамперед статевим дозріванням. Активізація діяльності статевих та інших залоз внутрішньої секреції спричинює інтенсивний фізичний, фізіологічний та розумовий розвиток. У цьому віці прискорюється зріст організму, досягаючи для хлопчиків найвищих

показників у 13 років і продовжуючись до 15-17 років. У дівчаток цей процес розпочинається і закінчується на два роки раніше. Зміцнюється м'язово-скелетна система, зростає фізична сила [4, с. 259].

Тому, на нашу думку, ці зміни, які обумовлюють дану особливість, сприяють швидкому залученню молодших підлітків до будь-якої діяльності, зокрема інформаційної, що сприяють формуванню інформаційної культури.

Наступною особливістю, на яку ми звертаємо нашу увагу, є функціональне удосконалення мозкової діяльності молодшого підлітка. Це зумовлено тим, що вага головного мозку молодшого підлітка наближається до показників дорослої людини. Розвиваються ділянки мозку (лобні, частково скроневі і тім'яні), відбувається внутрішньоклітинне удосконалення кори головного мозку, збагачуються асоціаційні зв'язки між різними ділянками мозку. Інтенсивно розвивається друга сигнальна система. Досконалими стають гальмівні процеси. Зростає контрольна діяльність кори великих півкуль стосовно підкірки тощо [66, с. 68].

Отже, враховуючи дану особливість, ми можемо зазначити, що молодші підлітки готові та здатні до різних видів навчання, як в практичному (вміння, навички), так і теоретичному (вміння думати, міркувати, користуватися поняттями) планах, які є необхідними щодо формування інформаційної культури.

Ще однією анатомо-фізіологічною особливістю у молодших підлітків є нерівномірність процесів збудження та гальмування, з переважанням першого. Їх підвищена збудливість пояснює схильність до афектів – різких виявів радості, гніву, невдоволення тощо. Річ у тім, що на цьому етапі виникає невеликий, «фізіологічний» гіпертиреоз» – підвищення функцій щитовидної залози. Впливаючи на зріст тіла й обмін речовин, гормон щитовидної залози збудливо діє на ЦНС (центральна нервова система). Звідси і підвищена дратівливість, а також і емоційна лабільність молодших підлітків [184, с. 36].

Тому, ми можемо стверджувати, що дана особливість молодшого підлітка, як нерівномірність процесів збудження та гальмування, сприяє швидкому «загорянню», активному емоційному піднесенню в отриманні щось нового, корисного, тим самим створюючи передумови для формування інформаційної культури.

Яскраво вираженою особливістю молодших підлітків є підвищена стомлюваність. Вона обумовлена прискореним зростом організму, який потребує значних зусиль. Значно знижується витривалість, тому для них є характерним складність виконання монотонних робіт. Вони потребують зміни виду діяльності через кожні 8-10 хвилин. Якщо підлітки старшого віку потребують у першу чергу правильної своєчасної організації їхньої діяльності, а порушення ними дисципліни частіше пов'язане з тим, що їх надмірна енергія не знаходить правильного виходу, то молодші підлітки потребують правильної організації обсягу їхньої діяльності, пом'якшеного режиму [99, с. 137].

Зважаючи на дану особливість, як підвищена стомлюваність, ми повинні враховувати час виконання передбачуваних робіт для ефективного формування інформаційної культури.

Отже, нами було визначено анатомо-фізіологічні особливості формування інформаційної культури молодших підлітків, а саме: підвищена рухова активність та значне зростання енергії, функціональне удосконалення мозкової діяльності, нерівномірність процесів збудження і гальмування, підвищена стомлюваність.

Наступною групою ми вважали за доцільне розкрити психологічні особливості у когнітивній, емоційно-вольовій та мотиваційній сферах розвитку молодшого підлітка, які обумовлюють формування інформаційної культури у даному віковому періоді.

У молодшому підлітковому віці активно відбувається розвиток когнітивної (пізнавальної) сфери. У цей період змінюється сприймання, увага, уява, мислення та пам'ять.

Основною особливістю уяви у молодшому підлітковому віці є наявність яскраво вираженої фантазії, яка розподіляється на суб'єктивну та об'єктивну. Суб'єктивна фантазія супроводжується настроєм, емоціями, почуттями, що переповнюють молодшого підлітка та надає особистого задоволення. Об'єктивна фантазія є необхідним створенням у практичній діяльності будь-якого нового образу чи нової побудови, ідеї [33, с. 283].

Сприймання молодшого підлітка ускладнюється та інтенсивно формується. До його особливостей належить планомірність і послідовність при наявності поверховості, так як воно стає більш активним, спостережливим. Саморегуляція

сприймання у молодшого підлітка ще недосконала, оскільки він нерідко обмежується сприйманням якоїсь однієї сторони об'єкта. Це спотворює сприймання, або ж робить його поверховим, акцентуючи на те, що є найбільш яскравим, цікавим, вражаючим [148, с. 269].

Розвивається післядовільна увага молодшого підлітка. Характерними особливостями якої є зростання обсягу, концентрації і стійкості. Молодший підліток здатний тривалий час утримувати увагу на певному об'єкті. Виробляється здатність зосереджуватися на змісті будь-якої діяльності і відволікатись від сторонніх стимулів. Саме у молодшому підлітковому віці розвивається вміння тривалий час утримувати увагу на абстрактному, логічно-організованому матеріалі. Молодший підліток може змусити себе бути уважним, навіть при виконанні нецікавих завдань. Одночасно спостерігається відволікання і зниження уваги через одноманітність завдань.

У цьому віці зростають можливості зосереджувати увагу на об'єктах, що задані наочно, уявно, мисленно. Вдосконалюється вміння розподіляти та перемикаєти увагу. Характерним для молодшого підлітка є прагнення виховувати у собі здатність бути уважним, переборювати слабкі сторони своєї уваги. Увага стає контрольованішою, зростають елементи самоконтролю й саморегуляції, що є позитивною рисою [95, с. 53].

У молодшому підлітковому віці відбуваються важливі процеси, пов'язані з пребудовою пам'яті. Особливістю якої є збільшення кількості запам'ятовування абстрактного матеріалу, оскільки відбувається поступовий перехід від конкретно-логічної до абстрактно-логічної пам'яті. У цей період все більшу роль відіграє опосередковане запам'ятовування через слово, підвищується роль другої сигнальної системи. Розвивається довільна та опосередкована пам'ять. Розвиток пам'яті відбувається у напрямі її інтелектуалізації [166, с. 215-216].

Особливостями мислення даного вікового періоду є збільшення діапазону і гнучкість. Внаслідок активного розвитку мислення, його зміст стає багатшим і складнішим. Молодші підлітки тепер можуть розглядати ситуації, які суперечать фактам. Вони можуть змінити раніше складений план розв'язку задачі, якщо він

не відповідає умовам, які виділились у ході розв'язку [19, с. 273].

Тому, на нашу думку, особливості розвитку пізнавальних процесів значно полегшують, а водночас і прискорюють процес формування інформаційної культури, оскільки є сенситивними і відкритими для отримання знань, умінь та навичок і надають можливості використовувати різноманітні форми та методи для досягнення поставлених завдань.

У цьому періоді зазнає значних змін емоційно-вольова сфера. Особливістю якої є розвиток свідомої вольової регуляції, оскільки помітного розвитку набувають вольові якості – наполегливість, впевненість у досягненні мети, вміння долати перешкоди і труднощі тощо.

Молодші підлітки, на відміну від молодших школярів, спроможні не тільки на окремі вольові дії, а й на вольову діяльність. Вони вже взмозі самі поставити перед собою мету та спланувати її досягнення. Недостатність волі полягає передусім у тому, що, проявляючи величезну наполегливість в одному виді діяльності, молодші підлітки можуть не виявляти її в інших видах. Л. Виготський зазначав, що у молодших підлітків найчастіше спостерігається не слабкість волі, а слабкість цілей, коли молодшим підліткам просто немає задля чого долати різні перепони, а також власні лінощі [50, с. 153].

Таким чином, розвиток свідомої вольової саморегуляції дозволяє нам ставити перед молодшими підлітками цілі та завдання, які вимагатимуть більших зусиль і часу, що надає можливість для формування інформаційної культури.

У молодшому підлітковому віці відбувається подальший розвиток почуттів як узагальнених, так і відносно стійких переживань (інтелектуальних, моральних, естетичних). Особливостями яких є тривалість і стійкість, що зумовлюють посилення їх впливу на всі сторони життя молодших підлітків. Поступово відбувається перехід від ситуаційного переживання краси явищ, природи, музичних і літературних творів, творів живопису до стійких естетичних почуттів, які є наслідком систематичного виховання. Помітні зміни в інтелектуальних почуттях виражаються у пізнавальній діяльності, у розумінні нового, у розвитку пізнавальних потреб та інтересів.

Розвиток моральних почуттів набуває суттєвих змін саме у молодшому підлітковому віці, завдяки чому засвоєвані ними норми поведінки можуть ставати ефективним поштовхом до дій. Молодші підлітки, навідміну від молодших школярів, здатні значною мірою оперувати узагальненими моральними категоріями, що зокрема дозволяє їм наблизитись до оцінки людини як особистості, враховуючи не тільки її зовнішню поведінку, а й суть її вчинків [166, с. 205].

Отже, визначені нами особливості почуттів, такі як тривалість і стійкість, сприяють формуванню інформаційної культури у даному віковому періоді, оскільки яскравими характеристиками молодшого підлітка є схильність до сприйняття та розуміння інформаційного матеріалу.

Мотиваційна сфера молодших підлітків характеризується розвитком інтересів. Інтереси молодшого підлітка, порівняно з молодшим школярами набувають більшої цілеспрямованості, активності та глибини, що є їх особливостями [66, с. 83].

Їх інтереси часто переростають у захоплення. Захоплення мають нестійкий характер і часто змінюється, але інколи вони стають надзвичайним захопленням. Деякі з захоплень сприяють розвитку особистості молодших підлітків, оскільки задовольняють їх потребу у пізнанні, сприяють формуванню корисних звичок [166, с. 207].

Тому, особливості інтересів, такі як цілеспрямованість, активність та глибина, надають педагогам можливість спрямувати молодших підлітків на формування інформаційної культури.

Соціальна ситуація розвитку у молодший підлітковий період має принципові відмінності від ситуацій розвитку у дитинстві та налічує важливі для нашого дослідження особливості.

Вітчизняна вчена В. Кутішенко наголошує, що у цьому віці інакше розставляються акценти між сім'єю, однолітками і школою. Головне місце серед мотивів позитивного ставлення до школи займає мотив спілкування з однолітками, що є значущою особливістю, оскільки у спілкуванні із однолітками формується самосвідомість молодшого підлітка, його самооцінка й рівень вимог до себе та до інших. Головним змістом його особистісного спілкування стає інший підліток, так формується спільний погляд на життя, відносини між ними і

погляд на майбутнє, а відтак – особистісний сенс життя [95, с. 52].

Спілкування з однолітками є важливим каналом інформації для молодших підлітків. Специфічним видом міжособистісних відносин, у процесі яких вони здобувають навички соціальної взаємодії, формуються уміння підпорядковуватися колективній дисципліні, виробляються комунікативні навички [95, с. 54].

Отже, ми можемо стверджувати, що процес спілкування з однолітками, сприяє створенню сприятливого підґрунтя для формування інформаційної культури молодшого підлітка.

Надаючи характеристику особистісним якостям молодших підлітків, зауважимо, що набуває яскравих проявів така риса, як прагнення до самостійності, що є своєрідною особливістю соціальної ситуації розвитку. Підлітки протестують проти дріб'язкової опіки, контролю, недовіри. Вони прагнуть діяти, чинити і виглядати як дорослий, хочуть мати його права та його можливості. Їх потреба у самостійності і незалежності реалізується у бажанні самостійно діяти, у здатності приймати рішення і захищати власні погляди, в умінні без прямого керівництва, самостійно досягати поставленої мети, поводитись під впливом власних спонукань [166, с. 189].

Розглянута нами як провідна для молодших підлітків риса, самостійність стає особливістю, що характерна для цього періоду, надає змоги використовувати самостійні завдання, доручення, самостійне опрацювання у різноманітних видах діяльності, що сприяє формуванню інформаційної культури молодшого підлітка.

Цей період також характеризується розвитком «почуття дорослості», як однією із особливостей, яка бере участь у процесі становлення готовності дитини до життя у суспільстві дорослих як повноцінного і рівноправного члена. Цей процес передбачає розвиток не тільки об'єктивної, але й суб'єктивної готовності, яка необхідна для засвоєння суспільних вимог до діяльності, стосунків і поведінки дорослих [83, с. 124].

Тому, зважаючи на особливість «почуття дорослі», ми можемо стверджувати, що вони здатні до паритетних взаємин, які сприятимуть процесу формування інформаційної культури.

Характеризуючи особливості молодшого підліткового віку, які створюють передумови для формування інформаційної культури, ми не можемо не зазначити те, що основним видом діяльності у цей період залишається навчання. Саме початок підліткового віку є сенситивним періодом для переходу у навчальній діяльності на новий, вищий рівень, коли для молодшого підлітка розкривається зміст навчальної діяльності як діяльності самоосвіти й самовдосконалення. Перехід від молодшого шкільного віку до молодшого підліткового – перехід до нової, високої форми навчальної діяльності і нового ставлення до навчання, що набуває у цей період особистісного змісту [184, с. 37].

У молодшого підлітка під час навчання з'являються труднощі й суперечності. Успішність у навчанні пов'язана з усвідомленням дитиною важливості отримання знань, а також залежить і від її зацікавленості шкільними навчальними предметами.

Для нашого дослідження важливим є те, що разом із зміщенням інформаційних інтересів школяра від навчальної до пізнавальної діяльності зазнає відповідних змін і структура його інфопотреби – з'являється свідомо обрана мета. Поява нової гармонії проявляється в усвідомленні себе у системі соціальних відносин, у системі, взаємозв'язків людей у суспільстві, у системі комунікації.

З самого народження особа, коли починає розвиватися, отримує різноманітну інформацію про довкілля. У молодшому підлітковому віці особистість зростає у світі різних думок, суджень, уявлень інших людей стосовно того, якою вона є і якою хочуть її бачити інші (батьки, родичі, друзі, учителі, знайомі, телебачення, реклама, газети тощо). У процесі взаємодії з іншими людьми молодший підліток оцінюється ними, що впливає на формування власних поглядів, на своє місце у суспільстві, визнання особистісних якостей, ставлення до успіхів і невдач, критичність, особливості стосунків з оточуючими [187, с. 28].

Основна суспільна вимога, яка висувається до молодших підлітків у контексті сучасної культури, – оволодіти певною сумою знань, вмінь та навичок, необхідних для входження у життя суспільства. Ця вимога, поєднуючись із загальною культурною традицією ставлення до освіти, робить проблему уміння і навчальних досягнень дуже важливою у молодшому підлітковому віці [66, с.78].

Отже, ми можемо зробити висновок, що розвиток молодшого підлітка, його соціалізація в інформаційному суспільстві потребує відповідної стратегії виховання, впливу з боку педагогів, цілеспрямованої діяльності з формування системи специфічних якостей молодших підлітків, необхідних в умовах інформатизації.

Визначення особливостей молодшого підліткового віку, дало нам можливість далі виокремити особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Однією з значущих особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти є отримання первинних навичок дослідницької діяльності.

Дослідницька діяльність складається з вміння працювати з текстом: конспектування текстів, складання планів прочитаних текстів, складання тезисів, вибірки уривків з тексту (виписки, цитати), вміння виділяти головне. У процесі читання активізується формування цілісної особистості учня. В епоху комп'ютерних засобів, накопичення, зберігання, пошуку, передачі інформації читання почало втрачати свої пріоритети у більшості учнів. Читання є невід'ємною частиною інформаційного середовища. Текст, читання були і залишаються головними інструментами культури у будь-якому суспільстві, з використанням будь-яких, самих тонких інформаційних технологій. Яким би не був матеріальний носій, з текстом на ньому, він потребує процесу читання. Без читання не можливо володіти новітніми електронними засобами інформації. На особистісному рівні, як творчий процес читання активно формує у молодших підлітків інтелект, який є основою розвитку духовності особистості [58, с. 155-156].

На нашу думку, така особливість, як отримання первинних навичок дослідницької діяльності у молодшому підлітковому віці, сприяє формуванню інформаційної культури, оскільки полегшує процес закладання у них навичок вміння чітко, розбірливо, лаконічно, дотримуючись усіх правил побудови речень, надавати письмово отриману інформацію іншим членам суспільства і знаходити у різних джерелах інформацію для особистісних потреб.

Не менш значущою особливістю формування інформаційної культури

молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти є інтелектуальна активність, яка стимулюється природною допитливістю. Вона полягає у прагненні до пошуку і набуття знань, до формування корисних умінь та навичок. Молодші підлітки знаходять заняття і книги, які відповідають їх інтересам та здатні надати інтелектуальне задоволення. У цьому віці переважає безпосередній інтерес до нових фактів та явищ, пов'язаних з інформацією, яку учні отримують на уроці [1, с. 428].

Отже, інтелектуальна активність, як особливість, що притаманна цьому віку, дозволяє нам формувати інформаційну культуру, оскільки сприяє активному залученню до пошуків нових, корисних знань.

Характерною особливістю формування інформаційної культури молодшого підліткового віку в умовах закладу загальної середньої освіти є схильність до експериментування, яка виявляється, зокрема, у небажанні все приймати на віру. Вони виявляють широкі пізнавальні інтереси, які пов'язані з прагненням все самостійно перевірити, особисто впевнитись в істинності [13, с. 146].

Тому, враховуючи таку особливість, як схильність до експериментування, ми можемо легко вмотивувати молодших підлітків до необхідності формування інформаційної культури.

Іншою особливістю у формуванні інформаційної культури молодшого підлітка в умовах закладу загальної середньої освіти є інтелектуальне самоствердження у навчанні. Воно полягає у бажанні розвинути, продемонструвати оточенню свої здібності, отримати від нього оцінки, у зв'язку з цим молодші підлітки прагнуть розв'язувати найбільш складні завдання, нерідко проявляють не тільки високорозвинений інтелект, але й неабиякі здібності. Вони намагаються чітко передавати свої думки, бути красномовними і уважними, систематично поповнювати свій особистий тезаурус для того, щоб виділити себе серед інших однолітків [166, с. 190].

Інтелектуальне самоствердження проявляється і у засвоєнні молодшими підлітками культури усного мовлення, за допомогою якої вони намагаються оволодіти правильною літературною мовою та технікою переказу. Культура усного мовлення є оволодіння мовною технікою – сукупністю прийомів управління мовою.

Її складові: міміка і пантоміміка; управління емоціями, настроєм; вдосконалення мовних даних (дикція, постановка голосу, темп і тембр мови).

Так, міміка і пантоміміка у процесі невербального спілкування молодших школярів підвищують емоційну значущість інформації, а тому оптимізують її засвоєння. Процес сприйняття інформації залежить від тембру голосу, дикції суб'єкта, який передає інформацію. Багата звукова палітра голосу, чіткість промовляння слів, складів та звуків характерні для культурної особистості [58, с. 158].

Тому, інтелектуальне самоствердження у навчанні є тією особливістю, що обумовлює формування інформаційної культури, оскільки молодшим підліткам притаманне прагнення до отримання нових знань, умінь та навичок.

Характерною особливістю молодшого підліткового віку виступає групова діяльність, яка найбільше задовольняє їх домінуючі потреби. У груповій діяльності вони намагаються засвоїти суспільну мораль, виробляють погляди, переконання, принципи і правила поведінки. У них формуються ідеали і цілі життя. Лише у контакті з іншими особистостями, зокрема з однолітками, молодший підліток бачить себе з боку, порівнює свої можливості, випробує різні соціальні ролі, і в решті-решт формує та удосконалює себе [219, с. 196].

Отже, ще однією особливістю, що притаманна цьому вікові є переважання групової діяльності, що сприяє процесу формування інформаційної культури, оскільки вона забезпечує здатність підлітків працювати у творчих групах.

Ми вважали за необхідне серед особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти виділити таку особливість, як зародження світогляду у молодшого підлітка.

Дуже важливу роль для молодшого підлітка починає відігравати зміст інформації, який йому надається, його соціальна забарвленість та власне ставлення до нього. Вони починають оцінювати інформацію через призму певних поглядів, орієнтирів, установок, внутрішньо сприймають її або відкидають. Цей «світоглядний» фільтр стає для них духовним світом [58, с. 150-151].

Отже, така особливість, як зародження світогляду у молодшого підлітка, сприяє формуванню інформаційної культури, тому що система знань молодших

підлітків лише починає формуватися і ми можемо спрямувати їх відповідно до вимог інформаційної епохи. Це допоможе виховати таку особистість, яка готова не тільки існувати в епоху тонких інформаційних технологій, але і вести активну творчу діяльність.

Формуючи інформаційну культуру у молодших підлітків необхідно також звертати увагу на таку особливість, як умови для цілеспрямованого становлення естетичних почуттів молодших підлітків. Для естетичного почуття є характерним те, що воно завжди пов'язане з духовним переживанням (задоволенням чи насолодою від краси) у процесі сприйняття багатогранних явищ дійсності і мистецтва. На основі розуміння і усвідомлення того, чому виникають різноманітні за характером переживання, молодшими підлітками набувається нова здатність – здатність до естетичної оцінки явищ дійсності, до опрацювання нової інформації. Саме ця здатність і є естетичним смаком молодшого підлітка [52, с. 61].

Отже, умови для цілеспрямованого становлення естетичних почуттів у молодших підлітків, стає особливістю, що обумовлює формування інформаційної культури, тому що у спілкуванні з навколишнім світом у вихованців виникає прагнення до естетичних інформаційних потреб. Вони стають для них духовним стимулом до сприйняття нових предметів і явищ, які збагачують їх свідомість та досвід.

Інформаційна культура є одним із найголовніших факторів формування гармонійно розвиненої особистості. Високий рівень інформаційної культури учнів є передумовою двох найголовніших вмінь – вміння адекватно формалізувати знання, які вони мають, і вміння адекватно їх інтерпретувати. Інформаційна культура включає у себе вміння підтримувати належну рівновагу між формалізованими та неформалізованими складовими знань людства. Саме таке почуття міри є одним із найголовніших чинників цілісності особистості і свідченням сформованості основ інформаційної культури [110, с. 61].

Отже, нами було визначено особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти, а саме: отримання первинних навичок дослідницької діяльності, інтелектуальна активність, інтелектуальне самоствердження у навчанні, переважання групової

діяльності, схильність до експериментування, зародження світогляду, умови для цілеспрямованого становлення естетичних почуттів.

На основі здійснення аналізу особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти нами запропоновано наступне авторське визначення, а саме: *формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти* – це цілеспрямований процес системного засвоєння молодшими підлітками інформаційних знань, умінь та навичок, активного пізнання інформаційного середовища, правильного орієнтування в інформаційних потоках, активної комунікативної взаємодії та набуття молодшими підлітками здатності до оцінки інформації.

У сучасному суспільстві формувати інформаційну культуру у молодшому підлітковому віці можна за умови створення інформаційного навчального середовища у закладі загальної середньої освіти. Таке середовище забезпечує формування відповідного рівня інформаційної культури.

Загальноосвітній навчальний заклад (заклад загальної середньої освіти) – це складна соціально-педагогічна система, що виконує замовлення суспільства – формувати інтелектуальну, творчу особистість, здатну жити і творити в умовах, що постійно видозмінюються і розвиваються, забезпечуючи прогрес культурного розвитку країни [135, с. 36].

Діяльність закладу загальної середньої освіти спрямована на об'єднання зусиль педагогічних працівників в оновленні змісту освіти, створення оптимальних умов для формування творчої особистості, забезпечення ґрунтовних знань, підготовку учнів до самореалізації у житті [181, с. 43].

В Україні виховна робота закладу загальної середньої освіти базується на наказі Міністерства освіти і науки України «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» 2011 року [155]. Метою цього наказу передбачено реалізацію таких завдань, як: задоволення базових потреб особистості вихованця (фізіологічних потреб, потреби у безпеці, любові та прихильності, визнанні та оцінці, у самоактуалізації) в умовах окремого

закладу загальної середньої освіти; створення належних умов для особистісного зростання кожного вихованця (створення ситуацій успіху та підтримки), його психолого-педагогічний супровід.

Дані вимоги актуалізують завдання забезпечення особистості, яка знаходиться у сучасному інформаційному суспільстві, базовими потребами, зокрема інформаційними, що сприятимуть її особистісному зростанню та створенню відповідних умов для формування інформаційної культури.

Особлива роль в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти належить бібліотеці, тому що вона є середовищем для формування інформаційної культури [213].

У структуру закладу загальної середньої освіти обов'язково входить шкільна бібліотека. Вона здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення освітнього процесу як в урочний, так і в позаурочний час. Свою діяльність бібліотека організовує спільно з педагогічним колективом відповідно до планів роботи і регламентуючої документації, що затверджується директором закладу. Основним завданням шкільної бібліотеки є виховання в учнів інформаційної культури, як сталого прагнення до пошуку інформації, свідомого добору джерел, навичок систематизації та особистої оцінки. У межах своєї діяльності бере участь в освітньому процесі, в організації загальних, групових, класних, масових заходів, виставок та оглядів, передбачених планом роботи [143, с. 6-8].

Шкільна бібліотека – це унікальне сховище духовної культури (виставки, конкурси, вікторини, змагання). Шкільний інформаційний рупор, який розкриває силу знань, мудрість віків і моральний досвід людства [144, с. 3].

Заклади загальної середньої освіти у своєму освітньому процесі застосовують мультимедійні засоби. Мультимедійні засоби стимулюють мотивацію навчання, активізують увагу учнів, підвищують інтерес до нової теми. У процесі створювання різних мультимедійних засобів підвищується інтелектуальний рівень учнів [226, с. 59].

Для розв'язання завдань нашого дослідженнями вважали за необхідне надати характеристику стандарту загальної середньої освіти України, з метою вивчення

реального стану інформаційної культури у закладах загальної середньої освіти.

У закладах загальної середньої освіти України у шкільній програмі відводиться 35 годин (1 годинна на тиждень) вивченню курсу «Інформатика». В основній школі інформатику починають вивчати як окремий навчальний предмет, зміст й вимоги до засвоєння якого є єдиними для всіх учнів. Урахування пізнавальних інтересів учнів, розвиток їхніх творчих здібностей і формування схильності до поглибленого навчання інформатики здійснюється завдяки особистісно орієнтованому підходу та запровадженню курсів за вибором та факультативних занять за рахунок варіативної складової навчального плану.

У «Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти» від 2013 року у галузі «Технології» зазначено, що завданнями навчання інформатики в основній школі є формування в учнів навичок і вмінь проводити основні операції з інформаційними об'єктами, зокрема:

- здійснювати пошук необхідної інформації з використанням пошукових і експертних систем, зокрема Інтернету;
- створювати інформаційні об'єкти, фіксувати, записувати, спостерігати за ними і вимірювати їх, зокрема, у рамках реалізації індивідуальних і колективних проєктів;
- висувати і перевіряти нескладні гіпотези навчально-пізнавального характеру, створювати, вивчати та використовувати інформаційні об'єкти;
- використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій для обміну інформацією, спілкування;
- планувати, організовувати індивідуальну і колективну діяльність в інформаційному середовищі.

У галузі теоретичної інформатики учні:

- вивчають, аналізують інформаційні процеси, що відбуваються у живій природі, суспільстві та техніці;
- одержують уявлення про основи управління, прийняття рішень, основні принципи роботи засобів інформаційних технологій;
- ознайомлюються з інформаційним моделюванням;
- розвивають алгоритмічне мислення як засіб планування, організації діяльності.

У галузі соціальної інформатики учні:

- одержують уявлення про роль інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку сучасної цивілізації, інформаційній інфраструктурі суспільства, про основні види засобів масової інформації та взаємодію людини з такими засобами;
- засвоюють юридичні та морально-етичні норми роботи з інформаційними даними і програмними продуктами;
- отримують уявлення про інформаційну безпеку суспільства та особистості [150].

Узагальнюючи наведене вище, можна констатувати, що інформаційна культура для учнів основної школи передбачає, перш за все, досягнення певного рівня уміння використовувати комп'ютерну техніку. Традиційне навчання у закладі загальної середньої освіти не може вирішити проблему формування інформаційної культури, оскільки воно використовує комп'ютер лише як зовнішній засіб прискорення процесів передачі знань та соціалізації особистості. На нашу думку, потрібно поєднати комп'ютер разом з інформаційними засобами, які будуть виступати внутрішніми факторами становлення соціальних знань особистості, формування її інформаційної культури [206, с. 182].

Вітчизняна вчена О. Матвієнко в освітньому процесі визначає закономірності формування інформаційної культури у підлітковому віці таким чином:

- мета формування інформаційної культури особистості відповідає широкому впровадженню інформаційних систем в усі сфери соціальної практики;
- зміст освіти, її комплексний і міждисциплінарний характер обумовлений фундаменталізацією інформатики, яка забезпечує формування нової інформаційної культури;
- методи і форми навчання обумовлені введенням до навчального процесу комп'ютерно-орієнтованих технологій [113, с. 78].

Перед системою загальної середньої освіти має бути поставлено завдання – забезпечити такий освітній процес, який би створював умови для формування інформаційної культури учнів.

На нашу думку, щоб успішно сформувати в учнів молодшого підліткового

віку у закладі загальної середньої освіти основи інформаційної культури, необхідно створити навколо них певне інформаційне середовище, що має базуватися на таких принципах:

1. Принцип системного використання нових інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі.
2. Принцип міжпредметних зв'язків у вихованні інформаційних знань, умінь та навичок.
3. Принцип правомірного використання засобів, методів та шляхів у процесі формування інформаційної культури.
4. Принцип популяризації бібліотечно-бібліографічних та інформаційних знань.
5. Принцип гуманізації виховного процесу інформаційної культури.
6. Принцип організації алгоритму дій у забезпеченні інформаційної культури у молодшому підлітковому віці.
7. Принцип доступності у забезпеченні і використанні інформаційних технологій [211, с. 135-136].

Отже, саме сьогодні інформаційна культура молодших підлітків постає як засіб захисту внутрішнього світу особистості, її індивідуальності в умовах багаторазового посиленого інформаційного впливу. Відповідно з цим і змінюються акценти розгляду процесу її формування. Інформаційну культуру у молодшому підлітковому віці не слід зводити тільки до комп'ютерної грамотності. Підхід до її формування не може бути прийнятним тільки через вивчення інформатики, тому що він веде до звуження поняття «інформаційна культура». Формуючи інформаційну культуру, потрібно враховувати анатомо-фізіологічні особливості молодшого підліткового віку, а також новоутворення притаманні цьому віку.

Здійснення нами характеристика сутності формування інформаційної культури та визначення особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти актуалізувало необхідність розробки та впровадження нових педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків та форм і методів їх реалізації.

1.3. Критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків

Сучасне інформаційне суспільство вимагає сьогодні від майбутнього підростаючого покоління вільного орієнтування у величезних потоках інформації, знань та навичок, що забезпечують індивідуальну інформаційну діяльність, спрямовану на задоволення своїх власних потреб. Тому, виникає необхідність у формуванні інформаційної культури серед молодших підлітків.

Процес формування інформаційної культури молодших підлітків передбачає визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості культури учнів даного віку.

Здійснений нами аналіз наукових праць, показав, що вчені використовували різні підходи до визначення критеріїв сформованості інформаційної культури.

Так, наприклад, О. Глушак [39], Г. Вишинська [28], О. Повідайчик [142], О. Пришляк [149] визначають у своїх працях такий критерій сформованості інформаційної культури, як мотиваційний.

Такі вчені, як: Т. Богданова [20], Л. Філіппова [185] виділяють комунікативний критерій як один із критеріїв сформованості інформаційної культури.

Т. Богданова [20], А. Гусєва [49], Н. Єршова [49], А. Коломієць [87], В. Миронова [117] зазначають когнітивний критерій, як критерій сформованості інформаційної культури.

Поведінковий критерій сформованості інформаційної культури розглядають такі вчені, як: А. Гусєва [49], Н. Єршова [49], В. Миронова [117], І. Остап'ювська [134].

На основі узагальнення праць таких вчених, як: Т. Богданова, Г. Вишинська, О. Глушак, А. Гусєва, Н. Єршова, А. Коломієць, В. Миронова, І. Остап'ювська, О. Повідайчик, О. Пришляк, Л. Філіппова у нашому дослідженні визначено критерії сформованості інформаційної культури молодших підлітків, а саме: мотиваційний, когнітивний, комунікативний, поведінковий.

Когнітивний критерій сформованості інформаційної культури молодших

підлітків вміщує: вміння самостійного пошуку інформації, навички орієнтування в інформаційних потоках, адекватне сприйняття інформації, знання аналізу та передачі інформації, вміння працювати з джерелами інформації [209, с. 26].

Когнітивну сферу особистості складають пізнавальні процеси, а саме: сприймання, мислення, уява, увага, пам'ять, відчуття.

Пам'ять є процесом збереження інформації, яка використовується людиною у подальшому житті [57, с. 105].

Процес отримання первинної інформації про властивості предметів і явищ довкілля є ніщо інше, як відчуття [57, с. 76].

А вибір, інтерпретація, аналіз та інтеграція сенсорної інформації, що надходить у кору головного мозку через цілу систему органів чуття та надання їм суті і змісту називається сприйманням [57, с. 93].

Пізнання навколишнього світу починається з відчуттів, сприймань і породжує людське мислення. Воно супроводжує усі розумові процеси людини. Мислення є процесом пошуків та відкриттів нового, істинного, глибинного внаслідок аналізу та синтезу отриманої інформації [57, с. 138.]

Уява як психічна модель майбутньої діяльності, поведінки, що спонукає особистість до творчої, насиченої активності, є створенням особистістю нових композицій на основі старих образів або оригінального чуттєвого досвіду. Успіх діяльності значною мірою залежить від можливостей і вміння уявити собі кінцевий результат [57, с. 152].

Завдяки процесу уваги інформація надходить у нашу свідомість із зовнішнього світу. Увага є своєрідним «фільтром», що вибірково пропускає сигнали у мозок. Інформація, яка не пройшла через цей «фільтр», зникає безслідно [57, с. 161].

Отже, ми можемо стверджувати, що процес формування інформаційної культури молодших підлітків не може відбуватися без залучення когнітивної сфери особистості, оскільки набуття знань, умінь та навичок необхідних для роботи з інформацією базується на пізнавальних процесах.

Сьогодні на фоні інформаційної революції розуміння взаємозв'язку знання і

розвитку набуває особливої актуальності. Розвиток без знання неможливий, адже все, що ми робимо, залежить від знання. Людство стало пізнавати світ, накопичувати знання з моменту свого виникнення. Основним джерелом знань на протязі багатьох століть була не наука, а спільна діяльність людей [120, с. 7].

Уявлення про знання у сучасних умовах розвиваються надзвичайно інтенсивно. При цьому досі немає загальновизнаного формального визначення поняття «знання». У традиційній дидактиці знання визначаються як основні факти науки і теоретичні узагальнення (поняття, правила, закони, висновки тощо), що з них випливають. Володіння знаннями розуміються як їх збереження у пам'яті, розуміння та вміння їх відтворювати й використовувати [9, с. 49].

Знання – це сума відомостей, якими володіє та чи інша людина про світ, природу, оточуючих нас предметів, про різні процеси, технології, способи виготовлення різних предметів тощо [120, с. 7].

Знання тісно пов'язані з діями, без дії вони безперспективні. Знання дають достовірні відомості про предмет, об'єкт, забезпечують творчий, свідомий рівень діяльності, успішне її виконання. З іншого боку, знання є продуктом певного виду діяльності. Без активного пошуку нових знань, без активної діяльності людина ніколи їх не опанує.

Розрізняють емпіричні й теоретичні знання, у них різний ступінь узагальнення конкретних фактів. В основі емпіричних знань лежить фактичний матеріал, отриманий позаекспериментальним шляхом (природне спостереження, свідчення очевидців тощо). Теоретичні знання ґрунтуються на наукових узагальнених фактах, отриманих експериментальним шляхом. Знання завжди підпорядковані нашим потребам та інтересам. Процес міцного засвоєння знань – основна частина процесу навчання. Це психологічно дуже складний процес. Він передбачає сприймання матеріалу, його осмислення, запам'ятовування, що дає змогу вільно оперувати знаннями у різноманітних ситуаціях [57, с. 199-200].

Потреба людини у знанні вважається природною потребою. Чим більше у людині знань, тим вища її здатність діяти [96, с. 15].

Сьогодні неможливо уявити сучасний світ знань без комп'ютерів. З

комп'ютеризацією пов'язан переворот у можливостях людського інтелекту, у виробництві, засобах збереження і практичного використання знань, які дуже часто визначаються словом «інформація» [120, с. 48].

Знання сьогодні – це інформація, яка має практичну цінність, яка слугує для здобутку конкретних результатів [25, с. 65].

Прояв будь-якого виду діяльності неможливо без здійснення людиною процесу пізнання. Особливо важливе значення набуває пізнавальна діяльність в освітньому процесі [179, с. 85].

Пізнання нового, невідомого є важким і складним процесом, здійснення якого вимагає напруженої розумової діяльності, спрямованої на створення нових стратегій, планів і прийомів отримання та переробки інформації.

Знання, які набуває людина у процесі пізнання, існують у формі образів, уявлень, думок, ідей, теорій, концепцій, гіпотез, проектів тощо. Всі ці форми є продуктом сенсорних, перцептивних та інтелектуальних процесів, на основі яких здійснюється пізнавальна діяльність. Пізнавальна діяльність має й інші назви. Вона часто називається гностичною або когнітивною діяльністю.

Зміст пізнавальної діяльності визначається тими знаннями, які набуває людина у процесі пізнання. Знання – це отримана і перероблена за допомогою пізнавальних процесів інформація про навколишній світ людини [179, с. 86-87].

Отже, визначений нами когнітивний критерій є необхідним, оскільки процес формування інформаційної культури полягає у засвоєнні певних інформаційних знань, які ми у свою чергу, можемо отримати лише у процесі пізнавальної діяльності, використовуючи власні пізнавальні процеси.

За когнітивним критерієм нами було обрано показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків:

1. Знання про основи інформаційної культури. Даний показник дозволяє нам визначити, якими додатковими інформаційними знаннями володіє молодший підліток (а саме об'єм, глибина, змістовність) та наскільки широкий його світогляд.

2. Сприйнятливість до інформації. За допомогою цього показника ми можемо виявити наскільки швидко, адекватно, якісно та кількісно спроможний

засвоювати певну інформацію молодший підліток.

3. Здатність самостійного отримання інформації. Цей показник надає нам можливість визначити у молодшого підлітка знання та вміння працювати з різноманітними джерелами інформації [208, с. 589].

Мотиваційний критерій сформованості інформаційної культури молодших підлітків є системою оцінки інтересу до володіння новими знаннями, вміннями, навичками щодо роботи з інформацією, активністю залучення до пізнання нових інформаційних технологій, інтенсивністю захоплення до пошуків та відкриттів своїх можливостей, здібностей, прагненням до розкриття особистих якостей [209, с. 27].

Мотивація не тільки детермінує діяльність людини, а й пронизує більшість сфер психічної активності, зокрема, й пізнавальну [35, с. 29].

Внутрішньою рушійною силою, що спонукає людину до діяльності є мотив. Мотиви діяльності та поведінки особистості генетично пов'язані з її органічними та культурними потребами. Потреби, у свою чергу, породжують інтереси, тобто спрямованість особистості на певні об'єкти з метою пізнати їх, оволодіти ними. Спонукуванням до діяльності можуть бути і культурні потреби (пізнавальні, суспільно-політичні, естетичні та інформаційні) [107, с. 78].

Тому, процес формування інформаційної культури молодших підлітків не може відбуватися без мотивації, оскільки будь-яка діяльність здійснюється під впливом мотивів.

Вперше слово «мотивація» використав А. Шопенгауер у статті «Чотири принципа достатньої причини» (1900-1910). Потім цей термін увійшов у психологічний побут для пояснення причин поведінки людини і тварин [55, с. 7].

Мотивація як психічне явище трактується по-різному. В одному випадку – як сукупність факторів, які підтримують і направляють, тобто які визначають певну поведінку (Ж. Годфруа, К. Мадсен) [42; 243], у другому – як сукупність мотивів (К. Платонов) [141], у третьому – як спонукування, яке викликає активність організму і певну її направленість (С. Смірнов) [176]. Крім того, мотивація розглядається як процес психічної регуляції конкретної діяльності (М. Магомед-Емінов) [105], як процес дії мотиву і як механізм, який визначає виникнення,

напрямок і способи здійснення конкретних форм діяльності (І. Джирдар'ян) [53], як системний процес, який безпосередньо сприяє спонуканню до діяльності (В. Вілюнас) [27].

На думку зарубіжної дослідниці В. Квинн, мотивацією є потреби і стимули, які визначають обрані людьми форми поведінки. В основі мотивації лежать внутрішні потреби, які управляють людиною і підштовхують її на різні вчинки [81, с. 253].

Поняття «мотивація» містить у собі усі види спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяг, мотиваційні установки, або диспозиції, ідеали тощо. У найбільш широкому сенсі мотивація іноді визначається як детермінація поведінки взагалі [8, с. 7].

Хотілося б відзначити, що мотивація як рушійна сила людської поведінки, безумовно, займає провідне місце у структурі особистості, яка пронизує її основні структурні утворення: направленість особистості, характер, емоції, здібності, діяльність і психічні процеси.

Для нас було важливим, що мотивація дуже тісно пов'язана з емоціями. Емоційно-ціннісне відношення людини до світу, оціночні відношення відображають значні для людини моменти і складають загальну сферу, у межах якої розгортаються не тільки пасивно-емоційні процеси, переживання, але і активно-діючі, актуальні мотиваційні процеси. Мотивація поведінки принципово не можлива за межами емоційної, мотиваційно-ціннісної сфер [8, с. 9].

Процес формування, розвитку особистості також характеризується взаємним впливом мотивації на діяльність і діяльності на мотивацію. Завдяки розвитку мотивації, свідомому засвоєнню виховних вимог, внутрішній роботі за перебудовою потреб, потягів, норм поведінки відбуваються зміна, розширення діяльності, відносин особистості з дійсністю. Мотивація виступає як активний момент процесу розвитку, перебудови особистості.

Взаємозв'язки мотивації з окремими психічними процесами (мислення, пам'ять, увага тощо) будуються у сутності також, як і з діяльністю взагалі. Мотиваційний компонент є цілковито необхідним для всякого цілісного психічного акту, всякого процесу (мислинневого процесу, мнестичного процесу,

процесу сприйняття); мотивація визначає змістову вибірковість процесів; динамічна характеристика спонукання (сила, значущість) визначає тривалість та інтенсивність процесу, готовність до того або іншого граничного рівня його функціональної напруги [8, с. 11-13].

Для нашого дослідження мотиваційний критерій є актуальним у формуванні інформаційної культури, оскільки саме у молодшому підлітковому віці, як зазначив Л. Виготський, суттєво змінюється сфера інтересів. Учений виділяє у перехідному періоді дві хвилі (фази) у розвитку інтересів: хвилю появи нових потягів, які будують органічну основу для нової системи інтересів, а потім і хвилю дозрівання цієї нової системи інтересів, які надбудовуються над новим потягом. Він зазначає, що фаза потягів триває зазвичай біля двох років.

Друга фаза – фаза інтересів – спочатку характеризується їх різноманіттям. Потім поступово, шляхом диференціації, відбирається і закріплюється основне ядро інтересів. Для цієї фази характерним є також розширення та закріплення суспільних зв'язків [34, с. 252].

У мотиваційній сфері молодших підлітків, як відмічає Л. Божович, відбуваються зміни, які характеризуються тим, що вони спроможні керуватися у своїй моральній поведінці тими вимогами, які самі себе висувають, і тими завданнями і цілями, які перед собою ставлять. Отже, відбувається перехід від «реактивного» слідування вимоги ззовні до активної побудови своєї поведінки у відповідності із своїм власним ідеалом.

У молодших підлітків відмічається стійкість цілей, почуття обов'язку, відповідальності. Їх інтереси вже не ситуативні, а виникають поступово за мірою накопичення знань. Звідси – стійкість мотивів, які базуються на інтересах і цілях, які ставлять вони самі. У цьому віці інтерес набуває характеру захоплення. Захоплення молодшого підлітка – сильні і часто змінюють один одного, а іноді приймають довготривалий характер.

Даний віковий період характеризує такі захоплення, як інформативно-комунікативні (прагнення до нової змістової інформації, потреба у спілкуванні з однолітками, яке дозволяє обмінюватися такою інформацією). Захоплення сприяють

розвитку особистості молодшого підлітка, тому що задовольняються їх пізнавальні потреби, що сприяють формуванню корисних навичок [21, с. 15].

Важливо, що у мотивах молодших підлітків є аргументація і передбачення наслідків прийнятого рішення, що є свідком усвідомлення процесу мотивації і структури мотиву, а також про участь у формуванні мотиву блоку «внутрішнього фільтра». Це знижує імпульсивність дій та вчинків.

Крім того, самооцінка стає більш багатогранною і набуває більшого значення, ніж оцінка оточення. Наявність ідеалів, самооцінок, засвоєних норм і правил загальної поведінки засвідчують про значний розвиток особистості молодших підлітків, про формування у них «внутрішнього плану», який є значним фактором мотивації і організації власної поведінки. Однак, цей «внутрішній план» ще не організовано у цілісну систему, недостатньо узагальнений та стійкий. Вимоги молодшого підлітка до себе потребують постійної підтримки із сторони. Звідси – і нестійкість мотивів, мінливість поведінки [73, с. 193-195].

Тому, обраний нами мотиваційний критерій сформованості інформаційної культури дає змогу виявити інтереси та захоплення молодших підлітків до нових інформаційних знань, умінь, навичок і визначити інформаційну спрямованість особистості, що відображає інформаційну культуру та позитивно позначається на процесі її формування.

Для характеристики мотиваційного критерію нами було обрано такі показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків:

1. Інформаційна спрямованість. Показник свідчить про те, наскільки молодший підліток виявляє інтерес, бажання, прагнення, намір та має нахили до інформаційної діяльності.

2. Бажання отримувати інформацію та володіти нею. Цей показник дозволяє виявити нам, яку позицію займає володіння інформаційною культурою у молодшого підлітка.

3. Прагнення ділитися інформацією з іншими. Даний показник показує, наскільки молодший підліток відчуває необхідність ділитися своїми інформаційними знаннями та вміннями з оточуючими [208, с. 590].

Комунікативний критерій сформованості інформаційної культури молодших підлітків виступає у комунікабельності, красномовності, вміннями правильно та послідовно передавати отриману інформацію, у керуванні своїх емоцій та рухів під час спілкування [209, с. 28].

Спілкування є важливою потребою особистості як суспільної істоти. Потреба людини у спілкуванні зумовлена суспільним способом її буття та необхідністю взаємодії у процесі діяльності.

Процес комунікації – це процес обміну інформацією. Передавання інформації під час спілкування забезпечується за допомогою мови – головного, специфічно людського знаряддя спілкування, а також немовними засобами. З розвитком соціального та технічного прогресу людства постійно розширювалося коло потреб людини, що спричиняло розвиток і вдосконалення мови як засобу спілкування. Словниковий запас і досконала граматична будова мови сучасного цивілізованого суспільства дають можливість передавати будь-яку інформацію та безліч відтінків і деталей об'єкта інформації.

Мова є засобом нагромадження та передавання суспільного досвіду. Завдяки спілкуванню за допомогою мови відображення дійсності у свідомості однієї людини доповнюється тим, що було у свідомості інших людей, внаслідок чого зростають можливості для обміну інформацією. Спілкування як безпосередня комунікація суб'єктів виявляє емоції тих, хто спілкується, утворюючи невербальний аспект обміну інформацією [108, с. 137-138].

Отже, формування інформаційної культури молодших підлітків неможливо без комунікаційного супроводження, оскільки ми можемо, обмінюючись інформацією, поповнювати, передавати знання, вміння, навички та впливати на поведінку особистості.

Людина не може жити, працювати, задовольняти свої матеріальні та духовні потреби, не спілкуючись з іншими людьми. Історично і у процесі індивідуального розвитку спілкування є необхідною умовою існування людини, одним з найважливіших чинників її соціального розвитку. Будучи суттєвим аспектом багатьох різновидів людської активності, спілкування відображає об'єктивну

потребу людей в об'єднанні, співробітництві один з одним, а також є умовою розвитку самобутності, цілісності, індивідуальності особи. У продовж життя людина постійно контактує, спілкується з найрізноманітнішими людьми.

Людину спонукає до спілкування необхідність пізнати щось нове і бажання одержати оцінку своїх дій та вчинків, і прагнення завоювати симпатію, повагу, авторитет у інших людей тощо.

Потреба у спілкуванні виявляється складним явищем, що містить у собі дві різноспрямовані тенденції, суть яких полягає у прагненні людини отримати допомогу і допомогти іншим. Співпереживання – один із головних елементів спілкування. Співпереживання, співчуття – невід'ємні компоненти потреби у спілкуванні, які справляють суттєвий вплив на стосунки людей. Кожна людина прагне поділитися своїми думками, переживаннями з іншими [227, с. 16-17].

Спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності і включає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини [227, с. 6-7].

Соціальна природа спілкування виражається у тому, що воно завжди відбувається у середовищі людей, де суб'єкти спілкування завжди постають як носії соціального досвіду. Соціальний досвід спілкування виявляється у змісті інформації, що є його предметом (знання, відомості, способи діяльності), у засобах (мовна та немовна комунікація при спілкуванні), у суспільно-вироблених у процесі історичного розвитку різновидах спілкування. За змістом спілкування охоплює всі царини людського буття та діяльності, об'єктивні та суб'єктивні їх прояви. Спілкування між людьми відбувається при передаванні знань, досвіду, коли формуються різні вміння та навички, погоджуються та координуються спільні дії тощо. Отже, спілкування – це різноманітні контакти між людьми, зумовлені потребами спільної діяльності [107, с. 111].

Важливою функцією спілкування є інформаційно-комунікативна функція, яка охоплює процеси формування, передачі та прийому інформації. Реалізація цієї функції має кілька рівнів. На першому рівні здійснюється вирівнювання

розбіжностей у вихідній інформованості людей, які вступають у психологічний контакт. Другий рівень – передача інформації та прийняття рішень. На цьому рівні спілкування реалізує цілі інформування, навчання тощо. Третій рівень пов'язаний із прагненням людини зрозуміти інших [35, с. 39].

Нами було визначено комунікативний критерій сформованості інформаційної культури, так як у молодшому підлітковому віці спілкування є особливою потребою. Часом ця потреба така велика, що стає центром життєвих прагнень молодшого підлітка. Завдяки комунікативному процесу ми можемо визначити, наскільки активно, логічно, послідовно та грамотно молодший підліток, отримуючи нову інформацію, зможе її аналізувати та використовувати у своїй діяльності. А це безпосередньо надає можливість з'ясувати майбутній характер протікання процесу формування інформаційної культури молодшого підлітка.

Показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків за комунікативним критерієм стали:

1. Комунікабельність. За даним показником ми можемо визначити активність у спілкуванні молодшого підлітка.

2. Логічність мовлення. Цей показник допомагає нам з'ясувати спроможність молодшого підлітка правильно та послідовно передавати інформацію іншим.

3. Вміння зацікавити інших інформацією. Завдяки цьому показнику ми виявляємо наявність та схильність до певних ораторських здібностей [208, с. 590].

Поведінковий критерій сформованості інформаційної культури молодших підлітків полягає в адекватності, чіткості та сконцентрованості рухів при виконанні інформаційних операцій, цілеспрямованості в інформаційній діяльності, а також певними інформаційними навичками та вміннями [209, с. 29].

Інформаційна діяльність людини, як і будь-яка інша діяльність, пов'язана з її поведінкою. Поведінка – це своєрідна активність особистості, прояв життєдіяльності, спосіб пристосування до свого оточення і задоволення своїх потреб [108, с. 72].

Тому, формування інформаційної культури молодших підлітків безпосередньо

залежить від поведінки особистості, завдяки якій ми можемо розпізнавати зацікавленість до даного процесу, ефективність сприйняття та розуміння нової інформації, а також правильність та оперативність виконання інформаційних операцій.

Однією з форм прояву активності людей, яка спрямована на відношення один до одного у процесі діяльності, у побуті і у суспільному житті вважається його поведінка. Вона характеризується цілями і мотивами. Мета поведінки – це ті об'єкти, на які спрямована активність людини. Мотиви – це ті спонукання, які змушують особистість займатися діяльністю і здійснювати поведінку.

Поведінка управляється, регулюється і контролюється вищою формою психіки – свідомістю, яка функціонує на основі сенсорних, інтелектуальних, емоційних і вольових процесів [179, с. 75-76].

На відміну від діяльності, поведінка має нормативний характер, але регламентується не нормативними завданнями, а законами, моральними нормами, звичаями і традиціями, що існують у суспільстві. При цьому характер поведінки людини залежить від його поглядів, переконань, психічних станів і психічних властивостей особистості.

Таким чином, поведінка не може здійснюватися без внутрішніх психічних явищ, що виконують спонукальну, пізнавальну і регулятивну функції. Крім внутрішнього психічного компонента у поведінці має місце зовнішній виконавчий, фізичний компонент, що виявляється у вигляді рухів, що здійснюються людиною. Отже, поведінка є органічною єдністю внутрішньої психічної і зовнішньої фізичної активності спрямованої на досягнення свідомо поставленої мети.

Поведінка має у людині не вроджений, а набутий характер. Для того, щоб людина могла здійснити поведінку, вона повинна засвоїти прийоми і способи їх здійснення. Виникнення і розвиток різних видів поведінки відбувається у людини поступово протягом тривалого часу [179, с. 78-81].

З метою нашого дослідження, ми вважали за доцільне запропонувати поведінковий критерій сформованості інформаційної культури, оскільки у

молодшому підлітковому віці поведінка відзначається амбівалентністю (суперечливістю), дозволяє нам з'ясувати активну життєву позицію та настрій на інформаційну діяльність, а також за допомогою вчинків визначити риси характеру, якості та здібності молодших підлітків, що у свою чергу, закладають основу процесу формування інформаційної культури.

Поведінковий критерій представлений такими показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків:

1. Інформаційна оперативність. За цим показником ми визначаємо вміння молодшого підлітка правильно, чітко та швидко виконувати інформаційну діяльність.

2. Інформаційна наполегливість. Показник надає можливість нам з'ясувати витривалість у досягненні поставленої мети.

3. Інформаційна лабільність. За допомогою даного показника ми визначаємо рухомість та адаптивність молодшого підлітка до певних умов, що виникають при виконанні інформаційної діяльності [208, с. 591].

Отже, нами було визначено критерії та показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти, які подані у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Критерії та показники сформованості інформаційної культури
молодших підлітків**

Критерії	Показники
Когнітивний критерій	Знання про основи інформаційної культури. Сприйнятливність до інформації. Здатність самостійного отримання інформації.
Мотиваційний критерій	Інформаційна спрямованість. Бажання отримувати інформацію та володіти нею. Прагнення ділитися інформацією з іншими.
Комунікативний критерій	Комунікабельність. Логічність мовлення. Вміння зацікавити інших інформацією.
Поведінковий критерій	Інформаційна оперативність. Інформаційна лабільність. Інформаційна наполегливість.

Для здійснення оцінки показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків було обрано стандартизовані і авторські методики, які представлені у таблиці 1.2.

Кожна методика була зведена нами до єдиної цифрової шкали, де «0» відповідає недостатньому рівню; «1» – достатньому рівню; «2» – оптимальному рівню. Таким чином, за «12» показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків максимальна оцінка становить «24». При цьому кожна отримана оцінка, яка знаходиться в інтервалі «0-7», позначає недостатній рівень сформованості інформаційної культури молодшого підлітка, «8-16» – достатній рівень сформованості інформаційної культури молодшого підлітка, «17-24» – оптимальний рівень сформованості інформаційної культури молодшого підлітка.

Визначення критеріальних засад дослідження та зведення всіх діагностичних методик в єдину цифрову шкалу дозволило нам упровадити рівневий підхід у дослідженні процесу формування інформаційної культури молодших підлітків: *недостатній, достатній та оптимальний*.

Під *рівнем сформованості інформаційної культури молодших підлітків* ми будемо розуміти тривалість та постійність проявів показників інформаційної культури молодших підлітків. Нами було надано змістову характеристику рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків.

Недостатній рівень. У молодших підлітків, які проявили показники сформованості інформаційної культури на недостатньому рівні, спостерігається поверхова обізнаність та обмежений світогляд. Їх знання, характеризуються хаотичністю та абстрактністю. Підлітки цієї групи повільно сприймають будь-яку нову інформацію, майже не вміють самостійно здійснювати її пошук. Залучення цих підлітків до процесу спілкування відбувається пасивно, а комунікація з іншими супроводжується незв'язаністю та уривчастістю. Відмічається відсутність бажання як отримувати нову інформацію і ділитися нею, так і не здатність до зацікавлення оточуючих. Підлітки цієї групи не проявляють жодного інтересу до інформаційної діяльності.

Таблиця 1.2

Перелік діагностичних методик відповідно до критеріїв та показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків

Критерії	Показники	Діагностичні методики
1. Когнітивний критерій	Знання про основи інформаційної культури	Контент-аналіз шкільної документації Авторська анкета для підлітків Авторська анкета для батьків Авторська анкета для педагогів
	Сприйнятливість до інформації	Тест Мюнстерберга на сприйняття
	Здатність самостійного отримання інформації	Опитувальник «Вивчення пізнавальної активності учнів» Б. Пашнева
2. Мотиваційний критерій	Інформаційна спрямованість	Методика «Спрямованість на набуття знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова)
	Бажання отримувати інформацію та володіти нею	Авторська анкета для підлітків Авторська анкета для батьків Авторська анкета для педагогів
	Прагнення ділитися інформацією з іншими	Авторська анкета для підлітків Авторська анкета для батьків Авторська анкета для педагогів
3. Комунікативний критерій	Комунікабельність	Тест «Оцінка рівня спілкування» В. Ряховського
	Логічність мовлення	Методика «Прості аналогії» (У. Гордон, адаптація І. Кулагіна, В. Калоцький)
	Вміння зацікавити інших інформацією	Авторська анкета для підлітків Авторська анкета для батьків Авторська анкета для педагогів
4. Поведінковий критерій	Інформаційна оперативність	Метод експертних оцінок Спостереження
	Інформаційна лабільність	Метод експертних оцінок Спостереження
	Інформаційна наполегливість	Метод експертних оцінок Спостереження

Виконання завдань інформаційної діяльності відбувається лише за сторонньою допомогою та під наглядом педагога, оскільки дії підлітків цієї групи можуть бути хибними, повільними і нескоординованими. Молодші підлітки вирізняються нестримним перебуванням в одній діяльності та не докладанням зусиль у досягненні поставленої мети. У них прослідковується низька лабільність, яка не сприяє гнучкому та рухомому перебуванню у мінливих умовах.

Достатній рівень. Молодші підлітки, що проявили показники сформованості інформаційної культури на достатньому рівні, володіють необхідними базовими знаннями та їх достатнім об'ємом. Вони можуть засвоювати невеликі обсяги інформації і адекватно реагувати на неї. При цьому відмічається нераціональне використання знань у самостійних пошуках інформації у роботі з інформаційними джерелами. Спостерігається комунікабельність, певна логічність мовлення і прояв ораторських здібностей. Ситуативним є бажання отримувати інформацію та володіти нею, а інтерес до інформаційної діяльності проявляється у короткочасних захопленнях. Підлітки цієї групи вирізняються певною інформаційною оперативністю, виконання дій супроводжується правильністю, чіткістю, але потребує тривалого часу. Їх інформаційна цілеспрямованість проявляється тоді, коли не існує ніяких перешкод. Їм притаманна певна інформаційна лабільність, але за умови допомоги та підтримки інших.

Оптимальний рівень. Молодші підлітки, які проявили показники сформованості інформаційної культури на оптимальному рівні, володіють помітною обізнаністю, розвиненим світоглядом. Їх знання визначаються глибиною, об'ємом, системністю і змістовністю. При цьому вони спроможні швидко, якісно, адекватно засвоювати ці знання та використовувати їх для самостійного пошуку необхідної інформації, працюючи з різноманітними інформаційними джерелами. Їм притаманна здатність відбирати, оцінювати, аналізувати, систематизувати, узагальнювати, порівнювати та продуктивно використовувати інформацію, з огляду на власні інформаційні потреби. Підлітки цієї групи вирізняються комунікабельністю, логічністю мовлення, наявністю ораторських здібностей, бажанням отримувати інформацію та володіти нею,

прагненням ділитися нею з іншими. Вони демонструють інформаційну цілеспрямованість, вміння оперативної інформаційної діяльності. У них розвинута інформаційна лабільність, що створює передумови для рухомості та адаптивності у ситуаціях, які можуть часто змінюватися.

Отже, визначення критеріїв та показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків створили умови для початку нашого експериментального дослідження.

Висновки до першого розділу

У розділі представлено теоретико-методичні засади формування інформаційної культури особистості, визначено сутність та особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти та охарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків.

Розглянуто підходи до розуміння поняття культури, його сутності та динаміки трансформації на сучасному етапі розвитку суспільства, обґрунтовано поняття «інформаційна культура» і теоретично узагальнено та визначено структуру загальної культури особистості і структуру інформаційної культури особистості.

«Інформаційна культура» – це систематизована сукупність знань, умінь та навичок, уявлень та переконань, які дозволяють вільно та безпечно орієнтуватися в інформаційному середовищі.

Визначено, що структура інформаційної культури особистості вміщує в себе сукупність наступних складових: інформаційні знання; інформаційна поведінка; інформаційний світогляд; інформаційна безпека.

Розглянуто сутність формування інформаційної культури особистості та її етапи, зазначено анатомо-фізіологічні та психологічні особливості підліткового віку, а саме молодшого підліткового віку, визначені особливості формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Сутність формування інформаційної культури особистості полягає в

адекватності відбору та оцінюванні інформації; оволодінні інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення; протидії негативним інформаційним впливам та негативним наслідкам; вдосконаленні особистості при роботі з інформацією (здобуття, накопичення, кодування, переробка); вільному орієнтуванні суб'єкта в інформаційному середовищі тощо.

Під *формуванням інформаційної культури особистості* ми розуміємо процес поступового оволодіння особистістю інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення, набуття навичок інформаційної діяльності (здобуття, накопичення, кодування, переробка), що надають їй можливості вільно орієнтуватися у сучасному інформаційному середовищі.

У результаті розгляду особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків надано загальну характеристику підліткового віку та тих вікових особливостей, що обумовлюють специфіку досліджуваного процесу у молодшому підлітковому віці.

Особливості формування інформаційної культури молодших підлітків, у свою чергу, поділялись на групи, де першою були анатоμο-фізіологічні особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. Другою – психологічні особливості у когнітивній, емоційно-вольовій та мотиваційній сферах розвитку молодшого підлітка. Визначення особливостей молодшого підліткового віку сприяло у подальшому виокремити особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти. Такими особливостями формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти були: отримання первинних навичок дослідницької діяльності, інтелектуальна активність, інтелектуальне самоствердження у навчанні, переважання групової діяльності, схильність до експериментування, зародження світогляду, умови для цілеспрямованого становлення естетичних почуттів.

На основі здійснення аналізу особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти було запропоновано авторське визначення *«формування інформаційної культури*

молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти – це цілеспрямований процес системного засвоєння молодшими підлітками інформаційних знань, умінь та навичок, активного пізнання інформаційного середовища, правильного орієнтування в інформаційних потоках, активної комунікативної взаємодії та набуття молодшими підлітками здатності до оцінки інформації».

Визначені критерії сформованості інформаційної культури молодших підлітків (мотиваційний, когнітивний, комунікативний, поведінковий) і відповідні їм показники.

За когнітивним критерієм обрано показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків: знання про основи інформаційної культури, сприйнятливості до інформації, здатність самостійного отримання інформації. Для характеристики мотиваційного критерію обрано такі показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків: інформаційна спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими. Показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків за комунікативним критерієм стали: комунікабельність, логічність мовлення, вміння зацікавити інших інформацією. Поведінковий критерій представлений такими показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків: інформаційна оперативність, інформаційна наполегливість, інформаційна лабільність.

Визначення критеріальних засад дослідження дозволило нам упровадити рівневий підхід у дослідженні процесу формування інформаційної культури молодших підлітків: *недостатній, достатній та оптимальний*, надати їх змістову характеристику, що передбачало можливість розгортання експериментальної роботи.

РОЗДІЛ II

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

2.1. Стан сформованості рівнів інформаційної культури молодших підлітків

Для оцінки стану сформованості інформаційної культури молодших підлітків з березня 2016 навчального року на базі закладів загальної середньої освіти було розгорнуто констатувальний етап нашого експерименту [247].

На даному етапі експериментального дослідження було залучено: 358 осіб – це молодші підлітки 5-6 класів закладів загальної середньої освіти; 100 осіб – батьки (діти, яких навчаються в 5-6 класах); 50 осіб – педагоги (класні керівники, вчителі-предметники, заступники директорів з виховної роботи, які працюють з даною віковою категорією дітей у цих освітніх закладах).

Базами у нашому експериментальному дослідженні були заклади загальної середньої освіти: Хмельницький технологічний багатoproфільний ліцей імені Артема Мазура, Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 27 імені Дмитра Івахи, Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Хмельницької області, Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 Хмельницької області, Київська середня загальноосвітня школа № 288.

Метою констатувального етапу експерименту було здійснення оцінки показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків та виявлення рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Констатувальний експеримент відбувався у декілька етапів. На першому етапі було проведено контент-аналіз річних планів з виховної роботи закладів загальної середньої освіти та річних планів з виховної роботи класних керівників.

На другому етапі – було проведено авторське анкетування для молодших підлітків, їх батьків і педагогів та проаналізовано результати.

На третьому етапі було здійснено педагогічне оцінювання показників сформованості інформаційної культури за допомогою діагностичних методик, методів спостереження та експертної оцінки.

Четвертий етап передбачав обробку результатів та визначення рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків.

Так, першим завданням на початку констатувального експерименту було вивчення всіх річних планів виховної роботи закладів загальної середньої освіти та класних керівників загалом, мета якого полягала у визначенні наявності проблеми інформаційної культури у закладах загальної середньої освіти та виявленні у змісті цих планів виховних годин, що сприяли б формуванню інформаційної культури молодших підлітків. Всього було проаналізовано чотирнадцять річних планів з виховної роботи класних керівників і п'ять річних планів з виховної роботи закладів загальної середньої освіти. Ми аналізували всі плани узагальнено, оскільки план з виховної роботи класного керівника підпорядковується загальному річному плану з виховної роботи школи, який, у свою чергу, керується Міністерством науки і освіти України.

Контент-аналіз шкільної документації [186] надав можливість зробити нам такі висновки, що виховна робота закладу загальної середньої освіти відбувається за такими напрямками і відповідними до них формами та методами, як:

- виховання патріотизму (виховні заходи та уроки мужності: до Дня Соборності України, до річниці визволення України від німецьких загарбників, до Дня вшанування пам'яті жертв голодомору 32-33 років, до Дня перемоги, до Дня незалежності України, єдиний урок «Моя маленька Батьківщина», флешмоби до Дня вишиванки);

- формування правомірної поведінки (виховні години «Вчинок та його наслідки», зустрічі з фахівцями у галузі права, зустрічі із працівниками правоохоронних органів, організація чергування учнів у школі, тиждень Всеукраїнського права);

- профілактика шкідливих явищ таких, як: СНІД, насилля, алкоголізм, наркоманія, паління (рейди: «Увага! Курці» та «Відмовимось від шкідливих

звичок», відеопрезентація «Антиреклама шкідливих звичок», акції: «Ми – за життя без насилля» та «Вбережи себе від зараження вірусом імунодефіциту»);

- формування здорового способу життя (спартакіади, олімпійські тижні, олімпійські уроки, спортивні фестивалі, спортивні ігри, туристичні змагання, турніри, естафети, класний час «Здоровий спосіб життя – це модно!»); у деяких планах додатковими виховними заходами є пам'ятка «Комп'ютер та здоров'я», тиждень безпечного Інтернету;

- забезпечення безпеки життєдіяльності (виховні години, бесіди, міні-лекції, місячник з правил дорожнього руху, інструктаж, відкриті уроки з правил евакуації);

- формування екологічного виховання (створення годівнички для птахів, екологічні вікторини, екологічні акції, екологічні фестивалі, конкурси, суботніки у День довкілля);

- тематичні свята (День знань, День працівника освіти, благочинний ярмарок «Дари осені», «Міс осінь», День п'ятикласника (презентація «Ми такі»), День захисника України, День української писемності та мови, Міжнародний День поезії (конкурс віршів «Проба пера»), День Св. Миколая, Новорічний бал, 8 березня, класний час «Великодні традиції моєї сім'ї», День матері, Останій дзвоник);

- формування естетичного виховання (фотовиставка робіт учнів, віртуальна мандрівка «У країні мистецтва», виготовлення ялинкових іграшок та прикрас, майстер-клас з образотворчого мистецтва, виставки дитячих робіт, відвідування виставок декоративно-прикладного мистецтва, виховні заходи до Міжнародного дня толерантності, години духовного спілкування «Всі ми різні, але всі – рівні» до Міжнародного дня людей з особливими потребами, екскурсії до закладів культури)

- волонтерство (акції: до дня людей похилого віку «Криниця доброти», «Від серця до серця», «Скринька довіри», «Моя школа – мій дім», для дітей будинків інтернат та дітей соціально незахищених категорій «Вони потребують допомоги», участь в організації «Червоний Хрест»);

- психодіагностика учнів (проводиться психологом для виявлення девіацій, соціально незахищених категорій);
- робота з батьками (батьківські збори, тематичні збори: «Здоровий спосіб життя дитини», «Попередження правопорушень та травматизму серед дітей» тощо).

Таким чином, ми можемо відзначити, що у всіх п'яти (100%) річних планів з виховної роботи та чотирнадцяти (100%) річних планів класних керівників, тема інформаційної культури не прослідковується у переліку тематичних виховних заходах, бесідах, лекціях, акціях, класних часів тощо. Лише у двох (40%) річних планів закладів загальної середньої освіти (чотирьох (28,57%) річних планів класних керівників) нами було відмічено, що за напрямом формування здорового способу життя відводяться виховні години щодо безпеки в Інтернеті та правильного поводження учня за комп'ютером. Для цього у Старокостянтинівській загальноосвітній школі I-III ступенів № 4 Хмельницької області у перших числах лютого було спеціально створені «тиждень безпечного Інтернету», де на уроках інформатики учні прослуховують інформацію про безпечний Інтернет та безпечний сайт в Інтернеті для учнів, який має назву «Онляндія». Окремо на сайті Старокостянтинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Хмельницької області було створено пам'ятку «Комп'ютер та здоров'я» для всіх учнів, в якій прописані правила поведінки за комп'ютером. Однак у даних річних планах, як класних керівників, так і закладів загальної середньої освіти, не вистачає завдань, які були б спрямовані на набуття знань, умінь та навичок поводження молодшого підлітка в інформаційному середовищі. Це дає нам підстави констатувати, що формуванню інформаційної культури учнів молодшого підліткового віку не приділяється достатньо уваги у закладах загальної середньої освіти.

Наступне наше завдання на даному етапі констатувального експерименту полягало у проведенні анкетування [132], метою якого було визначення таких показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як: знання про основи інформаційної культури, бажання отримувати інформацію та

володіти нею, прагнення ділитися інформацією, вміння зацікавити інших інформацією. У даному анкетуванні були залучені не лише молодші підлітки, але й певна кількість їх батьків та педагогів, оскільки спираючись на їх погляди, ми намагалися більш точно та об'єктивно оцінити представленні вище показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків, сьогоденне положення інформаційної культури у закладі загальної середньої освіти та отримати поради щодо її формування серед учнів даної вікової категорії. Для молодших підлітків, батьків та педагогів були розроблені окремі анкети.

Для батьків була розроблена анкета (додаток А), в якій зазначені 28 питань: з них 11 запитань були спрямовані на їх особисті знання про інформаційну культуру та власний погляд на знання інформаційної культури своїх дітей, 7 запитань – як вони вважають наскільки сформовано показник «бажання отримувати інформацію та володіти нею» у своїх дітей, 6 запитань – це їх оцінка на показник «прагнення ділитися інформацією з іншими» у своїх дітей, 4 запитання – їх власна думка щодо сформованості показника «вміння зацікавити інформацією інших» у своїх дітей.

Анкета для педагогів (додаток Б) складала 28 питань: з них 11 запитань виявляють їх знання про інформаційну культуру та відповідний погляд до цього показника на своїх учнів, 7 запитань – це їх оцінка сформованості показника «бажання отримувати інформацію та володіти нею» в учнів, 5 запитань – це особистий погляд наскільки сформовано показник «прагнення ділитися інформацією з іншими» в учнів, 5 запитань – як вони оцінюють в учнів показник «вміння зацікавити інформацією інших».

Анкети для молодших підлітків (додаток В) містили 29 питань: з них 11 запитань визначають їх знання про інформаційну культуру, 7 запитань – їх бажання отримувати інформацію та володіти нею, 4 запитання – їх прагнення ділитися інформацією з іншими, 7 запитань – їх вміння зацікавити інших інформацією.

Для визначення положення інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти на сьогоднішній день та отримання порад щодо її формування, ми спочатку намагалися оцінити погляди батьків, проаналізувавши зміст їх відповіді на питання за даною тематикою в анкеті для батьків.

Самим першим запитанням, яке ми аналізували було «Чи відомо Вам поняття «інформаційна культура»?», оскільки воно характеризує знання батьків в даній тематиці і надає нам можливість в подальшому акцентувати увагу на їх поради, пропозиції та відповідні думки стосовно цієї проблеми.

Аналіз даного запитання засвідчив нам, що 73 (73%) батьків не надали нам жодної відповіді, а 27 (27%) батьків відповіли на дане запитання таким чином: 11 (11%) батьків – це знання щодо правильної взаємодії з інформацією, 8 (8%) батьків – це вміння знаходити необхідні інформаційні джерела, 5 (5%) батьків – це вміння отримувати та ефективно використовувати інформацію і 3 (3%) батьків – це сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують виконання інформаційної діяльності. Отже, ми можемо зробити висновки, що більшість батьків не розуміють поняття «інформаційна культура», відповідно більшість з них не зможуть нам надати корисні поради та внести свої пропозиції щодо її формування і зміни положення у закладі загальної середньої освіти. А також, ми можемо стверджувати, що і їх діти не будуть розуміти дане поняття, так як від розуміння батьків дуже часто залежить і розуміння дітей, у нашому випадку молодших підлітків.

Визначальними питаннями у нашому аналізі були: «Чи достатньо уваги приділяється інформаційним знанням ваших дітей у загальноосвітньому навчальному закладі (у закладі загальної середньої освіти)? Що для цього потрібно зробити?» та «Чи задоволені Ви тими аспектами формування інформаційної культури ваших дітей, які на сьогоднішній день існують у вашому загальноосвітньому навчальному закладі (у закладі загальної середньої освіти)? Щоб Ви порадили зробити?».

Отже, аналіз першого запитання надав нам підстави, зробити такі висновки, що 89 (89%) батьків вважають, що у закладі загальної середньої освіти інформаційним знанням їх дітей приділяється недостатньо уваги, а 11 (11%) батьків – на рахунок цього, взагалі не висловили своїх думок. І лише з 89 (89%) батьків – 14 (14%) внесли свої пропозиції стосовно збільшення уваги до інформаційних знань їх дітей. Такими пропозиціями були: у виховних годинах

відвести теми, спрямовані на набуття інформаційних знань; створення спеціалізованих позаурочних занять.

На останнє запитання аналіз відповідей показав, що 94 (94%) батьків були не задоволені, так як вони вважали, що їх практично не існує і з них лише 27 (27%) батьків порадили нам, що з цим потрібно зробити. Так, 18 (18%) батьків порадили приділяти увагу на виховних годинах інформаційній культурі, а 9 (9 %) батьків – проводити виховні заходи тощо. І 6 (6%) батьків взагалі оминули дане запитання.

Не менш важливим в аналізі для нас було запитання «Чи вважаєте Ви за потрібне формувати інформаційну культуру у ваших дітей?», оскільки спираючись на отримані дані, ми можемо підтвердити необхідність формування інформаційної культури в закладі загальної середньої освіти.

Даний аналіз цього питання дозволив нам стверджувати, що 82 (82%) батьків надали відповідь «так», не дивлячись на те, що вони не розуміють визначення інформаційної культури, але водночас бажають, щоб їх діти мали ці знання та володіли інформаційною культурою. І лише 18 (18%) батьків утримались від відповіді.

Досить актуальними для нашого аналізу були питання «Чи повинні ваші діти застосовувати культурологічний підхід при роботі з інформацією?» та «Чи варто обмежуватись на сьогоднішній день вашим дітям лише знаннями персонального комп'ютера?», оскільки вони визначають необхідність інформаційної культури у молодшому підлітковому віці.

Проаналізувавши дані питання ми отримали результати, що на перше запитання «Чи повинні ваші діти застосовувати культурологічний підхід при роботі з інформацією?», 85 (85%) батьків зазначили відповідь «так», 11 (11%) батьків зовсім не відповіли на це питання і 4 (4%) батьків надали відповідь «так» з таким її обґрунтуванням, що будь-яка взаємодія з інформацією має базуватися на розумінні її як культурного процесу. На друге запитання «Чи варто обмежуватись на сьогоднішній день вашим дітям лише знаннями персонального комп'ютера?» – 92 (92%) батьків вказали відповідь «ні», не обґрунтувавши її, і лише 8 (8%)

батьків обґрунтували свою негативну відповідь таким чином: «потрібно всебічно розвиватися».

У результаті аналізу спеціально визначених анкетних питань для батьків ми з'ясували, що інформаційна культура молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти відсутня, а зміст виховної роботи закладу загальної середньої освіти потребує розробки та впровадження виховних заходів, спрямованих на формування інформаційної культури.

Другими ми оцінювали погляди педагогів, які працюють у закладах загальної середньої освіти та викладають свої предмети в учнів 5-6 класів. Для цього ми проаналізували визначені питання в анкеті для педагогів.

Так, першим для аналізу було запитання «Що, на Ваш погляд, являє собою інформаційна культура учня?», оскільки воно характеризує обізнаність педагогів у даній темі, яка у свою чергу, дозволяє нам у подальшому спиратися на їх запропоновані поради щодо формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Аналізуючи їх відповіді ми зробили висновки, що 12 (24%) педагогів не надали жодного пояснення щодо даного поняття, а інші 38 (76%) педагогів розуміють його як: 8 (16%) педагогів – знання про шляхи знаходження та передачі необхідної інформації; 7 (14%) педагогів – вміння самостійно працювати з джерелами інформації; 7 (14%) педагогів – правильна взаємодія з інформацією; 6 (12%) педагогів – це вміння цілеспрямовано працювати з інформацією та використовувати для її отримання різні джерела; 4 (8%) педагогів – здатність аналізувати інформацію та ефективно її використовувати; 3 (6%) педагогів – обізнаність у знаннях, які стосуються інформації; 3 (6%) педагогів – систематизована сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності. Отже, ми можемо стверджувати, що більша частина педагогів орієнтується у даному понятті.

Важливим для нашого аналізу було питання «Чи актуальним, на Вашу думку, сьогодні формувати інформаційну культуру в учнів молодшого

підліткового віку?», так як дане запитання визначає необхідність формування інформаційної культури у закладі загальної середньої освіти.

Аналіз даного запитання дозволив нам відзначити, що всі 50 (100%) педагогів вважають за потрібне формувати інформаційну культуру, обґрунтувавши це таким чином: 14 (28%) педагогів – для учнів сьогодні існує лише єдине джерело інформації – це Інтернет, 8 (16%) педагогів – зараз надзвичайно багато доступів до інформації, але учні зовсім не вміють працювати з нею, 7 (14%) педагогів – учні мають вміти правильно швидко сприймати та аналізувати великі обсяги інформації, 4 (8%) педагогів – учні повинні розбиратися у сьогоdnішніх інформаційних джерелах, які допомагають у навчанні, 3 (6%) педагогів – учні повинні мати знання та вміння по ефективній інформаційній діяльності, 3 (6%) педагогів – учні повинні вміти перетворювати інформацію у знання. Інші 11 (22%) педагогів не надали обґрунтування на свою зазначену відповідь «так».

Визначальними у даній анкеті було питання «Чи достатньо уваги приділяється учням молодшого підліткового віку у набутті інформаційних знань в умовах загальноосвітнього навчального закладу (у закладі загальної середньої освіти)? Що для цього потрібно зробити?», «Як Ви думаєте, в яких формах краще формувати інформаційну культуру в учнів молодшого підліткового віку?» та «Якими, на Вашу думку, методами формування інформаційної культури у молодших підлітків повинен користуватися педагог?».

Так, на перше запитання «Чи достатньо уваги приділяється учням молодшого підліткового віку в набутті інформаційних знань в умовах загальноосвітнього навчального закладу (у закладі загальної середньої освіти)? Що для цього потрібно зробити?» 47 (94%) педагогів зазначили відповідь «ні», 2 (4%) педагогів зазначили відповідь «так» і лише 1 (2%) педагог зазначив відповідь «учні мають різний рівень інформаційних знань». При цьому з боку педагогів не було надано ніяких порад щодо поліпшення інформаційних знань учнів в умовах закладу загальної середньої освіти.

На друге запитання «Як Ви думаєте, в яких формах краще формувати

інформаційну культуру в учнів молодшого підліткового віку?» 12 (24%) педагогів порадили нам формувати інформаційну культуру в учнів молодшого підліткового віку за допомогою походів, екскурсій, відвідувань виставок, перегляду фільмів, зустрічей з фахівцями, 11 (22%) педагогів – уроків у бібліотеці, 9 (18%) педагогів – ігрових, інтерактивних, диференційних форм, 8 (16%) педагогів – круглих столів, бесід, 6 (12%) педагогів – групових форм роботи з елементами гри та дослідницької діяльності, 4 (8%) педагогів – тренінгових занять у залах електронних ресурсів.

І на останнє запитання «Якими, на Вашу думку, методами формування інформаційної культури у молодших підлітків повинен користуватися педагог?» 20 (40%) педагогів порадили нам при формуванні інформаційної культури у молодших підлітків використовувати інтерактивні методи навчання, 12 (24%) педагогів – інформаційно-комунікаційні технології, метод проектів, 11 (22%) педагогів – методи аналізу, узагальнення, порівняння, 1 (2%) педагог – метод бліц-опитування, наочні методи навчання. І лише 6 (12%) педагогів не змогли надати нам порад у цьому питанні.

Досить цікавим для нашого аналізу було питання «Як Ви гадаєте, чого не вистачає у роботі педагогів за цим напрямом (формування інформаційної культури у молодших підлітків)?», оскільки відповіді на дане запитання також слугували нам певними порадами, які ми можемо використати у подальшому.

Так, з 50 (100%) педагогів – 15 (30%) нічого не відповіли, 9 (18%) вважають, що в їх роботі за даним напрямом не вистачає власних знань та можливостей, 8 (16%) – технічних засобів навчання, обізнаності у формах та методах, 7 (14%) – інформаційної компетентності, 5 (10%) – спеціалізованої підготовки, 4 (8%) – вмотивованості, 1 (2%) – бінарності уроків. І 1 (2%) педагог стверджує, що у закладі загальної середньої освіти достатньо засобів для формування інформаційної культури.

Для визначення необхідності інформаційної культури у молодшому підлітковому віці та порівняння поглядів батьків та педагогів були спеціально проаналізовані запитання для педагогів, які схожі за своїм змістом з запитаннями

для батьків, а саме: «Чи достатньо на сьогодні учням мати лише знання з комп'ютерної техніки?» та «Чи повинні учні керуватися культурологічним підходом при роботі з інформацією?».

Даний аналіз засвідчив нам, що на перше запитання «Чи достатньо на сьогодні учням мати лише знання з комп'ютерної техніки?» 39 (78%) педагогів зазначили відповідь «ні», з яких лише 11 (22%) педагогів обґрунтували своєю відповідь, таким чином: 6 (12%) педагогів – мають бути всебічно розвиненні, 3 (6%) педагогів – потрібно вміти висловлювати свої думки і 2 (4%) педагогів – повинні розширювати свій світогляд. А 9 (18%) педагогів взагалі утримались від відповіді і лише 2 (4%) педагогів зазначили відповідь «так», обґрунтувавши її тим, що у сучасному суспільстві без знань комп'ютерної техніки не можливо обійтись.

На друге запитання «Чи повинні учні керуватися культурологічним підходом при роботі з інформацією?» 48 (96%) педагогів зазначили відповідь «так», де з них лише 5 (10%) педагогів надали обґрунтування своєї відповіді, а саме: потрібно знати, як правильно використовувати інформацію, не порушуючи при цьому принцип культуровідповідності. А 2 (4%) педагогів зовсім не відповіли на дане запитання.

Отже, відповіді педагогів на запитання, які визначають необхідність формування інформаційної культури у молодших підлітків деякою мірою збігаються з відповідями батьків, тим самим підтверджують свою правдивість та об'єктивність нашого аналізу.

Таким чином, отримані нами результати аналізу відповідей педагогів підтверджують вище зазначені наші висновки, які були зроблені на основі результатів аналізу відповідей батьків, що інформаційна культура молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти відсутня, а зміст виховної роботи закладу загальної середньої освіти потребує розробки та впровадження виховних заходів, спрямованих на формування інформаційної культури.

Так, для об'єктивного аналізу зазначених вище показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, ми у першу чергу проаналізували

погляди батьків на своїх дітей.

Оцінюючи показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури» з погляду батьків ми отримали такі результати, що 65 (65%) батьків віднесли своїх дітей до недостатнього рівня знань, а 35 (35%) – до достатнього рівня знань. Оптимальний рівень за даним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків відсутній. Отже, більша частина батьків вважають, що їх діти не мають достатніх знань про інформаційну культуру.

Показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «бажання отримувати інформацію та володіти нею» був оцінений батьками таким чином: 86 (86%) батьків вважають, що їх діти мають недостатній рівень бажання отримувати інформацію, 12 (12%) батьків – достатній рівень, а 2 (2%) батьків – оптимальний рівень. Отже, більша частина батьків зазначила у своїх дітей недостатній рівень сформованості даного показника, а це означає, що на їх погляд діти зовсім не проявляють бажання отримувати нову корисну для них інформацію.

Аналіз погляду батьків на такий показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як прагнення ділитися інформацією з іншими, засвідчив нам, що 16 (16%) батьків відмітили недостатній рівень сформованості даного показника, 59 (59%) батьків – достатній рівень, а 25 (25%) батьків – оптимальний рівень. Отже, більша частина батьків, вважають, що їх діти, яких вони віднесли до достатнього та оптимального рівня, прагнуть ділитися інформацією з оточуючими, але існує невелика кількість батьків, які відмітили у своїх дітей недостатній рівень сформованості даного показника, тобто вважають їх у деякій мірі споживачами, які не прагнуть ділитися будь-якою інформацією з іншими, а люблять лише отримувати її для себе.

Аналіз оцінки батьками такого показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як вміння зацікавити інформацією інших, надав нам можливість стверджувати, що 23 (23%) батьків відзначили у своїх дітей недостатній рівень сформованості даного показника, 51 (51%) особа батьків –

достатній рівень і 26 (26%) батьків – оптимальний рівень. Отже, значна частина батьків, діти яких належать до недостатнього та достатнього рівнів, вважають, що їх діти потребують певних знань, які допомогли б їм більш ефективно та досконало зацікавлювати інформацією інших.

У результаті оцінки погляду батьків щодо таких показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як знання про основи інформаційної культури, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими та вміння зацікавити інших інформацією, ми зробили висновки, що у більшості батьків, діти потребують покращення рівня даних показників.

Потім ми аналізували погляди педагогів на своїх учнів.

Показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури» педагоги оцінили таким чином: 31 (62%) педагог зазначив у своїх учнів недостатній рівень знань про інформаційну культуру, 19 (38%) педагогів – достатній рівень знань про інформаційну культуру і жодного педагога, який би зазначив у своїх учнів оптимальний рівень цих знань. Отже, більшість педагогів вважають, що їх учні недостатньо обізнані у даній тематиці і потребують відповідно певних додаткових знань.

Такий показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як «бажання отримувати інформацію та володіти нею» був оцінений педагогами так: 44 (88%) педагога віднесли своїх учнів до недостатнього рівня сформованості даного показника, 5 (10%) педагогів – до достатнього рівня і 1 (2%) педагог – до оптимального рівня. Отже, ми можемо стверджувати, що значна кількість педагогів вважають своїх учнів не зацікавленими в отриманні нової корисної інформації, якої немає у вивченні шкільних предметів.

Аналіз оцінки педагогами показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «прагнення ділитися інформацією з іншими» засвідчив нам, що 8 (16%) педагогів відмітили у своїх учнів недостатній рівень, 28 (56%) педагогів – достатній рівень і 14 (28%) педагогів – оптимальний рівень. Отже, більшість педагогів, учні яких з достатнім та оптимальним рівнями,

вважають, що їх учні прагнуть ділитися отриманою інформацією з іншими, але існує і невелика кількість педагогів, які зазначили у своїх учнів недостатній рівень сформованості даного показника, тобто відсутність прагнень ділитися інформацією з оточуючими, але наявність інтересу до її отримання від інших.

Оцінюючи погляди педагогів на такий показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як вміння зацікавити інших інформацією, ми визначили, що 11 (22%) педагогів вважають, що їх учні мають недостатній рівень сформованості даного показника, 26 (52%) педагогів – достатній рівень і 13 (26%) педагогів – оптимальний рівень. Отже, педагоги, у яких учні належать до недостатнього та достатнього рівнів, стверджують, що їх учням потрібно ще вдосконалювати та збагачувати свої вміння і поповнювати свої знання стосовно привернення уваги до інформації інших.

У результаті аналізу погляду педагогів на зазначені вище показники сформованості інформаційної культури своїх учнів молодшого підліткового віку, ми можемо зробити висновки, що більшість педагогів вважають своїх учнів недостатньо сформованими за даними показниками інформаційної культури та потребують їх покращення, а отже і рівня інформаційної культури.

Наприкінці, нами був здійснений аналіз вище зазначених показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків безпосередньо у самих молодших підлітків.

Так, намагаючись оцінити такий показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як знання про основи інформаційної культури ми проаналізували всі питання і зробили висновки, що на запитання «Як Ви розумієте поняття «інформаційна культура»?» 281 (78,49%) учень не надав жодної відповіді, інші 77 (21,51%) учнів намагалися окреслити його таким чином: 18 (5,03%) учнів – це зрозуміла корисна і потрібна для людини інформація; 17 (4,75%) учнів – це вміння подати інформацію; 15 (4,19%) учнів – не дивитись, не писати та не говорити нічого поганого; 11 (3,07%) учнів – це правильно себе вести в Інтернеті, соціальних мережах і взагалі; 9 (2,51%) учнів – це культура людини у спілкуванні; 2 (0,56%) учня – це інформація про мистецтво; 2 (0,56%)

учня – це ввічлива інформація; 1 (0,28%) учень – це культурні новини; 1 (0,28%) учень – це культура, яка не порушує авторських прав; 1 (0,28%) учень – це інформація про те, як жили наші рідні.

Не менш важливими для нашого аналізу були питання: «Які джерела інформації Ви знаєте?», «Яка кількість носіїв інформації Вам відома на сьогоднішній день?». Аналіз відповідей показав, що 104 (29,05%) учня зовсім не розмежують дані запитання, оскільки вони намагалися відповідати на них майже однаково, 88 (24,58%) учнів надали лише на одне з цих питань відповідь, але невірну, 66 (18,44%) учнів зовсім не відповіли на ці питання і тільки 100 (27,93%) учнів правильно написали відповідь на одне з цих питань.

На рисунку 2.1. нами визначено результати відповідей на ці запитання.

На даному рисунку ми наочно можемо побачити, яка кількість учнів молодшого підліткового віку у відсотках зазначила правильні відповіді на поставлені нами запитання в анкеті щодо джерел інформації та носіїв інформації. Отже, 60 учнів, що становить 16,76%, правильно відзначили в анкеті носії інформації та 40 учнів, що складають 11,17% – джерела інформації.

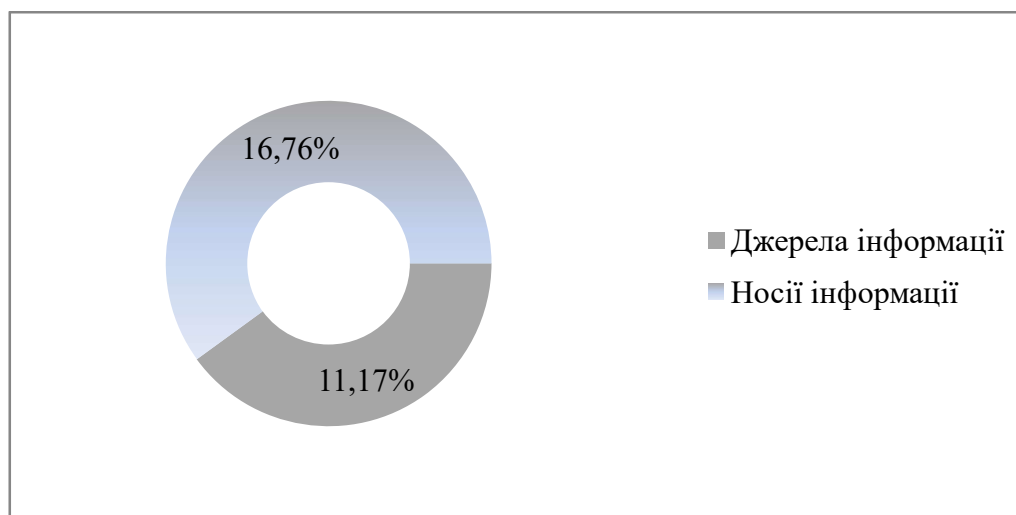

Рис. 2.1 Оцінка відповідей молодших підлітків на питання: «Які джерела інформації Ви знаєте?», «Яка кількість носіїв інформації Вам відома на сьогоднішній день?» (констатувальний етап експерименту, у %)

Аналіз запитання «Що означає на Вашу думку термін «інформація»?» подано на рис. 2.2

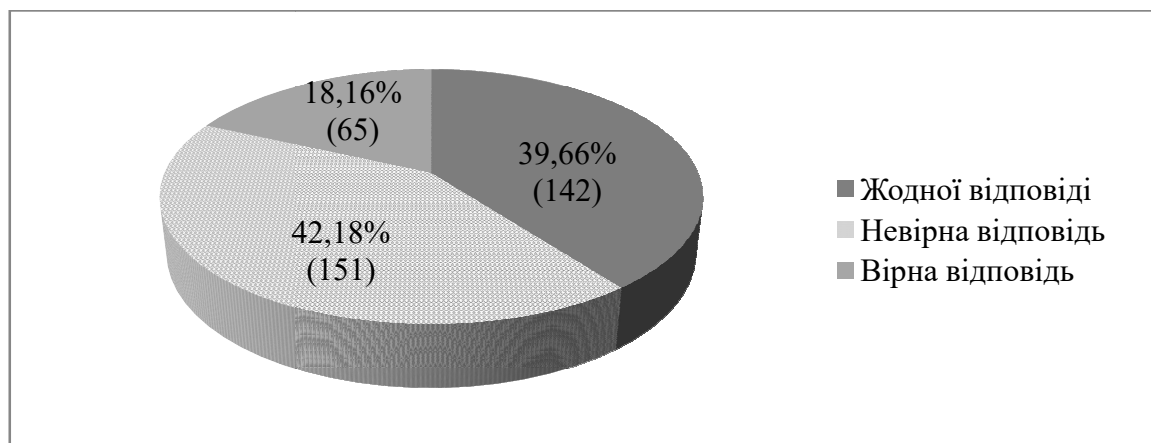

Рис. 2.2 Оцінка відповідей молодших підлітків на питання «Що означає на Вашу думку термін «інформація»?» (констатувальний етап експерименту у % і абс. значеннях)

З даної діаграми, яка представлена на рисунку 2.2 ми можемо побачити, що 142 (39,66%) учнів не надали відповіді на поставлене нами запитання, 151 (42,18%) учень відповіли на запитання невірно і лише 65 (18,16%) учнів надали нам вірну відповідь.

На запитання «Чи відомо Вам свято «Всесвітній день інформації»?» у 358 (100%) учнів спостерігалась повна відсутність знань з цієї тематики.

За результатами аналізу анкетних даних щодо показника «знання про основи інформаційної культури» ми можемо зробити висновки, що не дивлячись на наявність правильної відповіді у деяких запитаннях, кількість набраних балів у сумі не перевищувало зазначених нами відповідних балів недостатнього та достатнього рівнів. Тому, у 132 (36,87%) молодших підлітків знання інформаційної культури відповідають достатньому рівню, у 226 (63,13%) молодших підлітків – недостатньому рівню. Оптимальний рівень за даним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків відсутній.

Наступний показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків, який було нами проаналізовано, – це вміння зацікавити інших інформацією. Даний аналіз надав нам можливість зазначити, що з 358 (100%) учнів 5-6 класів 265 (74,02%) зовсім не звертають уваги на певні тонкощі, використання яких допомагає зацікавити інших інформацією, оскільки

79 (22,07%) – не слідкують за своєю просодикою, 66 (18,44%) учня – не приділяють достатньої уваги збагаченню своєї мови, 78 (21,79%) – не застосовують кінесику, 57 (15,92%) – не піклуються про свій імідж, 98 (27,37%) не слідкують за виразністю свого мовлення, 95 (26,54%) – не використовують додатковий наочний матеріал.

За показником «вміння зацікавити інших інформацією» 358 (100%) молодших підлітків були розподілені за відповідними рівнями, де: 80 (22,35%) молодших підлітків мали недостатній рівень вмінь, 185 (51,68%) – достатній рівень, 93 (25,98%) – оптимальний рівень. Отже, більшість молодших підлітків можуть зацікавити інформацією інших, але у них ще не вистачає певних знань, використання яких би скорегували особисті вміння, шляхом їх збагачення та вдосконалення, тим самим налаштовуючи процес повернення уваги до інформації тільки на ефективність.

На рисунку 2.3 представлено аналіз такого показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як бажання отримувати інформацію.

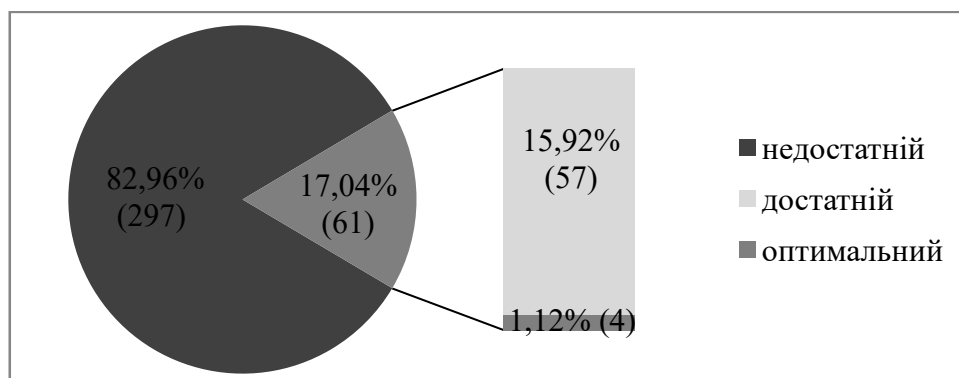

Рис. 2.3 Оцінка сформованості показника «бажання отримувати інформацію та володіти нею» (констатувальний етап у % і абс. значеннях)

З діаграми, яка зображена на рисунку 2.3, ми можемо побачити, що у 297 (82,96%) учнів молодшого підліткового віку спостерігається недостатній рівень сформованості показника «бажання отримувати інформацію», а це означає, що їх не захоплюють та не цікавлять нові невідомі для них знання, які виходять за межі шкільної програми та вони зовсім не люблять займатися своїм власним розвитком. У 57 (15,92%) учнів молодшого підліткового віку даний показник

відповідає достатньому рівню і у 4 (1,12%) – високому рівню. Разом усього 61 (17,04%) учнів молодшого підліткового віку, які проявляють бажання пізнавати цікаві, корисні для себе знання, що не вивчаються у школі. Хоч це і не постійний інтерес та жага до свого розвитку, але їх часткове намагання приділяти свою увагу до пізнання чогось нового, невідомого для них, все рівно сприяє їхньому всебічному розвитку. Отже, можна зробити висновки, що у більшості учнів молодшого підліткового віку майже відсутні бажання щодо отримання для себе нової корисної інформації, яка немає відношення до шкільних дисциплін.

Аналіз показника «прагнення ділитися інформацією з іншими» представлено на рисунку 2.4.

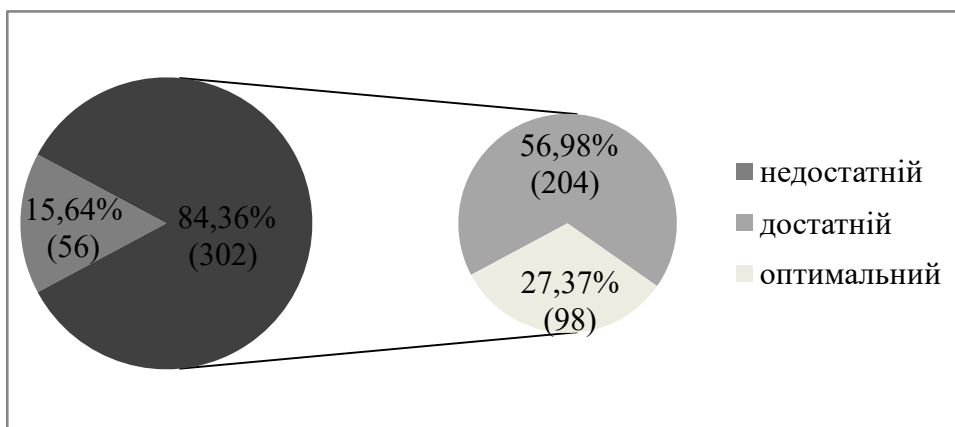

Рис. 2.4 Оцінка сформованості показник «прагнення ділитися інформацією з іншими» (констатувальний етап експеримент у % і абс. значеннях)

На даному рисунку ми можемо спостерігати, що 56 (15,64%) учнів молодшого підліткового віку мають недостатній рівень сформованості даного показника. А це означає, що вони не прагнуть ділитися інформацією з оточуючими, а дізнаються її лише для себе та належать до більш інтровертного типу. У 302 (84,36%) учнів молодшого підліткового віку даний показник у нормі, при цьому: у 204 (56,98%) учнів молодшого підліткового віку достатній рівень прагнень поділитися інформацією з іншими, а у 98 (27,37%) – оптимальний рівень. Отже, з вище наведених даних, ми можемо стверджувати, що у цьому віці більшість учнів прагнуть ділитися інформацією, оскільки це для них ніщо інше як спілкування, за рахунок, якого вони обмінюються своїми знаннями, думками,

поглядами, особливо з однолітками, але є невелика кількість молодших підлітків, які на свій вік занадто зосереджені на собі і відносяться до оточуючих споживацькі.

Для перевірки правдивості, отриманих нами результатів чотирьох показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків (знання про основи інформаційної культури, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими та вміння зацікавити інших інформацією) з анкет для батьків, педагогів та молодших підлітків, а також їх об'єктивного порівняння, ми використали додатково методи математичної статистики. Такими методами математичної статистики були обчислення моди (M_o), медіани (M_d), середнього значення ($\bar{X}$) та параметричного критерію Фішера (F- критерій) [127].

У таблиці 2.1 наведено значення моди, медіани та середнього значення за результатами анкетування для батьків, педагогів та молодших підлітків.

У даній таблиці під «П₁» ми розуміли показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури», «П₂» – бажання отримувати інформацію та володіти нею, «П₃» – прагнення ділитися інформацією з іншими та «П₄» – вміння зацікавити інших інформацією.

Так, з даної таблиці ми можемо побачити, що значення таких методів математичної статистики (мода та медіана) у батьків, педагогів і молодших підлітків повністю співпадають, а середнє значення їх результатів практично однакове. Це є підтвердженням того, що отримані нами результати з анкет для молодших підлітків, не відрізняються від результатів, отриманих з анкет для батьків та педагогів.

Отже, молодші підлітки в анкетах надали нам правдиву відповідь і правильно оцінили рівень своїх показників сформованості інформаційної культури, оскільки і погляди батьків, і погляди педагогів на дані рівні показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків співпали з їх поглядами на самих себе.

Таблиця 2.1

Розрахунки за методами математичної статистики

Оптант	Методи математичної статистики											
	Мода (Mo)				Медіана (Md)				Середнє значення ($\bar{X}$)			
	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄
Батьки	0	0	1	1	0	0	1	1	0,35	0,16	1,09	1,03
Педагоги	0	0	1	1	0	0	1	1	0,38	0,14	1,12	1,04
Молодші підлітки	0	0	1	1	0	0	1	1	0,37	0,18	1,12	1,04

Для більш суттєвого підтвердження правдивості та точності, отриманих результатів від наших оптантів, був використаний параметричний критерій Фішера (F-критерій).

Критерій Фішера (F-критерій) обчислювався за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків за спеціальною формулою (2.1). При обчислюванні використовувались бали рівнів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків: самих молодших підлітків, батьків та педагогів, отриманих після проведення авторського анкетування. Спочатку обраховувались бали молодших підлітків та їх батьків, а потім молодших підлітків та їх педагогів.

$$F_{emp.} = \frac{D_x}{D_y} \quad (2.1)$$

де, D_x і D_y – це більша дисперсія та менша дисперсія розглянутих вибірок. Вона обчислюється за своєю спеціальною формулою (2.2).

$$D = \frac{\sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^2}{n} \quad (2.2)$$

де, x – значення розглянутої ознаки;

$\bar{x}$ – середнє арифметичне значення розглянутої ознаки;

n – загальна кількість ознак [10].

Нижче у таблиці 2.2 та 2.3 представлені розрахунки дисперсії та критерію Фішера, де $F_{emp.1}$ – це розрахунки критерію Фішера за показником сформованості інформаційної культури «знання про основи інформаційної культури», $F_{emp.2}$ –

бажання отримувати інформацію та володіти нею, $F_{емп.3}$ – прагнення ділитися інформацією з іншими, $F_{емп.4}$ – вміння зацікавити інших інформацією. У таблиці 1.4 нумерація «П» відповідає вище прописаним показникам сформованості інформаційної культури молодших підлітків за параметричним критерієм Фішера.

Таблиця 2.2

Розрахунки дисперсії (D)

Оптант	«П ₁ »	«П ₂ »	«П ₃ »	«П ₄ »
Молодші підлітки	0,23	0,17	0,42	0,48
Батьки	0,23	0,18	0,41	0,49
Педагоги	0,24	0,16	0,43	0,49

Таблиця 2.3

Розрахунки параметричного критерію Фішера

Оптант	Критерій Фішера по чотирьом показникам (К)			
	$F_{емп.1}$	$F_{емп.2}$	$F_{емп.3}$	$F_{емп.4}$
Молодші підлітки та батьки	1,02	1,03	1,03	1,02
Молодші підлітки та педагоги	1,03	1,05	1,04	1,01

Перед тим, як обраховувати критерій Фішера (F-критерій) за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків, нами було висунуто припущення, що якщо отримане емпіричне значення $F_{емп.}$ не перевищує табличне, то є підстави прийняти те, що генеральні дисперсії розглянутих нами вибірок рівні між собою, а це означатиме, що молодші підлітки разом зі своїми батьками та своїми педагогами надали нам однакові результати, а отже ці результати можна вважати правдивими. І якщо, навпаки, емпіричне значення $F_{емп.}$ більше за табличне, то генеральні дисперсії розглянутих нами вибірок різні між собою, тобто результати наших оптантів між собою відрізняються, а отже їх не можна вважати правдивими.

Табличне значення $F_{крит.}$ у перших двох вибірок (молодші підлітки та батьки) для « $F_{емп.1}$ » і « $F_{емп.3}$ » дорівнює 1,26, а для « $F_{емп.2}$ » і « $F_{емп.4}$ » – 1,07. У других

двох вибірок (молодші підлітки та педагоги) для « $F_{\text{емп.1}}$ » і « $F_{\text{емп.2}}$ » воно дорівнює 1,44, а для « $F_{\text{емп.3}}$ » і « $F_{\text{емп.4}}$ » – 1,07. Дані значення визначались при допущенні можливості ризику зробити помилкове судження у п'яти випадках із ста (рівень значимості = 5% або 0,05), з урахуванням ступенів свободи, рівних за формулою (2.3) числу опитаних мінус один у кожній вибірці ($n_1=100$ або 50 та $n_2=358$).

$$k_1 = n_1 - 1, \quad k_2 = n_2 - 1 \quad (2.3)$$

Порівнюємо отримані значення $F_{\text{емп.}}$ з табличним. Результат усіх емпіричних значень менше табличного, звідки можна зробити висновок, що генеральні дисперсії розглянутих нами вибірок рівні між собою, тобто підтверджують правдивість отриманих нами результатів від опитаних.

Третій етап нашого констатувального експерименту полягав у дослідженні таких показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як сприйнятливість до інформації, інформаційна спрямованість, здатність самостійного отримання інформації, логічність мовлення та комунікабельність, для оцінки яких нами було застосовано діагностичні методики.

Так, для дослідження показника сприйнятливості до інформації ми використовували спеціалізований тест Мюнстерберга на сприйняття [157], метою якого було визначення рівня швидкості та точності сприйняття інформації молодшого підлітка (бланк тесту – додаток Г). Аналіз даного показника відображено на рисунку 2.5.

З даного рисунку ми можемо зробити висновки, що у 306 (85,47%) молодших підлітків сприйняття на достатньому рівні, тобто воно знаходиться у межах норми, але іноді бувають випадки, коли їм не вистачає або часу сприйняти певну інформацію, або вони не можуть її з точністю відтворити. У 16 (4,47%) – сприйняття на недостатньому рівні. Це означає, що молодші підлітки потребують допомоги з боку дорослих під час визначення суттєвого змісту в інформації для правильного її розуміння та точного відтворення. І лише у 36 (10,06%) молодших підлітків оптимальний рівень сприйняття, що обумовлює швидке розуміння та точне відтворення будь-якої незнайомої інформації.

Отже, за наведеними вище даними ми можемо стверджувати, що у більшості

випадків молодші підлітки не можуть сприйняти та чітко відтворити отриману інформацію без сторонньої допомоги дорослих компетентних людей, оскільки їм не вистачає практичних умінь та навичок виділяти основний, суттєвий зміст в отриманій ними інформації.

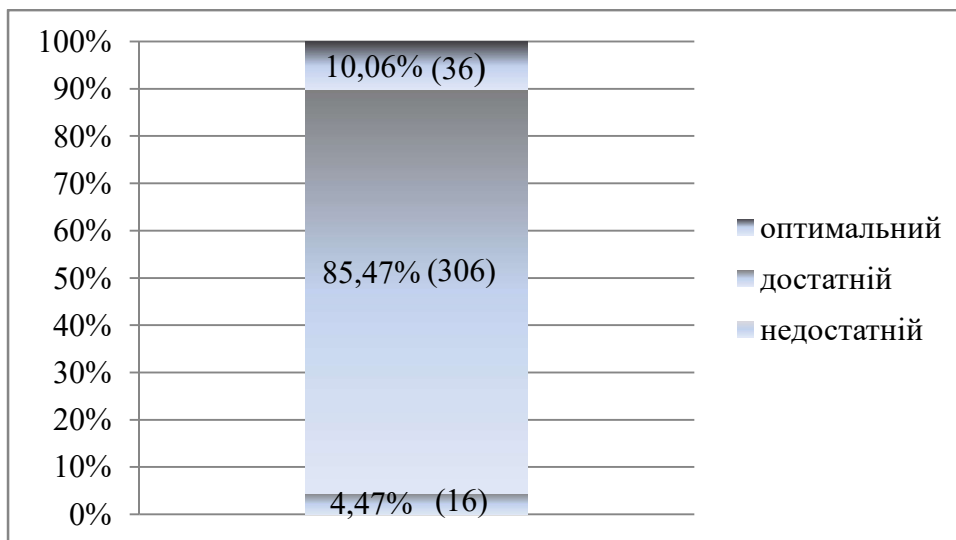

Рис. 2.5 Оцінка сформованості показника «сприйнятливості до інформації» (констатувальний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Показник «здатність самостійного отримання інформації» було досліджено за допомогою опитувальника «Вивчення пізнавальної активності учнів» Б. Пашнева [136] (бланк опитувальника – додаток Д).

Так, на рисунку 2.6 наведені дані, які ми отримали з опитувальника Б. Пашнева, свідчать нам про те, що 293 (81,84%) учня, які навчаються в 5-6 класах зовсім самостійно не цікавляться пізнанням нового, але люблять виконувати інтелектуальні завдання у групі. Незначна кількість учнів, що складає 59 (16,48%) осіб можуть виконувати завдання індивідуально, самостійно знаходити їх рішення та інколи, навіть, самостійно отримувати нову інформацію, але їм ще у цьому виді діяльності не вистачає раціонального підходу. Лише 6 (1,68%) учнів прагнуть самостійно отримувати знання, при цьому керуються раціональним підходом у їх здобутті та займають активну позицію у вивченні нового.

Отже, більшість учнів 5-6 класів полюбують здобувати знання колективно

та працювати у групі, оскільки їм не вистачає знань, умінь та навичок для самостійного опрацювання нової інформації. Вони не вміють розподіляти, організувати свою самостійну роботу та раціонально підходити до неї.

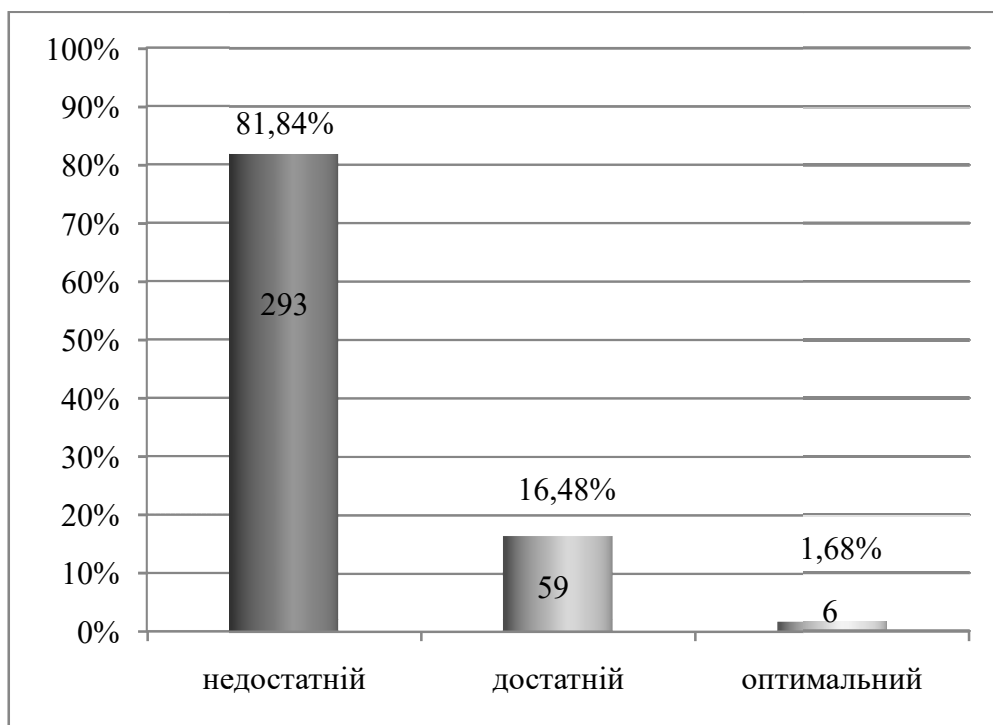

Рис. 2.6 Оцінка сформованості показника «здатність самостійного отримання інформації» (констатувальний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Такий показник сформованості інформаційної культури, як інформаційна спрямованість, оцінювався нами методикою Є. Ільїна та Н. Курдюкової «Спрямованість на набуття знань» [126] (бланк методики – додаток Ж). У результаті нами було з'ясовано, що 259 (72,35%) молодших підлітків не мають жодного інтересу, бажання та прагнення до виконання інформаційної діяльності, 57 (15,92%) – інколи проявляють свій інтерес та свої бажання до інформаційної діяльності та 42 (11,73%) – завжди прагнуть і бажають працювати з інформацією. Отже, більшість молодших підлітків не спрямовують свої інтереси на інформаційну діяльність, оскільки самостійно не вміють та не завжди розуміють виконання певних дій та операцій, які допомагають задовольняти їх інформаційні потреби.

На рисунку 2.7 наведений аналіз показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «інформаційна спрямованість».

Рис. 2.7 Оцінка сформованості показника «інформаційна спрямованість» (констатувальний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Для оцінки показника «комунікабельність» ми адаптували та використали тест «Оцінка рівня спілкування» В. Ряховського [162] (бланк тесту – додаток 3). На рисунку 2.8 позначено рівні комунікативної діяльності молодших підлітків.

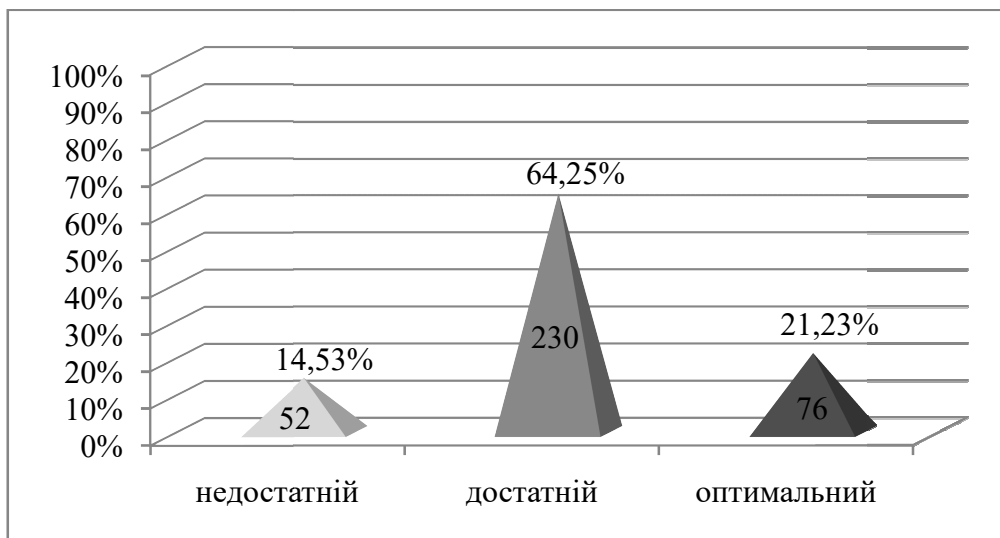

Рис. 2.8 Оцінка сформованості показника «комунікабельність» (констатувальний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Так, дана гістограма свідчить нам про те, що у 52 (14,53%) молодших підлітків відмічено недостатній рівень комунікативної діяльності, у 230 (64,25%) – достатній рівень комунікативної діяльності та у 76 (21,23%) – оптимальний рівень комунікативної діяльності. Це означає, що більшість молодших підлітків люблять спілкуватися із своїми ровесниками. Перебуваючи з незнайомими

для них людьми, вони досить швидко знаходять спільну тему та контакти з ними. Молодші підлітки, у яких комунікативна діяльність знаходиться на оптимальному рівні, можуть не лише брати активну участь у цікавих для них дискусіях, але і з задоволенням підтримувати будь-яку тему своїх співрозмовників, при цьому висловлюючи власні думки. У розмовах їм притаманна певна допитливість. У молодших підлітків з недостатнім рівнем комунікативної діяльності спостерігається відсторонення від активного спілкування. Вони більшість свого часу проводять наодинці. А у цікавих для них дискусіях досить часто люблять займати місце «пасивного глядача».

Отже, ми можемо стверджувати, що не дивлячись на їх вік, якому притаманне активне спілкування з однолітками, все ж таки існує кількість молодших підлітків, у яких дана особливість майже відсутня.

Для оцінки сформованості показника «Логічність мовлення» було проведено методику «Прості аналогії» У. Гордон, адаптація І. Кулагіної, В. Колюцького [94] (бланк методики – додаток К).

На рисунку 2.9 подано аналіз показника «Логічність мовлення» у вигляді діаграми, з якої слід зазначити, що у 276 (77,09%) учнів 5-6 класів прослідковується недостатній рівень даного показника, тобто їм досить важко послідовно, структуровано, з дотриманням усіх логічних зв'язків: як висловлювати свої думки, так і передавати будь-яку іншу інформацію. У 62 (17,32%) учнів 5-6 класів показник «логічність мовлення» знаходиться у межах достатнього рівню, тобто у викладі будь-якої інформації їм притаманні логічність, послідовність, структурованість, чіткість та правильність побудови мовних конструкцій, але для цього вони потребують більшого часу та ретельної підготовки. І лише у 20 (5,59%) учнів 5-6 класів даний показник відповідає оптимальному рівню. Це означає, що їх мовлення характеризується продуманістю, впорядкованістю, чіткістю, цілісністю, конкретизованістю та правильною побудовою простих і складних логіко-граматичних конструкцій без докладання великих зусиль. Отже, отримані нами результати такого показника сформованості інформаційної культури, як «логічність мовлення» свідчать про те,

що більший відсоток молодших підлітків не оперують логікою, у результаті чого їх мовлення набуває незв'язності, уривчастості, розпливчастості, абстрактності та неправильності побудови речень.

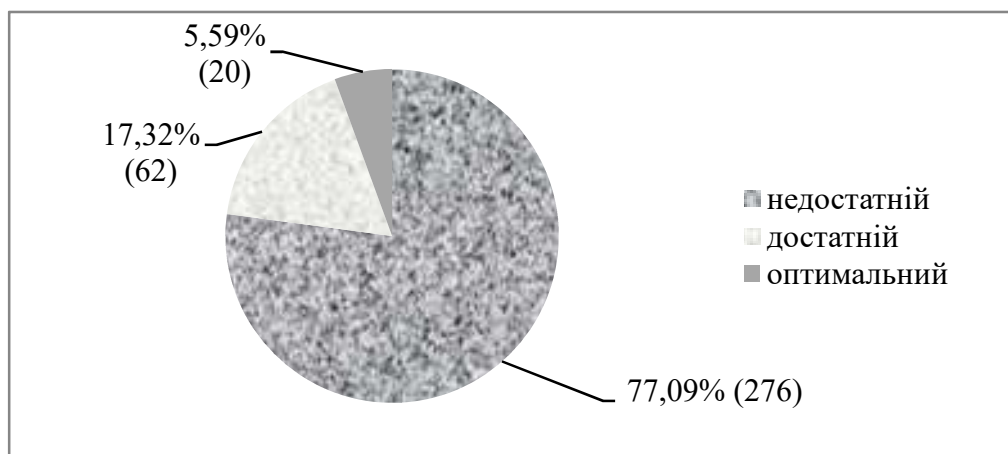

Рис. 2.9 Оцінка сформованості показника «логічність мовлення» (констатувальний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Для оцінки показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків за поведінковим критерієм, а саме: інформаційна оперативність, інформаційна лабільність, інформаційна наполегливість, нами було використано метод експертних оцінок [44] (бланк методу – додаток Л) та метод спостереження [130] (програма спостереження – додаток М).

Для проведення даних методів у кожному закладі загальної середньої освіти нами створювалась спеціалізована група професіоналів та визначався її склад. Усього було визначено п'ять спеціалізованих груп педагогів, оскільки були задіяні п'ять закладів загальної середньої освіти на констатувальному етапі нашого експерименту. Кожна група містила 10 педагогів (класні керівники, вчителі-предметники та заступник директора з виховної роботи), що у сумі складало 50 педагогів. Це були компетентні спеціалісти, які працювали з даною віковою категорією дітей і мали певний досвід роботи з ними. Вони намагалися оцінити своїх учнів за трьома такими показниками сформованості інформаційної культури, як інформаційна оперативність, інформаційна лабільність та інформаційна наполегливість, спираючись на їх поведінку під час шкільних уроків. Для об'єктивного визначення рівня сформованості даних показників

ми додатково застосували метод спостереження, який полягав у тому, що протягом навчального тижня визначена спеціалізована група професіоналів лише спостерігала та фіксувала дані під час проведення своїх занять у цих класах. І лише на основі свого попереднього досвіду роботи з цими учнями та фіксованих ними даних під час спостереження у кінці тижня, вони надали нам свою педагогічну оцінку щодо визначених нами показників сформованості інформаційної культури за поведінковим критерієм. Підсумувавши всі отриманні дані з кожного закладу загальної середньої освіти, ми зробили загальний аналіз за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків за поведінковим критерієм, який представлено на рис. 2.10.

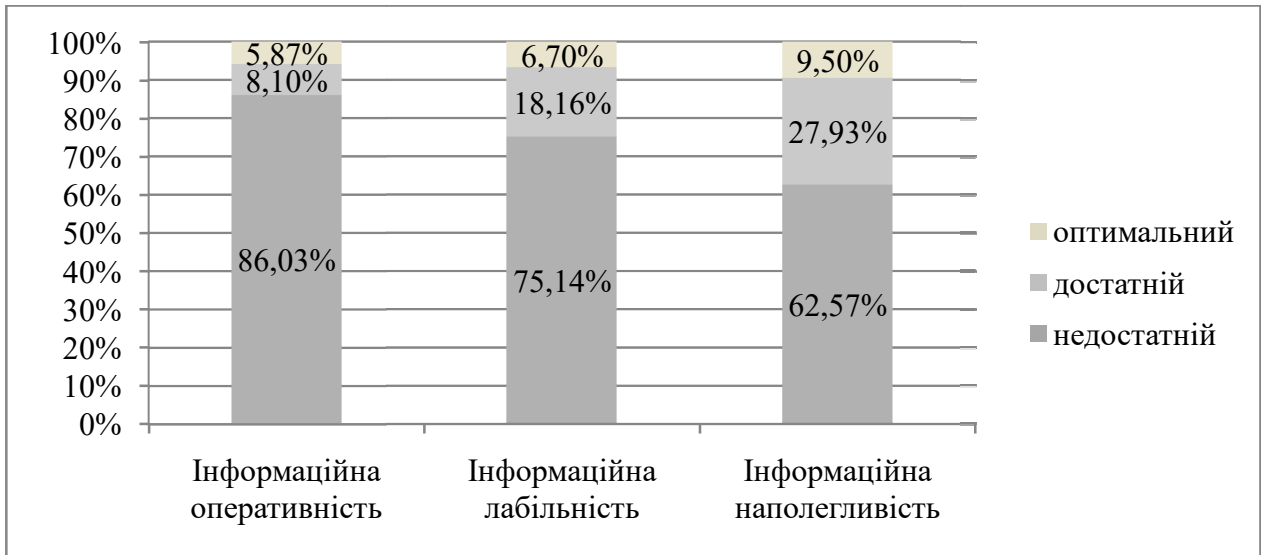

Рис. 2.10 Оцінка показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків за поведінковим критерієм (констатувальний етап у % і абс. значеннях)

З даної гістограми розглянемо перший показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків за поведінковим критерієм – «інформаційна оперативність».

Так, 86,03%, що складають 308 молодших підлітків, проявили свою оперативність у роботі з інформацією на недостатньому рівні, 8,10% – це 29 молодших підлітків, у яких інформаційна оперативність на достатньому рівні, і 5,87%, що становить 21 особа молодших підлітків, показали оптимальний рівень інформаційної оперативності. Отже, ми можемо зробити висновки, що невелика

кількість молодших підлітків, у яких показник «інформаційна оперативність» знаходиться на достатньому та оптимальному рівнях, можуть працювати з інформацією швидко. Їх дії характеризуються правильністю та чіткістю. Лише молодші підлітки, у яких виявлено достатній рівень показника, інколи витрачають трохи більше часу на даний вид діяльності. І, на жаль, у більшості молодших підлітків, в яких спостерігається недостатній рівень даного показника, виконання інформаційної діяльності супроводжується повільними, нескоординованими, хибними діями та операціями і обов'язково потребує сторонньої допомоги та нагляду з боку компетентного спеціаліста.

Наступним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків за поведінковим критерієм у даній гістограмі, який ми розглянемо, – це «інформаційна лабільність».

У 75,14% – це 269 молодших підлітків, виявлено недостатній рівень сформованості показника «інформаційна лабільність», 18,16% – 65 молодших підлітків, в яких даний показник знаходиться на достатньому рівні, і 6,70% – це 24 молодших підлітків, які мають оптимальний рівень сформованості показника «інформаційна лабільність». Отже, з наведених вище даних, ми можемо стверджувати, що у тих молодших підлітків, у яких показник «інформаційна лабільність» знаходиться на достатньому та оптимальному рівнях, спостерігається адаптивність та рухомість до умов, які досить часто змінюються. Тільки молодші підлітки з достатнім рівнем даного показника, інколи потребують допомоги від осіб, які можуть та вміють направляти. Молодші підлітки, у яких недостатній рівень сформованості показника «інформаційна лабільність», прослідковується низька гнучкість та рухомість у мінливих умовах.

І останнім показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків за поведінковим критерієм, який ми розглянемо у гістограмі є «інформаційна наполегливість».

У 62,57%, що складають 224 молодших підлітків, недостатній рівень сформованості показника «інформаційна цілеспрямованість», 27,93% – це 100 молодших підлітків з достатнім рівнем сформованості показника «інформаційна

наполегливість», і 9,50% – 34 особи молодших підлітків з оптимальним рівнем сформованості даного показника. Отже, молодші підлітки з достатнім рівнем сформованості показника «інформаційна наполегливість» можуть протягом тривалого часу перебувати в одноманітній діяльності та наполегливо досягати своїх цілей, якщо при цьому немає ніяких сторонніх перешкод. Молодші підлітки з оптимальним рівнем сформованості даного показника спроможні досягати, за рахунок своєї витривалості та наполегливості, поставленої мети. І більша частина молодших підлітків, у яких показник «інформаційна наполегливість» відповідає недостатньому рівню, вирізняються від всіх інших своєю слабкістю волі, нестримністю, нетерплячістю перебування в одній діяльності та не докладанням своїх зусиль в отриманні намічених цілей.

За результатами аналізу даних, отриманих методами експертної оцінки та спостереження щодо показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків за поведінковим критерієм, ми можемо стверджувати, що більша частина молодших підлітків за всіма трьома показниками, а саме «інформаційна оперативність», «інформаційна лабільність» та «інформаційна наполегливість» належать до недостатнього рівня. Це означає, що їм не вистачає під час інформаційної діяльності практичних умінь та навичок, які б сприяли їх оперативності, лабільності та наполегливості.

Для порівняльного аналізу на рисунку 2.11 зображено рівні усіх показників інформаційної культури молодших підлітків.

З даної гістограми ми можемо побачити, що за більшістю показників інформаційної культури молодших підлітків, а саме: знання про основи інформаційної культури, здатність самостійного отримання інформації, інформаційна спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, логічність мовлення, інформаційна оперативність, інформаційна лабільність та інформаційна наполегливість, переважає недостатній рівень. А за такими показниками інформаційної культури молодших підлітків, як: сприйнятливості до інформації, прагнення ділитися інформацією з іншими, комунікабельність та вміння зацікавити інших інформацією, достатній рівень переважає над недостатнім.

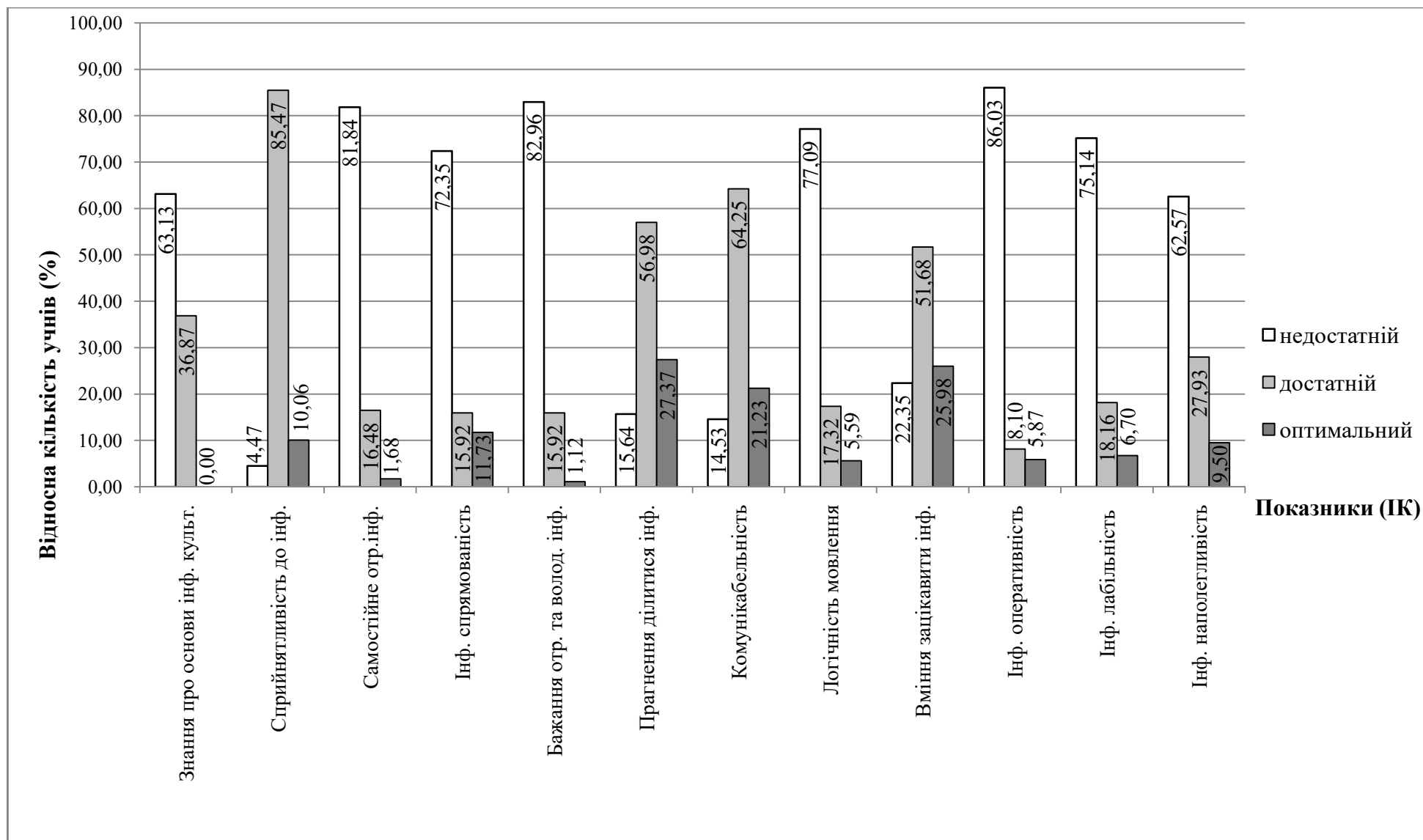

Рис. 2.11 Рівні сформованості показників інформаційної культури молодших підлітків (констатувальний експеримент у %)

Оптимальний рівень присутній майже в усіх показниках, окрім показника «знання про основи інформаційної культури», однак даний рівень не перевищує інших зазначених рівнів, таких, як недостатній та достатній.

Всі отримані результати за дванадцятьма показниками і відповідними їм критеріями інформаційної культури молодших підлітків нами були зведені у загальну таблицю 2.4. У даній таблиці дані представлені в абсолютному та у відсотковому значеннях та розподілені за відповідними рівнями сформованості показника інформаційної культури молодшого підлітка, а саме: недостатній, достатній, оптимальний.

Таблиця 2.4

Рівні показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків

№	Показники	Рівні показників					
		Недостатній		Достатній		Оптимальний	
		Кількість учнів					
		Абс.	Відн. (%)	Абс.	Відн. (%)	Абс.	Відн. (%)
1.	Когнітивний критерій						
1.1	Знання про основ. інф. культ.	226	63,13	132	36,87	0	0,00
1.2	Сприйнятливність до інф.	16	4,47	306	85,47	36	10,06
1.3	Здатність сам. отрим. інф.	293	81,84	59	16,48	6	1,68
2.	Мотиваційний критерій						
2.1	Інформаційна спрямованість	259	72,35	57	15,92	42	11,73
2.2	Бажання отрим. інф.	297	82,96	57	15,92	4	1,12
2.3	Прагнення ділитися інф.	56	15,64	204	56,98	98	27,37
3.	Комунікативний критерій						
3.1	Комунікабельність	52	14,53	230	64,25	76	21,23
3.2	Логічність мовлення	276	77,09	62	17,32	20	5,59
3.3	Вміння зацікав. інф.	80	22,35	185	51,68	93	25,98
4.	Поведінковий критерій						
4.1	Інформаційна оперативність	308	86,03	29	8,10	21	5,87
4.2	Інформаційна лабільність	269	75,14	65	18,16	24	6,70
4.3	Інформаційна наполегливість	224	62,57	100	27,93	34	9,50

Таким чином, на останньому етапі нашого констатувального експерименту, нами було здійснено аналіз результатів за всіма показниками та відповідними їм

критеріями інформаційної культури молодших підлітків і визначені рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків, які представлені на рисунку 2.12.

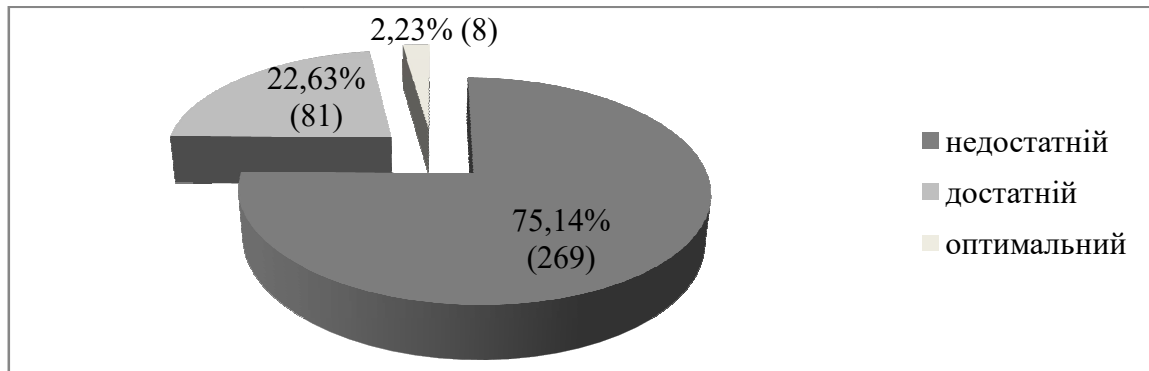

Рис. 2.12 Рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків (констатувальний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Дані, які наведені у діаграмі, надають можливість нам стверджувати, що з усіх 358 (100%) молодших підлітків, лише у 8 (2,23%) молодших підлітків – оптимальний рівень, а у 81 (22,63%) – достатній рівень. У всіх інших, а це – 269 (75,14%) молодших підлітків спостерігається недостатній рівень інформаційної культури. Отже, на основі отриманих результатів констатувального етапу експерименту, ми можемо зробити висновки, що у закладах загальної середньої освіти не відводиться достатньо уваги інформаційній культурі молодших підлітків.

За результатами констатувального етапу дослідження нами було розподілено 358 молодших підлітків на дві групи: експериментальну та контрольну. До складу експериментальної групи увійшло 170 молодших підлітків, а до складу контрольної – 188 молодших підлітків. Для об'єктивності оцінювання показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків після педагогічного експерименту нами було спеціально здійснено такий поділ, щоб кожна група мала приблизно однакову кількість молодших підлітків, а їх рівні показників практично співпадали.

Характеристика та склад експериментальної та контрольної груп подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Характеристика та склад експериментальної та контрольної груп

Загальноосвітній навчальний заклад	Контрольна група	Експериментальна група
Хмельницький технологічний багатoproфільний ліцей імені Артема Мазура	-	110
Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 27 імені Дмитра Івахи	130	-
Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Хмельницької області	-	30
Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 Хмельницької області	-	30
Київська середня загальноосвітня школа № 288	58	-
Всього	188	170

Для підтвердження рівнозначного поділу за дванадцятьма показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків на експериментальну та контрольну групи ми також використали методи математичної статистики (мода, медіана, середнє значення, параметричний критерій Фішера).

У таблиці 2.6 наведено розрахунки таких показників математичної статистики, як мода, медіана та середнє значення. У даній таблиці «П» – означає показник сформованості інформаційної культури молодшого підлітка. Усього було дванадцять показників і ми пронумерували їх цифрами таким чином: «П₁» – знання про основи інформаційної культури; «П₂» – сприйнятливність до інформації; «П₃» – здатність самостійного отримання інформації; «П₄» – інформаційна спрямованість; «П₅» – бажання отримувати інформацію та володіти нею; «П₆» – прагнення ділитися інформацією з іншими; «П₇» – комунікабельність; «П₈» – логічність мовлення; «П₉» – вміння зацікавити інших інформацією; «П₁₀» – інформаційна оперативність; «П₁₁» – інформаційна лабільність; «П₁₂» – інформаційна наполегливість.

Дані, які наведені у таблиці 2.6, надають нам можливість стверджувати, що поділ на експериментальну та контрольну групи був здійснений нами на основі

рівнозначних балів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, оскільки значення моди та медіани повністю однакові, а середні значення практично збігаються. Тобто в експериментальній та контрольній групах молодші підлітки мають практично однакову кількість набраних балів відповідних рівнів показників сформованості інформаційної культури.

Таблиця 2.6

Розрахунки показників математичної статистики в контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах

Показники математичної статистики												
Мода (Mo)												
Показники (К)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
КГ	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0
ЕГ	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0
Медіана (Md)												
Показники (К)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
КГ	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0
ЕГ	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0
Середнє значення ($\bar{X}$)												
Показники (К)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
КГ	0,40	1,04	0,17	0,39	0,19	1,07	0,99	0,29	1,05	0,19	0,36	0,52
ЕГ	0,34	1,07	0,23	0,39	0,18	1,16	1,15	0,28	1,02	0,21	0,27	0,42

Для порівняльного аналізу у таблиці 2.7 наведено кількість учнів молодшого підліткового віку контрольної та окремо експериментальної груп у відсотковому та абсолютному значеннях, які потрапили у відповідний рівень сформованості показника інформаційної культури, а саме: недостатній, достатній, оптимальний.

У даній таблиці «П. (К)» – означає показник інформаційної культури, а його нумерація відповідає назвам показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, прописаних вище у таблиці 2.6 під позначкою «П» з відповідним її номером.

Таблиця 2.7

**Рівні сформованості показників інформаційної культури молодших підлітків
контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп**

Рівні		Недостатній				Достатній				Оптимальний			
Кількість учнів													
Групи		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
№	П. (К)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)
1.		Когнітивний критерій											
1.1	П ₁	113	113	60,11	66,47	75	57	39,89	33,53	0	0	0,00	0,00
1.2	П ₂	10	7	4,79	4,12	161	144	86,17	84,71	17	19	9,04	11,18
1.3	П ₃	160	133	85,11	78,24	24	35	12,77	20,59	4	2	2,13	1,18
2.		Мотиваційний критерій											
2.1	П ₄	136	123	72,34	72,35	30	27	15,96	15,88	22	20	11,70	11,76
2.2	П ₅	155	142	82,45	83,53	31	26	16,49	15,29	2	2	1,06	1,18
2.3	П ₆	32	24	17,02	14,12	110	94	58,51	55,29	46	52	24,47	30,59
3.		Комунікативний критерій											
3.1	П ₇	33	19	17,55	11,18	124	106	65,96	62,35	31	45	16,49	26,47
3.2	П ₈	144	132	76,60	77,65	34	28	18,09	16,47	10	10	5,32	5,88
3.3	П ₉	38	42	20,21	24,71	102	83	54,26	48,82	48	45	25,53	26,47
4.		Поведінковий критерій											
4.1	П ₁₀	166	142	88,30	83,53	9	20	4,79	11,76	13	8	6,91	4,71
4.2	П ₁₁	134	135	71,28	79,41	41	24	21,81	14,12	13	11	6,91	6,47
4.3	П ₁₂	109	115	57,98	67,65	61	39	32,45	22,94	18	16	9,57	9,41

Для більш суттєвого підтвердження рівнозначного поділу на експериментальну та контрольну групи ми використали параметричний критерій Фішера, який обчислюється за зазначеною вище формулою (2.1). При обчислюванні використовувались бали рівнів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, отриманих після проведення діагностичних методик та авторського анкетування саме для молодших підлітків. Нижче у таблиці 2.8 та 2.9 представлені розрахунки дисперсії та критерію Фішера (F-критерій), де у таблиці 2.9 $F_{\text{емп.}}$ – означає розрахунки критерію Фішера за показником сформованості інформаційної культури, а у таблиці 2.8 «П» означає показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Їх нумерація відповідає назвам даних показників, які прописані таким же чином, як показники «П» у таблиці 2.6.

Таблиця 2.8

Розрахунки дисперсії (D)

Групи	«П ₁ »	«П ₂ »	«П ₃ »	«П ₄ »	«П ₅ »	«П ₆ »	«П ₇ »	«П ₈ »	«П ₉ »	«П ₁₀ »	«П ₁₁ »	«П ₁₂ »
КГ	0,24	0,14	0,18	0,48	0,17	0,41	0,34	0,31	0,46	0,29	0,37	0,44
ЕГ	0,22	0,15	0,20	0,48	0,17	0,42	0,36	0,32	0,51	0,26	0,33	0,43

Таблиця 2.9

Розрахунки критерію Фішера за всіма показниками (ІК) у контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах

Критерій Фішера за показниками (ІК)												
Групи	F _{емп.1}	F _{емп.2}	F _{емп.3}	F _{емп.4}	F _{емп.5}	F _{емп.6}	F _{емп.7}	F _{емп.8}	F _{емп.9}	F _{емп.10}	F _{емп.11}	F _{емп.12}
КГ і ЕГ	1,08	1,08	1,09	1,00	1,02	1,03	1,04	1,03	1,13	1,11	1,12	1,02

Перед тим, як розпочати обчислювати критерій Фішера за кожним показником сформованості інформаційної культури, нами було висунуто припущення, що якщо отримане емпіричне значення $F_{емп.}$ не перевищуватиме табличне, то є підстави прийняти те, що генеральні дисперсії, розглянутих нами двох вибірок, рівні між собою, а це означатиме, що молодші підлітки в експериментальній та контрольній групах мають однакові результати показників сформованості інформаційної культури, тим самим підтверджують їх рівнозначний розподіл. І якщо, навпаки, емпіричне значення $F_{емп.}$ більше за табличне, то генеральні дисперсії, розглянутих нами двох вибірок, різні між собою, тобто результати наших опитантів між собою відрізняються, а отже їх розподіл на експериментальну та контрольну групи був нерівнозначний.

Табличне значення $F_{крит.}$ дорівнює 1,14 при допущенні можливості ризику зробити помилкове судження у п'яти випадках із ста (рівень значимості = 5% або 0,05), з урахуванням ступенів свободи, рівних за формулою (2.3) числу опитантів мінус один у кожній вибірці ($n_1=170$, $n_2=188$). Порівняємо отримані емпіричні значення $F_{емп.}$ з табличним. Результат, що всі емпіричні значення за дванадцятьма показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків менші

табличного, звідки можна зробити висновок, що генеральні дисперсії двох вибірок рівні між собою і підтверджують нам про рівнозначний розподіл молодших підлітків на експериментальну та контрольну групи.

Таким чином, здійснений нами аналіз рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти дозволив дійти наступних висновків:

- існує нагальна потреба у підвищенні рівня інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти;
- аналіз шкільної документації надав нам можливість визначити, що у змісті виховної роботи закладу загальної середньої освіти недостатньо виховних заходів, спрямованих на формування інформаційної культури молодших підлітків;
- існує необхідність активізації виховної роботи закладу загальної середньої освіти у напрямках: набуття знань про інформаційну культуру та вмінь зацікавити інших інформацією; розвитку логічного мовлення, бажань отримувати інформацію та володіти нею і прагнень ділитися інформацією з іншими; вдосконалення комунікабельності; вироблення здатності самостійного отримання інформації; інформаційної спрямованості; навчання практичним умінням та навичкам оперативності, лабільності, наполегливості в інформаційній діяльності; покращення сприйнятливості до інформації;
- аналіз результатів констатувального етапу експерименту підтвердив відсутність у закладах загальної середньої освіти форм роботи, спрямованих на набуття знань, практичних умінь та навичок поведження молодшого підлітка в інформаційному середовищі, оскільки з усіх 358 (100%) молодших підлітків у 269 (75,14%), а це більше, ніж у половини, спостерігається недостатній рівень інформаційної культури і лише у 8 (2,23%) молодших підлітків – оптимальний рівень, а у 81 (22,63%) молодшого підлітка – достатній рівень.

Тому, отриманні нами результати рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків, дозволили нам підтвердити необхідність впровадження технологічного забезпечення щодо покращення рівня інформаційної культури.

2.2. Технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти

Формування інформаційної культури, зокрема у молодших підлітків, є досить новим процесом у виховній роботі закладу загальної середньої освіти, який потребує певної, заздалегідь спланованої організації. Тому у даному контексті постає необхідність у створенні таких педагогічних умов, які б не лише впливали на ефективність та якість даного процесу, але й призвели б до досягнення високих результатів у ньому.

У новому тлумачному словнику української мови «умови» визначаються як «сукупність, що лежать в основі чого-небудь як необхідна обставина, що робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або чомусь сприяє» [24, с. 1295].

У психології під поняттям «умова» розуміють «сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірніше впливають на розвиток конкретного психічного явища» [124, с. 270-271].

Є різні тлумачення суті педагогічних умов. Так, вчена Н. Посталюк вважає, що це «педагогічні обставини, які сприяють (або протидіють) виявленню прояву педагогічних закономірностей, зумовлених дією певних чинників» [147, с. 74].

На думку вченої Т. Шамової, «педагогічні умови є чинниками успіху у процесі управління навчанням» [230, с. 195].

Науковець В. Андрєєв розглядає їх як «результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування форм навчання для досягнення дидактичних цілей» [5, с. 124].

Вчена А. Найн зазначає, що «педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічного управління та матеріально-просторового середовища, що забезпечують успішне розв'язання поставлених та спроектованих завдань» [121, с. 78].

Педагогічні умови професор М. Боритко визначає як «зовнішні обставини,

чинник, що істотно впливає на педагогічний процес, тією чи іншою мірою свідомо сконструйований педагогом, і спричиняє певний результат процесу, але його не гарантує». Він стверджує, що на відміну від засобу, умова не передбачає жорстокої причинної детермінованості результату [22, с. 116].

Науковець А. Багдуєва називає педагогічні умови «обставинами процесу навчання і виховання, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання з метою досягнення дидактичних цілей» [12, с. 12].

Під педагогічними умовами дослідниця Н. Білоусова розуміють сукупність обставин, які забезпечують досягнення раніше поставленої мети [14, с. 46-47].

До педагогічних умов формування інформаційної культури у студентів вчена О. Романишина зарахувала: «створення інформаційного середовища; використання інформаційних технологій з метою збору, зберігання, обробки та використання інформації; активізацію самостійної пізнавальної діяльності студентів; володіння технологіями створення програмних продуктів» [163, с. 109].

Вчена О. Повідайчик, досліджуючи проблему формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника у процесі професійної підготовки, обґрунтувала такі педагогічні умови, як: «створення інформаційного середовища; забезпечення професійної спрямованості дисциплін; розробку та використання модульних програм курсів; забезпечення взаємозв'язку між фаховими та загальними дисциплінами» [142, с. 16].

Науковці Н. Тверезовська та Л. Філіппова виділили «педагогічні умови, реалізація яких позитивно впливає на формування інформаційної культури у студентів, а саме: створення сприятливого інформаційно-насиченого середовища; формування потреби оволодіння інформаційною культурою; забезпечення мотивації до вивчення і використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності; здійснення моніторингу процесу формування інформаційної культури; виховання потреби до самовдосконалення» [185, с. 90].

Дослідниця О. Глушак виділила наступні педагогічні умови формування інформаційної культури у студентів: «створення сприятливого інформаційного

освітнього середовища, яке забезпечить ефективність формування інформаційної культури бакалаврів з філології у процесі вивчення дисциплін інформаційно-комп'ютерного циклу; розроблення і впровадження навчально-методичного комплексу, який відповідає завданням формування інформаційної культури; індивідуалізація навчальної діяльності; модульна організація змісту навчального матеріалу; формування потреби оволодіння інформаційною культурою у студентів; забезпечення мотивації до вивчення і використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності; здійснення моніторингу процесу формування інформаційної культури у бакалаврів з філології під час вивчення дисциплін інформаційно-комп'ютерного циклу; цілісність та неперервність процесу формування інформаційної культури у студентів; виховання потреби до постійного самовдосконалення у студентів; реалізація у процесі вивчення дисциплін інформаційно-комп'ютерного циклу принципів пріоритетності гуманістичних цінностей, демократизму, індивідуалізації, самопізнання та саморозвитку; забезпечення міждисциплінарної взаємодії» [40, с. 230-231].

Аналіз визначення педагогічних умов, що на сьогодні містить сучасна наукова педагогічна література, дозволив нам під *педагогічними умовами формування інформаційної культури молодших підлітків* розуміти *сукупність організаційних педагогічних обставин, що відповідають меті інформаційної культури молодшого підлітка та спрямовані на досягнення ефективного її формування* [210, с. 213].

Таким чином, нами були гіпотетично визначені та обґрунтовані педагогічні умови формування інформаційної культури у молодшому підлітковому віці.

До педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків належать:

- активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби. Дана умова базувалась на формуванні у молодших підлітків мотивації щодо оволодіння інформаційною культурою [190]. Мотивація є необхідною складовою у процесі навчання або виховання. Мотивована людина набагато швидше та якісніше досягає успіху у будь-якій

незнайомій для неї діяльності, оскільки для неї зрозуміло, чому це їй потрібно, та для чого вона це робить. Зацікавлена людина не помічає усіх складнощів, які виникають під час досягнення кінцевого результату. Їй притаманна цілеспрямованість, завзятість та працелюбність.

Для виконання цієї умови нами були задіяні такі *форми виховної роботи з молодшими підлітками закладу загальної середньої освіти, які спрямовані на мотивацію* (дебати, естафета, віртуальна експедиція, смарт-моб, експрес-заняття у шкільній бібліотеці і конкурс рекламних буклетів тощо).

- спрямування форм та методів позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури [190].

Дана умова полягала в орієнтуванні виховного плану закладу загальної середньої освіти на формування інформаційної культури молодших підлітків, тобто в адаптуванні форм та методів виховної роботи, якими керується заклад загальної середньої освіти, та вже існуючих ресурсів даного закладу (шкільна бібліотека, комп'ютерні класи, звичайні класні кімнати) до нашої виховної роботи щодо інформаційної культури молодших підлітків.

Сьогодні заклад загальної середньої освіти у своїй позанавчальній виховній роботі найчастіше використовує активні форми, методи та технології навчання і виховання.

Активними формами та методами вважаються такі, які спонукають учнів до активної розумової і практичної діяльності у процесі оволодіння навчальним матеріалом та ґрунтуються, насамперед, на діалозі педагога з учнями, а також передбачають вільний обмін думками з тією чи іншою проблемою [177, с. 26].

Активні технології – це організація пізнавального процесу за допомогою методів, які активізують розумову діяльність учнів [3, с. 50].

Однак, особливістю даних форм, методів та технологій є активний взаємозв'язок лише між педагогом та учнями, а не безпосередньо між учнями.

Тому, реалізація даної умови передбачала не тільки використання активних, але й інтерактивних форм, методів та технологій формування інформаційної

культури.

Термін «інтерактивний» походить від поєднання двох лат. слів: «inter» – між та «active» – активний. Інтерактивними методами почали називати методи, що забезпечують комунікативну активність або взаємодію між учасниками спілкування [131, с. 109].

Інтерактивні методи – це організація навчання, при якому учню неможливо не брати участь у колективному, взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх учасників процесу навчального пізнання [145, с. 36].

Інтерактивні методи містять у собі організацію парних, мікрогрупових і групових взаємодій в освітньому процесі. Вони сприяють закріпленню засвоєної інформації у пам'яті, формуванню навичок контролю правильності засвоєння знань і виконання дій [36, с. 73].

Інтерактивні форми є роботою у групах, підгрупах, парах, яка спроможна посилити комунікативну взаємодію між учителем та учнями, самими учнями у процесі занять освітнього процесу, що сприяє збільшенню обсягу засвоєння нових знань [91, с. 5].

Інтерактивні технології – це організація засвоєння знань і формування певних вмінь та навичок через сукупність особливим способом організованих навчально-пізнавальних дій, що полягають в активній взаємодії учнів між собою та побудові міжособистісного спілкування з метою досягнення запланованого результату [146, с. 89].

Отже, для виконання зазначеної вище умови нами були застосовані: *активні форми виховної роботи інформаційного спрямування* – турнір, естафета, КВК, тематичне свято, тематичний вечір, віртуальна подорож (експедиція), створення тематичного кросворду тощо; *інтерактивні методи навчання інформаційним знанням, умінням та навичкам* – метод «Фішбоун», метод «Зигзаг», метод «мозкового штурму» тощо; *інтерактивні форми виховної роботи інформаційного спрямування* – тренінг, скрайб-презентація, смарт-моб, шкільний ІК-фест, веб-квест, свято у стилі ревію, кейс-стаді, колаж тощо; *інтерактивні технології навчання інформаційним знанням, умінням та навичкам* – «RAFT-технологія» тощо.

- організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу [190].

Системний підхід (англ. *Systems thinking* – системне мислення) – це напрям методології досліджень, який полягає у вивченні об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта, як системи [229, с. 30].

Розгорнуте визначення системного підходу полягає у тому, що це підхід, при якому будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємозв'язаних елементів (компонентів), що має вихід (ціль), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок. Системний підхід є формою накладення теорії пізнання і діалектики з дослідженням процесів, що відбуваються у природі, суспільстві, мисленні. Його суть полягає у реалізації вимог загальної теорії систем, згідно з якою кожен об'єкт у процесі його дослідження повинен розглядатися як велика і складна система і, одночасно, як елемент більш загальної системи. Одним із аспектів вивчення та практичного використання системного підходу є системно-цільовий підхід.

Системно-цільовий підхід означає необхідність наукового визначення цілей і підцілей системи, їх взаємних зв'язків між собою [229, с. 32-33].

Педагогічна умова організації виховної роботи у напрямку основ інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу реалізовується переважно за рахунок виховних годин.

Виховні години є основним компонентом системи роботи педагога. Вони проводяться з різними виховними цілями. Їх форми, методи й технології можуть мати безліч варіантів залежно від поставленої мети, віку учнів, досвіду педагога й шкільних умов.

Виховна година – це форма спілкування педагога з учнями, це розмова «по душам», це корисна інформація, необхідна вихованцям для майбутнього дорослого життя, яку не можна у повній мірі отримати на уроках, це збір колективу для

вироблення плану участі класу в загальношкільних заходах.

Таким чином, виховні години, що проводяться у системі, привчають учнів вбачати за своїми діями та вчинками їх місце у колективі, розвивають у них здатність до осмислення життєвих явищ, усвідомлювати соціальну спрямованість своєї життєдіяльності.

Метою виховної години має бути формування чітко визначеного ставлення учнів до об'єктів та явищ оточуючого світу, загальнолюдських цінностей, а також розвиток моральних, етичних, трудових, естетичних, науково-пізнавальних, світоглядних поглядів, умінь та навичок спілкування, доцільної поведінки у різних життєвих ситуаціях [88, с. 76].

Тому, виконання даної умови базувалось на впровадженні *виховних годин, що проводяться у системі* (комплексна програма виховних годин, де заняття пов'язані між собою однією темою, що утворює певну систему навчання інформаційним знанням, умінням та навичкам, але при цьому кожне заняття окремо передбачає свою мету та завдання).

Таким чином, нами було запропоноване авторське визначення поняття *«педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків»*, а також визначені та обґрунтовані педагогічні умови формування інформаційної культури у молодшому підлітковому віці, реалізація яких надає можливість педагогові отримати позитивний результат у процесі формування інформаційної культури молодших підлітків.

Обґрунтовуючи технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти, нами насамперед було проаналізовано такі поняття, як «технологія», «соціальна технологія», «технологія виховання» та «забезпечення».

Технологія (грец. «*techne*» – мистецтво, майстерність і «*logos*» – слово, вчення) у значенні науки про майстерність у зв'язку з технічним прогресом. Провідним у будь-якій технології вважається детальне визначення кінцевого результату і точні досягнення його. А передумовами застосування поняття «технологія» щодо процесів у соціальній сфері є їх запрограмованість,

окресленість кінцевих властивостей передбаченого продукту, засобів його створення, а також реальне функціонування цих процесів.

Науково-технічний прогрес зумовив технологізацію не лише матеріального виробництва, а й інтенсивно проник у сферу культури, гуманітарного знання. Усі технології поділяють на два види: промислові і соціальні.

Для соціальних технологій вихідним і кінцевим результатом є людина, а основним параметром змін – одна чи кілька її властивостей. Специфіка соціальних технологій полягає у можливості пристосування їх до будь-яких умов, оскільки вони здатні скоригувати недоліки процесів і методик технологічного процесу [54, с. 56-57].

Науковий термін «технологія виховання» вперше ввів у педагогічну науку видатний педагог А. Макаренко, проте донині це поняття не набуло широкого використання. А. Макаренко вважав, що справжній розвиток педагогічної науки пов'язаний із її здатністю «проектувати особистість», тобто чітко передбачати ті якості і властивості, які мають сформуватися у процесі виховання. Визначеність цілей дає можливість перейти до чіткої технології виховання [119, с. 432].

Стосовно виховного процесу під технологією за А. Макаренко розуміють «науково обґрунтовану стратегію, тактику і процедуру виховання» [137, с. 258].

Специфіка технології виховання полягає у тому, що у ній конструюється і здійснюється такий виховний процес, який повинен гарантувати досягнення поставленої мети. Технологічний підхід включає такі компоненти: постановку цілей (мети та завдань), їх максимальне уточнення; чітку орієнтацію всього процесу виховання; орієнтацію виховних цілей і процесів виховання на досягнення результатів; корекцію виховання; заключну оцінку результатів [63, с. 6].

Ключовим до розуміння технологічної побудови виховного процесу є орієнтація на чітко поставлені цілі [79, с. 23].

Поняття «забезпечення» означає надання достатніх для життя матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь [26, с. 2].

У контексті нашого дослідження на основі проаналізованих вище понять *під технологічним забезпеченням впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної*

середньої освіти ми будемо розуміти сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на виконання педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти, та оснащення означеного процесу необхідними методичними та технічними засобами, а також – чітке дотримання послідовності у здійсненні даного процесу.

З вересня 2016 року до травня 2017 року було розгорнуто формувальний етап нашого експерименту у трьох закладах загальної середньої освіти України, з яких два заклади загальної середньої освіти знаходились у місті Старокостянтинів Хмельницької області, а саме Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 та Старокостянтинівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 і один заклад загальної середньої освіти міста Хмельницького – Хмельницький технологічний багатoproфільний ліцей імені Артема Мазура. На цьому етапі нашого експерименту брала участь лише експериментальна група учнів 5-6 класів, кількістю 170 осіб та педагоги, кількістю 30 осіб, які допомагали проводити нам всі відповідні заходи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків.

Формувальний етап експерименту було спрямовано на розробку та реалізацію технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Метою формувального етапу експерименту було підвищення рівня показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти за допомогою вдосконалення змісту, форм та методів виховної роботи закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети було окреслено такі завдання формувального етапу експерименту:

- обґрунтування та упровадження педагогічних умов формування інформаційної молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти;
- мінімізація шкідливого впливу інформації на молодших підлітків під час їх взаємодії;

- забезпечення комфортного перебування молодших підлітків в інформаційному середовищі.

Стрижнем формувального етапу нашого експерименту стала комплексна програма «Мандрівка у світ інформації», яка складається з восьми занять (чотири заняття – виховні години, а інші чотири заняття – виховні години з елементами тренінгу), де кожне заняття зорієнтовано на формування окремих показників інформаційної культури.

Метою програми «Мандрівка у світ інформації» є підвищення рівня сформованості основ інформаційної культури у молодших підлітків.

Завданнями програми «Мандрівка у світ інформації» виступає:

- набуття молодшими підлітками знань, які стосуються інформації та інформаційної діяльності;
- формування у молодших підлітків критичного мислення;
- формування у молодших підлітків комунікативних навичок та ораторської майстерності;
- виховання у молодших підлітків цілеспрямованості та навичок планування і організації своєї діяльності;
- формування навичок оперативності і лабільності;
- формування інформаційної спрямованості;
- вмотивування вдосконалювати та розвивати самого себе.

Структура програми «Мандрівка у світ інформації» представлена у таблиці 2.1.

У даній комплексній програмі «Мандрівка у світ інформації» *заняття у формі виховних годин* під назвами «Скарбничка інфознань», «Підліток у світі інформації», «Життєдайна сила спілкування» та «Інформаційна стежинка» базувалися на таких *інтерактивних методах та технологіях* навчання інформаційним знанням, як: метод «Зигзаг», метод «Фішбоун», метод мозкового штурму, та «RAFT-технологія». А *заняття у формі виховних годин з елементами тренінгу* «Завжди себе розвивай і про це не забувай!», «Ланцюжок», «Комфорт- територія!» та «Від старту до фінішу!» частково базувалися на такій інтерактивній формі, як *тренінг*, оскільки дана форма виховної роботи дає її учасникам змогу не лише почути

думку педагога чи подивитися на таблиці або схеми, але й практично застосувати отримані знання і перетворити їх на вміння.

Таблиця 2.1

Структура комплексної програми «Мандрівка у світ інформації»

Критерій	Форма	Кількість занять	Мета
Когнітивний	Виховна година (№1) на тему: «Скарбничка інфознань»	2 заняття	Ознайомити молодших підлітків з сучасними інформаційними знаннями.
	Виховна година (№ 3) на тему: «Підліток у світі інформації»	2 заняття	Навчити молодших підлітків умінням самостійно як знаходити потрібну інформацію так і працювати з нею, а також адекватно її сприймати.
Мотиваційний	Виховна година з елементами тренінгу (№ 2) на тему: «Завжди себе розвивай і про це не забувай!»	2 заняття	Зацікавити молодших підлітків отримувати нову інформацію та ділитися нею з іншими.
	Виховна година (№ 7) на тему: «Інформаційна стежинка»	2 заняття	Спрямувати молодших підлітків на необхідність володіти інформаційною культурою в сучасному суспільстві.
Комунікативний	Виховна година (№ 4) на тему: «Життєдайна сила спілкування»	2 заняття	Сформувати у молодших підлітків комунікативні навички та вміння привернути увагу аудиторії до певної інформації.
	Виховна година з елементами тренінгу (№ 5) на тему: «Ланцюжок»	2 заняття	Розвинути у молодших підлітків критичне мислення.
Поведінковий	Виховна година з елементами тренінгу (№ 6) на тему: «Комфорт-територія!»	2 заняття	Виробити у молодших підлітків навички оперативності та лабільності.
	Виховна година з елементами тренінгу (№ 8) на тему: «Від старту до фінішу!»	2 заняття	Скоординувати молодших підлітків на досягнення поставлених цілей.
Усього		16 занять	

Інтерактивний метод «Зигзаг» – це педагогічний прийом, який використовується

педагогом для засвоєння великого об'єму інформації учнями за короткий термін. За допомогою даного методу учні мають змогу навчитися виділяти основне у тексті та систематизувати інформацію в цілому [246, с. 26-29].

Обидва заняття у формі виховної години під назвою «Скарбничка інфознань» проводились за допомогою *інтерактивного методу «Зигзаг»*, на яких було розкрито такі теми: «Інформація та інформаційні процеси»; «Інформаційна культура» [217, с. 24].

Даний *інтерактивний метод «Зигзаг»* дозволив молодшим підліткам за два заняття у формі виховної години досить швидко, а за рахунок їх інтересу, і не помітно для них, опанувати значний об'єм необхідного теоретичного матеріалу, завдяки якому засвоювались базові інформаційні знання.

Інтерактивний метод «Фішбоун» – це один з методичних прийомів, який можна використовувати у групах. Дослівно він перекладається з англійської мови, як «Рибна кістка» або «Кістяк риби», який спрямований на розвиток критичного мислення учнів у наочно-змістовній формі.

Суть даного методичного прийому – встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між об'єктом аналізу і впливаючими на нього факторами, вчинення обґрунтованого вибору. Додатково метод дозволяє розвивати навички роботи з інформацією і вміння ставити і вирішувати проблеми.

В основі *інтерактивного методу «Фішбоун»* лежить схематична діаграма у формі риб'ячого кістяка. У світі дана діаграма широко відома під ім'ям Ішикави (Ісікава) – японського професора, який і винайшов метод структурного аналізу причинно-наслідкових зв'язків.

Схема *інтерактивного методу «Фішбоун»* є графічним зображенням, що дозволяє наочно продемонструвати певні у процесі аналізу причини конкретних подій, явищ, проблем і відповідні висновки або результати обговорення [240, с. 53-54].

Інтерактивний метод «Фішбоун» використовувався нами тільки на першому занятті у формі виховної години під назвою «Підліток у світі інформації». Педагогічне проблемне питання *інтерактивного методу «Фішбоун»*, який ми проводили серед молодших підлітків «Чи потрібно бути сьогодні тобі з

інформацією на «ти»?». А на другому занятті під назвою «Підліток у світі інформації» розповідалось про те, як правильно знаходити потрібну інформацію самостійно, на що потрібно звертати свою увагу, коли передаєте чи отримуєте інформацію [217, с. 26].

Завдяки використанню нами *інтерактивного методу «Фішбоун»* молодші підлітки на першому занятті у формі виховної години під назвою «Підліток у світі інформації» спочатку зрозуміли, що саме та чому їм потрібно це вивчати, відповідно на другому занятті вже з легкістю приступили до цього.

Інтерактивний метод мозкового штурму. Сам термін був запропонований відомим американським діячем у галузі реклами А. Осборном в його класичній книзі «Прикладне уявлення: принципи творчого рішення проблем». Іноді даний метод може мати таку назву, як метод «мозкової атаки» або метод «брейнстормінг». *Інтерактивний метод мозкового штурму* використовується для того, щоб створити банк ідей, потім з яких можна б було вибрати одну саму найкращу ідею. Робота у групі (чи у парі), використовуючи даний метод, дозволяє учаснику отримати набагато більший заряд енергії, більшу впевненість у своїх силах, чим він би працював один [67, с. 143-144].

Проблемне питання сьогодення, яке було запропоновано нами молодшим підліткам під час застосування *інтерактивного методу мозкового штурму* «Наші очікування від володіння інформаційною культурою?», на який відводилось два заняття у формі виховної години поспіль під назвою «Інформаційна стежинка» [217, с. 32].

За рахунок *інтерактивного методу мозкового штурму* молодші підлітки налаштувались на подальшу інформаційну діяльність.

Інтерактивна «RAFT-технологія» – це педагогічний прийом, спрямований на створення письмових текстів певної тематики. Твори можуть відрізнятися за жанром і оформленням. Даний метод навчає учнів розглядати тему з різних сторін і точок зору та навичкам писемного мовлення. Він є одним із способів навчання критичного мислення, формує систему суджень, сприяє вмінню аналізувати зміст, формулювати свої обґрунтовані висновки, вносити свої оцінки. Абревіатура «RAFT» розшифровується як «Роль», «Аудиторія», «Форма» і «Тема». Отже,

проведення *інтерактивної «RAFT- технології»* з учнями відбувається через процедуру: «Роль – Аудиторія – Форма – Тема» [125, с. 34].

Тема *інтерактивної «RAFT-технології»*, яку ми проводили з молодшими підлітками «Ораторське мистецтво: Знамениті оратори». Для цього нами були запропоновані такі ролі знаменитих ораторів, як: Юлій Цезар, Цицерон, Сократ, Арістотель, Платон, Демосфен, Авраам Лінкольн, Фідель Кастро, Вінстон Черчилль, Джон Кеннеді, Рузвельт, Дейл Карнегі, судовий оратор, політичний оратор, придворний оратор, оратор. Аудиторію та форму *інтерактивної «RAFT-технології»* вони обирали самостійно. На даний вид педагогічної технології відводилось лише одне заняття у формі виховної години під назвою «Життєдайна сила спілкування». Друге заняття у формі виховної години під назвою «Життєдайна сила спілкування» було присвячено темі відповідної до назви. На цьому занятті ми намагались розповісти молодшим підліткам про спілкування, яким воно буває та його значення у нашому житті [217, с. 34].

Інтерактивна «RAFT-технологія» надала змоги молодшим підліткам спробувати себе у ролі оратора і водночас побачити та скорегувати всі свої недоліки усних та письмових комунікацій або, навпаки, лише їх вдосконалити.

На виховних годинах з елементами тренінгу «Комфорт-територія!» нами проводились *рухливі ігри* під назвами «Живі картини» і «Танці з певним порядком» [217, с. 49].

А ігри та вправи на логіку під назвами «Склади фігуру», «Відгадай загадку», «Чижі й синички», «Білі й ворони», «Кубики», «Накладання фігур», «Перекладання палиць» проводились нами на виховних годинах з елементами тренінгу «Ланцюжок» [217, с. 42].

Ігри на місцевості під назвами «Козаки і вороги» і «Перенесення скарбу» нами використовувались під час виховних годин з елементами тренінгу на тему «Від старту до фінішу!» [217, с. 50].

Вправи на мотивацію під назвами «Розповіси другові», «Цікавинки з торбинки», «Закінчи речення» ми застосували на виховних годинах з елементами тренінгу «Завжди себе розвивай і про це не забувай!» [217, с. 40].

Завдяки даним видам ігор та вправ молодші підлітки мали змогу розвинути критичне мислення, виробити навички оперативності, лабільності та цілеспрямованості, а також проявити свій інтерес як до отримання інформації, так і до передавання її іншим.

Крім цих шістнадцяти занять нами були використані додаткові форми виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків, які слугували для наших учнів не тільки закріпленню вже здобутих ними інформаційних знань, але й певній практиці, під час якої вони мали змогу отримати нові інформаційні знання та вміння, а також навчитися навичкам інформаційної діяльності.

Кожна додаткова форма виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків добиралася нами відповідно до певного показника інформаційної культури молодших підлітків і була розрахована на окреме заняття. Нами було відведено усього шістнадцять додаткових занять, на яких були використані додаткові форми виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків. Разом з комплексною програмою виховних годин (містить шістнадцять занять) вони утворили тридцять два заняття, які були розподілені протягом навчального року тривалістю тридцяти двох тижнів по одному занятті на кожному тижні, з яких одне заняття було присвячене комплексній програмі «Мандрівка у світ інформації», а друге заняття – додатковій формі виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків.

Так, під час формувального етапу експерименту для показника сформованості інформаційної культури «знання про основи інформаційної культури» за когнітивним критерієм додатковими формами виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків були *свято* «В гостях у пані Інформаційної культури» до Всесвітнього дня інформації та *естафета знань* «Інфознайка».

Щорічно 26 листопада у багатьох країнах світу відзначають Всесвітній день інформації (World Information Day), який з 1994 року проводиться за ініціативою Міжнародної академії інформатизації (MAI), яка має генеральний консультативний статус в Економічній та Соціальній радах ООН. *Свято* «В

гостях у пані Інформаційної культури» присвячене Всесвітньому дню інформації було проведено у стилі ревію [217, с. 64].

Ревю (від фр. *revue* – огляд) – це естрадне або театральне видовище-огляд, що складається з невеликих сцен, номерів, різних за жанром, але об'єднаних спільною, переважно злободенною темою [174, с. 342].

Молодші підлітки об'єднані нами у десять груп, у кожній – по три чоловіка. Кожна група була одягнута у власноруч розроблені костюми, які відповідали своїй тематиці. Таких тем, як і груп, було усього 10, а саме: «Комп'ютер», «Книга», «Інтернет», «Бібліотека», «Мовлення», «Зовнішній вигляд», «Телефон», «Електронний лист», «Мова поз та жестів», «ЗМІ». Всі виступи на сцені супроводжувались музикою та танцем.

Перша група виконувала пісню «О, мій комп'ютере, яка відображала необхідність володіння комп'ютерною грамотністю у наш час [217, с. 64-65].

Друга група озвучила 15 причин читати більше, метою яких було нагадати важливість книги у нашому сучасному інформаційному суспільстві [217, с.65-66].

Третя група виступала з частівками, за допомогою яких було пояснено наскільки корисною може бути мережа Інтернет, якщо нею правильно користуватися [217, с. 66].

Четверта група декламувала вірші під назвами: «Бібліотека» (автор А. Бенза) [161], «На книжкових полицях...» (невідомий автор) [217] і «Книга» (автор О. Чижишин) [161] завдяки яким пропагувалась потреба відвідування бібліотеки.

П'ята група виконуючи танок із стрічками, розіграла міні-сценку «Культура й мовлення» та заспівала пісню «Чарівні слова». Все це слугувало акцентуванню уваги на тому, що потрібно не забувати культуру мовлення, яка є досить значимою під час спілкування [217, с. 68-69].

Шоста група продемонструвала показ різних стилів одягу (стиль «кантрі», спортивний стиль, джинсовий стиль, народний стиль, романтичний стиль, мисливський стиль, стиль «сафарі», міський або діловий стиль, стиль «Голівуд») під назвою «На свято та будень» (автор опису стилів одягу Л. Шипелюк) [232], що надало можливості усім присутнім як ознайомитись з різними стилями одягу, так

і зрозуміти роль культури зовнішнього вигляду у нашому житті [217, с. 69-71].

Сьома група розіграла міні-сценки «Так ось задзвенів телефон. Етикет розмови по телефону», метою яких було з'ясувати для себе, як правильно вести розмову по телефону у побуті та в екстремальних ситуаціях при спеціальному виклику служб порятунку [217, с.71-73].

Восьма група розіграла театральну мініатюру у вигляді міми та пантоміми під назвою «Хороший співрозмовник», метою якої було показати значущість культури мови поз та жестів під час спілкування [217, с. 73-74].

Дев'ята група озвучила правила етикету (етикет електронної пошти або правила написання електронного листа), мета яких полягала у розумінні наскільки важливо притримуватись культури електронного листування [217, с. 74].

Десята група виконала танцювальний номер «Привіт від мас-медіа!» у спеціальних тематичних костюмах (костюми: «Радіо», «Телебачення», «Преса»). Метою цього танцювального номера «Привіт від мас-медіа!» було ознайомити з такими основними складовими мас-медіа, як радіо, телебачення і преса та їх корисне призначення у повсякденному житті [217].

Завдяки такій формі виховної роботи, як *свято* «В гостях у пані Інформаційної культури», присвячене Всесвітньому дню інформації, ми, по-перше, познайомили молодших підлітків з датою проведення цього свята, яке існує у світі; по-друге, розкрили сутність поняття «інформаційна культура».

Естафета знань під назвою «Інфознайка» була спрямована на перевірку і одночасно систематизацію та закріплення інформаційних знань молодшими підлітками, які отримали під час перших занять проведених за комплексною програмою «Мандрівка у світ інформації». Дана додаткова форма виховної роботи дозволяє нам з'ясувати наскільки успішно молодші підлітки засвоїли матеріал пов'язаний з інформацією, що їм вдалося краще запам'ятати, а з чим ще у них виникають складнощі, і на що саме нам потрібно звернути більшу увагу при вивченні даного матеріалу та потребу у повторному занятті для тих учнів, які показали низький рівень своїх знань. Саме *естафета знань* «Інфознайка», як інтелектуальна гра, надає можливість всім молодшим підліткам проявити свої

інформаційні знання, займати активну позицію у грі, створити мотивацію для подальшого вивчення та поглиблення своїх інформаційних знань та навчитися працювати згуртовано у колективі. Тому для сформованості показника «знання про основи інформаційної культури» у молодших підлітків нами була обрана саме така додаткова форма виховної роботи, як *естафета знань* [217, с. 52].

Для проведення *естафети знань* «Інфознайка» попередньо нами був розподілений клас на дві, рівні за кількістю учнів, команди. З кожної команди обиралися по одному учаснику, яким потрібно було якнайшвидше відповісти на поставлене ведучим запитання. Хто першим із учасників правильно відповідав на запитання ведучого, команді учасника нараховувався «1» бал. І так кожен учасник команд після відповіді на запитання передав естафету іншим учасникам своєї команди, до тих пір, поки всі не приймуть участь у цьому змаганні. Якщо якась пара учасників цих команд не могла впоратись із завданням, вони все рівно передавали естафету іншим учасникам своєї команди, а ті, у свою чергу, спочатку намагалися відповісти на запитання попередніх учасників, а вже потім на нові запитання ведучого. У випадку, коли жодна пара учасників не змогла відповісти на запитання ведучого, дане запитання викреслювалось. Усього було 20 запитань (на інформаційну тематику) різної складності, але всі вони мали коротку однозначну відповідь. Переможцем обирали команду, кількість набраних балів, якої була більша за іншу команду.

Під час формувального етапу експерименту для показника сформованості інформаційної культури «сприйнятливість до інформації» за когнітивним критерієм проводився *шкільний ІК-фест (шкільний фестиваль інформаційної культури)* [217, с. 76].

Фестиваль – це суспільне святкування, яке супроводжується показом, переглядом яких-небудь видів мистецтва. Проводиться у декілька етапів [24, с. 675].

Метою нашого *шкільного ІК-фесту* був розвиток сприйняття інформації у молодших підлітків.

Шкільний ІК-фест складався з двох частин: *ІК-фесту та ІТ-фесту*.

ІК-фест проводився серед учнів 5-6 класів на майданчику біля школи, який передбачав шість зон: зона міні-читального залу, інтелект-зона, зона виставкового

залу, арт-зона, танцмайданчик, фан-зона.

Зона міні-читального залу була обладнана декількома столами, на яких розташовувались різноманітні видання, та стільцями. Керував даною зоною шкільний бібліотекар, який презентував нові надходження бібліотеки (книги, журнали, газети) учням. Вони, у свою чергу, могли не тільки роздивлятися цікаву для них літературу, але і взяти її додому, згідно з правилами шкільної бібліотеки.

В інтелект-зоні учні мали можливість спробувати себе у скоромовках, у декламуванні запропонованих фігурних віршів, відгадати загадки та прийняти участь у поясненні значень певних фразеологізмів (Додаток Р).

Також вони мали змогу розгадати ребуси, намальовані на асфальті крейдою, у спеціально відведеному майданчику інтелект-зони. Відповідальний за інтелект-зону був вчитель української мови та літератури [217, с. 108].

Зона виставкового залу являла собою виставку плакатів, створених учнями на інформаційну тематику. Очолював дану зону вчитель малювання.

В арт-зоні молодші підлітки мали змогу на своє обличчя нанести аква-грим з інформаційними елементами. До цього виду діяльності були залучені студенти кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Хмельницького національного університету.

На танцмайданчику учні вивчали елементи танцю різних народів світу (гопак, віденський вальс, мазурка, самба, румба, сальса, танго, сіртакі, фламенко, менует, лезгинка, полька). У цьому їм допомагали тренер Дому танців «Латинич» (місто Хмельницький) та шкільний вчитель музики.

Для дітей також була організована фан-зона, де вони мали можливість перепочити та випити прохолодні напої.

IT-фест під назвою «IT-256» проходив 17-18 вересня 2016 року у парку імені Чекмана міста Хмельницького до якого нами були залучені наші учні. На фестивалі працювали декілька зон: головна сцена (розповідь досвідчених спікерів про те, як стати програмістом), зона хакатону (програмісти, дизайнери та менеджери, які вирішували певні завдання), розважальна зона, арт-майданчик (майстер-клас з дизайну інтер'єру, простору, архітектури та одягу), IT-маркет (презентація IT-техніки), майданчик робототехніки та фудкорт (забезпечення

напоями та їжею). У розважальній зоні фестивалю знаходився майданчик з неймовірною кількістю розваг на усі смаки: боді-арт, розпис хною, лабіринт, запуск повітряних зміїв тощо. Зону розваг забезпечував Хмельницький національний університет.

Також було організовано безкоштовну школу робототехніки, де наші учні мали можливість отримати навички щодо створення та програмування простих робототехнічних систем за допомогою конструктора «LEGO MINDSTORMS» та запрограмувати зібраного мобільного робота «LEGO MINDSTORMS» на виконання певних дій та здійснити керування ним через мобільний телефон. А ще можна було на власні очі побачити, як працює 3d принтер.

Завдяки *шкільному ІК-фесту* ми намагалися навчити молодших підлітків більш швидко та точно сприймати інформацію з оточуючого їх середовища, тим самим підвищити у них рівень такого показника інформаційної культури, як «сприйнятливність до інформації».

Для показника сформованості інформаційної культури «здатність самостійного отримання інформації» за когнітивним критерієм під час формульованого етапу експерименту проводився *веб-квест*.

Англійське слово «Quest» означає «виклик, пошук, пригода». Квест – це пригода, як правило ігрова, під час якої учаснику або учасникам потрібно пройти низку перешкод для досягнення певної мети [228, с. 45].

Квест – форма проведення колективного спортивно-інтелектуального змагання, підґрунтям якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими виконавцями. Під час гри команди вирішують логічні завдання, здійснюють пошук на місцевості, прокладають оптимальні маршрути переміщення, шукають підказки, знаходять оригінальні рішення. Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного. Перемагає команда, яка виконала всі завдання швидше інших [69, с. 42].

Веб-квест відрізняється від квесту лише використанням учасниками змагання інтернет-ресурсів при виконанні заздалегідь підготовлених завдань командами.

Нами було проведено два *веб-квести* під назвами «Юний дослідник» та

«Планета Інфо«К»», оскільки перший був більш рухливий і слугував ознайомленням з даною формою виховної роботи, а другий – більш змістовний та пізнавальний.

Для *веб-квесту* під назвою «Юний дослідник» молодші підлітки були розділені на дві команди. Кожна з команд отримувала конверти з завданням, розв'язання якого було ключем до наступного. Таких конвертів усього було чотири. Винагородою для учасників *веб-квесту* «Юний дослідник» став вільний час за комп'ютером на уроці інформатики [217, с. 78].

Для *веб-квесту* під назвою «Планета Інфо«К»» нами було спеціально створено власний веб-сайт, який можна продивитися за посиланням infoculturelab.jimdo.com Винагородою для учасників *веб-квесту* «Планета Інфо«К»» було зароблення додаткових балів з предмету «інформатика».

Завдяки такої додаткової форми виховної роботи, як *веб-квест*, молодші підлітки мали змогу навчитися навичкам самостійного здобуття будь-якої інформації.

Для показників сформованості інформаційної культури мотиваційного критерію, таких як інформаційна спрямованість, під час формувального етапу експерименту проводилися *експедиція* «Еврика» та *конкурс рекламних буклетів* «Teenagers в інформаційному водоспаді»; бажання отримувати інформацію та володіти нею – *експрес-заняття у бібліотеці* «Щасливий пошук»; прагнення ділитися інформацією з іншими – *смайт-моб* «Ера ІК».

Віртуальна експедиція (Подорож). Відповідно до навчального матеріалу вибирається маршрут, транспорт, склад експедиції. Всі учасники експедиції поділяються на групи, очолювані керівниками, заступниками керівників. Кожна група складає програму, перелік необхідного майна, визначає, що має бути результатом виконання програми. На наступному етапі групи представляють свої плани педагогу [36, с. 76].

Наша *віртуальна експедиція* під назвою «Еврика» налічувала лише одну команду фахівців з інформології, в обов'язки якої входило безпосереднє прийняття участі у досягненні результату за визначеною нами програмою та переліком необхідного майна. Назва експедиції походила від назви умовного корабля «Еврика», маршрут якого пролягав через море «Інформація». На борту

корабля «Еврика» всі члени команди оперували такими якостями, як: ерудованість, веселість, розумність, інтелектуальність, кмітливість, активність. Звідси походила сама назва корабля «Еврика», оскільки кожна літера відповідає певній якості членів команди. Кожний учасник експедиції мав при собі папір формату А4, зошит, ручку, простий олівець. Обладнанням для *віртуальної експедиції* «Еврика» слугували столи, стільці, книги, словники, енциклопедії, комп'ютер, пізнавально-розважальний журнал «Куля». На своєму шляху команда зустріла п'ять островів, які мали назву «Юний читач», «Довідка», «Електроніка», «Енциклопедіус», «Періодика». Кожен острів являв собою стіл із стільцями, на якому було розміщено відповідне обладнання. На них вона робила зупинки та виконувала певні завдання [217, с. 55].

Першою зупинкою був острів «Юний читач». Завданням для команди на цьому острові було вивчити побудову книги, яке полягало у поглибленому знайомстві з елементами книги (анотація, передмова, післямова, зміст, словник). У своїх зошитах їм потрібно було фіксувати всю корисну інформацію.

Другою зупинкою став острів «Довідка», де завданням для учасників експедиції було ознайомитись з довідковою літературою, а саме словниками. З'ясувати їх види, структуру, призначення та використання. Отриману інформацію зафіксувати у свої зошити.

На острові «Енциклопедіус», третьої зупинки корабля «Еврика», команда вивчала види, структуру, призначення та правила користування енциклопедій і робила нотатки у зошитах.

Острів «Електроніка» став четвертою за програмою зупинкою, де учасники експедиції намагалися відшукати певні слова у запропонованих Інтернет-словниках та Інтернет-енциклопедіях і записати їх у свої зошити.

Для пошуку в Інтернет-енциклопедіях були запропоновані наступні слова: дайджест, носій інформації, кіберпанк (<https://uk.wikipedia.org>); інтермедія, медитація, діалог (<http://ukrlib.com.ua>); берестологія, палеографія, фонодокументознавство (<http://history.org.ua/uk>).

В Інтернет-словниках потрібно було знайти слова: буклет, мас-медія,

тезаурус (<http://slovopedia.org.ua>); автограф, ерудиція, культура (<http://sum.in.ua>); комунікабельність, мобільність, документ, (<http://rozum.org.ua>).

На п'ятій зупинці – острові «Періодика» учасники команди, використовуючи пізнавально-розважальний журнал «Куля» (Випуск 18 березня 2016 року), повинні були прочитати кожен свій уривок статті «Знання про минуле» та викласти на папері формату А4, так основну інформацію прочитаного, щоб при обміні нею інший учасник команди зрозумів про що йшла мова.

Результатом *віртуальної експедиції* «Еврика» було зосередження молодших підлітків на інформаційну діяльність.

Конкурс рекламних буклетів являє собою змагання, яке дозволяє обрати одного найкращого розробника рекламного буклету.

Буклет (від фр. bouclett – кільце, пряжечка) – видання на одному аркуші паперу друкованого матеріалу, який складається згинами у вигляді книжечки. Не потребує розрізування під час читання. У буклеті друкують рекламні та інші інформаційні матеріали про товари й послуги, програми для проведення різних акцій соціально-економічного, політичного чи культурологічного спрямування, путівники, рекомендації щодо користування технічними засобами, товарами широкого вжитку тощо. Видаються великими тиражами [60, с. 63].

Реклама – це ігровий прийом, який дозволяє цікаво та оригінально довести, якою важливою є обізнаність з тим чи іншим явищем у сучасному суспільстві [36, с. 76].

Конкурс рекламних буклетів на тему «Teenagers в інформаційному водоспаді» полягав у розробці молодшими підлітками оригінальних, змістовних, цікавих буклетів, в яких висвітлювалась проблема взаємодії сучасних учнів молодшого підліткового віку з великим неконтрольованим обсягом інформації та її вирішення. Нами оцінювався дизайн рекламного буклету, його зміст та запропоновані ними шляхи вирішення даної проблеми, виходячи із свого віку. Завдяки даному конкурсу ми намагалися спрямувати молодших підлітків на вивчення проблем, пов'язаних з інформацією, з якими стикається кожен їх ровесник у нашому сучасному суспільстві. А також налаштувати молодших підлітків на боротьбу з існуючими інформаційними проблемами в їх віці та

пропагування інформаційної культури серед своїх ровесників, як основного способу вирішення даних інформаційних проблем [217, с. 80].

Експрес-заняття у бібліотеці – це одноразове, більш стисле, але змістовне викладання бібліотекарем (педагогом) навчального матеріалу, розрахованого на декілька занять.

Метою *експрес-заняття у бібліотеці* «Щасливий пошук» було оволодіння молодшими підлітками електронним каталогом, введенням пошуку (за автором, назвою, ключовим словом), а також навчитися працювати з каталогом карток. Дане заняття проводилось фахівцями бібліотеки [217, с. 57].

Завдяки такій додатковій формі виховної роботи, як *експрес-заняття у бібліотеці* під назвою «Щасливий пошук» ми намагалися позбавити молодших підлітків всіх труднощів, які виникають при інформаційному пошуку, тим самим збільшити у них бажання отримувати інформацію та володіти нею.

Смарт-моб (з англ. «Smartmob» – розумний натовп) – форма проведення масової акції, зазвичай організованої через Інтернет або інші сучасні засоби комунікації, в якій велика кількість людей оперативно збирається у громадському місці протягом декількох хвилин виконують заздалегідь узгоджені дії (сценарії) інформативного характеру і потім швидко розходяться [69, с. 41].

Нами був спланований та організований *смарт-моб* «Ера ІК», учасниками якого були учні 5-6 класів закладів загальної середньої освіти. Назва нашого *смарт-мобу* «Ера ІК» розшифровується, як ера інформаційної культури та інформує нас про те, що вже протягом довгого часу суспільством висувається така вимога перед молоддю, як володіння інформаційними знаннями і культурою поведінки у роботі з інформацією, тобто інформаційною культурою. Метою даного заходу було зосередити увагу суспільства на необхідності формування інформаційної культури у молодшого підлітка та мотивувати самих молодших підлітків завжди ділитися інформацією з їх оточенням, що є одним із показників сформованості їх інформаційної культури.

Розпочинався наш *смарт-моб* «Ера ІК» з таких слів «Не можливо на нашій планеті Земля уявити життя без «ІК» (інформаційної культури). А сам виступ молодших підлітків слугував поясненням цих слів [217, с. 81].

Під час формувального етапу експерименту за комунікативним критерієм: для показника сформованості інформаційної культури «комунікабельність» проводився *турнір ораторів*; для показника сформованості інформаційної культури «логічність мовлення» передбачено *створення інформаційного кросворду та вечір «Читання на табуретках»*; для показника сформованості інформаційної культури «вміння зацікавити інших інформацією» відбулася *скрайб-презентація*.

Турнір ораторів – форма колективної групової справи, яку проводять у формі змагання з метою визначення серед учнів кращих у ораторському мистецтві. Вчитель готує теми для виступу ораторів, збирає пропозиції від дітей, проводить жеребкування серед учасників з метою визначення тем виступів, послідовності. Педагог також доводить до відома учасників вимоги щодо виступів: тривалість виступу, обґрунтованість, доказовість, чіткість, виразність, артистизм тощо. Учні виступають по черзі, з дотриманням вимог, критеріїв, намагаються розкрити тему за визначений час. Закінчується турнір підбиттям журі загальних підсумків і визначенням кращого оратора, розподілом номінацій [69, с. 40].

Для *Турніру ораторів* нами були обрані такі теми, як: «Слово відмикає серце», «Чарівні слова зігрівають серця», «Немає солодшої за рідну мову». Перед проведенням *Турніру ораторів* учням було озвучено ряд вимог до участі у ньому, а саме: тривалість виступу до 5 хвилин; обов'язковим у промові є використання епітетів, синонімів; вживання цитат та прислів'їв; чіткість та виразність мовлення; артистизм. Метою даного *Турніру ораторів* був розвиток комунікативних здібностей у молодших підлітків [217, с. 58].

Нами було запропоновано для сформованості показника «логічність мовлення» у молодших підлітків таку додаткову форму виховної роботи, як *створення інформаційного кросворду*, оскільки під час цього виду діяльності у молодших підлітків, працюючи колективно, засвоюються і одночасно закріплюються основи знань про інформаційну культуру, виробляються алгоритми дій та формуються логічність та послідовність мислення, а отже, і мовлення. Для *створення інформаційного кросворду* використовувалось обладнання, а саме: олівці, фломастери, лінійка, ватман, різнокольорові ручки. Питання в інформаційному

кресворді повинні були бути простими, але змістовними і відповідати інформаційній тематиці. Мінімальна кількість питань по вертикалі та горизонталі – п'ять, тобто у загальному має бути десять питань [217, с. 59].

Вечір «Читання на табуретках» полягав у тому, що молодші підлітки повинні були принести свої улюблені книжки з художньої літератури, коротко розповісти про зміст цієї книжки іншим та зачитати з неї самий цікавий, на їх погляд, уривок, а потім розповісти всім іншим, чому вони обрали саме цей уривок. Також молодші підлітки мали змогу поділитись своїми враженнями як від змісту своєї книжки, так і від почутого змісту книжок своїх однокласників, задавати цікаві питання друг другу [217, с. 60].

Завдяки такому виду діяльності ми намагалися навчити молодших підлітків виразно читати та логічно, продумано, структурно, виважено та впорядковано висловлювати свої думки, тим самим сформувати у них такий показник інформаційної культури, як «логічність мовлення».

Скрайб-презентація – (від англ. «scribe» – накидати малюнок, ескіз) мова одного з учасників, який доповідає, швидко ілюструється фломастером на аркуші паперу або на спеціалізованій білій дошці у вигляді малюнків. Таким чином, мова «паралельна» малюнку, при цьому той, хто накидає малюнок акцентує увагу аудиторії на ключових моментах мови доповідача [92, с. 235].

Нами були використані такі теми для проведення *скрайб-презентації*: «Що таке інформація? Види інформації». «Джерела та носії інформації». «Інформаційна безпека». «Інформаційний простір та інформаційне середовище». «Інформаційні потреби» [217, с. 83].

Метою даної форми виховної роботи є набуття та вироблення вмінь та навичок у молодших підлітків, які дозволяють привернути увагу аудиторії до певної інформації, а також навчання публічно виступати та володіння тонкощами ораторської майстерності.

Поведінковий критерій: показник сформованості інформаційної культури «інформаційна оперативність» під час формувального етапу експерименту передбачав проведення *колажу* «Що для вас означає інформаційна культура?»;

показник сформованості інформаційної культури «інформаційна лабільність» – *КВК* «Книго-Ленд»; показник сформованості інформаційної культури «інформаційна наполегливість» – *дебати та кейс-стаді*.

Колаж – форма проведення колективного творчого заходу, спрямованого на створення колективного колажу (наклеювання на будь-яку основу предметів або матеріалів пов'язаних з обраною тематикою), в якому продемонстровано різні види техніки. Учитель разом із учнями обирають тему, складають ескіз колажу, розподіляють роботу та готують матеріали для його створення. Учні розподіляють роботу, виконують свою частину роботи, працюють над колективним виконанням колажу [69, с. 40].

Для проведення серед молодших підлітків виховного заходу *колаж* нами була обрана тема «Що для вас означає інформаційна культура?», метою якого було формування навичок оперативності і набуття основ інформаційних знань. Обладнання, які використовувались під час колажу: клей, ножиці, гудзики, бусинки, бісер, різнокольорові обрізки тканин і основа у вигляді однотонної тканини 1×1 м [217, с. 84].

КВК (Клуб веселих та кмітливих). Після повідомлення мети заняття та мотивації ведучий представляє команди, які можуть обмінятися привітаннями і навіть захистити свої емблеми, девізи. Потім розпочинаються конкурси: розминка, конкурс капітанів, перевірка домашнього завдання, можливі також і конкурси-завдання із вибором відповіді, на розв'язання змодельованої педагогічної ситуації, конкурс імпровізацій – залежно від теми гри [36, с.76].

Нами було запропоновано *КВК* під назвою «Книго-Ленд» метою якого було розвинути у молодших підлітків навичок рухливості та лабільності [217, с. 61].

КВК під назвою «Книго-Ленд» складався з наступних конкурсів: розминка на тематику «Історія книжки»; музичний конкурс – пісні «Про книги» (уривки); конкурс капітанів – «Чому потрібно читати книжки?»; конкурс перевірки домашнього завдання – «Відновити зникаючий інтерес до книги» (проблемні ситуації).

Дебати – командне змагання, в основу якого покладено популярну інтелектуальну гру, започатковану Міжнародною молодіжною програмою «Дебати»,

яка з 1995 року поширилася і в Україні. Керівники програми розробляють різні варіанти цієї гри, постійно проводять регіональні, всеукраїнські і міжнародні турніри з «Дебатів». Ця гра може бути з успіхом використана на всіх шкільних уроках. Уроки-дебати потребують поділу на команди – стверджувальників і заперечувальників. Темі дебатів пропонує вчитель або самі учні. Виграє команда, що більш аргументовано довела свою думку [36, с. 76].

Нами було проведено серед молодших підлітків *дебати* на тему «Як і всюди на Планеті є небезпека в Інтернеті», метою яких було виховання в учнів навичок цілеспрямованості. Клас було розподілено на дві команди учнів (стверджувальників та заперечувальників), які під час дебатів намагалися аргументовано та переконливо доводити свої погляди [217, с. 63].

Кейс-стаді (вивчення ситуацій) за своєю назвою і змістом подібний до методів аналізу ситуацій. Основна відмінність полягає у тому, що, як правило, кейс-стаді передбачає розгорнуту, у декілька кроків процедуру аналізу ситуації учнями і вивчення варіантів розвитку ситуації або прийняття проміжних рішень [36, с. 73].

Нами було проведено два *кейс-стаді* під назвами: «Королівська бібліотека» і «Електронний лист», які представлені у методичних рекомендаціях [217, с. 85].

Завдяки такої форми виховної роботи як кейс-стаді, молодші підлітки мають змогу, окрім формування навичок цілеспрямованості, навчитися правильно сприймати отриману інформацію; аналізувати, інтерпретувати та узагальнювати її; виділяти суттєву та несуттєву інформацію; мислити чітко та логічно, а також поглиблювати та закріплювати власні інформаційні знання.

Але даний розподіл додаткових форм виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків відповідно до показників сформованості інформаційної культури лише умовний, оскільки не можливо провести чітку границю між ними, так як вони дуже тісно переплітаються одна з одною, а їх дія може впливати одночасно на декілька показників сформованості інформаційної культури. Так, наприклад, шкільний ІК-фест одночасно формує такі показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як: «сприйнятливості до інформації», «логічність мовлення», «інформаційна

спрямованість», «бажання отримувати інформацію та володіти нею». Віртуальна експедиція «Еврика» одночасно впливає на формування наступних показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків: «інформаційна спрямованість», «знання про основи інформаційної культури», «здатність самостійного отримання інформації». Веб-квест – «здатність самостійного отримання інформації», «інформаційна спрямованість», «прагнення ділитися інформацією з іншими». Скрайб-презентація – «вміння зацікавити інших інформацією», «знання про основи інформаційної культури», «логічність мовлення», «комунікабельність». Смарт-моб «Ера ІК» – «прагнення ділитися інформацією з іншими», «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «вміння зацікавити інших інформацією». Колаж «Що для вас означає інформаційна культура?» – «інформаційна оперативність», «знання про основи інформаційної культури», «прагнення ділитися інформацією з іншими», «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «вміння зацікавити інших інформацією», «інформаційна спрямованість». Експрес-заняття у бібліотеці «Щасливий пошук» – «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «знання про основи інформаційної культури», «інформаційна спрямованість». Конкурс рекламних буклетів «Teenagers в інформаційному водоспаді» – «інформаційна спрямованість», «здатність самостійного отримання інформації», «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «прагнення ділитися інформацією з іншими», «вміння зацікавити інших інформацією». Дебати «Як і всюди на Планеті є небезпека в Інтернеті» – «інформаційна наполегливість», «логічність мовлення», «комунікабельність». КВК «КнигаЛенд» – «інформаційна лабільність», «інформаційна оперативність», «здатність самостійного отримання інформації». Кейс-стаді – «інформаційна наполегливість», «логічність мовлення», «знання про основи інформаційної культури», «сприйнятливості до інформації».

У таблиці 2.2 надано усі заняття щодо формування інформаційної культури молодших підлітків відповідно до критеріїв та їх показників сформованості інформаційної культури.

Таблиця 2.2

Технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес ЗЗСО

Критерії	Показники	Форми роботи
Когнітивний критерій	Знання про основи інформаційної культури	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 2 заняття 2. Свято до Всесвітнього дня інформації «В гостях у пані Інформаційної культури» у стилі ревію 3. Естафета знань «Інфознайка»
	Сприйнятливність до інформації	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. Шкільний ІК-фест
	Здатність самостійного отримання інформації	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. Веб-квести «Юний дослідник» та «Планета Інфо«К»»
Мотиваційний критерій	Інформаційна спрямованість	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 2 заняття 2. Віртуальна експедиція «Еврика» 3. Конкурс рекламних буклетів «Teen-agers в інформаційному водоспаді»
	Бажання отримувати інформацію та володіти нею	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. Експрес-заняття у бібліотеці «Щасливий пошук»
	Прагнення ділитися інформацією з іншими	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. Смарт-моб «Ера ІК»
Комунікативний критерій	Комунікабельність	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. Турнір ораторів
	Логічність мовлення	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 2 заняття 2. Створення інформаційного кросворду 3. Вечір «Читання на табуретках»
	Вміння зацікавити інших інформацією	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. Скрайб-презентація
Поведінковий критерій	Інформаційна оперативність	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. Колаж «Що для вас означає інформаційна культура?»
	Інформаційна лабільність	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 1 заняття 2. КВК «Книго-Ленд»
	Інформаційна наполегливість	1. Комплексна програма «Мандрівка у світ інформації» 2 заняття 2. Дебати «Як і всюди на Планеті є небезпека в Інтернеті» 3. Кейс-стаді «Електронний лист» і «Королівська бібліотека»

З усього переліку занять, які представлені у даній таблиці, досить оригінальними та новими для молодших підлітків були тематичне свято до Всесвітнього дня інформації «В гостях у пані Інформаційної культури» у стилі ревію, шкільний ІК-фест, веб-квести «Юний дослідник» та «Планета Інфо«К», експедиція «Еврика», смарт-моб «Ера ІК», скрайб-презентація, кейс-стаді «Електронний лист» і «Королівська бібліотека». Проте, не дивлячись на все це, вони швидко приєднувалися до них і сміло та активно себе проявляли, отримуючи разом з інформаційними знаннями, уміннями та навичками ще й масу задоволень.

Знайомими, але нетиповими заняттями для них були КВК «Книго-Ленд», естафета знань «Інфознайка», Турнір ораторів, вечір «Читання на табуретках», оскільки вони вже мали уявлення про дані активні форми виховної роботи, однак використання їх саме в інформаційній повчальній тематиці було незвичним.

Цікавими та захоплюючими заняттями для молодших підлітків були колаж «Що для вас означає інформаційна культура?» та конкурс рекламних буклетів «Teenagers в інформаційному водоспаді», тому що з їх боку ці заняття вимагали творчого підходу. І по своєму складними заняттями були дебати «Як і всюди на Планеті є небезпека в Інтернеті» та створення інформаційного кросворду, так як потрібно було докладати інтелектуальні зусилля.

Цікавими та захоплюючими заняттями для молодших підлітків були колаж «Що для вас означає інформаційна культура?» та конкурс рекламних буклетів «Teenagers в інформаційному водоспаді», тому що з їх боку ці заняття вимагали творчого підходу. І по своєму складними заняттями були дебати «Як і всюди на Планеті є небезпека в Інтернеті» та створення інформаційного кросворду, так як потрібно було докладати інтелектуальні зусилля.

Не менш важливими та цікавими заняттями для молодших підлітків були виховні години з комплексної програми «Мандрівка у світ інформації». Так, на виховній годині під назвою «Підліток у світі інформації» з використанням інтерактивного методу «Фішбоун», молодші підлітки власноруч підготували та розфарбували для педагогічного проблемного питання «Чи потрібно бути сьогодні тобі з інформацією на «ти»?» схему «кістяк риби».

На виховній годині «Життєдайна сила спілкування» з використанням «RAFT-технології» на тему «Ораторське мистецтво: Знамениті оратори, молодші підлітки у підготовці завдання застосували власну імпровізацію. Вони не просто залюбки обрали собі ролі знаменитих ораторів та презентували їх на клас у вигляді написаного твору, але й вивчивши притаманні їм манери поведінки і особливості мовлення, намагалися відтворити їх образ. Виховна година «Інформаційна стежинка» з використанням інтерактивного методу мозкового штурму, настільки вразила і водночас захопила молодших підлітків, що вони затримались на занятті на півгодини більше, ніж було заплановано. На виховній годині «Скарбничка інфознань» з використанням інтерактивного методу «Зигзаг» молодші підлітки так швидко впорались із поставленим завданням, що наполягали на додатковому. А на виховних годинах з елементами тренінгу «Завжди себе розвивай і про це не забувай!», «Ланцюжок», «Комфорт-територія» та «Від старту до фінішу!» молодші підлітки досить активно брали участь у всіх видах ігор та вправ.

Отже, здійснена у параграфі характеристика технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури у молодших підлітків передбачали доцільність проведення контрольного етапу експериментальної роботи, на якому буде здійснена оцінка та аналіз ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

До педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків належать:

- активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби.

- спрямування форм та методів позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури.

- організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу.

2. 3. Оцінка та аналіз ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків

Розробка та реалізація технологічного забезпечення щодо впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти дозволили нам оцінити і проаналізувати результати експериментального дослідження, завдяки яким було розпочато контрольний етап нашого експерименту.

Метою контрольного етапу експерименту були оцінка та аналіз ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Завданнями контрольного етапу експерименту стали: проведення повторного педагогічного діагностування; оцінка показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків за відповідними критеріями; оцінка динаміки зростання за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків; оцінка динаміки рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків; порівняльний аналіз отриманих даних на констатувальному і контрольному етапах; перевірка ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти методами математичної статистики (непараметричний критерій знаків (G-критерій), параметричний критерій Стюдента (t-критерій)); узагальнення та обґрунтування висновків щодо сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Діагностичний інструментарій на контрольному етапі експерименту складався із стандартизованих та авторських методик ідентичних тим, що використовувались на констатувальному етапі експерименту. Однак для більш суттєвого підтвердження ефективності технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти нами були додатково додані

до авторської анкети «Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків» п'ять відкритих відповідних до даної тематики питань на окремому аркуші, а до методу експертних оцінок спеціалізоване завдання «Квітка анаграм».

Очікуваним результатом педагогічного діагностування була позитивна динаміка за всіма дванадцятьма показниками сформованості інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти у бік збільшення числа молодших підлітків із достатнім і оптимальним рівнями сформованості інформаційної культури та відповідно у бік зменшення числа молодших підлітків з недостатнім рівнем сформованості інформаційної культури.

Так, для дослідження показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури», «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «прагнення ділитися інформацією з іншими» та «вміння зацікавити інших інформацією» на контрольному етапі експерименту використовувалась авторська анкета «Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків» із спеціальним додатком поглибленого їх вивчення.

Спеціальний додаток авторської анкети складався з п'яти відкритих відповідних до даної тематики питань, як було вже зазначено раніше, де чотири питання належали до більш поглибленого вивчення показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури» і одне питання-завдання – до більш поглибленого вивчення показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «прагнення ділитися інформацією з іншими» та «вміння зацікавити інших інформацією» (Додаток Н).

На контрольному етапі експерименту, у першу чергу, нами був проаналізований показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури». Даний аналіз базувався на вивченні всіх відповідних питань. Таким чином, нами було з'ясовано, що в експериментальній групі на запитання «Як Ви розумієте поняття «інформаційна

культура»?» 157 (92,35%) учнів молодшого підліткового віку зазначили свою відповідь, окресливши її приблизно так, – «інформаційна культура – це необхідні знання і вміння, якими ми користуємось у роботі з інформацією». І тільки 13 (7,65%) учнів молодшого підліткового віку не змогли надати нам чіткої і водночас належної відповіді. У контрольній групі такий варіант відповіді, який було зазначено в експериментальній групі, відмічено лише у 82 (43,62%) учнів молодшого підліткового віку, а у 106 (56,38%) учнів молодшого підліткового віку спостерігається взагалі відсутність відповіді.

На такі запитання, як «Які джерела інформації Ви знаєте?» та «Яка кількість носіїв інформації Вам відома на сьогоднішній день?» аналіз відповідей показав, що в експериментальній групі 47 (27,65%) учнів молодшого підліткового віку відповіли на ці обидва питання правильно, 110 (64,71%) учнів молодшого підліткового віку надали лише на одне з цих питань правильну відповідь і лише 13 (7,65%) учнів молодшого підліткового віку так і не навчилися розмежовувати дані питання, оскільки на них зазначено однакову відповідь. У контрольній групі 88 (46,81%) учнів молодшого підліткового віку взагалі не відповіли на ці питання, 32 (17,02%) учня молодшого підліткового віку надали відповіді на ці обидва питання, але невірні, 21 (11,17%) учень молодшого підліткового віку написали помилкову відповідь тільки на одне з цих питань, і 47 (25,00%) учнів молодшого підліткового віку на дані питання зазначили однакову відповідь.

Аналіз запитання «Що означає на Вашу думку термін «інформація»?» надав нам можливість стверджувати, що в експериментальній групі 47 (27,65%) учнів молодшого підліткового віку правильно розуміють термін «інформація», 110 (64,71%) учнів молодшого підліткового віку мають помилкове судження щодо терміну «інформація» і 13 (7,65%) учнів молодшого підліткового віку взагалі не мають ніяких думок на рахунок терміну «інформація». У контрольній групі 85 (45,21%) учнів молодшого підліткового віку неправильно розуміють термін «інформація», а у 103 (54,79%) учнів молодшого підліткового віку, поки що так і немає жодних міркувань.

З відповіддю на запитання «Чи відомо Вам свято «Всесвітній день

інформації?»)» впорались в експериментальній групі всі 170 (100%) учнів молодшого підліткового віку, а у контрольній групі, з усіх 188 (100%) учнів молодшого підліткового віку, лише 6 (3,19%).

Для більш яскравого підтвердження щодо підвищення рівня показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури» в експериментальних та контрольних групах нами були проаналізовані відповіді на питання із спеціального додатку авторської анкети «Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків».

Так, першим питанням нашого аналізу було «Які види інформації Ви знаєте?». В експериментальній групі на дане запитання зазначили правильну відповідь 143 (84,12%) учня молодшого підліткового віку і лише 27 (15,88%) учнів молодшого підліткового віку написали неправильну відповідь. У контрольній групі 176 (93,62%) учнів молодшого підліткового віку взагалі залишили пусте місце для відповіді на запитання, а інші 12 (6,38%) учнів молодшого підліткового віку надали відповідь, однак невірну.

На друге запитання «Яка наука вивчає «інформацію?»» аналіз відповідей показав, що в експериментальній групі 154 (90,59%) учня молодшого підліткового віку написали відповідь «інформологія» і тільки 16 (9,41%) учнів молодшого підліткового віку нічого не відповіли. У контрольній групі взагалі усі 188 (100%) учнів молодшого підліткового віку не зазначили відповідь на дане питання.

Проаналізувавши відповіді на запитання «Інформаційна потреба учня – це?» ми зробили висновки, що в експериментальній групі 157 (92,35%) учнів молодшого підліткового віку знають правильну відповідь на питання і лише 13 (7,65%) учнів молодшого підліткового віку все ще потребують додаткового опрацювання цього питання. У контрольній групі 182 (96,81%) учня молодшого підліткового віку взагалі не мають ніяких уявлень стосовно цього питання, а 6 (3,19%) учнів молодшого підліткового віку лише намагалися відповісти, однак належної відповіді ми так і не отримали.

І останнє питання, яке ми аналізували було «Що означає: А) Інформаційний

простір – ...; Б) Інформаційне середовище – ...». Відповіді на дане запитання в експериментальній групі зазначили 157 (92,35%) учнів молодшого підліткового віку, з яких 47 (27,65%) учнів молодшого підліткового віку правильно розмежували дані поняття, а 110 (64,71%) учнів молодшого підліткового віку трохи заплуталися у своїх відповідях, проте одне поняття було визначено без помилок. Інші 13 (7,65%) учнів молодшого підліткового віку так і не змогли визначити ці два поняття. У контрольній групі усі 188 (100%) учнів молодшого підліткового віку пропустили дане питання, поставивши ризику.

Таким чином, проаналізувавши зміни у сформованості такого показника інформаційної культури молодших підлітків, як: «знання про основи інформаційної культури» узагальнивши відповіді на всі питання, як з авторської анкети констатувального етапу, так і із спеціального додатку до неї, ми можемо зробити висновки, що учні експериментальної групи наочно підтвердили набуті ними інформаційні знання своїми відповідями не лише на анкетні питання, з якими вони стикаються вдруге, але й на додаткові питання, які побачили вперше. Натомість учні контрольної групи, якщо і проявили свої інформаційні знання у деяких анкетних питаннях, то додаткові анкетні питання показали, що все ж таки їх рівень інформаційних знань залишається недостатнім.

Таким чином, ми отримали можливість здійснити загальну оцінку рівнів сформованості показника інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури» в експериментальних та контрольних групах.

Оцінка засвідчила, що в експериментальній групі 47 (27,65%) молодших підлітків мають оптимальний рівень інформаційних знань, 110 (64,71%) молодших підлітків – достатній рівень інформаційних знань і 13 (7,65%) молодших підлітків – недостатній рівень інформаційних знань. У контрольній групі 82 (43,62%) молодших підлітків мають достатній рівень інформаційних знань, а 106 (56,38%) молодших підлітків – недостатній рівень інформаційних знань. Оптимальний рівень інформаційних знань у даній групі відсутній.

Так, на основі наведених вище даних, ми можемо стверджувати, що

експериментальна група у порівнянні з контрольною групою все ж таки підвищила свій рівень інформаційних знань і тим самим покращила свій рівень показника сформованості інформаційної культури «знання про основи інформаційної культури».

У таблиці 2.1 продемонстровано оцінку динаміки результатів, що зазнав показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури» на контрольному етапі нашого експерименту.

Таблиця 2.1

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «знання про основи інформаційної культури» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	113	66,47	13	7,65	-100	-58,82
	КГ	113	60,11	106	56,38	-7	-3,72
Достатній	ЕГ	57	33,53	110	64,71	+53	+31,18
	КГ	75	39,89	82	43,62	+7	+3,72
Оптимальний	ЕГ	0	0,00	47	27,65	+47	+27,65
	КГ	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Виходячи з усіх даних показника «знання про основи інформаційної культури» на констатувальному та контрольному етапів експерименту у цій таблиці ми можемо зазначити, що в експериментальній групі недостатній рівень знизився на 100 (58,82%) осіб молодшого підліткового віку, достатній рівень підвищився на 53 (31,18%) особи молодшого підліткового віку і оптимальний рівень також підвищився на 47 (27,65%) осіб молодшого підліткового віку. У

контрольній групі недостатній рівень знизився на 7 (3,72%) осіб молодшого підліткового віку, а достатній рівень відповідно підвищився на 7 (3,72%) осіб молодшого підліткового віку. Оптимальний рівень залишився без змін.

Отже, ми можемо зробити висновки, що тільки в експериментальній групі простежується тенденція помітного зростання кількості осіб молодшого підліткового віку у достатньому та оптимальному рівнях, яке, у свою чергу, підтверджує сформованість нашого показника інформаційної культури «знання про основи інформаційної культури». У контрольній групі ситуація з недостатньою сформованістю даного показника інформаційної культури залишається майже не зміною.

Другим показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків, який ми проаналізували, був «бажання отримувати інформацію та володіти нею». Результати аналізу відображені на рисунку 2.1.

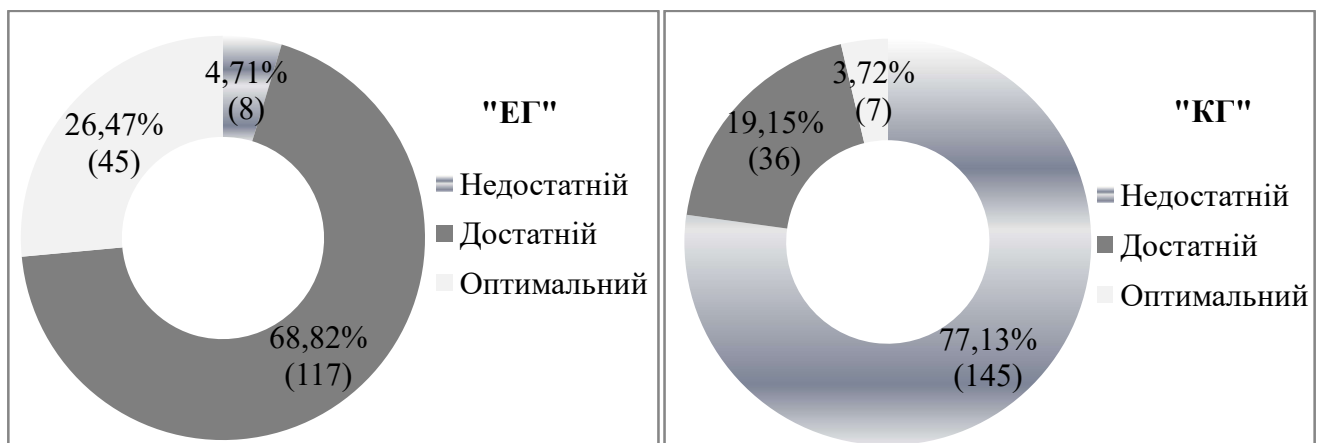

Рис. 2.1 Оцінка сформованості показника «бажання отримувати інформацію та володіти нею» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

На даному рисунку зображено дві діаграми, на одній з яких представлені результати показника інформаційної культури «бажання отримувати інформацію та володіти нею» експериментальної групи, а на другій – результати контрольної групи.

З діаграми результатів показника «бажання отримувати інформацію та володіти нею» експериментальної групи ми можемо побачити, що 45 (26,47%) молодших підлітків мають оптимальний рівень його сформованості, 117 (68,82%)

молодших підлітків – достатній рівень його сформованості і лише 8 (4,71%) молодших підлітків – недостатній рівень його сформованості. А з діаграми результатів показника «бажання отримувати інформацію та володіти нею» контрольної групи ми можемо побачити, що тільки 7 (3,72%) молодших підлітків мають оптимальний рівень його сформованості, 36 (19,15%) молодших підлітків – достатній рівень його сформованості і 145 (77,13%) молодших підлітків – недостатній рівень його сформованості. При цьому оптимальний рівень сформованості показника «бажання отримувати інформацію та володіти нею» характеризується постійним проявленням у молодших підлітків бажання пізнавати цікаві, корисні для себе знання, що не вивчаються у школі. Достатній рівень – частковими намаганнями молодших підлітків приділяти свою увагу до пізнання чогось нового, невідомого для них. Недостатній рівень – не цікавістю молодших підлітків до нових невідомих для них знань, які виходять за межі шкільної програми, та відсутністю будь-яких захоплень стосовно зайнятості своїм власним розвитком.

Отже, за наведеними вище результатами ми можемо зробити висновки, що в експериментальній групі показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «бажання отримувати інформацію та володіти нею» набагато краще сформовано, а ніж у контрольній групі. Тому молодші підлітки експериментальної групи більше проявляють свій інтерес щодо незнайомої, але водночас цікавої для них інформації ніж у контрольній групі.

У таблиці 2.2 зафіксовано динамічні процеси, які відбулися у рівнях показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «бажання отримувати інформацію та володіти нею» під час контрольного етапу нашого експерименту.

З таблиці 2.2 ми можемо відмітити, що в експериментальній групі недостатній рівень даного показника інформаційної культури зменшив свій склад на 134 (78,82%) особи молодшого підліткового віку, достатній рівень даного показника збільшив свій склад на 91 (53,53%) особу молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень – на 43 (25,29%) особи молодшого підліткового віку. У

контрольній групі недостатній рівень даного показника зменшив свій склад на 10 (5,32%) осіб молодшого підліткового віку, достатній рівень даного показника збільшив свій склад на 5 (2,66%) осіб молодшого підліткового віку, відповідно оптимальний рівень даного показника також – на 5 (2,66%) осіб молодшого підліткового віку.

Отже, з усіх наведених даних, які розміщені у таблиці 2.2, позитивні динамічні процеси ми можемо зазначити лише в експериментальній групі, оскільки більша кількість осіб молодшого підліткового віку перейшли з недостатнього рівня у достатній та оптимальний рівні. У контрольній групі, на жаль, досить мала кількість осіб молодшого підліткового віку перейшли з недостатнього рівня у достатній та оптимальний рівні, а більша частина осіб молодшого підліткового віку, так і залишились незмінними у своїх рівнях.

Таблиця 2.2

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «бажання отримувати інформацію та володіти нею» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	142	83,53	8	4,71	-134	-78,82
	КГ	155	82,45	145	77,13	-10	-5,32
Достатній	ЕГ	26	15,29	117	68,82	+91	+53,53
	КГ	31	16,49	36	19,15	+5	+2,66
Оптимальний	ЕГ	2	1,18	45	26,47	+43	+25,29
	КГ	2	1,06	7	3,72	+5	+2,66

Наступним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків у нашому аналізі був «прагнення ділитися інформацією з іншими». На рисунку 2.2 відображено результати цього аналізу.

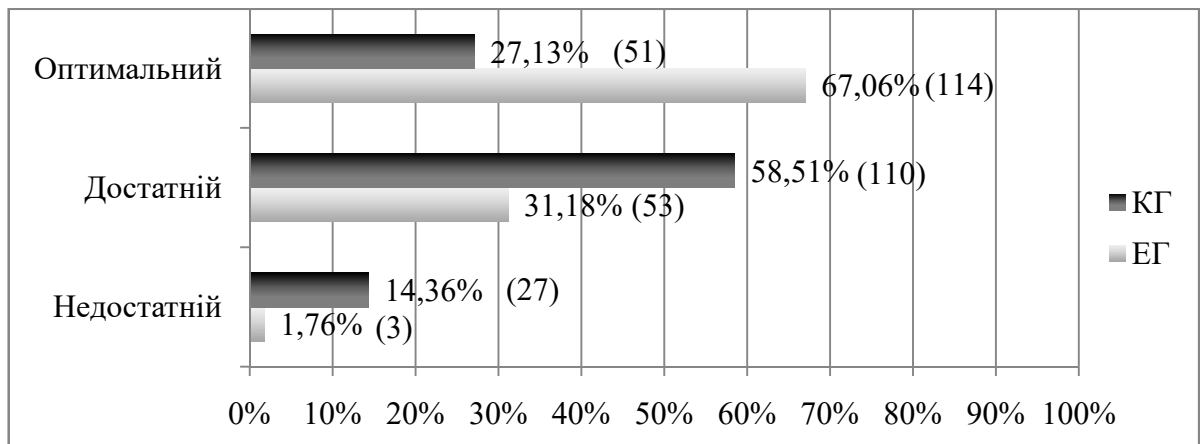

Рис. 2.2 Оцінка сформованості показника «прагнення ділитися інформацією з іншими» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Дана гістограма, яка зображена на рисунку 2.2, дозволяє нам визначити, що в експериментальній групі 114 (67,06%) молодших підлітків, у яких рівень сформованості даного показника оптимальний, завжди прагнуть поділитися інформацією з іншими, 53 (31,18%) молодших підлітків, у яких рівень сформованості даного показника достатній, можуть поділитися інформацією з іншими, але тільки за умов гарного настрою або якоїсь користі для себе і 3 (1,76%) молодших підлітків, у яких рівень сформованості даного показника недостатній, взагалі не діляться не з ким інформацією, а тільки дізнаються її для себе, тобто відносяться до оточуючих споживачки. У контрольній групі 51 (27,13%) особа молодших підлітків отримали оптимальний рівень сформованості даного показника, тобто завжди прагнуть ділитися інформацією з іншими, 110 (58,51%) молодших підлітків – достатній рівень сформованості даного показника, що означає лише періодичне передавання інформації молодшими підлітками всім іншим, і 27 (14,36%) молодших підлітків – недостатній рівень показника, тобто ніколи не діляться інформацією з іншими.

Таким чином, ми можемо зробити висновки, що експериментальна група проявила кращі результати за показником «прагнення ділитися інформацією з

іншими», а ніж контрольна група.

У таблиці 2.3 більш детально зазначені усі зміни, які відбулися у рівнях показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «прагнення ділитися інформацією з іншими» на контрольному етапі нашого експерименту.

Таблиця 2.3

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «прагнення ділитися інформацією з іншими» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	24	14,12	3	1,76	-21	-12,35
	КГ	32	17,02	27	14,36	-5	-2,66
Достатній	ЕГ	94	55,29	53	31,18	-41	-24,12
	КГ	110	58,51	110	58,51	0	0,00
Оптимальний	ЕГ	52	30,59	114	67,06	+62	+36,47
	КГ	46	24,47	51	27,13	+5	+2,66

Дані, які розміщені у таблиці 2.3, дозволяють нам визначити, що в експериментальній групі недостатній рівень даного показника втратив у своєму складі 21 (12,35%) особу молодшого підліткового віку, достатній рівень даного показника – 41 (24,12%) особу молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень даного показника додав до свого складу 62 (36,47%) особи молодшого підліткового віку. У контрольній групі недостатній рівень даного показника втратив 5 (2,66%) осіб молодшого підліткового віку, достатній рівень даного показника свій склад зовсім не змінив, а оптимальний рівень даного показника додав до свого складу 5 (2,66%) осіб молодшого підліткового віку.

Отже, оцінюючи динаміку результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «прагнення ділитися інформацією з іншими» на контрольному етапі експерименту, ми дійшли висновків, що в експериментальній групі відбулися досить відчутні зміни у бік підвищення рівня сформованості даного показника, так як більша частина молодших підлітків розміщені на достатньому та оптимальному рівнях. У контрольній групі таких яскравих змін не помічено.

І останнім показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків цього аналізу був «вміння зацікавити інших інформацією». Аналіз результатів представлено на рисунку 2.3. На цьому рисунку зображено дві діаграми, де одна належить до експериментальної групи, а інша – до контрольної групи.

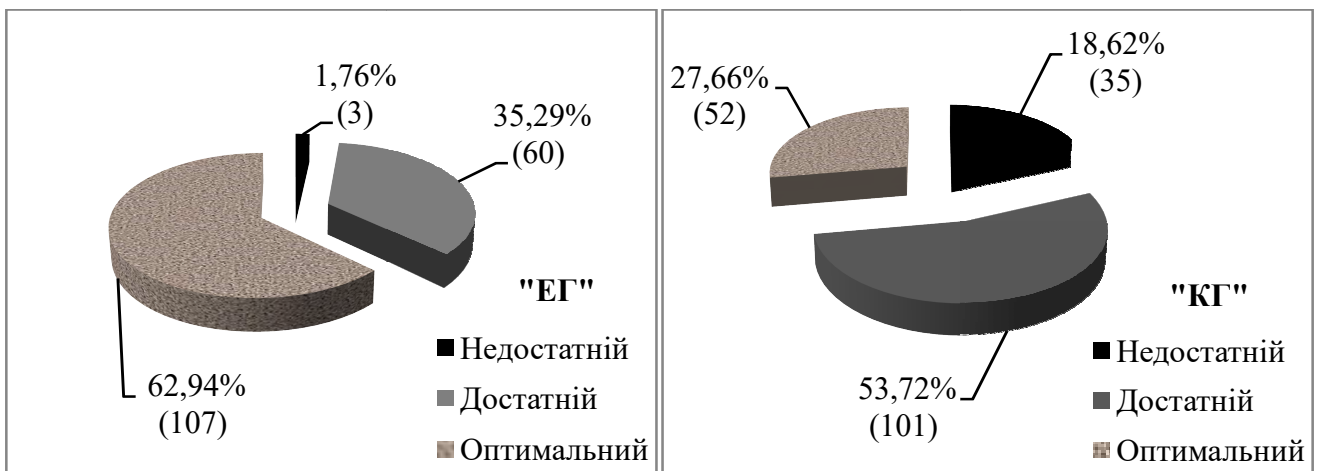

Рис. 2.3 Оцінка сформованості показника «вміння зацікавити інших інформацією» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

З діаграми, яка належить експериментальній групі, ми можемо з'ясувати, що оптимальний рівень показника «вміння зацікавити інших інформацією» складається з 107 (62,94%) молодших підлітків, достатній рівень – з 60 (35,29%) молодших підлітків і недостатній рівень – з 3 (1,76%) молодших підлітків. А з діаграми, яка належить контрольній групі, ми можемо з'ясувати, що оптимальний рівень даного показника складається лише з 52 (27,66%) молодших підлітків, достатній рівень – з 101 (53,72%) особи молодших підлітків і недостатній рівень

– з 35 (18,62%) молодших підлітків. За даним показником оптимальний рівень означає, що молодші підлітки можуть зацікавити інших інформацією. Достатній рівень – вміння молодших підлітків у приверненні уваги інших до інформації ще потребують вдосконалення, а недостатній рівень – у молодших підлітків відсутні будь-які вміння щодо зацікавленості інших інформацією.

Отже, за даними результатами нашого аналізу ми можемо впевнено заявити, що експериментальна група у більшості складається з майстрів привернення уваги аудиторії до необхідної інформації, оскільки 107 (62,94%) молодших підлітків вже завжди звертають увагу на такі тонкощі, як слідування за своєю просодикою, достатнє приділення уваги збагаченню своєї мови, застосування кінесики, піклування про свій імідж, слідування за виразністю свого мовлення та використання додаткового наочного матеріалу. А контрольна група – з більшості молодших підлітків, а саме 101 (53,72%), які час від часу можуть не надавати особливого значення якої-небудь однієї з вище перерахованих тонкощів і тим самим втрачають свій рівень майстерності.

У таблиці 2.4 нами було наочно показано переходи молодших підлітків у рівнях показника сформованості інформаційної культури «вміння зацікавити інших інформацією» на контрольному етапі експерименту.

Так, з таблиці 2.4 нам відомо, що в експериментальній групі недостатній рівень даного показника покинуло 39 (22,94%) молодших підлітків, достатній рівень даного показника – 23 (13,53%) молодших підлітків, а оптимальний рівень даного показника, навпаки, придбав 62 (36,47%) молодших підлітків. У контрольній групі недостатній рівень даного показника покинуло 3 (1,60%) молодших підлітків, достатній рівень даного показника – 1 (0,53%) молодший підліток, а оптимальний рівень даного показника, відповідно, придбав 4 (2,13%) молодших підлітків.

Таким чином, ми можемо зробити висновки, що експериментальна група за показником «вміння зацікавити інших інформацією» зарекомендувала себе з найкращого боку, так як у більшості молодших підлітків даний показник відповідає оптимальному рівню. А контрольна група залишила бажати нам кращого, оскільки в її рівнях даного показника відбулися не суттєві зміни.

Таблиця 2.4

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «вміння зацікавити інших інформацією» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	42	24,71	3	1,76	-39	-22,94
	КГ	38	20,21	35	18,62	-3	-1,60
Достатній	ЕГ	83	48,82	60	35,29	-23	-13,53
	КГ	102	54,26	101	53,72	-1	-0,53
Оптимальний	ЕГ	45	26,47	107	62,94	+62	+36,47
	КГ	48	25,53	52	27,66	+4	+2,13

Для більш правдивої оцінки показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «прагнення ділитися інформацією з іншими» та «вміння зацікавити інших інформацією» ми проаналізували із спеціального додатку авторської анкети «Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків» п'яте питання-завдання. Метою цього питання-завдання було з'ясувати наскільки ретельно молодші підлітки вилучили інформацію з наведених нами малюнків та наскільки вони якісно і красномовно описали їх.

Так, в експериментальній групі 158 (92,94%) молодших підлітків досить творчо підійшли до виконання цього незвичного для них завдання. Вони ретельно і якісно описали кожний малюнок, використовуючи при цьому епітети та елементи цікавості. Інші 12 (7,06%) молодших підлітків досить скупо і не уважно описали подані нами малюнки. У контрольній групі 181 (96,28%) особа молодших

підлітків не зовсім правильно та уривчасто описали малюнки, а 5 (3,72%) молодших підлітків взагалі не виконували дане завдання.

Отже, отриманими нами результатами аналізу питання-завдання експериментальна група у черговий раз підтвердила наявність позитивних зрушень у своїх знаннях у роботі з інформацією, так як досить інформаційно грамотно та надзвичайно легко впорались з поставленою задачею. У контрольній групі цими результатами аналізу питання-завдання, навпаки підтвердили відсутність будь-яких позитивних змін у своїх знаннях у роботі з інформацією.

Звідси ми можемо остаточно стверджувати, що в експериментальній групі все ж таки показники інформаційної культури «бажання отримувати інформацію та володіти нею», «прагнення ділитися інформацією з іншими» та «вміння зацікавити інших інформацією» краще сформовані, а ніж у контрольній групі.

При повторному педагогічному діагностуванні таких показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків як «сприйнятливості до інформації», «здатності самостійного отримання інформації», «інформаційна спрямованість», «комунікабельність», «логічність мовлення» використовувалися діагностичні методики констатувального етапу експерименту.

Так, оцінка показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «сприйнятливості до інформації» на контрольному етапі експерименту відображена на рисунку 2.4.

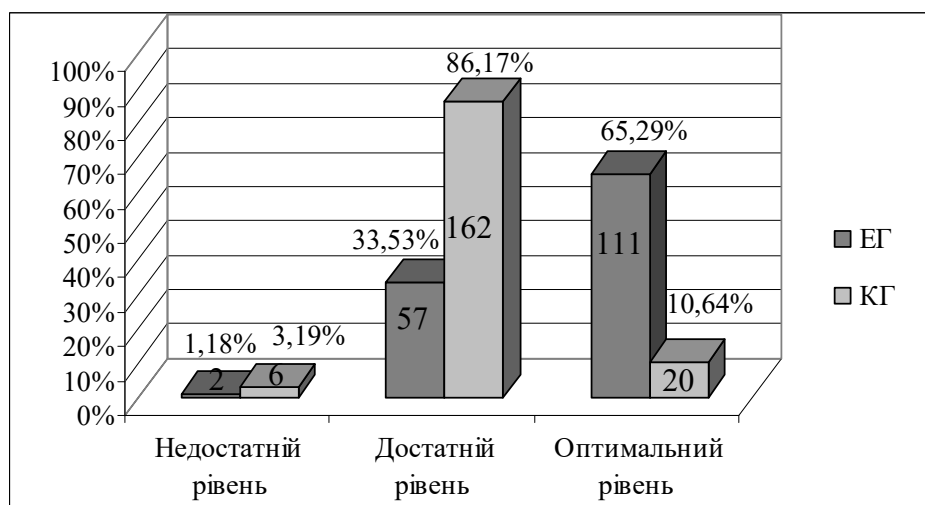

Рис. 2.4 Оцінка сформованості показника «сприйнятливості до інформації» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

У даній гістограмі ми можемо спостерігати, що в експериментальній групі у 111 (65,29%) молодших підлітків оптимальний рівень сприйняття інформації, у 57 (33,53%) молодших підлітків достатній рівень сприйняття інформації і лише у 2 (1,18%) молодших підлітків недостатній рівень сприйняття інформації. А у контрольній групі лише у 20 (10,64%) молодших підлітків оптимальний рівень сприйняття інформації, у 162 (86,17%) молодших підлітків достатній рівень сприйняття інформації і у 6 (3,19%) молодших підлітків недостатній рівень сприйняття інформації. При цьому оптимальний рівень даного показника інформаційної культури означає, що молодші підлітки швидко розуміють та точно відтворюють будь-яку незнайому для них інформацію. Достатній рівень – інколи молодшим підліткам не вистачає часу сприйняти певну інформацію, або вони просто не можуть її з точністю відтворити. Недостатній рівень – молодші підлітки потребують допомоги з боку дорослих під час визначення суттєвого змісту в інформації для правильного її розуміння та точного відтворення.

Отже, за даними результатами можна зробити висновки, що експериментальна група порівняно з контрольною групою значно покращила свій рівень показника сформованості інформаційної культури «сприйнятливості до інформації», тобто молодші підлітки експериментальної групи набагато швидше розуміють та точніше відтворюють будь-яку для них незнайому інформацію, не потребуючи при цьому сторонньої допомоги, що не спостерігається серед молодших підлітків контрольної групи.

У таблиці 2.5 наведені дані, які дозволяють нам прослідкувати динаміку зменшення або зростання кількості осіб молодшого підліткового віку у рівнях показника «сприйнятливості до інформації» експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі експерименту.

З даної таблиці ми можемо побачити, що під час контрольного етапу експерименту в експериментальній групі на недостатньому рівні показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «сприйнятливості до інформації» стало менше на 5 (2,94%) осіб, на достатньому рівні – на 87 (51,17%) осіб, а на оптимальному рівні, навпаки, на 92 (54,11%) особи стало більше. Проте

під час контрольного етапу експерименту у контрольній групі недостатній рівень показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «сприйнятливості до інформації» зменшився на 3 (1,6%) особи, а оптимальний рівень – збільшився на 3 (1,6%) особи. Достатній рівень залишився без змін.

Таблиця 2.5

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «сприйнятливості до інформації» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	7	4,12	2	1,18	-5	-2,94
	КГ	9	4,79	6	3,19	-3	-1,60
Достатній	ЕГ	144	84,71	57	33,53	-87	-51,18
	КГ	162	86,17	162	86,17	0	0,00
Оптимальний	ЕГ	19	11,18	111	65,29	+92	+54,12
	КГ	17	9,04	20	10,64	+3	+1,60

Отже, оцінюючи динаміку результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «сприйнятливості до інформації» ми можемо стверджувати, що в експериментальній групі відмічено позитивні зміни, оскільки за наведеними вище результатами більшість осіб молодшого підліткового віку розміщуються на оптимальному рівні даного показника. А у контрольній групі практично немає ніяких суттєвих змін, так як більшість осіб молодшого підліткового віку взагалі не змінили свій достатній рівень даного показника.

Аналіз такого показника сформованості інформаційної культури молодших

підлітків, як «здатність самостійного отримання інформації» представлено на рисунку 2.5.

З даного рисунка ми можемо з'ясувати, що в експериментальній групі 45 (26,47%) молодших підлітків знаходяться на оптимальному рівні даного показника, 95 (55,88%) молодших підлітків – на достатньому рівні даного показника і 30 (17,65%) молодших підлітків – на недостатньому рівні даного показника. У контрольній групі 6 (3,19%) молодших підлітків знаходяться на оптимальному рівні даного показника, 30 (15,96%) молодших підлітків – на достатньому рівні даного показника та 152 (80,85%) молодших підлітків – на недостатньому рівні даного показника. Оптимальний рівень означає, що молодші підлітки полюбляють самостійно отримувати нові знання з різних джерел інформації, використовуючи лише раціональний підхід у їх здобуванні. Достатній рівень – молодшим підліткам інколи притаманна індивідуальна, самостійна робота з різноманітними інформаційними джерелами для отримання нових корисних знань, але їм ще у цьому виді діяльності не вистачає раціонального підходу. Недостатній рівень – молодші підлітки зовсім не цікавляться самостійно пізнавати нове, але люблять виконувати інтелектуальні завдання у групі.

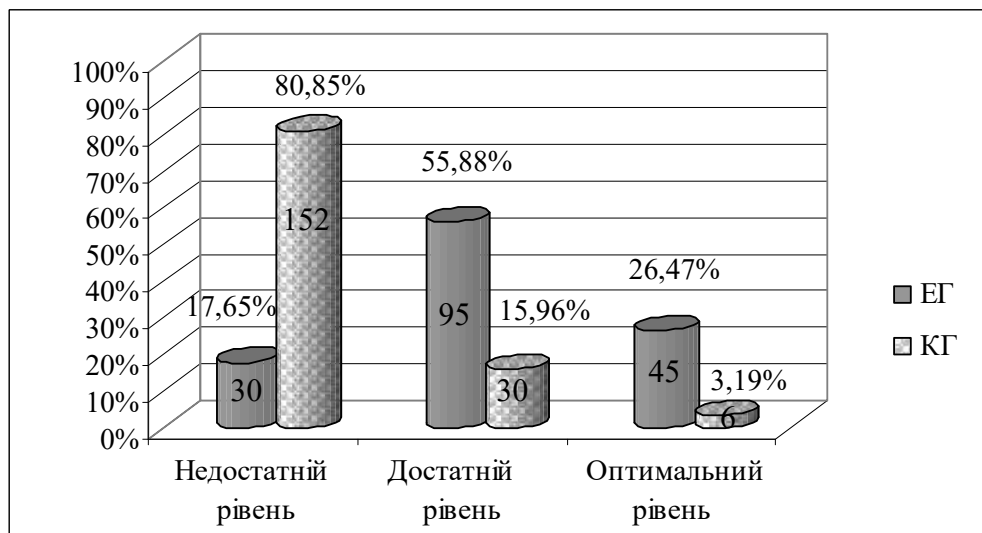

Рис. 2.5 Оцінка сформованості показника «здатність самостійного отримання інформації» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Отже, за отриманими результатами експерименту на контрольному етапі ми

можемо вважати, що експериментальна група достатньо підвищила свої значення щодо показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «здатність самостійного отримання інформації», а це означає, що учні молодшого підліткового віку підвищили свій інтерес до самостійного пізнання нового. А у контрольній групі, нажаль, значного підвищення щодо даного показника не спостерігається, тобто більша частина молодших підлітків, так і не цікавляться самостійно отримувати нові знання.

У таблиці 2.6 більш детально представлено динаміку результатів у рівнях показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «здатність самостійного отримання інформації» на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 2.6

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «здатність самостійного отримання інформації» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	133	78,24	30	17,65	-103	-60,59
	КГ	160	85,11	152	80,85	-8	-4,26
Достатній	ЕГ	35	20,59	95	55,88	+60	+35,29
	КГ	24	12,77	30	15,96	+6	+3,19
Оптимальний	ЕГ	2	1,18	45	26,47	+43	+25,29
	КГ	4	2,13	6	3,19	+2	+1,06

Так, аналіз результатів у даній таблиці свідчить нам про те, що в експериментальній групі недостатній рівень зменшився на 103 (60,59%) особи молодшого підліткового віку, а інші рівні, у свою чергу, збільшилися на цю дану

кількість осіб таким чином: достатній рівень збільшився на 60 (35,29%) осіб молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень – на 43 (25,29%) особи молодшого підліткового віку. У контрольній групі недостатній рівень зменшився на 8 (4,26%) осіб молодшого підліткового віку. При цьому достатній рівень збільшився на 6 (3,19%) осіб молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень – на 2 (1,06%) особи молодшого підліткового віку.

Отже, експериментальна група на контрольному етапі експерименту має високі результати показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «здатність самостійного отримання інформації», оскільки більшість осіб складають оптимальний та достатній рівні. Однак контрольна група на даному етапі експерименту не досягла значних високих результатів щодо даного показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків, тому що більша кількість осіб, як і раніше залишилися на недостатньому рівні, не дивлячись на наявність деяких позитивних змін в оптимальному та достатньому рівнях.

Показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків «інформаційна спрямованість» проаналізовано нами та наведено на рисунку 2.6.

Рис. 2.6 Оцінка сформованості показника «інформаційна спрямованість» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

З даного рисунку ми можемо відзначити, що в експериментальній групі 49 (28,82%) молодших підлітків з оптимальним рівнем сформованості даного

показника, 88 (51,76%) молодших підлітків з достатнім рівнем сформованості даного показника і 33 (19,41%) молодших підлітків з недостатнім рівнем сформованості даного показника. У контрольній групі 20 (10,64%) молодших підлітків з оптимальним рівнем сформованості даного показника, 44 (23,40%) молодших підлітків з достатнім рівнем сформованості даного показника і 124 (65,96%) молодших підлітків з недостатнім рівнем сформованості даного показника. Оптимальний рівень сформованості показника інформаційної культури молодших підлітків «інформаційна спрямованість» характеризується прагненням та бажанням виконувати інформаційну діяльність. Достатній рівень – інколи проявленням у них зацікавленості та прагнень до інформаційної діяльності. Недостатній рівень – жодними інтересами у них та прагненнями щодо роботи з інформацією.

Таким чином, за наведеними вище результатами в експериментальній групі рівень сформованості показника інформаційної культури «інформаційна спрямованість» значно вищий за рівень сформованості даного показника у контрольній групі. А це означає, що учні молодшого підліткового віку в експериментальній групі більш зацікавлені та налаштовані працювати з інформацією ніж учні молодшого підліткового віку у контрольній групі.

У таблиці 2.7 детально представлено перехід молодших підлітків з одного рівня в інший за показником інформаційної культури «інформаційна спрямованість» на контрольному етапі експерименту.

З даної таблиці ми можемо зазначити, що під час контрольного етапу експерименту в експериментальній групі недостатній рівень у своєму складі втратив 90 (52,94%) осіб молодшого підліткового віку, достатній рівень, навпаки, додав до свого складу 61 (35,88%) особу молодшого підліткового віку та оптимальний рівень додав – 29 (17,06%) осіб молодшого підліткового віку. А під час контрольного етапу експерименту у контрольній групі недостатній рівень втратив у своєму складі лише 12 (6,38%) осіб молодшого підліткового віку, достатній рівень додав до свого складу 14 (7,44%) осіб молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень знову втратив у своєму складі 2 (1,06%) особи молодшого підліткового віку.

Таблиця 2.7

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «інформаційна спрямованість» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Група	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	123	72,35	33	19,41	-90	-52,94
	КГ	136	72,34	124	65,96	-12	-6,38
Достатній	ЕГ	27	15,88	88	51,76	+61	+35,88
	КГ	30	15,96	44	23,40	+14	+7,45
Оптимальний	ЕГ	20	11,76	49	28,82	+29	+17,06
	КГ	22	11,70	20	10,64	-2	-1,06

Отже, оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «інформаційна спрямованість» на контрольному етапі експерименту дозволила нам зафіксувати в експериментальній групі позитивну динаміку, підтвердженням якої є збільшення осіб молодшого підліткового віку в оптимальному та достатньому рівнях, а у контрольній групі – негативну динаміку, оскільки на рівнях даного показника інформаційної культури не лише не відбулося позитивних змін, але й відмічено зменшення кількості осіб молодшого підліткового віку в оптимальному рівні.

Оцінюючи на контрольному етапі експерименту такий показник сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як «комунікабельність» нами було виявлено, що в експериментальній групі 129 (75,88%) учнів 5-6 класів складають оптимальний рівень, 34 (20,00%) учня 5-6 класу – достатній рівень, 7 (4,12%) учнів 5-6 класів – недостатній рівень. У контрольній групі 32 (17,02%) учня 5-6 класу складають оптимальний рівень, 127 (67,55%) учнів 5-6 класів –

достатній рівень, 29 (15,43%) учнів 5-6 класів – недостатній рівень. Оптимальний рівень – молодшим підліткам притаманне активне спілкування на різні теми як зі своїми ровесниками, так і з незнайомими для них людьми, яке досить часто супроводжується допитливістю та висловлюванням своїх власних думок. Достатній рівень – молодшим підліткам досить легко та швидко знаходити спільну тему для бесіди або підтримати розмову у незнайомій для них компанії людей. Однак більшу перевагу надають все ж таки спілкуванню із знайомими людьми на цікаву тему. Недостатній рівень – молодшим підліткам подобається у цікавих дискусіях займати позицію «слухача», а до звичайного спілкування відноситися відчужено. Даний аналіз позначено на рисунку 2.7.

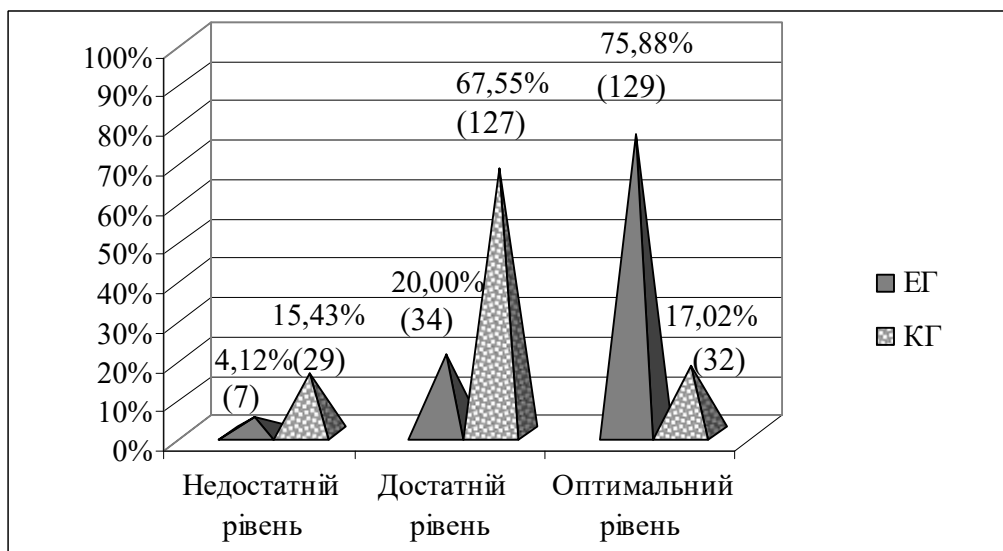

Рис. 2.7 Оцінка сформованості показника «комунікабельність» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Отже, за наведеними вище даними показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «комунікабельність» ми можемо зробити висновки, що в експериментальній групі рівень даного показника вищий за рівень у контрольній групі. Тому молодші підлітки експериментальної групи активніші та допитливіші у спілкуванні з різними людьми ніж молодші підлітки контрольної групи.

У таблиці 2.8 зазначено оцінку динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «комунікабельність» на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 2.8

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «комунікабельність» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	19	11,18	7	4,12	-12	-7,06
	КГ	33	17,55	29	15,43	-4	-2,13
Достатній	ЕГ	106	62,35	34	20,00	-72	-42,35
	КГ	124	65,96	127	67,55	+3	+1,60
Оптимальний	ЕГ	45	26,47	129	75,88	+84	+49,41
	КГ	31	16,49	32	17,02	+1	+0,53

У таблиці 2.8 ми спостерігаємо, що на контрольному етапі експерименту в експериментальній групі недостатній рівень даного показника знизився на 12 (7,06%) осіб молодшого підліткового віку, достатній рівень – на 72 (42,35%) особи молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень, навпаки, зріс на 84 (49,41%) особи молодшого підліткового віку. У контрольній групі недостатній рівень даного показника знизився на 4 (2,12%) особи молодшого підліткового віку, достатній рівень зріс на 3 (1,59%) особи молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень – на 1 (0,53%) особу молодшого підліткового віку.

Отже, в експериментальній групі молодших підлітків результати показника сформованості інформаційної культури «комунікабельність» кращі за результати даного показника у контрольній групі молодших підлітків, так як більшість молодших підлітків експериментальної групи на контрольному етапі експерименту отримали високі бали відповідні оптимальному рівню сформованості даного показника.

Оцінка показника сформованості інформаційної культури молодших

підлітків «логічність мовлення» зображено на рисунку 2.8.

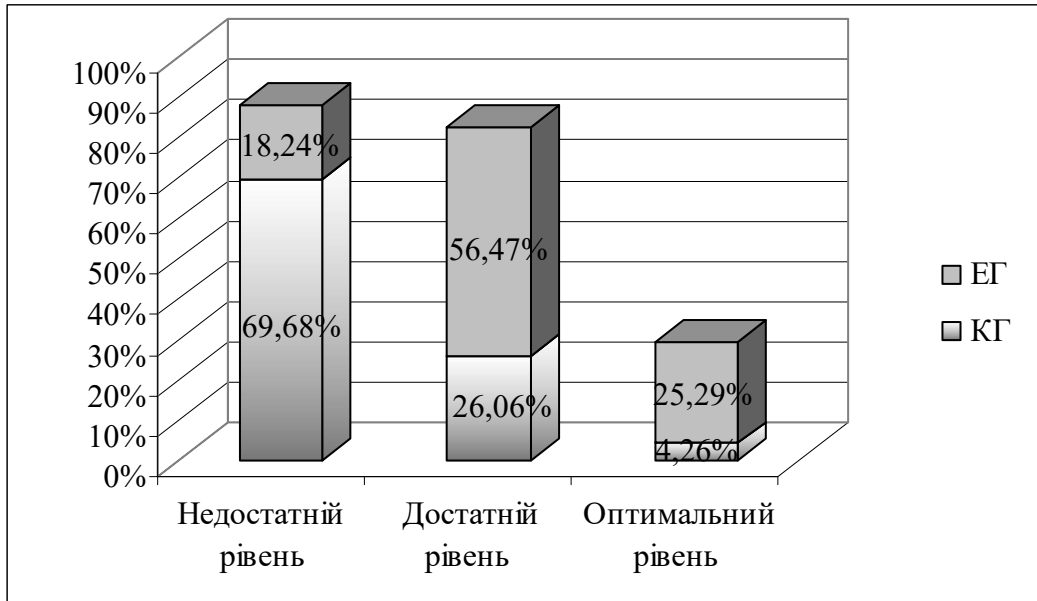

Рис. 2.8 Оцінка сформованості показника «логічність мовлення»
(контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

З даної гістограми ми можемо визначити, що в експериментальній групі 43 (25,29%) учня 5-6 класу займають оптимальний рівень показника «логічність мовлення», 96 (56,47%) учнів 5-6 класів – достатній рівень показника «логічність мовлення» і 31 (18,24%) учень 5-6 класу – недостатній рівень показника «логічність мовлення». У контрольній групі 8 (4,26%) учнів 5-6 класів займають оптимальний рівень даного показника, 49 (26,06%) учнів 5-6 класів – достатній рівень даного показника та 131 (69,68%) учень 5-6 класу – недостатній рівень даного показника. Оптимальний рівень сформованості показника «логічність мовлення» свідчить нам про правильну побудову простих і складних логіко-граматичних конструкцій молодшими підлітками та про чіткість, впорядкованість, структурованість, конкретизованість, продуманість їх мовлення. Достатній рівень сформованості показника «логічність мовлення» свідчить нам про послідовність, логічність, структурованість та чіткість і водночас про правильність побудови мовних конструкцій, але лише за умов виділення для них більшого часу та ретельної підготовки. Недостатній рівень сформованості показника «логічність мовлення» свідчить нам про важкість послідовно, структуровано, з дотриманням усіх логічних зв'язків висловлювати свої думки.

Отже, ми можемо стверджувати, що контрольний етап експерименту показав нам поліпшення результатів показника сформованості інформаційної культури «логічність мовлення» лише в експериментальній групі.

У таблиці 2.9 подано оцінку динаміки результатів показника інформаційної культури молодших підлітків «логічність мовлення» на контрольному етапі.

Таблиця 2.9

Оцінка динаміки результатів показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків «логічність мовлення» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Група	Констатувальний етап		Контрольний етап		Динаміка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Недостатній	ЕГ	132	77,65	31	18,24	-101	-59,41
	КГ	144	76,60	131	69,68	-13	-6,91
Достатній	ЕГ	28	16,47	96	56,47	+68	+40,00
	КГ	34	18,09	49	26,06	+15	+7,98
Оптимальний	ЕГ	10	5,88	43	25,29	+33	+19,41
	КГ	10	5,32	8	4,26	-2	-1,06

З цієї таблиці ми можемо побачити, що на контрольному етапі експерименту в експериментальній групі у недостатньому рівні на 101 (59,41%) особу молодшого підліткового віку стало менше, у достатньому рівні на 68 (40,00%) осіб молодшого підліткового віку стало більше, а в оптимальному рівні на 33 (19,41%) особи молодшого підліткового віку стало більше. У контрольній групі у недостатньому рівні на 13 (6,92%) осіб молодшого підліткового віку стало менше, у достатньому рівні на 15 (7,97%) осіб молодшого підліткового віку стало більше, а в оптимальному рівні на 2 (1,06%) особи молодшого підліткового віку стало менше.

Отже, в експериментальній групі простежується позитивна динаміка, так як

кількість молодших підлітків в оптимальному та достатньому рівнях збільшилась, а у контрольній групі, нажаль, має місце лише негативна динаміка, оскільки в оптимальному рівні кількість молодших підлітків зменшалась.

Для оцінки таких показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, як «інформаційна оперативність», «інформаційна лабільність» та «інформаційна наполегливість» на контрольному етапі експерименту нами було використано метод експертних оцінок констатувального етапу експерименту, але базувався даний метод вже на вивченні спеціалізованого завдання «Квітка анаграм» (Додаток П).

Аналіз даних, отриманих під час проведення цього методу, представлено у вигляді гістограми на рисунку 2.9. Дана гістограма налічує три показники сформованості інформаційної культури молодших підлітків, а саме «інформаційна оперативність», «інформаційна лабільність» та «інформаційна наполегливість». Першим показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків у даній гістограмі розташовано «інформаційна оперативність». За результатами цього показника ми можемо стверджувати, що в експериментальній групі оптимальний рівень утворили 50 (29,41%) учнів 5-6 класів, достатній рівень – 110 (64,71%) учнів 5-6 класів і недостатній рівень – 10 (5,88%) учнів 5-6 класів. У контрольній групі оптимальний рівень утворили 16 (8,51%) учнів 5-6 класів, достатній рівень – 19 (10,11%) учнів 5-6 класів і недостатній рівень – 153 (81,38%) учня 5-6 класів. За даним показником оптимальний рівень означає, що у молодших підлітків при виконанні інформаційної діяльності дії характеризуються правильністю та чіткістю. Достатній рівень відрізняється від попереднього рівня лише тим, що молодші підлітки витрачають трохи більше часу на виконання інформаційної діяльності. Недостатній рівень означає, що по відношенню до інформаційної діяльності дії молодших підлітків більш повільні, нескоординовані та взагалі можуть бути хибними і обов'язково потребують сторонньої допомоги та нагляду з боку компетентного спеціаліста.

Отже, за отриманими нами даними ми можемо вважати, що результати показника «інформаційна оперативність» в експериментальній групі значно вищі за результати даного показника у контрольній групі.

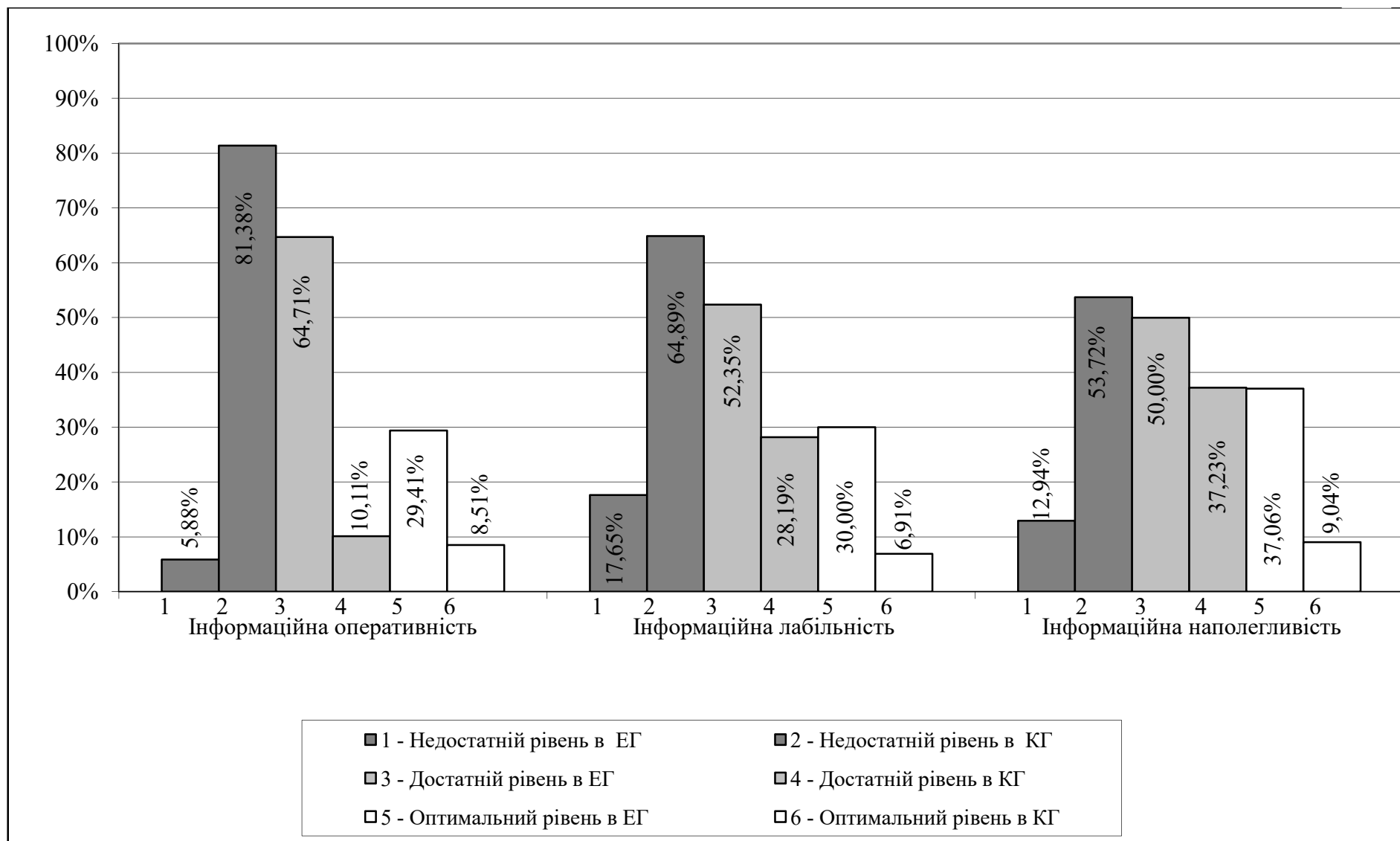

Рис. 2.9 Оцінка сформованості показників «інформаційна оперативність», «інформаційна лабільність» та «інформаційна наполегливість» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Це означає, що учні 5-6 класів в експериментальній групі виконують інформаційну діяльність набагато краще за учнів 5-6 класів контрольної групи.

Другим показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків у даній гістограмі розміщено «інформаційна лабільність». Результати даного показника свідчать нам про те, що в експериментальній групі 51 (30,00%) учень 5-6 класів отримали оптимальний рівень, 89 (52,35%) учнів 5-6 класів – достатній рівень і 30 (17,65%) учнів 5-6 класів – недостатній рівень. У контрольній групі 13 (6,91%) учнів 5-6 класів отримали оптимальний рівень, 53 (28,19%) учня 5-6 класів – достатній рівень і 122 (64,89%) учня 5-6 класів – недостатній рівень. При цьому оптимальний рівень характеризується наявністю у молодших підлітків таких якостей як адаптивність і рухомість до умов, які досить часто змінюються. Достатній рівень характеризується тим, що інколи молодші підлітки, все ж таки потребують сторонньої допомоги від осіб, які вміють та можуть направляти. Недостатній рівень – наявністю у молодших підлітків нерозвинених якостей гнучкості та рухомості у мінливих умовах.

Отже, отримавши дані показника «інформаційна лабільність» під час контрольного етапу експерименту, ми можемо зробити висновки, що в експериментальній групі даний показник на цьому етапі експерименту сформувався набагато краще ніж у контрольній групі. Тобто, в експериментальній групі учні 5-6 класів набагато лабільніше за учнів 5-6 класів у контрольній групі під час роботи з інформацією у мінливих умовах.

Третім і останнім показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків у даній гістограмі подано «інформаційна наполегливість». Наведені дані цього показника надали нам можливість з'ясувати, що в експериментальній групі 63 (37,06%) учня 5-6 класів складають оптимальний рівень, 85 (50,00%) учнів 5-6 класів – достатній рівень і 22 (12,94%) учня 5-6 класів – недостатній рівень. У контрольній групі 17 (9,04%) учнів 5-6 класів складають оптимальний рівень, 70 (37,23%) учнів 5-6 класів – достатній рівень і 101 (53,72%) учень 5-6 класів – недостатній рівень. Оптимальний рівень супроводжується досяганням молодшими підлітками, за рахунок своєї витривалості та наполегливості поставленої мети. Достатній рівень – тривалим перебуванням в одноманітній

діяльності та наполегливістю досягати своїх цілей, якщо при цьому немає ніяких сторонніх перешкод. Недостатній рівень – слабкістю волі, нестримністю, нетерплячістю у молодших підлітків під час перебування в одній діяльності та не докладанням своїх зусиль в отриманні намічених цілей.

Отже, у результаті проведеного аналізу даного показника ми можемо зазначити, що експериментальна група порівняно з контрольною групою значно покращила свої результати показника «інформаційна наполегливість», які у свою чергу призвели до підвищення його рівня. Звідси ми можемо зазначити, що учні 5-6 класів експериментальної групи у порівнянні з контрольною групою досить цілеспрямовані, а отже налаштовані досягати своїх намічених цілей, не дивлячись нінащо.

У таблиці 2.10 надано детальну інформацію про динаміку результатів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків «інформаційна оперативність», «інформаційна лабільність» та «інформаційна наполегливість».

За наведеними даними у таблиці 2.10 ми можемо зробити такі висновки, що на контрольному етапі експерименту за показником «інформаційна оперативність» в експериментальній групі недостатній рівень зменшився на 132 (77,65%) учня молодшого підліткового віку, а при цьому достатній рівень збільшився на 90 (52,94%) учнів молодшого підліткового віку, а оптимальний рівень – на 42 (24,71%) учня молодшого підліткового віку. У контрольній групі недостатній рівень зменшився лише на 13 (6,91%) учнів молодшого підліткового віку, а достатній рівень збільшився на 10 (5,32%) учнів молодшого підліткового віку, і відповідно оптимальний рівень – на 3 (1,60%) учня молодшого підліткового віку.

Отже, за даними результатами показника «інформаційна оперативність» ми можемо стверджувати, що позитивна динаміка відбулася лише в експериментальній групі, так як порівняно з попередніми результатами експериментальної групи даного показника, оптимальний і достатній рівень збільшили свою кількість учнів молодшого підліткового віку. А у контрольній групі, на жаль, відбулася несуттєва позитивна динаміка.

Таблиця 2.10

**Оцінка динаміки результатів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків
«інформаційна оперативність», «інформаційна лабільність» та «інформаційна наполегливість» на контрольному
етапі експерименту**

Рівні	Група	Констатувальний етап						Контрольний етап						Динаміка		
		Абс.			%			Абс.			%			Абс. / %		
		П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃
Недостатній	ЕГ	142	135	115	83,53	79,41	67,65	10	30	22	5,88	17,65	12,94	-132/ -77,65	-105/ -61,76	-93/ -54,71
	КГ	166	134	109	88,30	71,28	57,98	153	122	101	81,38	64,89	53,72	-13/ -6,91	-12/ -6,38	-8/ -4,26
Достатній	ЕГ	20	24	39	11,76	14,12	22,94	110	89	85	64,71	52,35	50,00	+90/ +52,94	+65/ +38,24	+46/ +27,06
	КГ	9	41	61	4,79	21,81	32,45	19	53	70	10,11	28,19	37,23	+10/ +5,32	+12/ +6,38	+9/ +4,79
Оптимальний	ЕГ	8	11	16	4,71	6,47	9,41	50	51	63	29,41	30,00	37,06	+42/ +24,71	+40/ +23,53	+47/ +27,65
	КГ	13	13	18	6,91	6,91	9,57	16	13	17	8,51	6,91	9,04	+3/ +1,60	0/ 0,00	-1/ -0,53

П₁ – показник «інформаційна оперативність»; П₂ – показник «інформаційна лабільність»; П₃ – показник «інформаційна наполегливість»

За показником «інформаційна лабільність», наведеному у даній таблиці, ми можемо з'ясувати, що в експериментальній групі недостатній рівень знизився на 105 (61,76%) учнів молодшого підліткового віку, а достатній рівень, навпаки, зріс на 65 (38,24%), оптимальний рівень – на 40 (23,53%) учнів молодшого підліткового віку. У контрольній групі недостатній рівень знизився на 12 (6,38%) учнів молодшого підліткового віку, а достатній рівень зріс на 12 (6,38%), оптимальний рівень залишився без змін.

Отже, учні молодшого підліткового віку покращили свій рівень показника «інформаційна лабільність» тільки в експериментальній групі. У контрольній групі майже залишилося все без змін, оскільки оптимальний рівень зовсім не змінився, а з недостатнього рівня у достатній рівень відбувся перехід учнів молодшого підліткового віку, але незначної кількості осіб.

І за останнім показником «інформаційна наполегливість», який представлено у даній таблиці, ми можемо зазначити, що в експериментальній групі на недостатньому рівні на 93 (54,71%) учня молодшого підліткового віку стало менше, на достатньому рівні на 46 (27,06%) їх стало більше, а відповідно на оптимальному рівні збільшилось на 47 (27,65%). У контрольній групі на 8 (4,26%) учнів молодшого підліткового віку стало менше, на достатньому рівні на 9 (4,79%) учнів молодшого підліткового віку стало більше, а, на жаль, на оптимальному рівні знову стало менше на 1 (0,53%) учня молодшого підліткового віку.

Отже, за даним показником інформаційної культури молодших підлітків ми зафіксували позитивну динаміку в експериментальній групі, оскільки достатній та оптимальний рівні збільшили свій склад учнів молодшого підліткового віку, а у контрольній групі, навпаки, – негативну динаміку, так як оптимальний рівень, не дивлячись на покращення складу недостатнього та достатнього рівнів, зменшився у своєму складі.

Для загальної та порівняльної оцінки усіх отриманих результатів під час контрольного етапу експерименту нами були зведені дані дванадцяти показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків експериментальної та контрольної груп не лише контрольного, але і констатувального етапів експерименту у таблицю 2.11.

Таблиця 2.11

Загальне порівняння результатів показників (ІК) в «ЕГ» та «КГ»

Констатувальний етап експериментального дослідження													
Рівні		Недостатній				Достатній				Оптимальний			
Кількість учнів													
Групи		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
№	П. (ІК)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)
1. Когнітивний критерій													
1.1	П ₁	113	113	60,11	66,47	75	57	39,89	33,53	0	0	0,00	0,00
1.2	П ₂	10	7	4,79	4,12	161	144	86,17	84,71	17	19	9,04	11,18
1.3	П ₃	160	133	85,11	78,24	24	35	12,77	20,59	4	2	2,13	1,18
2. Мотиваційний критерій													
2.1	П ₄	136	123	72,34	72,35	30	27	15,96	15,88	22	20	11,70	11,76
2.2	П ₅	155	142	82,45	83,53	31	26	16,49	15,29	2	2	1,06	1,18
2.3	П ₆	32	24	17,02	14,12	110	94	58,51	55,29	46	52	24,47	30,59
3. Комунікативний критерій													
3.1	П ₇	33	19	17,55	11,18	124	106	65,96	62,35	31	45	16,49	26,47
3.2	П ₈	144	132	76,60	77,65	34	28	18,09	16,47	10	10	5,32	5,88
3.3	П ₉	38	42	20,21	24,71	102	83	54,26	48,82	48	45	25,53	26,47
4. Поведінковий критерій													
4.1	П ₁₀	166	142	88,30	83,53	9	20	4,79	11,76	13	8	6,91	4,71
4.2	П ₁₁	134	135	71,28	79,41	41	24	21,81	14,12	13	11	6,91	6,47
4.3	П ₁₂	109	115	57,98	67,65	61	39	32,45	22,94	18	16	9,57	9,41
Контрольний етап експериментального дослідження													
Рівні		Недостатній				Достатній				Оптимальний			
Кількість учнів													
Групи		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
№	П. (ІК)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)	Абс.	Абс.	Відн. (%)	Відн. (%)
1. Когнітивний критерій													
1.1	П ₁	106	13	56,38	7,65	82	110	43,62	64,71	0	47	0,00	27,65
1.2	П ₂	6	2	3,19	1,18	162	57	86,17	33,53	20	111	10,64	65,29
1.3	П ₃	152	30	80,85	17,65	30	95	15,96	55,88	6	45	3,19	26,47
2. Мотиваційний критерій													
2.1	П ₄	124	33	65,96	19,41	44	88	23,40	51,76	20	49	10,64	28,82
2.2	П ₅	145	8	77,13	4,71	36	117	19,15	68,82	7	45	3,72	26,47
2.3	П ₆	27	3	14,36	1,76	110	53	58,51	31,18	51	114	27,13	67,06
3. Комунікативний критерій													
3.1	П ₇	29	7	15,43	4,12	127	34	67,55	20,00	32	129	17,02	75,88
3.2	П ₈	131	31	69,68	18,24	49	96	26,06	56,47	8	43	4,26	25,29
3.3	П ₉	35	3	18,62	1,76	101	60	53,72	35,29	52	107	27,66	62,94
4. Поведінковий критерій													
4.1	П ₁₀	153	10	81,38	5,88	19	110	10,11	64,71	16	50	8,51	29,41
4.2	П ₁₁	122	30	64,89	17,65	53	89	28,19	52,35	13	51	6,91	30,00
4.3	П ₁₂	101	22	53,72	12,94	70	85	37,23	50,00	17	63	9,04	37,06

У даній таблиці «П. (ІК)» – означає показник інформаційної культури молодшого підлітка. Усього було дванадцять показників і ми пронумерували їх цифрами таким чином: «П₁» – знання про основи інформаційної культури; «П₂» – сприйнятливність до інформації; «П₃» – здатність самостійного отримувати інформацію; «П₄» – інформаційна спрямованість; «П₅» – бажання отримувати інформацію та володіти нею; «П₆» – прагнення ділитися інформацією з іншими; «П₇» – комунікабельність; «П₈» – логічність мовлення; «П₉» – вміння зацікавити інших інформацією; «П₁₀» – інформаційна оперативність; «П₁₁» – інформаційна лабільність; «П₁₂» – інформаційна наполегливість. Безпосередньо самі дані представлені в абсолютному та відсотковому значеннях.

У таблицю 2.12 нами були зведені всі дані динаміки результатів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків експериментальної та контрольної груп для їх загальної та порівняльної оцінки.

Таблиця 2.12

**Загальна оцінка динаміки результатів показників (ІК) в «ЕГ» та «КГ»
на контрольному етапі експерименту**

Динамічні процеси у рівнях показників (ІК)													
Рівні		Недостатній				Достатній				Оптимальний			
Кількість учнів													
Групи		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
№	П. (ІК)	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
		1.	Когнітивний критерій										
1.1	П ₁	-7	-3,72	-100	-58,82	+7	+3,72	+53	+31,18	0	0,00	+47	+27,65
1.2	П ₂	-3	-1,60	-5	-2,94	0	0,00	-87	-51,18	+3	+1,60	+92	+54,12
1.3	П ₃	-8	-4,26	-103	-60,59	+6	+3,19	+60	+35,29	+2	+1,06	+43	+25,29
2.	Мотиваційний критерій												
2.1	П ₄	-12	-6,38	-90	-52,94	+14	+7,45	+61	+35,88	-2	-1,06	+29	+17,06
2.2	П ₅	-10	-5,32	-134	-78,82	+5	+2,66	+91	+53,53	+5	+2,66	+43	+25,29
2.3	П ₆	-5	-2,66	-21	-12,35	0	0,00	-41	-24,12	+5	+2,66	+62	+36,47
3.	Комунікативний критерій												
3.1	П ₇	-4	-2,13	-12	-7,06	+3	+1,60	-72	-42,35	+1	+0,53	+84	+49,41
3.2	П ₈	-13	-6,91	-101	-59,41	+15	+7,98	+68	+40,00	-2	-1,06	+33	+19,41
3.3	П ₉	-3	-1,60	-39	-22,94	-1	-0,53	-23	-13,53	+4	+2,13	+62	+36,47
4.	Поведінковий критерій												
4.1	П ₁₀	-13	-6,91	-132	-77,65	+10	+5,32	+90	+52,94	+3	+1,60	+42	+24,71
4.2	П ₁₁	-12	-6,38	-105	-61,76	+12	+6,38	+65	+38,24	0	0,00	+40	+23,53
4.3	П ₁₂	-8	-4,26	-93	-54,71	+9	+4,79	+46	+27,06	-1	-0,53	+47	+27,65

У даній таблиці нумерація «П» (показник інформаційної культури молодшого підлітка) відповідає назвам показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, які прописані вище у таблиці 2.11 під цією позначкою з відповідним їй номером. А самі дані також представлені не лише в абсолютному значенні, але і у відсотковому.

Після здійснення нами оцінки показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків за відповідними критеріями та оцінки динаміки зростання за кожним критеріальним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків на контрольному етапі нашого експерименту були визначені рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків, які представлені на рисунку 2.10. На даному рисунку зображено дві діаграми, де діаграма, яка розташована зліва, висвітлює результати рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків експериментальної групи, а та яка справа – результати рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків контрольної групи. Спочатку розглянемо діаграму, яка розташована зліва.

Так, з даної діаграми ми можемо побачити, що в експериментальній групі на контрольному етапі нашого експерименту 51 (30,00%) учень молодшого підліткового віку мають оптимальний рівень сформованості інформаційної культури, 87 (51,18%) учнів молодшого підліткового віку – достатній рівень сформованості інформаційної культури і 32 (18,82%) учня молодшого підліткового віку – оптимальний рівень сформованості інформаційної культури.

Отже, за даними результатами ми можемо зробити висновки, що із загальної кількості 170 (100%) учнів молодшого підліткового віку експериментальної групи 138 (81,18%) сформували свій рівень інформаційної культури належним чином.

Розглядаючи наступну діаграму результатів рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків контрольної групи, ми з'ясували, що лише 10 (5,32%) учнів молодшого підліткового віку мають оптимальний рівень сформованості інформаційної культури, 62 (32,98%) учня молодшого

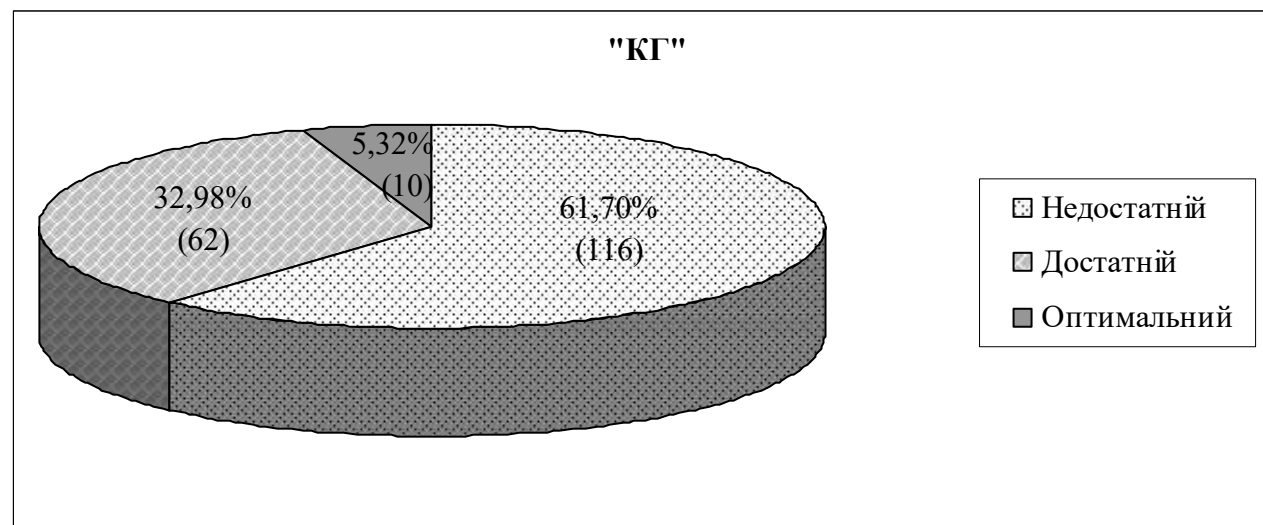
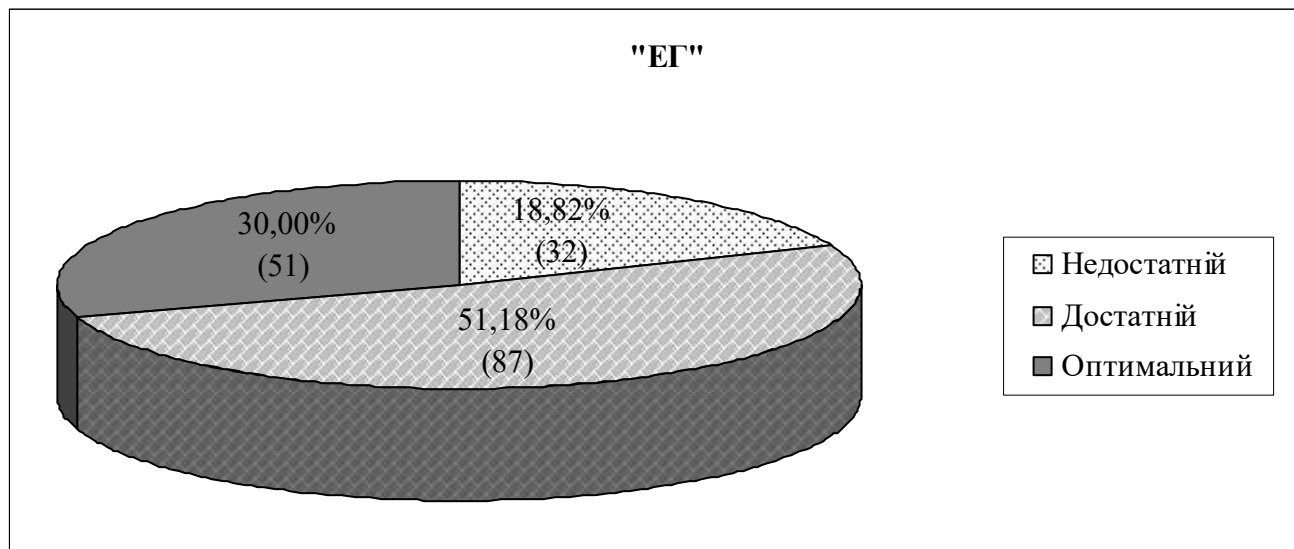

Рис. 2.10 Оцінка рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків в «ЕГ» та «КГ» (контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

підліткового віку – достатній рівень сформованості інформаційної культури і 116 (61,70%) учнів молодшого підліткового віку – недостатній рівень сформованості інформаційної культури. Отже, як і раніше, більша частина молодших підлітків контрольної групи складають недостатній рівень сформованості інформаційної культури.

Для ґрунтового підтвердження підвищення рівня інформаційної культури молодших підлітків, саме в експериментальній групі, нами було додатково застосовано порівняльний аналіз, який базувався вже на зіставленні результатів рівнів експериментальних груп констатувального та контрольного етапів експерименту та на зіставленні результатів рівнів контрольних груп констатувального та контрольного етапів експерименту.

І так, на рисунку 2.11 відображено порівняльний аналіз рівнів інформаційної культури молодших підлітків експериментальних груп констатувального та контрольного етапів експерименту.

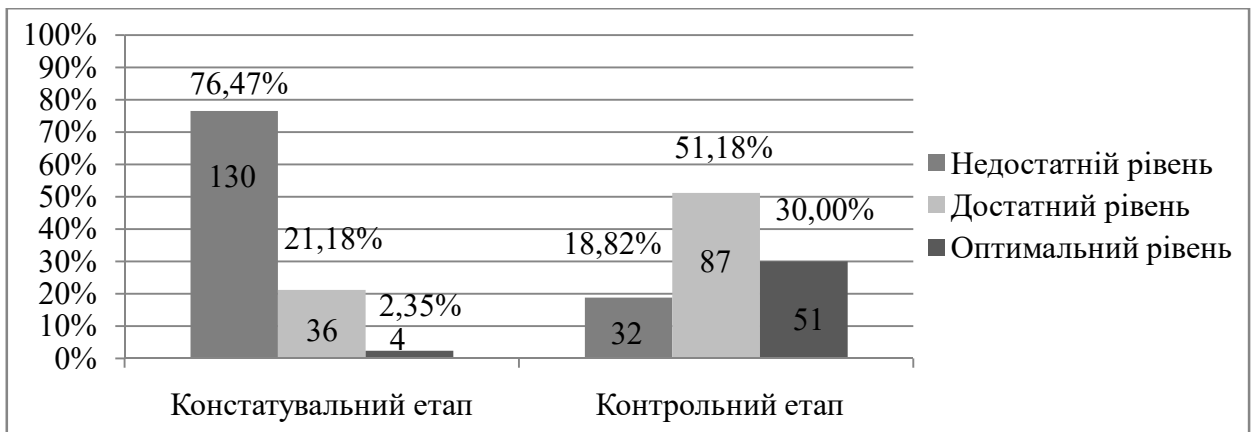

Рис. 2.11 Порівняння рівнів інформаційної культури молодших підлітків експериментальних груп (констатувальний та контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

З даної гістограми ми можемо зробити висновки, що на контрольному етапі експерименту експериментальна група порівняно з констатувальним етапом експерименту відчутно покращила свій рівень інформаційної культури, оскільки виходячи з наведених даних недостатній рівень зі 130 (76,47%) осіб молодшого підліткового віку знизився до 32 (18,82%) осіб молодшого підліткового віку, а достатній рівень з 36 (21,18%) осіб молодшого підліткового віку підвищився до

87 (51,18%) осіб молодшого підліткового віку і оптимальний рівень з 4 (2,35%) осіб молодшого підліткового віку – до 51 (30,00%) особи молодшого підліткового віку. Отже, порівняльний аналіз рівнів інформаційної культури молодших підлітків експериментальних груп констатувального та контрольного етапів експерименту також підтвердив зміни у бік підвищення рівня інформаційної культури молодших підлітків у даній групі.

На рисунку 2.12 зображено порівняльний аналіз рівнів інформаційної культури молодших підлітків безпосередньо контрольних груп констатувального та контрольного етапів експерименту.

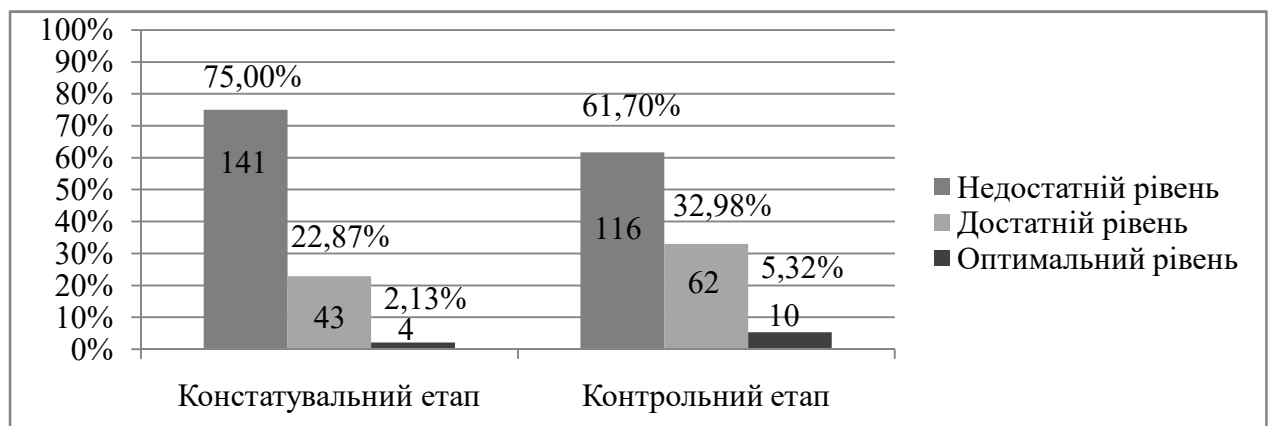

Рис. 2.12 Порівняння рівнів інформаційної культури молодших підлітків контрольних груп (констатувальний та контрольний етап експерименту у % і абс. значеннях)

Так, з даної гістограми ми можемо дійти висновків, що на контрольному етапі експерименту контрольна група порівняно з констатувальним етапом експерименту несуттєво підвищила свій рівень інформаційної культури і значно відстає від успіхів експериментальної групи, оскільки за наведеними результатами на даному рисунку недостатній рівень з 141 (75,00%) особи молодшого підліткового віку знизився лише до 116 (61,70%) осіб молодшого підліткового віку, а достатній рівень з 43 (22,87%) осіб молодшого підліткового віку підвищився лише до 62 (32,98%) і оптимальний рівень з 4 (2,13%) осіб молодшого підліткового віку – лише до 10 (5,32%) осіб молодшого підліткового віку. Отже, порівняльний аналіз рівнів інформаційної культури молодших підлітків контрольних груп констатувального та контрольного етапів експерименту у черговий раз довів наявність позитивних зрушень в

експериментальній групі на фоні контрольної групи, яка так і не змогла відрізнитись своїми позитивними змінами.

Для більш суттєвого підтвердження покращення результатів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків та підвищення, у свою чергу, рівня інформаційної культури молодших підлітків, лише в експериментальній групі, слугували обрані нами методи математичної статистики, а саме непараметричний критерій знаків (G-критерій) і параметричний критерій Стьюдента (t-критерій). Нами було використано цих два метода математичної статистики, оскільки спочатку ми доводили наявність позитивних змін серед експериментальних груп констатувального та контрольного етапів експерименту і серед контрольних груп констатувального та контрольного етапів експерименту, а наприкінці серед контрольної та експериментальної груп контрольного етапу експерименту. Отже, розглянемо спочатку перший метод математичної статистики – непараметричний критерій знаків (G-критерій).

Непараметричний критерій знаків (G-критерій) використовується для порівняння між собою результатів досліджень у двох залежних вибірках. У нашому випадку це були експериментальні та контрольні групи констатувального та контрольного етапів експерименту. Даний метод математичної статистики дозволяє нам встановити в який бік у вибірці в цілому змінюються значення ознаки при переході від першого виміру (до експерименту) до другого (після експерименту): чи змінюються показники у бік поліпшення, підвищення або посилення і, навпаки, у бік погіршення, зниження або послаблення. За даним критерієм будь-які зміни у вибірці називаються зсувами (різниця між значеннями вимірюваного параметра «після» і «до» проведення експерименту). А зсуви, у свою чергу, поділяються на: «типовий» – який більш часто зустрічається у вибірці і «нетиповий» – який рідше зустрічається у вибірці. Обрання досліджувати «типовий» зсув або «нетиповий» зсув покладається на самого дослідника і обов'язково вказується ним, який з них належить до позитивної зміни, а який – до негативної [172, с. 78].

Нашим завданням було встановити у вибірці зміни показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків у бік поліпшення і тим самим довести

підвищення рівня інформаційної культури молодших підлітків. Дані зміни показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків, які повинні були більш часто зустрічатись у нашій вибірці, ми позначили «типовим» зсувом. А негативні зміни, які, навпаки, повинні були досить рідко зустрічатись у нашій вибірці ми віднесли до «нетипового» зсуву. Тобто, за даним G-критерієм нами досліджувався «типовий» зсув.

Так, обчислення даного критерію відбувалось як за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків, так і за показниками сформованості інформаційної культури кожного молодшого підлітка за спеціальними формулами (2.1). При обчислюванні використовувались різниці балів рівнів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Спочатку за цими формулами обраховувались різниці балів кожного показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків експериментальних груп констатувального та контрольного етапів експерименту і контрольних груп констатувального та контрольного етапів експерименту, а вже потім показників сформованості інформаційної культури кожного молодшого підлітка у даних групах.

$$G_{емп.} = T, G_{крит.} = n - ta \quad (2.1)$$

де, T – у нашому випадку число позитивних різниць відміток, отримане оптантами (молодшими підлітками);

n – кількість оптантів (молодших підлітків) з позитивною та негативною різницями відміток без урахування нульових різниць;

ta – табличне критичне значення критерію знаків G для рівнів статистичної значущості $p \leq 0,05$.

Нижче у таблиці 2.13 і 2.14 представлені розрахунки для обчислення G -критерію експериментальних та контрольних груп констатувального та контрольного етапів експерименту за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків. У даних таблицях «значення «-»» означає число негативних різниць відміток, отримане оптантами (молодшими підлітками), і рахувалось воно для визначення « n ». А визначення значення « ta » відбувалось завдяки спеціальній таблиці критичних значень критерія G для рівнів

статистичної значущості $p \leq 0,05$ (за Д. Оуеном, 1966) з урахуванням значення « n » [62, с. 386].

І одразу було пораховано різницю « $n-ta$ ». Нумерація показників інформаційної культури молодших підлітків відповідає назвам, прописаним у таблиці 2.11.

Таблиця 2.13

Розрахунки для обчислення G-критерія

(серед експериментальних груп)

Показники (ІК)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
<i>T</i>	131	97	132	108	155	85	95	122	100	146	120	118
Значення "-"	0	1	1	4	0	3	1	3	5	1	0	0
<i>n</i>	131	98	133	112	155	88	96	125	105	147	120	118
<i>ta</i>	55	40	55	45	64	35	39	50	41	59	50	45
<i>n-ta</i>	76	58	78	67	91	53	57	75	64	88	70	73

Таблиця 2.14

Розрахунки для обчислення G-критерія

(серед контрольних груп)

Показники (ІК)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
<i>T</i>	7	6	11	16	14	6	4	16	5	17	13	8
Значення "-"	0	0	3	6	5	0	0	6	0	7	4	2
<i>n</i>	7	6	14	22	19	6	4	22	5	24	17	10
<i>ta</i>	0	0	3	6	5	0	0	6	0	7	4	1
<i>n-ta</i>	7	6	11	16	14	6	4	16	5	17	13	9

Перед тим як обрахувати G-критерій, що за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків серед експериментальних та контрольних груп, і що за показниками сформованості інформаційної культури кожного молодшого підлітка у даних групах нами було висунуто припущення, що якщо отримане емпіричне значення $G_{\text{емп.}}$ більше за $G_{\text{крит.}}$ (тобто $T > n - ta$), то є підстави прийняти те, що переважання «типового» зсуву над «нетиповим» не є випадковим, а це означатиме, що дійсно відбулось поліпшення результату показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків у

нашій вибірці, і воно є достовірним. І якщо, навпаки, емпіричне значення $G_{\text{емп.}}$ менше за $G_{\text{крит.}}$ (тобто $T < n - ta$), то переважання «типового» зсуву над «нетиповим» є випадковим, тобто ніяких покращень результату показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків у нашій вибірці не відбулось.

У таблицях 2.15 і 2.16 представлені розрахунки G-критерія за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків безпосередньо у вигляді нерівностей для того, щоб можливо було одразу наочно побачити порівняння його результатів і зрозуміти, яка саме зміна у нашій вибірці відбулася позитивна чи негативна.

Таблиця 2.15

Розрахунки G-критерія

(серед експериментальних груп)

Показники (ІК)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆
$T > n - ta$	131 > 76	97 > 58	132 > 78	108 > 67	155 > 91	85 > 53
Показники (ІК)	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
$T > n - ta$	95 > 57	122 > 75	100 > 64	146 > 88	120 > 70	118 > 73

Таблиця 2.16

Розрахунки G-критерія

(серед контрольних груп)

Показники (ІК)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆
$T > n - ta$	7 = 7	6 = 6	11 = 11	16 = 16	14 = 14	6 = 6
Показники (ІК)	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
$T > n - ta$	4 = 4	16 = 16	5 = 5	17 = 17	13 = 13	8 < 9

А для цього наочного порівняння результатів у спеціальній комірці таблиці була прописана певна загально прийнята для нашого дослідження нерівність до якої всі інші повинні лише прирівнюватись, оскільки саме вона підтверджувала поліпшення результату показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків, яке ми і намагалися довести в експериментальній групі і спростувати у контрольній. Нумерація показників інформаційної культури молодших підлітків

відповідає назвам, які прописані у таблиці 2.11.

Отже, порівнюємо наші отриманні значення $G_{\text{емп.}}$ з $G_{\text{крит.}}$ (тобто T з $n-ta$) у даних таблицях. Серед експериментальних груп результат усіх емпіричних значень більший за критичні, звідки можна зробити висновок, що переважання «типового» зсуву над «нетиповим» не є випадковим, тобто дійсно відбулось поліпшення результатів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків у даній вибірці і воно є достовірним.

Серед контрольних груп за одинадцятьма показниками інформаційної культури молодших підлітків результат емпіричних значень рівний критичним, а це означає повну відсутність будь-яких зсувів, а отже і змін результатів за цими показниками у даній вибірці. А за дванадцятим показником інформаційної культури молодших підлітків результат емпіричного значення взагалі менший за критичне, що підлягає доказуванню випадковості переважання «типового» зсуву над «нетиповим», тобто ніяких покращень результату за даним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків у нашій вибірці не відбулось.

Наступним за цими формулами нами обраховувались різниці балів показників сформованості інформаційної культури кожного молодшого підлітка у даних групах. Дані розрахунки G -критерія подані у таблицях 2.17 і 2.18, де кожний, наведений у них стовпчик, належить до певного класу закладу загальної середньої освіти, задіяного у нашому експерименті, а відповідна розміщена у ньому нумерація – прізвищу молодшого підлітка за списком класного журналу.

Таким чином, загальна кількість номерів відповідає загальній кількості учнів у класі. Самі розрахунки G -критерія у цих таблицях представлені одразу у вигляді нерівностей, однак при цьому кожна зазначена нами цифра відноситься до певного позначення у загально прийнятій для нашого дослідження нерівності ($T > n - ta$). Іншими словами, кожна цифра нашого розрахунку розташована у нерівності так, як розміщені позначення у наведеній вище загально прийнятій для нашого дослідження нерівності. Знак у нерівності залежав від їх обчислення. Отже, знову порівнюємо отриманні значення $G_{\text{емп.}}$ з $G_{\text{крит.}}$ (тобто T з $n-ta$) у даних таблицях.

Розрахунки G-критерія за показниками (К) кожного молодшого підлітка
(серед експериментальних груп)

5-Б ТБЛ	T > n-ta	5-В ТБЛ	T > n-ta	6-Б ТБЛ	T > n-ta	6-Г ТБЛ	T > n-ta	5-В ЗОШ №1	T > n-ta	6-Г ЗОШ №1	T > n-ta
1	3 = 3-0	1	3 < 4-0	1	10>10-1	1	12>12-2	1	9 >9-1	1	11>11-2
2	11>11-2	2	11>11-2	2	11>11-2	2	6 = 6-0	2	1 = 1-0	2	2 = 2-0
3	11>11-2	3	10>10-1	3	12>12-2	3	2 = 2-0	3	3 = 3-0	3	7 = 8-1
4	12>12-2	4	6 = 6-0	4	11>11-2	4	12>12-2	4	2 = 2-0	4	2 = 2-0
5	10>10-1	5	11>11-2	5	12>12-2	5	11>11-2	5	5 = 5-0	5	3 = 3-0
6	10>10-1	6	1 = 1-0	6	9 >9-1	6	11>11-2	6	11>11-2	6	12>12-2
7	10>10-1	7	12>12-2	7	12>12-2	7	11>11-2	7	11>11-2	7	2 = 2-0
8	10>10-1	8	10>10-1	8	11>11-2	8	11>11-2	8	2 = 2-0	8	10>10-1
9	11>11-2	9	3 < 4-0	9	10>11-2	9	5 = 5-0	9	12>12-2	9	7 < 9-1
10	11>11-2	10	9 >9-1	10	2 = 2-0	10	10>10-1	10	7 = 7-0	10	3 < 4-0
11	9 >9-1	11	3 = 3-0	11	11>11-2	11	8 >8-1	11	10>10-1	11	3 = 3-0
12	10>10-1	12	9 >9-1	12	10>10-1	12	11>11-2	12	1 = 1-0	12	11>11-2
13	11>11-2	13	11>11-2	13	11>11-2	13	11>11-2	13	10>11-2	13	10>10-1
14	5 < 6-0	14	11>11-2	14	11>11-2	14	1 = 1-0	14	3 = 3-0	14	5 = 5-0
15	11>11-2	15	9 >9-1	15	9 = 10-1	15	10>10-1	15	10>10-1	15	2 = 2-0
16	11>11-2	16	3 = 3-0	16	11>11-2	16	9 = 10-1	5-А ЗОШ № 4		6-В ЗОШ № 4	
17	10>10-1	17	11>11-2	17	11>11-2	17	11>11-2				
18	3 = 3-0	18	11>11-2	18	11>11-2	18	3 = 3-0	1	3 = 3-0	1	8 >8-1
19	5 = 5-0	19	10>10-1	19	9 = 10-1	19	10>10-1	2	12 >12-2	2	3 = 3-0
20	4 = 4-0	20	7 = 7-0	20	9 >9-1	20	11 >12-2	3	9 = 10-1	3	10>10-1
21	12>12-2	21	10>10-1	21	12>12-2	21	12>12-2	4	10>10-1	4	3 = 3-0
22	11>11-2	22	10>10-1	22	9 >9-1	22	10>10-1	5	11>11-2	5	7 = 7-0
23	12>12-2	23	11>11-2	23	11>11-2	23	10>10-1	6	10>10-1	6	7 = 8-1
24	7 = 8-1	24	6 = 6-0	24	10>10-1	24	6 = 6-0	7	11>11-2	7	9 >9-1
25	11>11-2	25	5 = 5-0	25	10>10-1	25	11>11-2	8	6 = 6-0	8	5 = 5-0
26	8 >8-1	26	11>11-2	26	3 = 3-0	26	11>11-2	9	10>11-2	9	10>10-1
27	11>11-2	27	11>11-2	27	2 = 2-0			10	1 = 1-0	10	3 < 4-0
28	11>11-2							11	3 = 3-0	11	10>10-1
29	10>10-1							12	10>10-1	12	3 = 3-0
30	6 = 6-0							13	9 = 10-1	13	10>10-1
								14	10>10-1	14	9 >9-1
								15	10>10-1	15	2 = 2-0

Так, серед експериментальних груп у більшості результат емпіричних значень більший за критичні, а саме за нашими підрахунками 110 (64,71%), а інші емпіричні значення 60 (35,29%) дорівнюють критичним. Таким чином, мимоземо стверджувати, що у 110 (64,71%) молодших підлітків експериментальної групи було зафіксовано покращення результатів показників інформаційної культури, яке і обумовило підвищення їх рівня інформаційної культури, оскільки підтвердилось достовірне переважання «типового» зсуву над «нетиповим». І лише 60 (35,29%) молодших підлітків не проявили ніяких змін у бік покращення своїх результатів за цими показниками, так як підтвердилось випадкове переважання «типового» зсуву над «нетиповим». Проте, з цих 60 (35,29%) молодших підлітків 14 (8,24%) просто зберегли свої результати на достатньому рівні, а 4 (2,35%) – на оптимальному рівні, тим самим все рівно у черговий раз підтвердили їх. А 10 (5,88%) молодших підлітків несуттєво покращили свої результати показників інформаційної культури, тому вони не підлягали математичному доведенню за G-критерієм. І тільки 32 (18,82%) молодших підлітків, які залишились, дійсно так і не змінили свої результати показників інформаційної культури, що у підсумку спричинило до збереження їх недостатнього рівня інформаційної культури.

Отже, з 138 (81,18%) молодших підлітків експериментальної групи, зазначених нами раніше, як тих, які мають належний рівень сформованості інформаційної культури, за методом математичної статистики G-критерієм підтвердили дане судження тільки 128 (75,30%).

Серед контрольних груп за нашими підрахунками результат 158 (84,04%) емпіричних значень дорівнював критичним, результат 30 (15,96%) емпіричних значень взагалі менший за критичні. Отже, ми можемо вважати, що в усіх 188 (100%) молодших підлітків контрольної групи не підтвердилось поліпшення результатів показників інформаційної культури, так як у 158 (84,04%) молодших підлітків не було зафіксовано будь-яких змін результатів за даними показниками, а у 30 (15,96%) молодших підлітків спростовано переважання «типового» зсуву над «нетиповим», тобто не підтвердилось поліпшення результатів показників інформаційної культури у даній вибірці.

Таким чином, даний метод математичної статистики дозволив нам вважати, що у контрольній групі усі зафіксовані позитивні зміни результатів показників інформаційної культури молодших підлітків на контрольному етапі експерименту були неправдивими.

Розглянемо наступний метод математичної статистики параметричний критерій Стьюдента (t-критерій), за допомогою якого ми доводили наявність позитивних змін вже серед контрольної та експериментальної груп контрольного етапу експерименту.

Так, параметричний критерій Стьюдента (t-критерій) дозволяє перевірити середні значення, як для двох залежних, так і незалежних між собою вибірок. У нашому випадку, ми досліджували контрольну та експериментальну групи контрольного етапу експерименту, які були незалежні між собою, оскільки мали різну кількість осіб молодшого підліткового віку. Контрольна група налічувала 188 молодших підлітків, а експериментальна – 170 молодших підлітків. Обчислення даного критерію відбувалось за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків на основі їх балів рівнів за спеціальною формулою (2.2).

$$t_{емп.} = \frac{|M_1 - M_2|}{\sqrt{\frac{(N_1-1)\sigma_1^2 + (N_2-1)\sigma_2^2}{N_1+N_2-2} \left(\frac{1}{N_1} + \frac{1}{N_2}\right)}} \quad (2.2)$$

де, M_1 і M_2 – середні арифметичні значення двох розглянутих вибірок. Вони знаходяться під знаком модуля для того, щоб при обчислюванні їх різниці не було від'ємного числа.

N_1 і N_2 – загальна кількість осіб у першій та другій розглянутих вибірках.

σ_1 і σ_2 – середні квадратичні відхилення першої та другої розглянутих вибірок. Це ніщо інше, як квадратні корні з дисперсії $\sqrt{D}$ [241, с. 16].

Нижче у таблицях 2.19 і 2.20 представлені розрахунки критерію Стьюдента (t-критерій). У цих таблицях всі позначення з нижнім індексом «А» належать контрольній групі, а позначення з нижнім індексом «В» – експериментальній.

У таблиці 2.20 нами було замість розрахунків середніх квадратичних відхилень наведено розрахунки дисперсії (D), оскільки вони вже обчислювались на

констатувальному етапі експерименту. А так, як середні квадратичні відхилення у формулі (2.2) зазначені у квадраті, то ми не обчислювали квадратний корінь з дисперсій, щоб потім знову не рахувати квадрат даного числа. Значення $t_{\text{крит.}}$ обраховувалось із спеціальної таблиці критичних значень параметричного критерія Стьюдента (t-критерій), таким чином, що спочатку було потрібно визначити число ступенів свободи (f) за спеціальною формулою (2.3), потім довірчу ймовірність (p). Відшукавши ці визначенні результати у таблиці критичних значень даного критерія, на їх перехресті знаходили значення $t_{\text{крит.}}$.

$$N_A + N_B - 2 \quad (2.3)$$

У нашому випадку, за даним критерієм довірча ймовірність (p) дорівнювала числу 0,999, а число ступенів свободи (f) – 356. Але у таблиці критичних значень t-критерія такого числа, як 356 не було, тому ми обрали число 400. І так, на їх перехресті знайшли значення $t_{\text{крит.}}$, яке дорівнювало числу 3,315. Дане значення було однаковим для всіх дванадцяти показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків і прописане у таблиці 2.20. А вже значення $t_{\text{емп.}}$ обчислювалось для кожного показника сформованості інформаційної культури молодших підлітків і заокруглювались не до сотих, а до тисячних, щоб потім можливо було їх правильно порівняти з $t_{\text{крит.}}$. Всі інші розрахунки, які містяться у таблиці 2.20 заокруглювались до сотих. Проте, у таблиці 2.19 розрахунки заокруглювались до десятитисячних, щоб уникнути співпадіння отриманих значень. Також, у таблиці 2.20 кожний розрахунок t-критерія належав певному показнику сформованості інформаційної культури молодших підлітків, кожен з яких, у свою чергу, мав свій порядковий номер, що позначав його назву. Дані назви повністю відповідають вже прописаним назвам у таблиці 2.11.

Перед тим, як обчислювати t-критерій за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків нами було висунуто припущення, що якщо отримане емпіричне значення $t_{\text{емп.}}$ перевищує табличне ($t_{\text{емп.}} > t_{\text{крит.}}$), то є підстави прийняти те, що відмінність середніх значень у розглянутих нами вибірок вважається «статистично значущим», а це означатиме, що у молодших підлітків експериментальної групи результати показників сформованості інформаційної

Таблиця 2.19

Частина розрахунків для обчислення t-критерія

$\frac{1}{N_B}$	$\frac{1}{N_A}$	$N_B + N_A - 2$
1/170	1/188	356
0,0058	0,0053	
$\Sigma 0,0112$		

Таблиця 2.20

Основні розрахунки для обчислення t-критерія

Показники (ІК)	П ₁	П ₂	П ₃	П ₄	П ₅	П ₆	П ₇	П ₈	П ₉	П ₁₀	П ₁₁	П ₁₂
$\bar{B}$	1,20	1,64	1,09	1,09	1,22	1,65	1,72	1,07	1,61	1,24	1,12	1,24
$\bar{A}$	0,44	1,07	0,22	0,45	0,27	1,13	1,02	0,35	1,09	0,27	0,42	0,55
D_B	0,31	0,26	0,44	0,48	0,27	0,26	0,29	0,43	0,27	0,30	0,46	0,44
D_A	0,25	0,13	0,24	0,46	0,27	0,40	0,33	0,31	0,46	0,37	0,38	0,43
$\bar{B}-\bar{A}$	0,76	0,57	0,86	0,65	0,95	0,53	0,70	0,72	0,52	0,96	0,70	0,69
$D_B \times (N_B - 1)$	53,20	43,11	73,68	80,49	44,95	44,52	48,45	73,15	46,38	50,59	78,41	75,11
$D_A \times (N_A - 1)$	46,23	24,96	44,62	86,47	50,70	74,94	60,95	58,53	85,46	69,16	71,80	80,47
Σ	99,43	68,07	118,29	166,96	95,65	119,46	109,40	131,68	131,84	119,75	150,21	155,58
$t_{\text{емп.}} =$	13,656	12,245	14,175	8,931	17,348	8,568	11,960	11,261	8,094	15,705	10,230	9,833
$t_{\text{крит.}} =$	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315	3,315

культури значно краще за результати цих показників у контрольній групі, а отже і сам рівень інформаційної культури в експериментальній групі вищий ніж у контрольній. І якщо, навпаки, емпіричне значення $t_{\text{емп.}}$ менше за табличне ($t_{\text{емп.}} < t_{\text{крит.}}$), то відмінність середніх значень у розглянутих нами вибірок вважається «статистично незначущим», тобто результати показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків в експериментальній групі зовсім не відрізняються від цих же результатів у контрольній групі, а отже і немає різниці у рівнях інформаційної культури даних груп.

Таким чином, порівнюємо наші отримані значення $t_{\text{емп.}}$ за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків з табличним $t_{\text{крит.}}$. Результат усіх емпіричних значень більший за табличне, звідки можна зробити висновок, що відмінність середніх значень у розглянутих нами вибірок вважається «статистично значущим», тобто у молодших підлітків експериментальної групи результати показників інформаційної культури все ж таки кращі за результати цих показників у контрольній групі, а отже і сам рівень інформаційної культури в експериментальній групі вищий ніж у контрольній.

Отже, за цими двома розглянутими нами методами математичної статистики непараметричний критерій знаків (G-критерій) і параметричний критерій Стьюдента (t-критерій) наочно підтвердилось покращення результатів показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків та підвищення, у свою чергу, рівня інформаційної культури молодших підлітків, лише в експериментальній групі.

На контрольному етапі нашого експерименту здійснено оцінку динаміки рівнів інформаційної культури за дванадцятьма її критеріальними показниками, а саме – знання про основи інформації, сприйнятливість до інформації, здатність самостійного отримання інформації, інформаційна спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими, комунікабельність, логічність мовлення, вміння зацікавити інших інформацією, інформаційна оперативність, інформаційна лабільність, інформаційна наполегливість, що дало нам можливість відзначити наступне:

– у молодших підлітків експериментальної групи за час проведення нами

формувального етапу експерименту відбулися значні позитивні зміни у бік покращення результатів даних критеріальних показників сформованості інформаційної культури, що у свою чергу обумовили підвищення їх рівнів інформаційної культури. Так, недостатній рівень зі 130 (76,47%) осіб молодшого підліткового віку знизився до 32 (18,82%) осіб молодшого підліткового віку, а достатній рівень з 36 (21,18%) осіб молодшого підліткового віку підвищився до 87 (51,18%) осіб молодшого підліткового віку і оптимальний рівень з 4 (2,35%) осіб молодшого підліткового віку – до 51 (30,00%) особи молодшого підліткового віку.

– у молодших підлітків контрольної групи за той час проведення нами в експериментальній групі формувального етапу експерименту відбулися несуттєві зміни результатів показників сформованості інформаційної культури, які не значно позначилися на самих їх рівнях інформаційної культури. Так, недостатній рівень з 141 (75,00%) особи молодшого підліткового віку знизився лише до 116 (61,70%) осіб молодшого підліткового віку, а достатній рівень з 43 (22,87%) осіб молодшого підліткового віку підвищився лише до 62 (32,98%) осіб молодшого підліткового віку і оптимальний рівень з 4 (2,13%) осіб молодшого підліткового віку – лише до 10 (5,32%) осіб молодшого підліткового віку.

Узагальнення результатів експериментальної роботи з формування інформаційної культури у молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти дозволило нам дійти висновку, що розроблене і реалізоване нами технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти сприяє якісному підвищенню усіх визначених нами критеріальних показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків.

Таким чином, наше технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти є досить ефективним і сприяє успішному формуванню інформаційної культури.

Висновки до другого розділу

У розділі з'ясовано стан сформованості рівнів інформаційної культури молодших підлітків, розроблено технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти та здійснено педагогічну оцінку та аналіз ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків.

Розгорнуто констатувальний етап експериментальної роботи на базах п'яти закладах загальної середньої освіти, з яких два заклади загальної середньої освіти знаходились у місті Старокостянтинів Хмельницької області, два закладів загальної середньої освіти – у самому місті Хмельницький і один заклад загальної середньої освіти – у місті Київ.

Зазначено мету констатувального етапу експерименту, яка полягала у здійсненні оцінки показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків та виявлення рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Визначені етапи констатувального експерименту.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту підтвердив відсутність у закладів загальної середньої освіти форм роботи, спрямованих на набуття знань, практичних умінь та навичок поведінки молодшого підлітка в інформаційному середовищі, оскільки з усіх 358 (100%) молодших підлітків експериментальних та контрольних груп у 269 (75,14%), а це більше ніж у половини, спостерігається недостатній рівень інформаційної культури, у 81 (22,63%) молодшого підлітка – достатній рівень, і лише у 8 (2,23%) молодших підлітків – оптимальний рівень.

Запропоноване авторське поняття *«педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків»*, яке ми розуміємо, як *сукупність організаційних педагогічних обставин, що відповідають меті інформаційної культури молодшого підлітка та спрямовані на досягнення ефективного її формування.*

Визначені та обґрунтовані педагогічні умови формування інформаційної культури у молодшому підлітковому віці, реалізація яких надає можливість

педагогові отримати позитивний результат у процесі формування інформаційної культури молодших підлітків.

Такими педагогічними умовами формування інформаційної культури молодших підлітків були:

- активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби.

- спрямування форм та методів позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури.

- організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу.

Розгорнуто формувальний етап експериментальної роботи у трьох закладах загальної середньої освіти України, з яких два заклади загальної середньої освіти знаходились у місті Старокостянтинів Хмельницької області і один заклад загальної середньої освіти міста Хмельницького.

Зазначено мету формувального етапу експерименту, яка полягала у підвищенні рівня показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти за допомогою удосконалення змісту виховної роботи закладу загальної середньої освіти.

Окреслено завдання формувального етапу експерименту, а саме:

- створення педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти;

- мінімізація шкідливого впливу інформації на молодших підлітків під час їх взаємодії;

- забезпечення комфортного перебування молодших підлітків в інформаційному середовищі.

Надано визначення *«Технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес*

закладу загальної середньої освіти», яке означає сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на виконання педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти, та оснащення означеного процесу необхідними методичними та технічними засобами, а також – чітке дотримання послідовності у здійсненні даного процесу.

Запропоновано комплексну програму «Мандрівка у світ інформації», яка складається з восьми занять (чотири заняття – виховні години, а інші чотири заняття – виховні години з елементами тренінгу), де кожне заняття зорієнтовано на формування окремих показників інформаційної культури молодших підлітків. Заняття у формі виховних годин базувались на інтерактивних методах та технологіях навчання інформаційним знанням, а саме: заняття «Скарбничка інфознань» (метод «Зигзаг»), заняття «Підліток у світі інформації» (метод «Фішбоун»), заняття «Життєдайна сила спілкування» («RAFT-технологія») і заняття «Інформаційна стежинка» (метод мозкового штурму).

А заняття у формі виховних годин з елементами тренінгу частково базувалися на інтерактивній формі *тренінг*, а саме: заняття «Завжди себе розвивай і про це не забувай!» (вправи на мотивацію: «Розповіси друзі», «Цікавинки з торбинки», «Закінчи речення»), заняття «Ланцюжок» (вправи на логіку: «Склади фігуру», «Відгадай загадку», «Чижі й синички», «Білі й ворони», «Кубики», «Накладання фігур», «Перекладання палиць»), заняття «Комфорт-територія!» (рухливі ігри під назвами: «Живі картини» і «Танці з певним порядком»), заняття «Від старту до фінішу!» (ігри на місцевості під назвами: «Козаки і вороги» і «Перенесення скарбу»).

Представлено шістнадцять додаткових форм виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків, де кожна з них добиралася відповідно до певного показника інформаційної культури молодших підлітків та розрахована на окреме заняття. Такими додатковими формами виховної роботи щодо формування інформаційної культури молодших підлітків стали: Свято «В гостях у пані Інформаційної культури» у стилі ревію до

Всесвітнього дня інформації, естафета знань «Інфознайка», шкільний ІК-фест (шкільний фестиваль інформаційної культури), веб-квести «Юний дослідник» та «Планета «Інфо«К», експедиція «Еврика», конкурс рекламних буклетів «Teenagers в інформаційному водоспаді», експрес-заняття у бібліотеці «Щасливий пошук», смарт-моб «Ера ІК», турнір ораторів, створення інформаційного кросворду, вечір «Читання на табуретках», скрайб-презентація, колаж «Що для вас означає інформаційна культура?», КВК «Книго-Ленд», дебати на тему «Як і всюди на Планеті є небезпека в Інтернеті», кейс-стаді під назвами «Королівська бібліотека» і «Електронний лист».

Здійснено контрольний етап експериментальної роботи на базах, що зазначені на констатувальному етапі експерименту. Зазначено мету контрольного етапу експерименту, яка полягала в оцінці та аналізі ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти. Окреслено завдання контрольного етапу експерименту, а саме: проведення повторного педагогічного діагностування; оцінка показників сформованості інформаційної культури молодших підлітків за відповідними критеріями; оцінка динаміки зростання за кожним показником сформованості інформаційної культури молодших підлітків; оцінка динаміки рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків; порівняльний аналіз отриманих даних на констатувальному і контрольному етапах; перевірка ефективності впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти методами математичної статистики (непараметричний критерій знаків (G-критерій), параметричний критерій Стьюдента (t-критерій)); узагальнення та обґрунтування висновків щодо сформованості інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Проаналізовано на контрольному етапі нашого експерименту результати оцінки рівнів інформаційної культури за дванадцятьма її критеріальними показниками, а саме знання про основи інформаційної культури, сприйнятливність до інформації, здатність самостійного отримання інформації, інформаційна

спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими, комунікабельність, логічність мовлення, вміння зацікавити інших інформацією, інформаційна оперативність, інформаційна лабільність, інформаційна наполегливість і відзначено наступне:

– у молодших підлітків експериментальної групи за час проведення нами формувального етапу експерименту відбулися значні позитивні зміни у бік покращення результатів даних критеріальних показників сформованості інформаційної культури, які, у свою чергу, обумовили підвищення їх рівнів інформаційної культури. Так, недостатній рівень із 130 (76,47%) осіб молодшого підліткового віку знизився до 32 (18,82%) осіб молодшого підліткового віку, а достатній рівень з 36 (21,18%) осіб молодшого підліткового віку підвищився до 87 (51,18%) осіб молодшого підліткового віку і оптимальний рівень з 4 (2,35%) осіб молодшого підліткового віку – до 51 (30,00%) особи молодшого підліткового віку.

– у молодших підлітків контрольної групи за той час проведення нами в експериментальній групі формувального етапу експерименту відбулися несуттєві зміни результатів показників сформованості інформаційної культури, які не значно позначилися на самих їх рівнях інформаційної культури. Так, недостатній рівень з 141 (75,00%) особи молодшого підліткового віку знизився лише до 116 (61,70%) осіб молодшого підліткового віку, а достатній рівень з 43 (22,87%) осіб молодшого підліткового віку підвищився лише до 62 (32,98%) осіб молодшого підліткового віку і оптимальний рівень з 4 (2,13%) осіб молодшого підліткового віку – лише до 10 (5,32 %) осіб молодшого підліткового віку.

Таким чином доведено покращення стану сформованості рівнів інформаційної культури молодших підлітків експериментальних груп (у порівнянні з контрольними) унаслідок впровадження розробленого нами технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми формування інформаційної культури молодших підлітків, що полягає у здійсненні теоретико-методичного аналізу феномену формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, розробці та реалізації технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов даного процесу. Результати дослідження підтвердили правомірність основних ідей і положень щодо формування інформаційної культури молодших підлітків та засвідчили досягнення мети, виконання поставлених завдань, що є підставою для подальших висновків:

1. Проаналізовано стан розробки проблеми формування інформаційної культури учнів у педагогічній теорії та практиці закладів загальної середньої освіти. Інформаційна культура визначена як систематизована сукупність знань, умінь та навичок, уявлень та переконань, які дозволяють вільно та безпечно орієнтуватися в інформаційному середовищі. Структуру інформаційної культури особистості визначено як сукупність наступних складових: інформаційні знання, інформаційна поведінка, інформаційний світогляд, інформаційна безпека. Сутність формування інформаційної культури особистості полягає в адекватності відбору та оцінюванні інформації; оволодінні інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення; протидії негативним інформаційним впливам та негативним наслідкам; вдосконаленні особистості при роботі з інформацією (здобуття, накопичення, кодування, переробка); вільному орієнтуванні суб'єкта в інформаційному середовищі тощо. Формування інформаційної культури особистості охарактеризовано як процес поступового оволодіння особистістю інформаційними знаннями, операціями і засобами їх здійснення, набуття навичок інформаційної діяльності (здобуття, накопичення, кодування, переробка), що надають їй можливості вільно орієнтуватися у сучасному інформаційному середовищі.

2. Охарактеризовано особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. Визначено, що формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти – це цілеспрямований процес системного засвоєння молодшими підлітками інформаційних знань, умінь та навичок, активного пізнання інформаційного середовища, правильного орієнтування в інформаційних потоках, активної комунікативної взаємодії та набуття молодшими підлітками здатності до оцінки інформації. Виокремлено такі групи особливостей формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти: анатомо-фізіологічні особливості; психологічні особливості (у когнітивній, емоційно-вольовій та мотиваційній сферах розвитку молодшого підлітка), особливості формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

3. Обґрунтовано критерії, виявлено показники та визначено рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків закладів загальної середньої освіти. Показниками когнітивного критерію обрано: знання про основи інформаційної культури, сприйнятливість до інформації, здатність самостійного отримання інформації; мотиваційного – інформаційна спрямованість, бажання отримувати інформацію та володіти нею, прагнення ділитися інформацією з іншими; комунікативного – комунікабельність, логічність мовлення, вміння зацікавити інших інформацією; поведінкового – інформаційна оперативність, інформаційна лабільність, інформаційна наполегливість. Визначено рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків (недостатній, достатній, оптимальний), що засвідчують тривалість та постійність проявів показників інформаційної культури молодших підлітків. Оптимальний рівень сформованості інформаційної культури характеризується максимально можливими для молодших підлітків закладів загальної середньої освіти проявами показників. Достатній рівень сформованості інформаційної культури визначається наявністю певного поєднання позитивних та негативних результатів у сформованості інформаційної культури молодших підлітків. Прояви показників на недостатньому рівні сформованості

інформаційної культури засвідчують у молодших підлітків або мінімальний результат сформованості інформаційної культури, або її відсутність взагалі. На констатувальному етапі експерименту встановлено, що з усіх 358 (100%) молодших підлітків у 269 (75,14%), а це більше, ніж у половини, спостерігається недостатній рівень інформаційної культури, у 81 (22,63%) учня молодшого підліткового віку – достатній рівень інформаційної культури, і лише у 8 учнів молодшого підліткового віку (2,23%) – оптимальний рівень інформаційної культури.

4. Обґрунтовано технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітній процес закладу загальної середньої освіти як сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на виконання педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти, та оснащення означеного процесу необхідними методичними і технічними засобами, а також – чітке дотримання послідовності у здійсненні даного процесу. Педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків визначено як сукупність організаційних педагогічних обставин, які відповідають меті інформаційної культури молодшого підлітка та спрямовані на досягнення ефективного її формування. Визначені та обґрунтовані педагогічні умови формування інформаційної культури: активне залучення молодших підлітків до оволодіння інформаційними знаннями, уміннями та навичками і використання їх з огляду на власні та соціально схвалені інформаційні потреби; спрямування форм та методів позанавчальної виховної роботи закладу загальної середньої освіти на досягнення завдань формування інформаційної культури; організація виховної роботи за напрямом формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти на засадах системно-цільового підходу.

5. Здійснено перевірку дієвості технологічного забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. Упроваджено комплексну програму формування інформаційної культури молодших підлітків закладу загальної середньої освіти «Мандрівка у світ інформації» (виховні години

«Скарбничка інфознань», «Підліток у світі інформації», «Життєдайна сила спілкування» та «Інформаційна стежинка», виховні години з елементами тренінгу «Завжди себе розвивай і про це не забувай», «Ланцюжок», «Комфорт-територія», «Від старту до фінішу»), додаткові активні та інтерактивні форми та методи виховної роботи з молодшими підлітками (скрайб-презентація, смарт-моб, шкільний ІК-фест, веб-квест, кейс-стаді). Аналіз та оцінка результатів експериментальної роботи засвідчує наявність позитивних змін у рівнях сформованості показників досліджуваних критеріїв сформованості інформаційної культури у молодших підлітків здебільшого експериментальних груп. Загальна позитивна динаміка формування показників інформаційної культури в експериментальній групі становить 98 осіб (57,65%), а в контрольній групі – 25 осіб (13,30%).

Проблема формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти не вичерпується проведеним дисертаційним дослідженням. *Перспективними напрямками* дослідження порушеної проблеми можуть стати: визначення особливостей формування та розвитку інформаційної культури дітей різного віку; характеристика гендерних особливостей формування інформаційної культури дітей та молоді; виявлення особливостей формування інформаційної культури дітей у позашкільних закладах освіти; характеристика форм та методів підготовки педагогів до формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология: учеб. пособ. Москва: Академ проект, 2001. 704 с.
2. Адорно Т. Избранное: социология музыки: перевод М. И. Левина, А. В. Михайлов. Москва - Санкт-Петербург: Университетская книга, 1998. 445 с.
3. Активні та інтерактивні технології навчання. *Віхи століть*: наук.-метод. жур. 2004. № 4. С. 48-74.
4. Александров Ю. В. Психологія розвитку: навчальний розвиток. Харків: ФОП Панов А. М., 2015. С. 336.
5. Андреев В. И. Педагогика. Учебный курс для творческого саморазвития 2-е изд. Казань: Центр инновационных технологий, 2000. 600 с.
6. Андрошук І. В., Андрошук І. П. Методика виховної роботи : навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 320 с.
7. Антонова С. Информационное мировоззрение: К вопросу об определении сущности понятия. *Проблемы информационной культуры*: сб. ст., 1996. Вып. 3. С. 25-32.
8. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирования личности. Москва: Мысль, 1976. 158 с.
9. Атанов Г. О. Знання як засіб навчання: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 236 с.
10. Афанасьев В. В., Сивов М. А. Математическая статистика в педагогике. Ярославль: ЯХПУ, 2010. 76 с.
11. Бабенко Т. В. Формування інформаційної культури майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград. 2008. 20 с.
12. Багдужева А. В. Педагогические условия формирования профессиональной готовности будущих специалистов с использованием информационных технологий (на примере специальностей кадастрового профиля): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01. Улан-Уде, 2006. 23 с.

13. Барна О. Психолого-педагогічні основи формування готовності підлітків до використання інформаційно-комунікаційних технологій. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка: наук. жур.* 2010. Вип. 4. С. 138-152.
14. Білоусова Н. Педагогічні умови формування потреби у самовдосконаленні в учнів молодшого підліткового віку. *Рідна школа: жур.* 2010. № 6. С. 45-49.
15. Безпалько О. В., Зверева І. Д., Харченко С. Я. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ: Центр навч. літ-ри, 2004. 256 с.
16. Беялов Ф. В., Борзова Е. П., Григорьева Л. И., Громов И. А., Захарова Т. Н. Культурология. Основы теории и истории культуры: учеб. пособ. / под ред. И. Ф. Кефели. Санкт-Петербург: Специальная литература, 1996. 590с.
17. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. К:ІЗМН, 1998. 204 с.
18. Близнюк М., Коляда М. Формування інформаційної культури особистості. К.: посіб. Лібра, 2000. 86 с.
19. Блонский П. О мышление подростка. *Возрастная и педагогическая психология.* / под. ред. И. В. Дубровина. 5-е изд., стереотип. Москва: Академия, 2008. С. 273-275.
20. Богданова Т. Л. Определение уровня сформированности информационной культуры. Краматорск, 2006. С. 52.
21. Божович Л. Этапы формирования личности в онтогенезе. *Вопросы психологии:* наук. жур. 1978. № 4. С. 15-18.
22. Борытко Н. М., Моложавенко А. В., Соловцова И. А. Методология и методы психолого-педагогических исследований: гуманитарно-целостный подход: учеб. пособ. для вузов. Волгоград: ВГПКРО, 2005. 132 с.
23. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 134 с.

24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / под. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
25. Вербин А. И., Герман Ш. М. Особенности социального познания / под. ред. А. И. Вербин, Ш. М. Герман. Москва: Знание, 1973. 63 с.
26. Веретенко Т. Г., Братусь І. В., Молочний В. В. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади: методичні матеріали до тренінгу. Київ: Наук. світ, 2004. 86 с.
27. Вилюнас В. К. Психология эмоциональных явлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976. 143 с.
28. Вишинська Г. В. Формування інформаційної культури особистості майбутнього офіцера: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 20.02.02. Хмельницький, 2002. 20 с.
29. Вобленко Ю. Інформаційна культура в працях провідних бібліотекознавців та бібліографознавців. *Вісник Книжкової палати*: наук.-прак. жур. 1999. № 2. С.7-8
30. Воробьёв Г. Г. Информационная культура в управленческом труде. Москва: Экономика, 1971. 106 с.
31. Вохрышева М. Формирование науки об информационной культуре. *Проблемы информационной культуры. Серия: Методология и организация информационно - культурологических исследований.* / науч. ред. Ю. С. Зубов, В. А. Фокеев. - М.: Магнитогорск, 1997. Вып. 6. С. 57.
32. Всемирная энциклопедия: Философия XX век. / под. ред. А. А. Грицанов Минск: Харвест, 2002. С. 976.
33. Выготский Л. С. оображение и творчество подростка. *Возрастная и педагогическая психология.* / под. ред. И. В. Дубровина. 5-е изд., стереотип. Москва: Академия, 2008. С. 283-285.
34. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва: Лабиринт, 1999. 352 с.
35. Гаврилюк О. О. Основи психології та педагогіки: навч. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2004. 217 с.

36. Гавриш І., Скребець О., Дем'янюк Т. Інтерактивні методи навчання: інноваційні технології. / кер. роб. І. Бех; уклад. С. Кириленко, О. Кіян. *Позакласний час*. 2012. № 15/16. С. 73-76.

37. Гендина Н. Образование для общества знаний и проблемы формирование информационной культуры личности. *Научные и технические библиотеки*: наук. жур. 2007. №3. С. 40-48.

38. Гендина Н. И., Колкова Н. И., Скипор И. Л., Стародубова Г. А. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях. Москва: Школьная библиотека, 2002. 288 с.

39. Глушак О. Критерії та рівні сформованості інформаційної культури бакалаврів з філології у процесі вивчення дисциплін інформаційно-комп'ютерного циклу. *Наукові записки: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2013. Випуск 121(І). С. 252-255.

40. Глушак О. Педагогічні умови формування інформаційної культури бакалаврів з філології у процесі вивчення дисциплін інформаційно-комп'ютерного циклу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка та психологія*: наук. жур. 2012. С. 229-235.

41. Гнибіденко І. Ф., Колот А. М., Новікова О. Ф. Соціальна безпека: теорія та українська практика: моногр. / за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогової. Київ: КНЕУ, 2006. 292 с.

42. Годфруа Ж. Что такое психология? / пер. с франц. Н. Н. Алиповой. Москва: Мир, 1992. Т.1. 496 с.

43. Грабар Н., Соколовська Т. Інформаційні потреби та інформаційна культура в сучасному вимірі. *Бібліотечний форум України*: жур. 2014. № 3 (45). С. 5-7.

44. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання: моногр. Вінниця: ВНТУ, 2010. 170 с.

45. Гречихин А. А. Информационная культура: Опыт типологического определения. *Проблемы информационной культуры*: сб. ст. / под. ред. Ю. С. Зубова, И. М. Андреевой. М.: Изд-во Моск. Гос. ун-та культуры, 1994. С. 15.

46. Губерський Л. В., Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. Київський національний ун-т імені Т. Г. Шевченка. Київ: Знання України, 2002. 580с.
47. Гуревич П. С. Культурологія. Москва: Юнити-Дана, 2009. 327 с.
48. Гуржій А. М., Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л. Формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій: моногр. Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2015. 464 с.
49. Гусєва А., Єршова Н. Інформаційна культура як елемент інформаційного суспільства. «Вісник НТУ ХПІ»: наук. жур. 2013. С. 32-38.
50. Гуцало Е. У. Вікова психологія: курс лекцій. Кіровоград: КДПУ імені В. Винниченка, 2004. 186 с.
51. Дайсон Е. Жизнь в эпоху Интернета. М.: Альпина Бизнес Букс, 2012. 224 с.
52. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура. Київ: Українські пропілеї, 1999. 147 с.
53. Джирдарьян, И. О месте потребностей, эмоций и чувств в мотивации личности. *Теоретические проблемы психологи.* / под ред. Е. В. Шороховой. Москва: Наука, 1974. С. 145-169.
54. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
55. Доронина М. С. Управление мотивацией: научное издание. / под. ред. М. С. Доронина, Е. Г. Наумик, О. В. Соловьев. Харьков: ХНЭУ, 2006. 240 с.
56. Дригайло С. В. Формирование информационной культуры пользователей и сотрудников библиотеки. *Научные и технические библиотеки:* наук. жур. 2011. № 1. С. 79-88.
57. Дубравська Д. М. Основи психології: навч. посіб. Львів: Світ, 2001. С. 280.
58. Дулатова А. Н., Зиновьева Н. Б. Информационная культура личности: учеб.-метод. пособ. Москва: Либерей-бибинформ, 2007. 176 с.

59. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
60. Економічний енциклопедичний словник у 2-х т. / под. ред. С. В. Мочерний. Львів: Світ, 2005. Т. 1. 616 с.
61. Эльконин Д. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков. *Психология подростка: хрестоматія*. / сост. Ю. И. Фролов. Москва: Российское педагогическое агентство, 1997. С. 286-312.
62. Євтух М. Б., Лузік Е. В., Ільїна Т. В. Математичне моделювання в психологічних та соціологічних дослідженнях: підруч. / під ред. Е. В. Лузік. 2-ге вид. випр. та доп. Київ: Кондор, 2016. 415 с.
63. Євтух М., Сердюк О. Педагогічна технологія проектування навчальних занять у вищій школі. *Теоретичні питання освіти та виховання*. Київ: КНЛУ, 2001. Вип.17. С.3-11.
64. Ерасов Б. С. Социальная культурология: учеб. пособ. Москва: Аспект Пресс, 2000. 591с.
65. Жалдак М. Інформаційна культура. *Енциклопедія освіти* / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 362-363.
66. Забродський М. М. Вікова психологія: посіб. Київ: Академія, 2002. 103 с.
67. Загашев И. О., Заир-Бек С. И., Муштавинская И. В. Учим детей мыслить критически. Издание 2-е. Санкт-Петербург: Альянс «Дельта» совм. с из-твом «Речь», 2003. 192 с.
68. Зверева І. Д., Коваль Л. Г., Хлебик С. Р. Соціальна педагогіка / соціальна робота: навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 392 с.
69. Здоренко Є. Педагогічна рада-аукціон «Удосконалення процесу виховання шляхом вибору ефективних форм виховної роботи». *Виховна робота у школі: жур.* 2016. № 4 (137). С. 37- 43.
70. Зиновьева Н. Б. Информационная культура личности: учеб. пособ. Краснодар: КГАК, 1996. 136 с.
71. Значенко О. П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

пед. наук.: 13.00.04. Київ, 2005. 22с.

72. Зубов Ю. Проблемы информационной культуры. *Информатизация и информационная культура*. 1994. С. 6-11.

73. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 512 с.

74. Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві: загрози і ризики. *Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф*: моногр. / відп. ред. В. В. Дурдинець, Ю. І. Саєнко, Ю. О. Привалов. Київ: Стилос, 2001. 497 с.

75. Исхакова Н., Болтачев Р. Музыкальные предпочтения молодежи. *Социс*: жур. 2006. №6. С. 103-106.

76. Каган М. С. Философия культуры: учеб. пособ. Санкт-Петербург: «Лань», 1998. 416 с.

77. Калініна Л. М.: Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. Київ: Педагогічна думка, 2012. 136 с.

78. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підруч. К.: Центр навчальної літератури, 2003, 102 с.

79. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1997. 304 с.

80. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. Москва: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.

81. Квинн В. Н. Прикладная психология. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 560 с.

82. Кириленко В. В. Формування інформаційної культури майбутніх учителів-філологів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2013. 21 с.

83. Кле М. Психология подростка. *Психология развития*. Москва: ЧеРо, 2005. С. 318-330.

84. Клименко А. О. Формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук:

13.00.04. Тернопіль, 2010. 19 с.

85. Коган Л. Н. Теория культуры: учеб. пособ. Екатеринбург: УрГУ, 1993. 160 с.
86. Коготков Д. Я. Библиографическая деятельность библиотеки: организация, технология, управление: учеб. Санкт-Петербург: Профессия, 2005. 304 с.
87. Коломієць, А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів. Вінниця: ВДПУ, 2007. 379 с.
88. Кондрашова Л. В., Лаврентьева О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навч. посіб. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.
89. Коряковцева Н. Информационная культура – культура нового типа. *Мир bibliографии*: жур. 2009. №1. С. 58-67.
90. Костина А. В. Культурология 3-е изд. доп. Москва: КНОРУС, 2008. 336 с.
91. Кравченко К. Використання інтерактивних методів навчання та організація ігрової діяльності на уроках музики. *Мистецтво в школі (музика, образотворче мистецтво, художня культура)*: жур. 2011. № 2. С. 1-16.
92. Кузуб М., Голембйовська Н. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу. *Smart-освіта: ресурси та перспективи*: Матеріали II міжнародної науково-методичної конференції (23 листопада 2016). Київ: Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2016. С. 235 -237.
93. Кудін В. О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження. Харків: НТУ «ХП», 2002. 207 с.
94. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Сфера, 2001. 464 с.
95. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.

96. Кушерець В. Святість знань. *Наука і суспільство*: жур. 2009. № 9-10. С. 12-15.
97. Левківський М. В. Історія педагогіки. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 359 с.
98. Левшин М. Педагогічна сутність поняття «інформаційна культура особистості». *Вища освіта України*: жур. 2002. № 3. С. 67-74.
99. Леонова А. Б. Психодіагностика и регуляция функциональных состояний учащихся. *Учителям и родителям о психологии подростка*. / под ред. Г. Г. Аракелова. Москва: Высшая школа, 1990. С. 168-197.
100. Лисенко Ю. Засоби масової інформації як чинник впливу на соціальне виховання підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: жур. Київ, 2008. Вип. 12., кн. II. С. 103-110.
101. Лисицин Е., Гончаренко О., Вагапов В. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*: жур. 2002. № 1. С. 18.
102. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. для пед. навч. закладів. 2-е вид., випр. і доп. Харків: Харк. держ. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди; «ОВС», 2002. 400 с.
103. Лотман Ю. М. Языки культуры и проблемы переводимости: Несколько мыслей относительно типологии культуры. Москва: Искусство, 1987. 230 с.
104. Луговська І. Формування інформаційної культури як складова розвитку особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*: жур. 2012. Вип. 4. С. 49-54.
105. Магомед-Эминов М. Ш., Васильев И. А. Мотивация и контроль за действием. Москва: МГУ, 1991. 144 с.
106. Макарова Н. В. Информатика: учеб. Москва: Финансы и статистика, 1998. 96 с.
107. Максименко С. Д. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. С. 272
108. Максименко С. Д., Зайчук В. О., Клименко В. В., Соловієнко В. О. Загальна

психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / за заг. ред. С. Д. Максименко. Київ: Форум, 2000. С. 543.

109. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посіб. К.: Кондор, 2009. 670 с.

110. Малишевський О. В. Пропедевтика інформаційної культури учнів основної школи. Умань: Жовтий О. О., 2009. 236 с.

111. Маркарян Э. С. О генезисе человеческой деятельности и культуры. Ереван, 1973. 146 с.

112. Матвієнко О. В. Виховання школярів: Педагогічні задачі та завдання Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ: Фоліант, 2005. 198 с.

113. Матвієнко О. В. Інформаційна культура особистості: освітньо-виховний контекст: навч. метод. посіб. Київ: Ун-т економіки та права «КРОК», 2006. 115 с.

114. Матвійчук М. М. Практикум з основ медіаграмотності фахівців педагогічної та соціальної сфери. Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І., 2016. 192 с.

115. Медведева Е. Основы информационной культуры. *Социс*: жур. 1994. № 11. С. 59-67.

116. Минкина В. Информационная культура и способность к рефлексии. *Высшее образование в России*: жур. 1995. № 4. С. 27-36.

117. Миронова В. Інформаційна культура як основа загальної культури людини. *Каталог статей кафедри культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету*: електрон. версія. URL: http://mdgu-kid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_zagalnoji_kulturi_ljudini/1-1-0-68 (дата звернення: 10.06.2018).

118. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Інформатична компетентність студентів може бути вищою від компетентності тих, хто їх навчає? *Комп'ютер у школі та сім'ї*: жур. 2010. № 8. С. 3-8.

119. Мосейюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Саммит-Книга, 2007. 608 с.

120. Москвичёв Л. Н. Знание о мире и мир знаний. Москва: Педагогика, 1989. 127 с.

121. Найн А. Педагогические инновации и научный эксперимент. *Методология педагогіки*: жур., 1997. Ч.1. Вып. 4. С. 78-86.
122. Назаренко Л. Сутність та особливості моделі родинно-шкільного виховного простору. *Виховна робота в школі*: жур. 2005. Т. 3. С. 2-13.
123. Наточій А. М. Підлітки: практи.-оріент. посіб. Миколаїв: Іліон, 2007. 276 с.
124. Немов Р. С. Психология: словарь-справочник: в 2 ч. Москва: Издательство ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. Ч. 2. 352 с.
125. Низовская И. А. Словарь программы «Развитие критического мышления через чтение и письмо»: учеб.-метод. пособ. Бишкек: ОФЦИР, 2003. 59 с.
126. Никишина В. Б. Практическая психология в работе с детьми с задержкой в психологическом развитии: пособ. для психол. ипед. Москва: ВЛАДОС, 128 с.
127. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типичные случаи). Москва: МЗ-Пресс, 2004. 67 с.
128. Обухова Л. Ф. Возрастная психология. Москва: Юрайт, МГППУ, 2011. 460 с.
129. Оганов А. А., Хангельдиева И. Г. Теория культуры: учеб. пособ. для вузов. Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2001. 379 с.
130. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2005. 448 с.
131. Орел В. Активні та інтерактивні форми і методи навчання. *Наука и образование*: сб. тр. Международного науч.-метод. семинара, 13-20 декабря 2011. Дубай (ОАЕ). Хмельницкий: ХНУ, 2011. С. 109-110.
132. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
134. Остапйовска І. Проблеми формування інформаційної культури майбутніх учителів початкових класів. *Педагогічний часопис Волині*: жур. 2015. № 1. С. 20-26.

135. Островерхова Н. М. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: моногр. / под. ред. Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. Київ: Школяр, 1996. 302 с.
136. Пашнев Б. К. Психодиагностика: практика школьного психолога. Ростов-на-Дону: Феникс, 2010. 317 с.
137. Педагогические сочинения. В 8 т. / А. С. Макаренко. Москва: Педагогика, 1983. Т. 3. 564 с.
138. Педология подростка. Собр. соч. в 6 т. / Л. С. Выготский. Москва, 1984. Т. 4. С. 5-243.
139. Петров В. Информационное мировоззрение и парадигма XXI века. *Информационное мировоззрение и эстетика*: жур. 1998. С. 17-41.
140. Пищулина О. Н. Изменения поведенческой ориентации личности в условиях трансформации культуры. Хмельницкий, 1996. 154 с.
141. Платонов К. К. Структура и развитие личности. Москва: Наука, 1986. 254 с.
142. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2007. 20 с.
143. Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу Міністерства освіти України. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти України*: жур. № 12 (червень). 1999 р. с. 6-11.
144. Полякова Г. Школа нашої сучасності. *Психолог*: наук. жур. № 37. 2004. с. 2-4.
145. Пометун О. І. Інтерактивні методики та системи навчання. Київ: Шкільний світ, 2007. 112 с.
146. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ: АПН, 2002. 136 с.
147. Посталюк Н. Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. Казань: Казанский ун-т, 1989. 205 с.

148. Прихожан А. Психологические проблемы подросткового возраста как пубертатного периода развития. *Возрастная и педагогическая психология* / под. ред. И. В. Дубровина. 5-е изд., стереотип. Москва: Академия, 2008. С. 267-270.

149. Пришляк О. Формування інформаційної культури майбутніх педагогів *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2011. Вип. 20. С. 113-115.

150. Про Затвердження державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів від 07.08.2013 р. № 538. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п> (дата звернення: 10.06.2018).

151. Про Концепцію національної програми інформатизації: закон України від 04. 07. 2013 р. № 406-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр> (дата звернення: 10.06.2018).

152. Про Національну програму інформатизації: закон України від 16.10.2012 р. № 5463-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр> (дата звернення: 10.06.2018).

153. Про Освіту: закон України від 01.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905> (дата звернення: 10.06.2018).

154. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (дата звернення: 10.06.2018).

155. Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: наказ Міністерство освіти і науки України від 31.10.2011 р. № 1234. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 10.06.2018).

156. Проценко Т. Формування інформаційної культури користувачів. *Вісник Книжкової палати*: жур. 2014. № 3. С. 34-38.

157. Психологические тесты / сост. С. Касьянов. Москва: Эксмо, 2006. 608 с.

158. Рамський Ю. Формування інформаційної культури вчителя математики при вивченні методів обчислень у педагогічному вузі. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 2. 2000.

С. 25-47.

159. Реальні небезпеки віртуального світу. Інформаційна безпека дітей. Ч. 2. *Батьківський комітет України*: газета. 2014. № 3-4 (9-10). С. 20.

160. Реальні небезпеки віртуального світу. Інформаційна безпека дітей. Ч. 3. *Батьківський комітет України*: газета. 2014. № 5-6 (11-12). С. 20.

161. Рівненська обласна бібліотека для дітей: Поетичне слово про бібліотеку. URL: http://www.rdobd.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=228:-doc&catid=34:bibl&Itemid=57 (дата звернення: 10.06.2018).

162. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: Работа психолога с взрослыми детьми. Методы коррекции и упражнения. Москва: ВЛАДОС, 1999. 480 с.

163. Романишина О. Педагогічні умови формування інформаційної культури студентів коледжу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2005. № 4. С. 108-113.

164. Рубан В. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми. *Стратегічна панорама*: жур. 1998. № 3-4. С. 174.

165. Руденко Ю. Д. Основи сучасного українського виховання. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 328 с.

166. Савчин М. В. Вікова психологія: посіб. / под. ред. М. В. Савчин, Л. П. Василенко. Київ: Академвидав, 2005. 360 с.

167. Свістельник І. Р. Інформаційна культура студента: навч. посіб. Київ: Кондор, 2012. 182 с.

168. Селиверстова Е. Функциональный характер потребностей как основа типологии библиотек. *Научные и технические библиотеки СССР*: науч. жур. 1991. № 4. С. 6-12.

169. Семенюк Е. М. Информационный подход к познанию действительности. Киев: Наукова думка, 1998. 223 с.

170. Семенюк Е. Перспективи розвитку інформаційної культури в Україні. *Інформатизація та нові технології*: жур. 1993. № 23. С. 11-13.

171. Семенюк, Е. П. Информационная культура общества и прогресс информатики. Киев: Науч.-техн. информ. 1994. № 1. С. 1-8.
172. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии: книга. Санкт-Петербург: ООО «Речь», 2000. 350с.
173. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Каравела, 2007. 400 с.
174. Словник іншомовних слів. / под. ред. С. М. Морозова, Л. М. Шкарапути. Київ: Наукова думка, 2000. 664 с.
175. Смирнов А. А. Избранные психологические труды: в 2-х т. / Под ред. Б. Ф. Ломова. Москва: Педагогика, 1987. 360 с.
176. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. Москва: Издательский центр «Академия», 2003. 304 с.
177. Смолкин А. М. Методы активного обучения: науч.-метод. пособ. Москва: Высшая школа, 1991. 176 с.
178. Соколов А. В. Социальные коммуникации: учеб. для бакалавров, обучающихся по направлению подготовки 071900.62 «Библиотечно-информационная деятельность». / науч. ред. Г. В. Михеева. Санкт-Петербург: Профессия, 2014. 288 с.
179. Сорокун П. А. Основы психологии: учеб. пособ. Псков: ПГПУ, 2005. 312 с.
180. Сто порад вчителів. Вибр. тв. у 2 т. / В. О. Сухомлинский. К.: Рад. школа, 1976. Т. 2. 304 с.
181. Сукотнік Т. Як створити виховну систему школи. *Директор школи*: жур. 2011. № 11-12. С. 43-45.
182. Суханов А. П. Информация и прогресс / отв. ред. А. Л. Симанов. Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1988. 190 с.
183. Сухина В. Ф. Образование, общество, культура: моногр. Харьков: НУА, 2005. 252 с.
184. Талько М. Зміни в організмі молодшого підлітка. *Психолог: наук. жур.* 2006. № 2-3. С. 36-37.

185. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*: жур. 2009. № 3. С. 90-92.
186. Теремко С. Соціологія: підруч. Київ: Лібра, 2001. 320 с.
187. Терлецька, Л. Дослідження особистісних рис підлітків. *Психолог*: наук. жур. 2003. № 34. С.16-24.
188. Тернопільська В. І. Формування комунікативної культури старшокласників засобами телекомунікаційних проєктів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань: Вид-во Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Вип. 49. 2014. С. 110-116.
189. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 2008. 781 с.
190. Трифаніна Л., Вайнола Р. Ефективність впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*: наук. жур. 2018. № 1 (7). С. 76-84.
191. Трифаніна Л., Вайнола Р. Особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. *Science Rise: Pedagogical Education*: наук. жур. 2016. Vol. 5 (1). С. 50-58. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2016.70215>
192. Трифаніна Л., Вайнола Р. Роль інформації в сучасному суспільстві. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті*: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф.(19-20.04.2016). Харків: НАУ імені М. Жуковського «ХАІ», 2016. С. 32-33.
193. Трифаніна Л. Виникнення та розвиток інформаційної культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 185-191.
194. Трифаніна Л. Влияние информационной культуры на психологическое здоровье личности подростка. *Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность*: сб. материалов V Междунар. научн.-практ. конф. (20-22.10.2016). Барановичи (Республика Беларусь): БарГУ, 2016. С. 32-34.

195. Тріфаніна Л. Вплив інформаційної культури на розвиток людського потенціалу. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економічні науки.* Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. Вип. 11. С. 258-264.

196. Тріфаніна Л. Вплив інформаційної культури на ціннісні орієнтації молодшого підлітка. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки:* наук. жур. 2016. № 8. С. 122-127.

197. Тріфаніна Л. Інформаційна діяльність особистості в сучасному суспільстві. *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі:* зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (17-18.04.2015). Одеса: «Південна фундація педагогіки», 2015. С. 111-113.

198. Тріфаніна Л. Інформаційна культура молодших підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. *Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи:* зб. наук. праць II Всеукр. наук.-практ. конф. (12.03.2015). Херсон: ПП В. С. Вишемирський, 2015. Вип. 3. С. 110-115.

199. Тріфаніна Л. Інформаційна культура як аспект адаптації підростаючого покоління до сучасного інформаційного середовища. *Сучасна наука та освіта: самовизначення особистості в контексті євроінтеграції:* зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (25.06-6.07.2016). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2016. С. 76 - 78.

200. Тріфаніна Л. Інформаційна культура як аспект соціалізації особистості підлітка. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.* Львів: ЛДУ БЖД, 2016. № 13. С. 226-231.

201. Тріфаніна Л. Інформаційна культура як засіб захисту і збереження інформаційного здоров'я молодших підлітків. *Педагогіка здоров'я:* зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. (28-29.04.2016). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. С. 423-429.

202. Тріфаніна Л. Інформаційна культура молодших підлітків як об'єкт соціальної роботи в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* Херсон: Гельветика, 2015.

Вип. 6. С. 155-158.

203. Трифаніна Л. Інформаційна культура особистості як один із пріоритетних напрямків у формуванні та розвитку людського капіталу. *Education – as a factor for economic growth and development of human capital: yearbook 11th International Scientific Conference*. (26.06-8.07.2015). Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2015. Vol. VIII. P. 109-115.

204. Трифаніна Л. Інформаційна культура як одна із умов комфортного перебування підлітків в інформаційному просторі. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: матеріали доп. та повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (16.09.2016) Ужгород: Ужгородський національний ун-т, 2016. С. 196-197.

205. Трифаніна Л. Інформаційна культура як саморозвиток особистості в сучасному суспільстві. *Освіта як фактор формування людського капіталу та економічного розвитку суспільства*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (26.06-8.07.2015). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2015. С. 105-108.

206. Трифаніна Л. Інформаційна культура як соціально-педагогічна проблема сьогодення. *Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: зб. матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (27.04.2016). Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2016. С. 180-183.

207. Трифаніна Л. Інформаційна культура підлітків як фактор соціальної безпеки у контексті нових суспільних викликів. *Молодий вчений*: наук. жур. 2015. № 7 (22). Ч. 2. С. 73-76.

208. Трифаніна Л. Критериальные показатели и уровни сформированности информационной культуры младших подростков. *Fundamental and Applied Studies in the Modern World*. The XV International Academic Congress (United Kingdom, Oxford, 6-8.09.2016). Papers and Commentaries. Oxford University Press, 2016. Vol. XV. 2016. P. 586-594.

209. Трифаніна Л. Критерії сформованості інформаційної культури молодших підлітків. *Actual questions and problems of development of social sciences: a collection of scientific works of the International Scientific-Practical Conference*. (28-

30.06.2016). Kielce (Poland): HCU, 2016. P. 26-29.

210. Трифаніна Л. Педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків. *Чорноморські наукові студії: зб. «Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету» III Міжнар. мультидисцип. конф. (19.05.2017)*. Одеса: Гельветика, 2017. Вип. 27. С. 212-214.

211. Трифаніна Л. Принципи формування інформаційної культури у підростаючого покоління. *UChoice: 4P. Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology*: матеріали II міждисцип. наук.-практ. конф. (8.10.2016). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. С. 132-136.

212. Трифаніна Л. Роль информационной культуры для подрастающего поколения в условиях современного медиа-пространства. *Modern science, business and education: yearbook 12th International Scientific Conference. (25.06-6.07.2016)*. Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2016. Vol. IX. P. 188-194.

213. Трифаніна Л. Соціально-виховна робота загальноосвітнього навчального закладу по формуванню інформаційної культури підлітків. *Modern Ukrainian studies: problems of language, literature and culture: a collection of scientific works of the VIII Olomouc symposium of ukrainianists of Central and Eastern Europe. (25-27.08.2016)*. Olomouc (Czech Republic): Palacky University Olomouc, 2016. P. 632-637.

214. Трифаніна Л. Сутність інформаційної культури в контексті людського капіталу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. жур.* 2015. № 10 (343). С. 121-126.

215. Трифаніна Л. Тенденції розвитку культури особистості в умовах інформаційного суспільства. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук.-метод. жур.* 2015. № 1-4. С. 37-46.

216. Трифаніна Л. Формирование информационной культуры в младшем подростковом возрасте. *Формы и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности: материалы III Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 10-летию открытия первого в Бурятии кабинета медико-социальной помощи в*

поликлиническом звене (2-4.01.2015). / отв. ред. Ю. Ю. Шурыгина. Улан-Удэ: Изд-во ВСГУТУ, 2015. С. 332-333.

217. Тріфаніна Л. Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу: метод. реком. для педагогів, соціальних педагогів, класних керівників та організаторів виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів / за заг. ред. Р. Вайноли. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. 110 с.

218. Тюрменко І. І., Горбула О. Д. Культурологія: теорія та історія культури: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 368 с.

219. Фельдштейн Д. И. Возрастная и педагогическая психология. Избранные психологические труды: учеб. пособ. Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002. 432 с.

220. Фельдштейн Д. И. Психология современного подростка. Москва: Педагогика, 1987. 240 с.

221. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. К.: Академія, 2002. С. 528.

222. Фруктова Я. Формування морально-етичних норм у молодших підлітків. *Психолог*: наук. жур. 2006. № 33. С. 7-10.

223. Фурсенко Т. З досвіду організації музичного дозвілля підлітків. *Мистецтво та освіта*: жур. 2002. №1. С.13-15, 30-36.

224. Хангельдиева И. О понятии «информационная культура». *Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее*: Междунар. науч. конф., Краснодар, Новороссийск, 23-25 сентября, 1993: Тез. докл. Краснодар, 1993. С. 2.

225. Хмельницький О. О. Інформаційна культура: Підготовка кадрів до інформаційної роботи: навч. посіб. Київ: КНТ, 2007. 200 с.

226. Хорунжий В. Створення та використання сучасних мультимедійних засобів для підвищення інформаційної культури користувачів. *Наукові і технічні бібліотеки*: наук. жур. № 9. 2008. с. 59-62.

227. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2004. 304 с.

228. Черниш О. Квест «Весела перерва» (4-5 кл.). *Виховна робота у школі*: жур. 2016. № 1 (134). С. 45-47.
229. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури. Дніпро: Нац. гірн. ун-т., 2014. 120 с.
230. Шамова Т. И., Третьяков П. И., Капустин Н. П. Управление образовательными системами: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / под ред. Т. И. Шамоной. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. 320 с.
231. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием: Пер. с англ. науч. ред. Я. Н. Засурский. Москва: Мысль, 1980. 326 с.
232. Шипелюк Л. На свято чи будень. *Позакласний час*: жур. 2012. № 5/6. С. 55-58.
234. Шлапак Ю. Формування інформаційної культури: особистість як користувач сучасної бібліотеки. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*: наук. жур. 2012. Вип. 33. С. 148-158.
235. Шрейдер Ю. Проблемы развития инфосреды и интеллект специалиста. *Интеллектуальная культура специалиста*: жур. Новосибирск: Наука, 1988. С. 110-136.
236. Шульгин В. Искусство и личность в системе средств массовой информации и пропаганды. Москва: Знание, 1979. 64 с.
237. Юнг К. Г. Аналитическая психология: её теория и практика. (Тэвистокские лекции) / перевод с англ. В. И. Менжулин. Киев: СИНТО, 1995. 228 с.
238. Якимцова О. «Информационная культура личности» в системе непрерывного образования. *Мир библиографии*: жур. 2003. № 4. С. 38-39.
239. Bacon F. «Meditationes Sacrae. (Sacred Meditations)». London. 1597.
240. Bellanca J. The cooperative think tank: Graphic organizers to teach thinking in the cooperative classroom. 1 edition. Thousand Oaks, C. A.: Corwin Press, 1992. 134 p.
241. Gosset W. The probable error of a mean. *Biometrika*, 1908. Vol. 6. P. 1-25.
242. Linton R. The Cultural Background of Professionalism. New York: Appleton-

Groffs, 1945. 337 p.

243. Madsen K. Theories of motivation. A comparative study of modern theories of motivation. Copenhagen: Munks-gaard, 1959. 352 p.

244. Malinowski B. A Scientific Theory of Culture. North Carolina: The University of North Carolina Press, 1944. 238 p.

245. Radcliffe-Brown A. Method in Social Anthhropology. Chicago: University of Chicago Press, 1958. 224 p.

246. Temple C., Steele J., Meredith K. RWCT project: reading, writing, and discussion in every discipline: international reading association for the RWCT project. Guidebook III. Washington, D. C., 1996. P. 26-29.

247. Trifanina L. Evaluation of information culture levels formation of young teen- agers under conditions of secondary educational institution. *Eureka: Social and Humanities: scientific journal*. 2017. Vol. 4 (10). P. 60-75. DOI: <http://dx.doi.org/10.21303/2504-5571.2017.00365>

ДОДАТКИ

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

13.00.07 – теорія і методика виховання

Додаток А

Анкета на виявлення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків (з погляду батьків)

1. Ім'я _____
2. Ваша стать: чол.; жін.
3. Ваша професія _____
4. Вік (вашої дитини) _____
5. Клас (в якому навчається ваша дитина) _____
6. ЗНЗ (Школа) _____
7. Місто _____

Шановні батьки!

*Пропонуємо вашій увазі перелік питань, на які потрібно дати відповідь.
Будь-ласка, будьте відвертими та щирими. Бажаємо успіхів!*

1. Обізнаність

8. Чи відомо Вам поняття «інформаційна культура»? Охарактеризуйте дане поняття.

---

9. Чи сформована інформаційна культура у ваших дітей? Відповідь обґрунтуйте.

---

10. Чи вважаєте Ви за потрібне формувати інформаційну культуру у ваших дітей? Чому?

---

11. Як Ви думаєте, чи володіють ваші діти інформаційними знаннями, які потребує сучасне суспільство сьогодні? Відповідь обґрунтуйте.

---

12. Чи достатньо уваги приділяється інформаційним знанням ваших дітей у загальноосвітньому навчальному закладі? Що для цього потрібно зробити?

---

13. Чи задоволені Ви тими аспектами формування інформаційної культури Ваших дітей, які на сьогоднішній день існують у Вашому загальноосвітньому навчальному закладі? Щоб Ви порадили зробити?

---

14. Як часто Ваші діти відвідують шкільну бібліотеку або будь-яку іншу бібліотеку? В яких випадках?

---

15. Чи завжди ваші діти спроможні відрізнити корисну інформацію від шкідливої, важливу – від зайвої? Відповідь обґрунтуйте.

---

16. Чи вистачає вашим дітям знань з підбору та аналізу літератури до певної тематики? Ви допомагаєте їм в цьому?

---

17. Чи варто обмежуватись на сьогоднішній день вашим дітям лише знаннями персонального комп'ютера? Чому?

---

18. Чи повинні ваші діти застосовувати культурологічний підхід при роботі з інформацією? Чому?

---

2. Бажання отримувати інформацію та володіти нею

19. Чи цікавляться Ваші діти новітньою літературою? Напишіть авторів або назви творів.

---

20. Скільки за рік Ваші діти прочитали книжок, які не входять в шкільну програму? Назвіть їх.

---

21. Чи захоплюються Ваші діти телебаченням, періодичними виданнями, які демонструють енциклопедичні знання? Якими?

---

22. Чи відвідують Ваші діти позашкільні заняття, які спрямовані на всебічний розвиток особистості? Які?

---

23. Чи беруть участь Ваші діти у походах та екскурсіях пізнавального характеру? В яких?

---

24. Чи відзначається у Ваших дітей підвищена допитливість? Опишіть ситуацію.

---

25. Чи проявляють інтерес Ваші діти до дидактичних(пізнавальних) ігор? Назвіть їх.

---

3. Прагнення ділитися інформацією з іншими

26. Ваші діти, дізнавшись на уроці досить цікаву та корисну інформацію, з радістю перекажуть її близькому оточенню?

А) Так

Б) Ні

В) Лише за умови, що _____

27. Спостерігаючи за спілкуванням Ваших дітей з товаришами Ви помічали, що інколи вони з великим інтересом обмінюються новою інформацією, яку десь почули, побачили або прочитали?

А) Так

Б) Ні

В) Не знаю, ніколи не спостерігала

28. Під час Вашого спілкування з знайомими людьми буває, що діти намагаються також поділитися своїми думками?

А) Так, дуже часто

Б) Досить рідко

В) Ніколи

29. Чи бувають випадки, коли Ваші діти почувши цікаві новини в сім'ї,

намагаються досить швидко їх розповсюдити серед товаришів або родичів, або близьких дорослих людей?

А) Так, постійно

Б) Іноколи

В) Ніколи

30. Якщо Ви при розмові з іншою людиною помились в якихось даних, а поряд стоять Ваші діти, які помітили це, вони одразу ж намагаються виправити Вас?

А) Так

Б) Не завжди

В) Ніколи

31. Чи обмінюються Ваші діти книжками, відеофільмами, музикальними дисками з товаришами?

А) Так, завжди

Б) Дуже рідко

В) Ні, оскільки _____

4. Вміння зацікавити інших інформацією

32. Чи дотримуються Ваші діти просодики (інтонація, пауза, тембр, гучність, тон, наголос, темп, ритм, акцент) та виразності мовлення (емоційна насиченість та образність), коли декламують вірш?

_____

33. Наскільки легко Вашім дітям вжитися в роль, яку вона має зіграти в певному заході? Відповідь обґрунтуйте.

_____

34. Як Ви вважаєте, чи є у Ваших дітей ораторські здібності? Відповідь обґрунтуйте.

_____

35. В осінньому ярмарку школи, чи беруть ініціативу у свої руки Ваші діти, продаючи та рекламуючи товар виробництва свого класу? Яким чином?

_____

Дякуємо за відповіді!

Додаток Б

Анкета на виявлення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків (з погляду педагогів)

1. Ім'я _____
2. Ваша стать: чол.; жін.
3. Предмет викладання _____
4. Вік (ваших учнів) _____
5. Клас (в якому Ви викладаєте) _____
6. ЗНЗ (Школа) _____
7. Місто _____

Шановні педагоги!

*Пропонуємо вашій увазі перелік питань, на які потрібно дати відповідь.
Будь- ласка, будьте відвертими та щирими. Бажаємо успіхів!*

1. Обізнаність

8.Що, на Ваш погляд, являє собою інформаційна культура учня?

9.Чи є актуальним, на Вашу думку, сьогодні формувати інформаційну культуру в учнів молодшого підліткового віку? Чому?

10.Як Ви думаєте, в яких формах краще формувати інформаційну культуру в учнів молодшого підліткового віку?

---

11. Якими, на Вашу думку, методами формування інформаційної культури у молодших підлітків повинен користуватися педагог?

---

12. Як Ви гадаєте, чого не вистачає в роботі педагогів за цим напрямком (формування інформаційної культури у молодших підлітків)?

---

13. Як Ви вважаєте, чи достатньо обізнані учні даної вікової категорії в інформаційних знаннях? Відповідь обґрунтуйте.

---

14. Як часто Ваші учні відвідують шкільну бібліотеку або будь-яку іншу бібліотеку? В яких випадках?

---

15. Чи потребують Ваші учні додаткових знань при роботі з інформацією? Яких саме?

---

16. Чи достатньо уваги приділяється учням молодшого підліткового віку в набутті інформаційних знань в умовах загальноосвітнього навчального закладу? Що для цього потрібно зробити?

---

17. Чи достатньо на сьогодні учням мати лише знання з комп'ютерної техніки? Чому?

---

18. Чи повинні учні керуватися культурологічним підходом при роботі з інформацією? Чому?

---

2. Бажання отримувати інформацію та володіти нею

19. Чи задають учні додаткові запитання по темі? Зазначте кількість учнів.

---

20. Чи цікавляться учні додатковою літературою по темі, що вивчається? Зазначте кількість учнів.

---

21. Чи проявляють учні бажання до практичних занять з Вашого предмету? Яким чином?

---

22. Чи вимагають учні від Вас повторного роз'яснення, якщо чогось не розуміють з нової теми? Як часто?

---

23. Чи використовують учні в домашньому завданні самостійно отриману нову інформацію, якої на уроці не було викладено? Зазначте кількість учнів.

---

24. Як учні відносяться до уроків з запрошенням спеціалістів певної галузі наук? Опишіть їх ставлення.

---

25. Чи просять Вас учні пояснити незрозумілу для них інформацію, яку вони десь самостійно почули або прочитали і яка безпосередньо стосується певної теми або предмету загалом? Як часто?

---

4. Прагнення ділитися інформацією з іншими

26. На Вашу думку, наскільки легко учням розробити стінгазету до свята? Відповідь обґрунтуйте.

---

27. Як Ви вважаєте, чи є в когось з Ваших учнів ораторські здібності? Відповідь обґрунтуйте.

---

28. В осінньому ярмарку школи, Ваші учні займали призові місця? Що вони для цього робили?

---

29. Як Ваші учні презентують себе на відкритих уроках? Опишіть їх.

---

30. Чи беруть Ваші учні ініціативу у свої руки під час розробки певного шкільного заходу? Яким чином?

---

4. Вміння зацікавити інших інформацією

31. Учні охоче розповідають Вам або один одному як вони проводили своє дозвілля під час канікул в перші дні навчання?

А) Так

Б) Ні

В) За

умови _____

32. Якщо попередній урок був досить цікавий та змістовний, учні діляться своїми враженнями та отриманою інформацією з Вами на Вашому уроці?

А) Так

Б) Ні

В) За

умови _____

33. Чи обговорюють учні з Вами або між собою цікаві новини міста, країни загалом на перервах в класі?

А) Так

Б) Ні

В) За

умови _____

34. Чи мають бажання учні ділитися отриманою інформацією для себе з іншими в школі?

А) Так

Б) Ні

В) За

умови _____

35. Чи залюбки учні беруться виконувати роль оповісника в школі?

А) Так

Б) Ні

В) За умови _____

Дякуємо за відповіді!

Додаток В

Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

1. Ім'я _____
2. Ваша стать: чол.; жін.
3. Вік _____
4. Клас _____
5. ЗНЗ (Школа) _____
6. Місто _____

Шановні учні!

Пропонуємо вашій увазі перелік питань, на які потрібно дати відповідь. Будь-ласка, будьте відвертими та щирими. Бажаємо успіхів!

1. Обізнаність

7. Чи відомий Вам знак «»? Напишіть його значення.

А) Так _____

Б) Ні

8. Що означає, на Вашу думку, термін «інформація»?

_____

9. Які джерела інформації Ви знаєте? Назвіть їх.

_____

10. Яка кількість носіїв інформації Вам відома на сьогоднішній день? Перерахуйте їх.

А) 1: _____

Б) 2: _____

В) Свій варіант: _____

Д) Жодна

11. Що, на Вашу думку, можна робити з інформацією? (Використовувати лише дієслова, наприклад: обробляти, ... тощо)

_____

12. Чи відомо Вам свято «Всесвітній день інформації»? Позначте дату.

А) Так _____

Б) Ні

13. Як Ви розумієте поняття «інформаційна культура»?

---

14. Чи користувалися Ви у своєму житті електронними книгами, журналами в мережі Інтернет?

А) Так

Б) Ні

15. Скільки разів на рік Ви відвідуєте бібліотеку і яку саме?

А) 1 раз на рік _____

Б) Свій варіант _____

В) Жодного разу

16. Чи застосовуєте Ви вибірковий підхід до перегляду телебачення?

А) Так

Б) Інколи

В) Ні

17. Чи завжди Ви відрізняєте в будь-якому об'ємному повідомленні основну інформацію від зайвої?

А) Завжди

Б) Інколи

В) Ніколи

2. Бажання отримувати інформацію та володіти нею

18. Чи подобаються Вам пізнавальні передачі ?

1) Так

2) Ні

19. Як Ви відноситеся до перегляду документального кіно?

1) Позитивно

2) Нейтрально

3) Негативно

20. Скільки за рік Ви прочитали книжок, які не входять в шкільну програму? Назвіть їх.

1) 1: _____

2) Свій варіант: _____

3) Жодну

21. Чи виписуєте Ви собі журнали для розвитку або спеціалізовані газети ? Надайте їх назву.

1) Так _____

2) Ні

22. Чи відвідуєте Ви інтелектуальні гуртки? Вкажіть назву.

1) Так _____

2) Ні

23. В соціальних мережах Ви підписуєтесь на групи, цікаві сторінки, які спрямовані на пізнання щось нового цікавого? Зазначте їх.

1) Так _____

2) Ні

24. Якщо Вам зустрічається в тексті або при спілкуванні незнайоме слово чи звертаєтесь Ви до тлумачного словника?

1) Так

2) Ні

3. Прагнення ділитися інформацією з іншими

25. Чи охоче Ви розповідаєте товаришам новини, які щойно дізналися самі?

А) Так

Б) Інколи, якщо є настрій

В) Ні

26. Якщо Ви першим зрозуміли, як треба робити завдання, підкажете сусіду по парті?

А) Так

Б) Лише, при умові, якщо потім знадобиться його допомога

В) Ні, нехай сам здогадується

27. Якщо Ви прочитали цікаву книжку, поділитесь її змістом з друзями?

А) Так

Б) Ні, нехай самі прочитають

28. В бібліотеці була обмежена кількість журналів, але один дістався Вам, поділитесь їм з іншими?

А) Так

Б) Лише, при умові, якщо наступного разу поділяться зі мною

В) Ні, я нікому не скажу, що журнал дістався мені

4. Вміння зацікавити інших інформацією

29. Чи вживаєте Ви у своїй мові прикметники, синоніми, фразеологізми для оголошення або пояснення будь-якої інформації?

1) Так

2) Ні

30. Чи намагаєтесь Ви застосовувати кінесику (жести, поза, вираз обличчя, погляд) під час контакту з іншими людьми?

1) Так

2) Ні

31. Чи слідкуєте Ви за виразністю мовлення під час спілкування?

1) Так

2) Ні

32. Чи піклуєтесь Ви про імідж (зовнішній вигляд та манери поведінки) перед будь-яким публічним виступом?

1) Так

2) Ні

33. Чи використовуєте Ви додатковий матеріал (ілюстрації, екранно-звукові засоби, показ предметів) під час презентації будь-якої теми?

1) Так

2) Ні

34. Чи наводите Ви приклади під час розповіді?

1) Так

2) Ні

35. Чи завжди Ви слідкуєте за просодикою мовлення під час читання вголос (інтонація, пауза, тембр, гучність, тон, наголос, темп, ритм, акцент)?

1) Так

2) Ні

Дякуємо за відповіді!

Тест Мюнстерберга на сприйняття

Інструкція: Шановні учні! Серед перелічених літер приховані слова. Вам потрібно, переглядаючи рядок за рядком, як можна швидше знайти ці слова. Знайдені слова підкресліть. Час виконання завдання - 2 хв.

б с о н ц е л в т р г щ о ц е р а й о н з г у ч н о в и н а ь т х е ь г ч я ф а к т у е к е к з а м е н т р о ч п к
я г ш г ц к п р о к у р о р г у р с т а б ю е т е о р і я е н т с д ж е б ь а м х о к е й т р с и ц и р п ь т у о
ф ц у й г з х т е л е в і з о р с о л д ж щ з х ю е л г щ ь б а к а м і н н я ш о г х е ю ж п ж д р г к в с а о і
з х е н з д с п р и й н я т т я й ц у к е н г ш щ з х ь в а ф и а п р о л д б л ю б о в а в ф і р п и й п і р о а
т о с л д в и с т а в а я ч с м и т д б ю ж ю е р а д і с т ь в у ф ц п е ж д л о р п к н а р о д ш н ц ж с ч ю
с а л ж ь х і ш щ к р е й д а н а к у ф і ш р е п о р т а ж е ж д о р л а ф в ю е ф б і к о н к у р с а р о м e
і й ф я ч и ц у в с к а п р о с о б и с т і с т ь з х ж е ь е ю д ш щ г л о д ж е п р п л а в а н н я д т л ж с т
к е з б ь т р д щ ш ж н п р к и в к о м е д і я ш л д к ц у й ф в і д ч а й й ф о я ч в т л д ж е і к л ю ц н ф
х ь ф т а с е н л а б о р а т о р і я г щ д щ н р у ц т р г ш щ т л р о с н о в а з щ д е р к е и в т і г ф ж ю і
н т а о п р у к г в с м т р п с и х і а т р і я б п л м с т ч ь й с м т з а ц е ь а г н т е x t п а ь н і д ш ц т і

Ім'я. Вік. Місто. Школа. Клас. _____

Додаток Д

Опитувальник для вивчення пізнавальної активності учнів

Б. Пашнєва

Шановні учні!

Прочитайте наведені нижче запитання. На аркуші обведіть кружечком літеру обраного варіанта відповіді. Будьте уважні, не пропустіть жодного запитання.

1. Тобі подобається виконувати: *а) легкі навчальні завдання; б) складні.*
2. Ти заперечуєш, коли хто-небудь підказує тобі хід виконання важкого завдання?
а) так; б) ні.
3. Як ти вважаєш, перерви у школі повинні бути довшими? *а) так; б) ні.*
4. Ти коли-небудь спізнився на заняття? *а) так; б) ні.*
5. Тобі хотілося б, щоб після пояснення нового матеріалу вчитель відразу викликав тебе до дошки для виконання вправи? *а) так; б) ні.*
6. Тобі більше подобається виконувати навчальне завдання: *а) одним способом? б) шукати різні способи розв'язання?*
7. Тобі зазвичай хочеться вчитися після хвороби? *а) так; б) ні.*
8. Тобі подобаються складні контрольні роботи? *а) так; б) ні.*
9. Ти завжди поводишся таким чином, що у вчителів не виникає підстав зробити тобі зауваження?
а) так; б) ні.
10. Ти вважаєш за краще на уроці: *а) самостійно виконувати завдання? б) слухати пояснення вчителя?*
11. Ти вважав би за краще виконувати: *а) декілька невеликих завдань? б) одне велике й важке і весь урок?*
12. У тебе виникають запитання до вчителя під час пояснення навчального матеріалу? *а) так; б) ні.*
13. Якби взагалі не ставили оцінок, то, на твою думку, учні у вашому класі навчалися б гірше, ніж тепер? *а) так; б) ні.*
14. Чи було так, що ти прийшов до школи, не вивчивши всіх уроків? *а) так;*

б) ні.

15. Чи хотів би ти, щоб було менше уроків у школі з основних предметів? *а) так;*

б) ні.

16. Тобі подобається виконувати важке завдання: *а) разом зі всім класом?*

б) самотійно?

17. Ти згадуєш удома під час заняття іншою справою про те нове, що дізнався на уроках? *а) так; б) ні.*

18. Ти вважаєш, що підручники дуже товсті і їх краще зробити тоншими? *а) так;*

б) ні.

19. Ти завжди виконуєш те, про що просить тебе вчитель? *а) так; б) ні.*

20. Чи заглядаєш ти іноді до тлумачних словників (фразеологізмів, етимологічного або словника іншомовних слів), щоб уточнити якесь запитання?

а) так; б) ні.

21. Ти часто розповідаєш батькам або знайомим про те нове та цікаве, про що дізнаєшся на уроках? *а) так; б) ні.*

22. Деякі учні вважають, що у школі потрібно ставити тільки найкращі оцінки, а інших оцінок не ставити. Ти теж так вважаєш? *а) так; б) ні.*

23. Ти часто доповнюєш відповіді інших учнів на уроці? *а) так; б) ні.*

24. Якщо ти розпочав читати яку-небудь книгу, то обов'язково дочитаєш її до кінця? *а) так; б) ні.*

25. Чи хотів би ти, щоб не задавали домашніх завдань? *а) так; б) ні.*

26. Чи здається тобі іноді, що набридає постійно дізнаватися про щось нове і нове на уроках? *а) так; б) ні.*

27. Тобі важко було б висидіти підряд декілька уроків з одного й того ж основного предмета (наприклад, мови, математики)? *а) так; б) ні.*

28. Ти вважав би за краще грати: *а) у нескладні розважальні ігри? б) у складні ігри, де потрібно багато думати?*

29. Ти коли-небудь користувався підказкою? *а) так; б) ні.*

30. Якщо ти не відразу знаходиш відповідь, розв'язуючи задачу, то: *а) постійно думаєш про неї у пошуках відповіді? б) не витрачаєш багато зусиль на її*

розв'язання і починаєш займатися чимось іншим?

31. Ти вважаєш, що потрібно задавати: *а) прості домашні завдання? б) складні домашні завдання?*
32. Тобі набридло б виконувати одне велике важке завдання два уроки підряд? *а) так; б) ні.*
33. Чи хотів би ти відвідувати який-небудь предметний гурток? *а) так; б) ні.*
34. Ти заздриш іноді тим учням, які навчаються краще за тебе? *а) так; б) ні.*
35. Чи здається тобі, що вчителі іноді помиляються, пояснюючи матеріал на уроці? *а) так; б) ні.*
36. Чи хотів би ти замість навчання займатися одним видом спорту або якимись іграми? *а) так б) ні.*
37. Чи здається тобі іноді, що ти міг би щось винайти? *а) так; б) ні.*
38. Ти проглядаєш в шкільних підручниках матеріал, який в школі ще не проходили? *а) так; б) ні.*
39. Чи радієш ти своїм успіхам у школі? *а) так; б) ні.*
40. Ти шукаєш відповіді на запитання, що виникають на уроках, не тільки в підручниках, але і в інших книжках (наприклад, науково-популярних)? *а) так; б) ні.*
41. Чи подобається тобі під час літніх канікул читати або проглядати підручники для наступного класу? *а) так; б) ні.*
42. Якби ти сам ставив собі оцінки за свої відповіді, у тебе оцінки були б: *а) кращими? б) гіршими?*
43. Тобі приносить більше задоволення: *а) коли одержуєш правильну відповідь під час розв'язання задачі? б) сам процес розв'язання задачі?*
44. Ти завжди уважно слухаєш усі пояснення вчителя на уроці? *а) так; б) ні.*
45. Як ти вважаєш, чи потрібно сперечатися з вчителем, якщо ти маєш власну точку зору з того або іншого питання? *а) так; б) ні.*
46. Чи хотів би ти іноді, щоб матеріал з мови або математики, який вчитель не завершив пояснювати, він продовжував пояснювати на наступному уроці замість фізкультури або якої-небудь розваги?

а) так; б) ні.

47. Ти хотів би: *а) добре виконувати легку контрольну роботу і одержати хорошу оцінку? б) послухати пояснення нового матеріалу?*

48. Тобі подобається, якщо тебе рідко викликають на уроках? *а) так; б) ні.*

49. Ти завжди підготовлений до початку занять? *а) так; б) ні.*

50. Чи хотів би ти, щоб канікули тривали довше ніж зазвичай? *а) так; б) ні.*

51. Коли ти займаєшся на уроці цікавим навчальним завданням, чи важко відвернути твою увагу якою-небудь іншою цікавою, але сторонньою справою?
а) так; б) ні.

52. Чи думаєш ти іноді на перерві про те нове, про що ти дізнався на уроці?
а) так; б) ні.

Дякуємо за відповіді!

Додаток Ж

Методика «Спрямованість на набуття знань»

(Є. Ільїн, Н. Курдюкова)

Інструкція: Шановні учні! Вашій увазі пропонується перелік тверджень-запитань з парними відповідями. Вам потрібно із двох варіантів відповідей вибрати лише один, який для вас є найбільш прийнятний і обвести його кружечком. Бажаємо вам успіхів!

1. Отримавши погану оцінку ти, прийшовши додому:

- А) Відразу сідаєш за уроки, повторюючи і той матеріал, з якого погано відповів;
- Б) Сідаєш дивитись телевизор або гратися на комп'ютері, думаючи, що урок з цього предмету буде ще через день.

2. Після того, як отримав гарну оцінку ти:

- А) Продовжуєш добросовісно готуватися до наступного уроку.
- Б) Не готуєшся ретельно, так як знаєш, що все одно не запитають.

3. Буває, що ти залишаєшся незадоволений відповіддю, а не оцінкою?

- А) Так;
- Б) Ні

4. Що для тебе означає навчання?

- А) Пізнання нового;
- Б) Обтяжливе завдання.

5. Чи залежать твої оцінки від ретельності підготовки до уроку?

- А) Так;
- Б) Ні.

6. Чи аналізуєш ти після отримання низької оцінки, що зробив неправильно?

- А) Так;
- Б) Ні.

7. Чи залежить твоє бажання готувати домашнє завдання від того, чи виставляють за нього оцінки?

- А) Так;
- Б) Ні.

8. Чи легко тобі «втягнутися» у навчання після канікул?

А) Так;

Б) Ні.

9. Чи шкодуєш ти, що не буває уроків із-за хвороби вчителя?

А) Так;

Б) Ні.

10. Коли ти, перейшовши в наступний клас, отримуєш нові підручники, чи цікавить тебе, про що в них йтиме мова?

А) Так;

Б) Ні.

11. Що на твою думку краще – навчатися чи хворіти?

А) Навчатися;

Б) Хворіти.

12. Що для тебе важливіше – оцінки чи знання?

А) Оцінки;

Б) Знання.

Дякуємо за відповіді!

Додаток 3

Тест «Оцінка рівня комунікабельності особистості» В. Ряховського

Інструкція: Шановні учні! Вашій увазі пропонується кілька простих запитань. Відповідайте на них швидко та однозначно, використовуючи лише три варіанти відповідей: «так», «ні», «іноді».

1. У Вас має бути ділова зустріч. Чи вибиває Вас її очікування із колії?

_____

2. Чи викликає у Вас сум'яття і невдоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням або будь-якою іншою інформацією на шкільних тематичних зборах?

_____

3. Чи не відкладаєте Ви візит до лікаря до останнього моменту?

_____

4. Вам пропонують виїхати на навчання у місто на тиждень, де Ви ніколи не були. Чи Ви будете докладати максимум зусиль, щоб уникнути цієї поїздки ?

_____

5. Чи любите Ви ділитися своїми переживаннями з кимось?

_____

6. Чи дратує Вас, якщо незнайома людина на вулиці звернеться до Вас з проханням (показати дорогу, назвати час, відповісти на якесь питання)?

_____

7. Чи вірите Ви, що існує проблема «батьків і дітей» і, що людям різних поколінь важко розуміти один одного?

_____

8. Чи соромитесь Ви нагадати знайомому, що він забув Вам повернути гроші, які зайняв кілька місяців тому?

_____

9. В їдальні Вам подали недоброякісну страву. Чи промовчите Ви, лише розлючено відсунувши тарілку?

_____

10. Опинившись один на один з незнайомою людиною, Ви не вступите з нею у бесіду і будете перейматися, якщо першим заговорить вона. Чи не так це?

---

11. Вас жахає будь-яка довга черга, де б вона не була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру). Ви краще відмовитесь від свого наміру чи все ж таки встанете в «хвіст» цієї черги і будете нудитися в очікуванні?

---

12. Чи боїтеся Ви брати участь в розгляданні конфліктних ситуацій ваших друзів або інших незнайомих для Вас людей?

---

13. У Вас є власні суто індивідуальні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури і чужі думки на цей рахунок для Вас неприйнятні. Це так?

---

14. Почувши де-небудь висловлювання явно помилкової точки зору з добре відомого Вам питання, чи віддаєте перевагу Ви промовчати і не вступати в розмову?

---

15. Чи викликає у Вас досаду чиє-небудь прохання допомогти розібратися в тому чи іншому питанні в навчальній темі?

---

16. Найбільш охоче Ви викладаєте свою думку в письмовій формі, ніж в усній?

Дякуємо за відповіді!

Додаток К

Методика «Прості аналогії»

(У. Гордон, адаптація І. Кулагіна, В. Калюцький)

Інструкція. Шановні учні! Перед Вами на бланку розташовано 32 пункта. В кожному пункті з лівої сторони наведено пару слів жирним шрифтом, які між собою логічно пов'язані. Вам потрібно за таким же логічним зв'язком, як побудована пара слів з лівої сторони, підібрати пару до наведеного жирним шрифтом слова зверху з правої сторони із нижче наведених п'яти слів. Отже, спочатку треба встановити, як пов'язані між собою пара слів зліва, а потім встановити такий же зв'язок зправа.

1. Коняка	Корова				
Лоша	1. Пасовище	2. Роги	3. Молоко	4. Теля	5. Бик
2. Тонкий	Бридкий				
Товстий	1. Гарний	2. Жирний	3. Брудний	4. Виродок	5. Веселий
3. Свинець	Пух				
Важкий	1. Тяжкий	2. Перина	3. Пір'я	4. Легкий	5. Курячий
4. Ложка	Виделка				
Каша	1. Масло	2. Ніж	3. Тарілка	4. М'ясо	5. Посуд
5. Яйце	Картопля				
Шкаралупа	1. Курка	2. Город	3. Капуста	4. Суп	5. Лушпиння
6. Ковзани	Човен				
Зима	1. Лід	2. Ковзанка	3. Весло	4. Літо	5. Річка
7. Вуха	Зуби				
Чути	1. Бачити	2. Лікувати	3. Рот	4. Щітка	5. Жувати
8. Собака	Щука				
Вовна	1. Вівця	2. Спритність	3. Риба	4. Вудочка	5. Луска
9. Пробка	Камінь				
Плавати	1. Плавець	2. Тонути	3. Граніт	4. Возити	5. Муляр

10. **Чай** **Суп**
Цукор 1. Вода 2. Тарілка 3. Крупа 4. Сіль 5. Ложка
11. **Дерево** **Рука**
Сук 1. Сокира 2. Рукавичка 3. Нога 4. Робота 5. Палець
12. **Дощ** **Мороз**
Парасолька 1. Палиця 2. Холод 3. Сани 4. Зима 5. Шуба
13. **Школа** **Навчання**
Лікарня 1. Лікар 2. Учень 3. Заклад 4. Лікування 5. Хворий
14. **Пісня** **Картина**
Глухий 1. Кульгавий 2. Сліпий 3. Художник 4. Малюнок 5. Хворий
15. **Ніж** **Стіл**
Сталь 1. Виделка 2. Дерево 3. Стілець 4. Їжа 5. Скатертина
16. **Риба** **Муха**
Сітка 1. Комар 2. Кімната 3. Дзижчати 4. Павутиння 5. Літати
17. **Птах** **Людина**
Гніздо 1. Люди 2. Пташеня 3. Робочий 4. Звір 5. Дім
18. **Хліб** **Дім**
Пекар 1. Вагон 2. Місто 3. Житло 4. Будівельник 5. Двері
19. **Пальто** **Черевик**
Гудзик 1. Кравець 2. Магазин 3. Нога 4. Шнурок 5. Капелюх
20. **Коса** **Бритва**
Трава 1. Сіно 2. Волосся 3. Гостра 4. Сталь 5. Інструмент
21. **Нога** **Рука**
Чобіт 1. Калоші 2. Кулак 3. Рукавичка 4. Палець 5. Пензлик
22. **Вода** **Їжа**
Спрага 1. Пити 2. Голод 3. Хліб 4. Рот 5. Живлення
23. **Електрика** **Пар**
Дріт 1. Лампочка 2. Струм 3. Вода 4. Труби 5. Пиляння
24. **Паровоз** **Кін**
Вагони 1. Поїзд 2. Коняка 3. Овес 4. Віз 5. Стайня

25. **Алмаз** **Залізо**
Рідкісний 1. Дорогоцінне 2. Залізне 3. Тверде 4. Сталь 5. Звичайне
26. **Бігти** **Репетувати**
Стояти 1. Мовчати 2. Повзти 3. Шуміти 4. Кликати 5. Плакати
27. **Вовк** **Птах**
Паша 1. Повітря 2. Дзьоб 3. Соловей 4. Яйця 5. Спів
28. **Рослина** **Птах**
Насіння 1. Зерно 2. Дзьоб 3. Соловей 4. Спів 5. Яйце
29. **Театр** **Бібліотека**
Глядач 1. Актор 2. Книги 3. Читач 4. Бібліотекар 5. Любитель
30. **Залізо** **Дерево**
Коваль 1. Пінь 2. Пила 3. Столяр 4. Кора 5. Листя
31. **Нога** **Очі**
Милиця 1. Палиці 2. Окуляри 3. Сльози 4. Зір 5. Ніс
32. **Ранок** **Зима**
Ніч 1. Мороз 2. День 3. Січень 4. Осінь 5. Сани

Дякуємо за відповіді!

Бланк методу експертних оцінок

«П₁»– інформаційна оперативність; «П₂»– інформаційна лабільність;«П₃»– інформаційна цілеспрямованість.

«Н» – недостатній рівень сформованості показника інформаційної культури; «Д» – достатній рівень сформованості показника інформаційної культури; «О» – оптимальний рівень сформованості показника інформаційної культури.

Учні класу під №	Експерт ₁			Експерт ₂			Експерт ₃			Експерт ₄			Експерт ₅			Експерт ₆			Експерт ₇			Експерт ₈			Експерт _n			
	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	П ₁	П ₂	П ₃	
№ 1																												
№ 2																												
№ 3																												
№ 4																												
№ 5																												
№ 6																												
№ 7																												
№ 8																												
№ 9																												
№ 10																												
№ n																												

Школа. Клас. _____

Додаток М

Програма спостереження за проявами показників інформаційної культури (оперативність, лабільність та цілеспрямованість) за поведінковим критерієм у молодших підлітків (для вчителів)

- Правильність та швидкість виконання учнями завдань на уроці;
- Своєчасність, чіткість та вірність відповідей учнів на поставленні запитання;
- Мобільність переключення уваги учнів від одного виду діяльності до іншого протягом уроку;
- Жвавість та проворність в учнів як у знаходженні відповіді на запитання, так і рішення на поставлену задачу;
- Наполегливість в отриманні учнями кінцевого результату завдання на уроці;
- Витривалість виконання учнями одного завдання на уроці

Додаток Н

Анкета на визначення показників сформованості інформаційної культури у молодших підлітків (додаткова)

1. Які види інформації Ви знаєте? Перерахуйте їх.

---

2. Яка наука вивчає «інформацію»?

---

3. Інформаційна потреба учня – це?

---

4. Що означає:

А) Інформаційний простір –

Б) Інформаційне середовище –

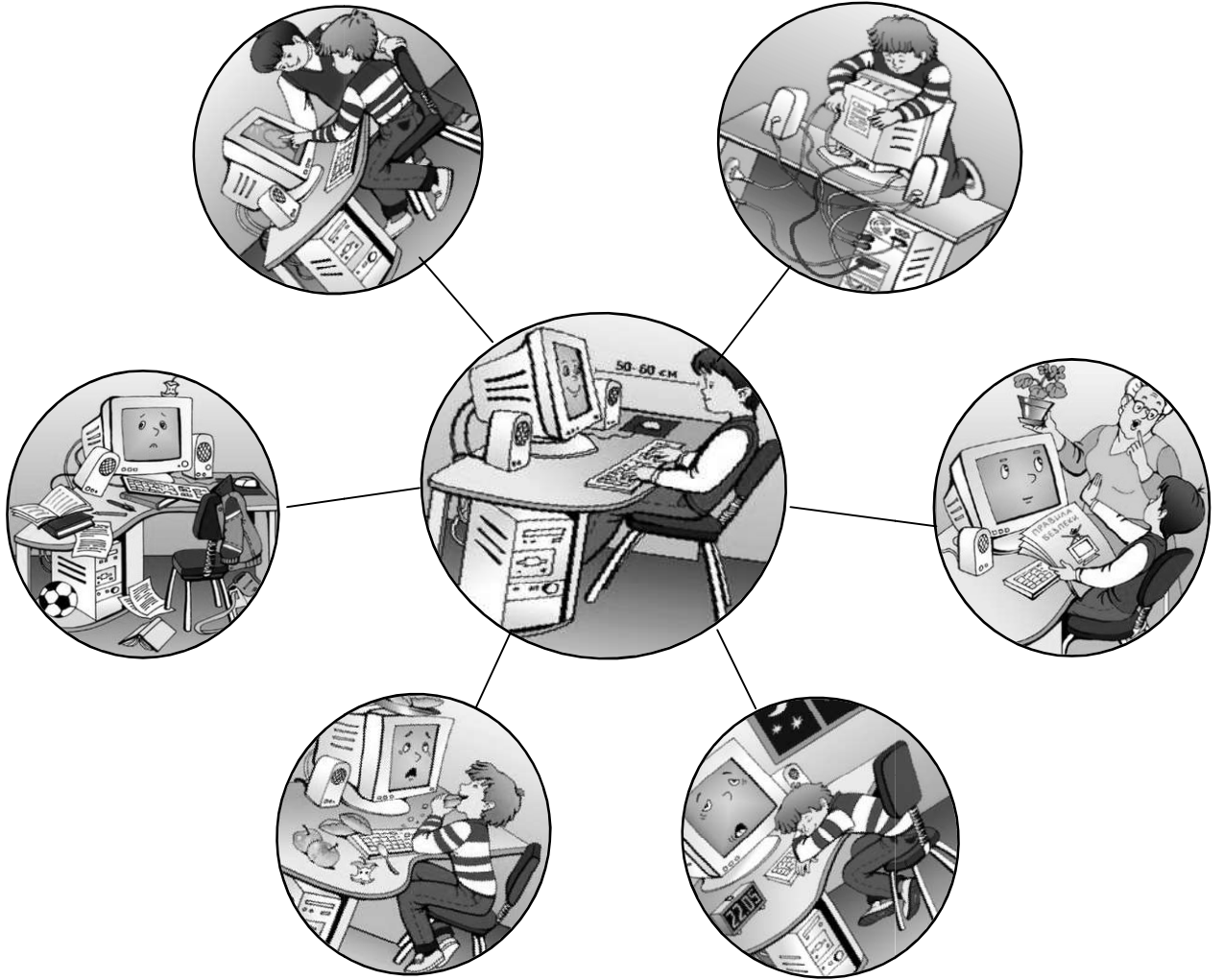
---

5. Яку корисну інформацію нам надає кожна пелюстка квітки, що зображена на малюнку 1? Надайте назву цьому малюнку і опишіть його, у **спеціально відведеному місці**, таким чином, щоб Ваш твір-опис був зрозумілим та цікавим

для інших.

Малюнок 1

...

Додаток П

Спеціалізоване завдання «Квітка анаграм»

Шановні учні! Пропонуємо вашій увазі розшифрувати у квітці анаграми (безладні перестановки букв у словах). Для цього вам потрібно нижче під кожною цифрою роздивитися клітинки і виокремити ті, які мають сірий колір. В цих клітинках має розміщуватися центральне слово квіттки анаграм «ФОН». Потім поступово шукаєте ці цифри клітинок на пелюстках квіттки анаграм і намагаєтесь з усіх запропонованих літер, які розміщені, як на прилеглих до неї пелюстках, так і на ній самій, скласти та записати приховане слово. При цьому не забувайте, що дане слово має включати ще склад «ФОН». Під цифрою один спеціально наведено приклад розшифровки одного слова із семи прихованих. Бажаємо вам успіхів!

The puzzle consists of a flower with a central circle containing the word **ФОН**. Seven petals are numbered 1 through 7. Each petal contains a set of letters:

- Petal 1: С, А, К, С, О, Ф, О, Н
- Petal 2: О, 2, 3, Е, Т, О, К
- Petal 3: І, К, М, Р, К, А, И, Т
- Petal 4: С, 1, 4, А, Т, О, К
- Petal 5: Р, А, М, 7, 5, И, М
- Petal 6: Т, 6, И, М, І, Я
- Petal 7: С, Т, О, Д, К, И, С, Я

Below the flower is a grid of 7 rows and 8 columns. Row 1 contains the letters 'С А К С О Ф О Н'. The other rows have some cells shaded grey, indicating where the word 'ФОН' should be placed:

1	С	А	К	С	О	Ф	О	Н
2								
3								
4								
5								
6								
7								

Додаток Р
Шкільний ІК-фест
(завдання інтелект-зони)
Скоромовки

Необхідно якомога точніше і без помилок повторити українські скоромовки:

- Кипить окріп при Прокопові, як і при Прокописі.
- На семеро саней по семеро в сани посідали самі.
- Три дроворуби на трьох дворах дрова рубають.
- Босий хлопець сіно косить – роса росить ноги босі.
- Ніс Гриць пиріг через поріг, став на горіх – упав на поріг.
- Сів шпак на шпаківню, заспівав шпак півню: ти не вмієш так, як я, так як ти, не вмію я.
- Хитру сороку спіймати морока, а на сорок сорок – с орок морок.

Загадки

1. З кінцем зими прийде вона, улюблениця всіх – ... *(Весна)*
2. Сонечко в травах зійшло усміхнулось, розцвіло, потім стало біле-біле і за вітром полетіло. *(Кульбаба)*
3. В небі ластівка летить, з вітром листя шелестить, воду п'є лелека, сонце встало, спека. Дозріває жито. Яка пора? *(Літо)*
4. Маленька, червоненька, із хвостиком тоненьким. На городи мене рвуть і до столу подають. *(Редиска)*
5. Печуть мене, смажать і варять, їдять мене і дуже хвалять. *(Картопля)*
6. Сидить Марушка в семи колушках, хто її роздягає, той сльози проліває. *(Цибуля)*
7. Я жовтенька, я маленька, мов медочок, солоденька. На баштані досягаю, тепле сонечко вітаю. *(Диня)*
8. Соковите, червоненьке, круглобоке, солоденьке. *(Яблуко)*
9. Довгі вуха, куций хвіст, невеликий сам на зріст. На городі побував, нам капустку попсував. Довгі ноги – скік та скік ... Ми погнались, він утік... *(Зайчик)*

10. Ой на горі гай, під гаєм – мигай, під мигаєм – сапай, під сапаєм – хапай.

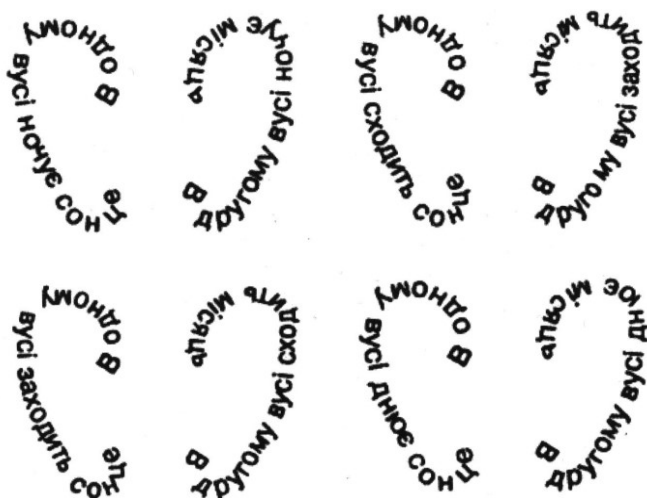
(Волосся, вії, ніс, рот)

Фразеологізми

- Кури не клюють – (багато).
- Ведмідь на вухо наступив – (глухий).
- Запахло смаленим – (небезпечно).
- Вітер у голові – (легковажний).
- Сім п'ятниць на тиждень – (непостійний).
- З одного маху – (миттю).
- Скорчитися в три погібелі – (згорбитися).
- Слізьми вмиватися – (плакати).
- Ставити на карту – (ризикувати).
- Хоч око вийме – (темно).
- Як в'юн – (верткий).

Фігурні вірші

Автор І. Лучук

Автор Н. Гончар

АВТОПОРТРЕТ
 В і мно- В
 Т ю і дзер- А
 О кальцем дріб- В
 П но тря- Т
 О се О
 Р і риси Б
 Т свої роз- У
 Р губило С
 Е лице І
 Т В АВТОБУСІ

Автор В. Корнієнко

Стрів
 Мурко мишку
 в хаті і почав
 їй казати: «Я тебе
 позиваю, ходім,
 мишко, на суд;
 відкладать
 не годить-
 ся: будем
 нині су-
 диться,
 бо на мене
 з безділля
 напав уже
 нуд». Каже
 мишка Мур-
 кові: «Що за
 суд безго-
 ловий?
 Ні судді, ні
 підсудка
 ми не
 знайде-
 мо тут».
 «Сам я ви-
 ступлю хутко
 за суддю
 й за під-
 судка;
 вже
 і ви-
 рок
 го-
 то-
 вий:
 то-
 бі,
 ми-
 ш-
 ко,
 ка-
 пу-
 т
 !»

Автор М. Сарма –Соколовський

Я
 ста-
 резний
 м л и н,
 мої крила
 одчу—
 в дощ і росу в дощ і росу
 мантачу неба синю косу
 я вівчар вівчар
 пасу отари хмар
 усіх
 вають
 вітрів
 Мелю.
 су—
 но
 і в імлі в імлі ні-
 не сягаю землі
 робо-
 Виконую
 млін-
 ту...
 Не мовчу, і ра-
 ше не мовчав. про те, як у
 герці Дон Кіхоту пом'яв шолома
 і пощербив меча. Шкодував не раз,
 що зневажив лицареву появу.
 Тепер не збіжжя мелю, а час,
 як звичайне жито, всім на
 пожиток, а Дон Кіхотові — на вічну славу!

Додаток С

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Тріфаніна Л. Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу: метод. реком. для педагогів, соціальних педагогів, класних керівників та організаторів виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів / за заг. ред. Р. Вайноли. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. 110 с.

2. Тріфаніна Л. Тенденції розвитку культури особистості в умовах інформаційного суспільства. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук.-метод. жур.* 2015. № 1-4. С. 37-46.

3. Тріфаніна Л. Сутність інформаційної культури в контексті людського капіталу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. жур.* 2015. № 10 (343). С. 121-126.

4. Тріфаніна Л. Інформаційна культура підлітків як фактор соціальної безпеки у контексті нових суспільних викликів. *Молодий вчений: наук. жур.* 2015. № 7 (22). Ч. 2. С. 73-76.

5. Тріфаніна Л. Інформаційна культура молодших підлітків як об'єкт соціальної роботи в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* Херсон: Гельветика, 2015. Вип. 6. С. 155-158.

6. Тріфаніна Л. Виникнення та розвиток інформаційної культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка.* Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 185-191.

7. Тріфаніна Л. Вплив інформаційної культури на ціннісні орієнтації молодшого підлітка. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. жур.* 2016. № 8. С. 122-127.

8. Тріфаніна Л., Вайнола Р. Особливості формування інформаційної культури молодших підлітків. *Science Rise: Pedagogical Education: наук. жур.* 2016. Vol. 5 (1).

С. 50-58. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2016.70215>

9. Трифаніна Л. Інформаційна культура як аспект соціалізації особистості підлітка. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів: ЛДУ БЖД, 2016. № 13. С. 226-231.

10. Трифаніна Л. Вплив інформаційної культури на розвиток людського потенціалу. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економічні науки*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. Вип. 11. С. 258-264.

11. Trifanina L. Evaluation of information culture levels formation of young teenagers under conditions of secondary educational institution. *Eureka: Social and Humanities: scientific journal*. 2017. Vol. 4 (10). P. 60-75. DOI: <http://dx.doi.org/10.21303/2504-5571.2017.00365>

12. Трифаніна Л. Педагогічні умови формування інформаційної культури молодших підлітків. *Чорноморські наукові студії*: зб. «Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету» III Міжнар. мультидисципл. конф. (19.05.2017). Одеса: Гельветика, 2017. Вип. 27. С. 212-214.

13. Трифаніна Л., Вайнола Р. Ефективність впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка: наук. жур.* 2018. № 1 (7). С. 76-84.

14. Трифаніна Л. Інформаційна культура особистості як один із пріоритетних напрямків у формуванні та розвитку людського капіталу. *Education – as a factor for economic growth and development of human capital: yearbook 11th International Scientific Conference*. (26.06-8.07.2015). Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2015. Vol. VIII. P. 109-115.

15. Трифаніна Л. Роль інформаційної культури для підрастаючого покоління в умовах сучасного медіа-пространства. *Modern science, business and education: yearbook 12th International Scientific Conference*. (25.06-6.07.2016). Scientific articles and reports. Dobrich (Bulgaria): Varna University of management, 2016. Vol. IX. P. 188-194.

16. Трифаніна Л. Соціально-виховна робота загальноосвітнього навчального закладу по формуванню інформаційної культури підлітків. *Modern Ukrainian studies: problems of language, literature and culture: a collection of scientific works of the VIII Olomouc symposium of ukrainianists of Central and Eastern Europe.* (25-27.08.2016). Olomouc (Czech Republic): Palacky University Olomouc, 2016. P. 632-637.

17. Трифаніна Л. Критеріальні показателі і рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків. *Fundamental and Applied Studies in the Modern World.* The XV International Academic Congress (United Kingdom, Oxford, 6-8.09.2016). Papers and Commentaries. Oxford University Press, 2016. Vol. XV. 2016. P. 586-594.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

18. Трифаніна Л. Формирование информационной культуры в младшем подростковом возрасте. *Формы и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности:* материалы III Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 10-летию открытия первого в Бурятии кабинета медико-социальной помощи в поликлиническом звене (2-4.01.2015). / отв. ред. Ю. Ю. Шурыгина. Улан-Удэ: Изд-во ВСГУТУ, 2015. С. 332-333.

19. Трифаніна Л. Інформаційна культура молодших підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. *Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи:* зб. наук. праць II Всеукр. наук.-практ. конф. (12.03.2015). Херсон: ПП В. С. Вишемирський, 2015. Вип. 3. С. 110-115.

20. Трифаніна Л. Інформаційна діяльність особистості в сучасному суспільстві. *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі:* зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (17-18.04.2015). Одеса: «Південна фундація педагогіки», 2015. С. 111-113.

21. Трифаніна Л. Інформаційна культура як саморозвиток особистості в сучасному суспільстві. *Освіта як фактор формування людського капіталу та економічного розвитку суспільства:* зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (26.06-8.07.2015). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2015. С. 105-108.

22. Трифаніна Л., Вайнола Р. Роль інформації в сучасному суспільстві. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті:* матеріали XVII Міжнар. наук.-практ.

конф.(19-20.04.2016). Харків: НАУ імені М. Жуковського «ХАІ», 2016. С. 32-33.

23. Трифаніна Л. Інформаційна культура як соціально-педагогічна проблема сьогодення. *Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: зб. матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (27.04.2016). Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2016. С. 180-183.

24. Трифаніна Л. Інформаційна культура як засіб захисту і збереження інформаційного здоров'я молодших підлітків. *Педагогіка здоров'я*: зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. (28-29.04.2016). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. С. 423-429.

25. Трифаніна Л. Критерії сформованості інформаційної культури молодших підлітків. *Actual questions and problems of development of social sciences: a collection of scientific works of the International Scientific-Practical Conference*. (28-30.06.2016). Kielce (Poland): HCU, 2016. P. 26-29.

26. Трифаніна Л. Інформаційна культура як аспект адаптації підростаючого покоління до сучасного інформаційного середовища. *Сучасна наука та освіта: самовизначення особистості в контексті євроінтеграції*: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (25.06-6.07.2016). Черкаси: ФОП Є. І. Гордієнко, 2016. С. 76-78.

27. Трифаніна Л. Інформаційна культура як одна із умов комфортного перебування підлітків в інформаційному просторі. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: матеріали доп. та повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (16.09.2016) Ужгород: Ужгородський національний ун-т, 2016. С. 196-197.

28. Трифаніна Л. Принципи формування інформаційної культури у підростаючого покоління. *UChoice: 4P. Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology*: матеріали II міждисцип. наук.-практ. конф. (8.10.2016). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. С. 132-136.

29. Трифаніна Л. Влияние информационной культуры на психологическое здоровье личности подростка. *Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность*: сб. материалов V Междунар. научн.-практ. конф. (20-22.10.2016). Барановичи (Республика Беларусь): БарГУ, 2016. С. 32-34.

Додаток Т

Відомості про апробацію результатів дисертації

Міжнародні конгреси:

- XV International Academic Congress «Fundamental and Applied Studies in the Modern World» (United Kingdom, Oxford, 6-8.09.2016). Дистанційна участь та публікація наукової статті.

Міжнародні наукові симпозиуми:

- VIII Оломоуцький симпозиум українців Середньої і Східної Європи «Modern Ukrainian studies: problems of language, literature and culture» (Czech Republic, Olomouc, 25-27.08.2016). Очна участь та публікація наукової статті.

Міжнародні конференції:

- Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (Україна, Одеса, 17-18.04.2015). Заочна участь та публікація тез.
- IV Міжнародна науково-практична конференція «Соціальна політика: концепції, технології, перспективи» (Україна, Київ, 21.04.2015). Очна участь та публікація наукової статті.
- International Scientific Conference «Education as a factor of human capital formation and economic development» (Bulgaria, Dobrich, 26.06-8.07.2015). Очна участь та публікація наукової статті.
- XVII Міжнародна науково-практична конференція «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Україна, Харків, 19-20.04.2016). Заочна участь та публікація тез.
- IX Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку в XXI столітті» (Україна, Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., 19-20.05.2016). Очна участь та публікація наукової статті.
- International Scientific Conference «Modern science and education: individual self-determination in the context of European integration» (Bulgaria, Dobrich, 25.06-6.07.2016). Очна участь та публікація наукової статті.
- International scientific conference «Current issues and problems of social sciences» (Poland, Kielce, 28-30.06.2016). Заочна участь та публікація тез.
- Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців»

Україна, Ужгород, 16.09.2016) Заочна участь та публікація тез.

- V Международная научно-практическая конференция «Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность» (Республика Беларусь, Барановичи, 20-22.10.2016). Очна участь та публікація наукової статті.

- III Міжнародна мультидисциплінарна конференція «Чорноморські наукові студії» (Україна, Одеса, 19.05.2017). Очна участь та публікація наукової статті.

Всеукраїнські конференції:

- II Всеукраїнська науково-практична конференція «Суспільні проблеми сучасної соціології, психології та соціальної роботи» (Херсон, 12.03.2015). Очна участь та публікація наукової статті.

- Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю «Партнерство навчальних, культурно-освітніх закладів, соціальних служб і родин: стан, проблеми, перспективи розвитку» (Тернопіль, 18-19.03.2015). Очна участь та усна доповідь.

- Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення» (Ніжин, Чернігівська обл., 27.04.2016). Заочна участь та публікація тез.

- VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Педагогіка здоров'я» (Харків, 28-29.04.2016). Заочна участь та публікація науковстатті

- III Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи, розвиток» (Львів, 26-27.05.2016). Очна участь та публікація наукової статті.

- Всеукраїнська наукова конференція «Восьмі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 6.12.2017). Очна участь та усна доповідь.

Міждисциплінарні конференції:

- II Міждисциплінарна науково-практична конференція «UChoice: 4P (Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology)» (Одеса, 8.10.2016). Заочна участь та публікація тез.

Загальноуніверситетські конференції:

- Щорічні звітні науково-практичні конференції професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2014-2018 рр.). Усна доповідь.

Додаток У

Протоколи та акти випробувань, впровадження

вих. № 67

від 17 жовтня 2018р.

Довідка

Видана аспіранту кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Тріфаніною Любов Сергіївні, з підтвердженням про те, що вона протягом 2016 – 2017 рр. у середній загальноосвітній школі №288 м. Києва проводила дослідження з теми: «Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу».

Тріфаніною Любов Сергіївною було здійснено оцінку показників та виявлено рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків з метою визначення стану досліджуваної проблеми у виховній роботі закладів середньої освіти України.

Автором дослідження запропоновано змістовно-технологічне забезпечення досліджуваного процесу, надано методичні рекомендації педагогам, класним керівникам щодо організації виховної роботи з метою оптимізації формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах закладу освіти. У методичних рекомендаціях представлено комплекс організаційних форм соціально-виховної роботи, охарактеризовано можливості та умови ефективної реалізації завдань формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому середовищі закладу середньої освіти.

Директор школи

Жгут О.А.

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ТА НАУКИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА I-III СТУПЕНІВ № 27
ІМЕНІ ДМИТРА ІВАХА м. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Львівське шосе, 47/4 м. Хмельницький, 29016, тел. 55-80-95

e-mail: sschool27km@ukr.net Код ЄДРПОУ 25803088

від 18.12.2018 № 01-42/177
на _____ від _____

ДОВІДКА

Видана аспіранту кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Трифаніної Любов Сергіївни, з підтвердженням про те, що вона протягом 2016 – 2017 рр. у спеціалізованій загальноосвітній школі I-III ступенів № 27 імені Дмитра Івахи міста Хмельницького проводила дослідження з теми: «Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу».

Трифаніною Любов Сергіївною було здійснено оцінку показників та виявлено рівні сформованості інформаційної культури молодших підлітків з метою визначення стану досліджуваної проблеми у виховній роботі загальноосвітніх навчальних закладів України.

Автором дослідження запропоновано технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов досліджуваного процесу, надано методичні рекомендації педагогам, класним керівникам щодо організації виховної роботи з метою оптимізації формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу. У методичних рекомендаціях представлено комплекс організаційних форм соціально-виховної роботи, охарактеризовано можливості та умови ефективної реалізації завдань формування інформаційної культури молодших підлітків в освітньому середовищі загальноосвітнього навчального закладу.

Директор

П.Андрощук

СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА I-III
СТУПЕНІВ № 1 ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДОВІДКА

№ 48 від 06.02 2018 р.

Видана аспіранту кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Тріфаніною Любов Сергіївни, з підтвердженням про те, що вона протягом 2016 – 2017 рр. у Старокостянтинівській загальноосвітній школі I-III ступенів № 1 Хмельницької області проводила дослідження з теми: «Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу».

Тріфаніною Любов Сергіївною було розроблено та впроваджено комплексну методику оцінки рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків з метою визначення стану досліджуваної проблеми у виховній роботі загальноосвітніх навчальних закладів України.

Запропоноване аспіранткою технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу та надані методичні рекомендації педагогам, соціальним педагогам, класним керівникам та заступникам директорів з виховної роботи з метою оптимізації формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Заступник директора з виховної роботи

СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА I-III
СТУПЕНІВ № 4 ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДОВІДКА

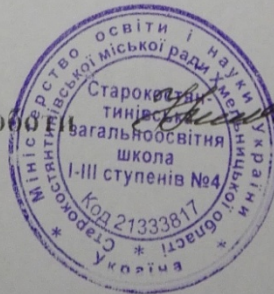
№ 16 від 06.02. 2018 р.

Видана аспіранту кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Тріфаніною Любов Сергіївни, з підтвердженням про те, що вона протягом 2016 – 2017 рр. у Старокостянтинівській загальноосвітній школі I-III ступенів № 4 Хмельницької області проводила дослідження з теми: «Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу».

Тріфаніною Любов Сергіївною було розроблено та впроваджено комплексну методику оцінки рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків з метою визначення стану досліджуваної проблеми у виховній роботі загальноосвітніх навчальних закладів України.

Запропоноване аспіранткою технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу та надані методичні рекомендації педагогам, соціальним педагогам, класним керівникам та заступникам директорів з виховної роботи з метою оптимізації формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Заступник директора з виховної роботи

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БАГАТОПРОФІЛЬНИЙ ЛІЦЕЙ
ІМЕНІ АРТЕМА МАЗУРА**

ДОВІДКА

№ 04 від 16.03 2018 р.

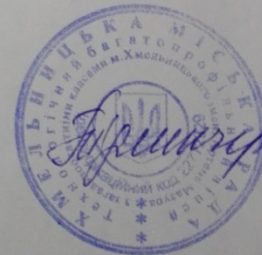
Видана аспіранту кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Тріфаніної Любов Сергіївні, з підтвердженням про те, що вона протягом 2016 – 2017 рр. у Хмельницькому технологічному багатoproфільному ліцеї імені Артема Мазура проводила дослідження з теми: «Формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу».

Тріфаніною Любов Сергіївною було розроблено та впроваджено комплексну методику оцінки рівнів сформованості інформаційної культури молодших підлітків з метою визначення стану досліджуваної проблеми у виховній роботі загальноосвітніх навчальних закладів України.

Запропоноване аспіранткою технологічне забезпечення впровадження педагогічних умов формування інформаційної культури молодших підлітків у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу та надані методичні рекомендації педагогам, соціальним педагогам, класним керівникам та заступникам директорів з виховної роботи з метою оптимізації формування інформаційної культури молодших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Заступник директора з виховної роботи

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]